

Język polski

Podręcznik

4

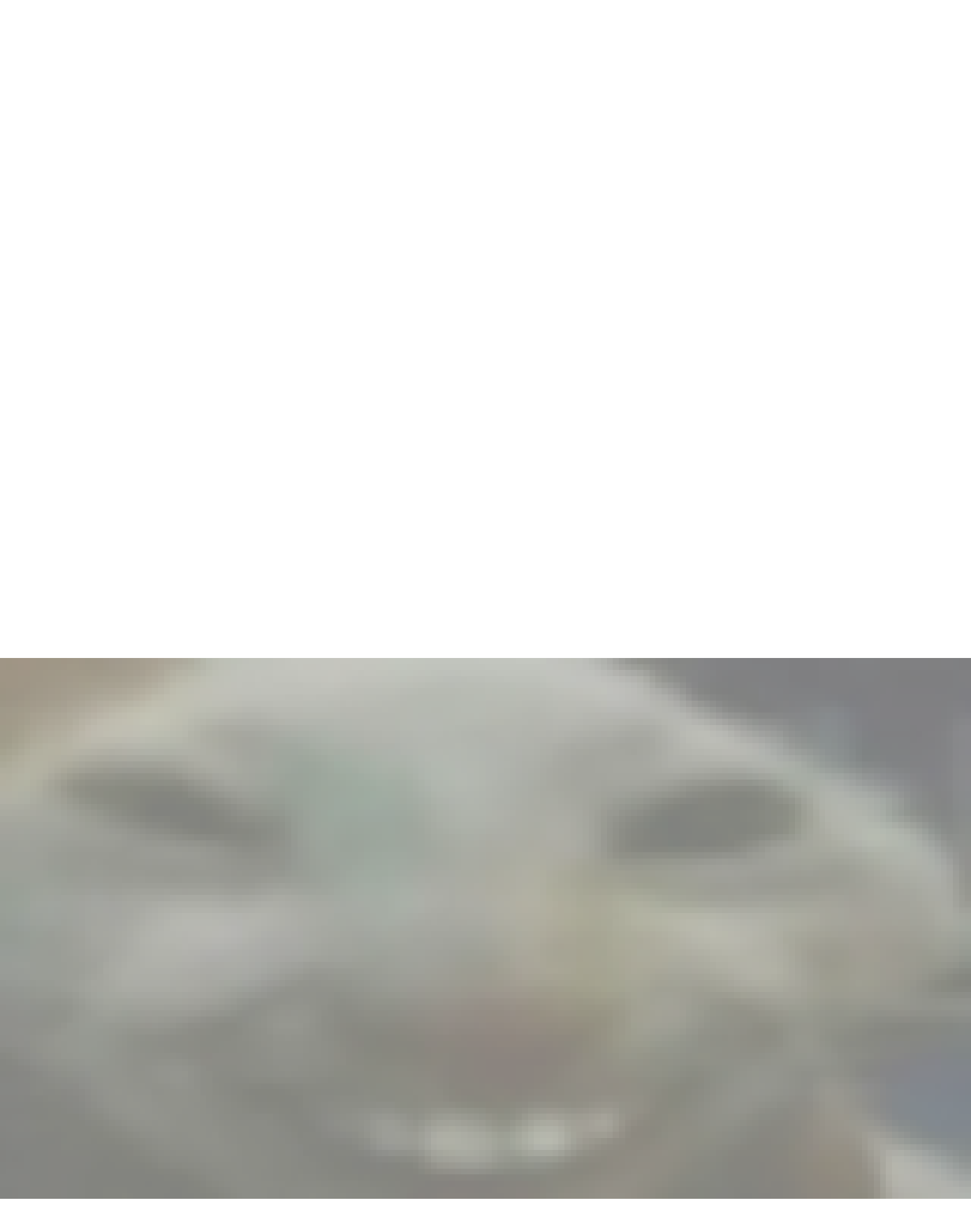
 orzeczenie

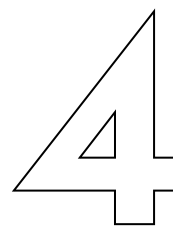
 podmiot

 zdanie

Piotr Zbróg
Katarzyna Włodkowska

Język polski

Podręcznik dla klasy czwartej
szkoły podstawowej

Autorzy
Piotr Zbróg
Katarzyna Włodkowska (*Przepis na... oraz Z lekturą w świat*)

Redaktor prowadzący
Wojciech Sygut

Redakcja merytoryczna
Karolina Chomicz, Monika Łodej,
Marek Kornacki, Beata Ludwin

Redakcja językowa i korekta
Joanna Cybula, Beata Pędziwilk, Katarzyna Zapała,
Ewa Hoffmann-Skibińska

Opracowanie graficzne
Agnieszka Staniec, Marcin Kot
na podstawie projektu i koncepcji artystycznej
Futu Creative / Kay Humelt i Rafał Kwiczor

Koordynacja prac graficznych
Milena Kot

Opracowanie okładki
Agnieszka Staniec
na podstawie projektu okładki
Futu Creative / Kay Humelt i Rafał Kwiczor

Ilustracja na okładce
Agnieszka Staniec

Ilustracje na stronach działowych
Magdalena Pilch

Fotoedycja
Grzegorz Wrzecionowski

Redakcja techniczna
Tomasz Ptak

Skład i łamanie
Oficyna Wydawnicza Pegaz / Rafał Kulig

W podręczniku zostały uwzględnione zmiany dotyczące zasad pisowni i interpunkcji polskiej obowiązujące od 1 stycznia 2026 roku.

Wydawca oświadcza, że dołożył wszelkich starań, aby dotrzeć do wszystkich właścicieli i dysponentów praw autorskich. Osoby, którym nie udało nam się ustalić, prosimy o kontakt z wydawnictwem.

Nabyta przez Ciebie publikacja jest dziełem twórcy i wydawcy. Przestrzegaj praw, jakie im przysługują. Udostępniając książkę lub jej fragmenty, rób to wyłącznie w zakresie dozwolonego użytku, który określają przepisy prawa. Zawartość książki możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. Kopiując jej część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Wykorzystywanie treści niniejszego utworu lub jego części do celów eksploracji tekstów i danych (TDM), w szczególności na użytek uczenia maszynowego związanego z procesem szkolenia sztucznej inteligencji, bez wyraźnej zgody wydawcy jest zabronione.

© Grupa MAC S.A., Kielce 2026

ISBN 978-83-8227-956-6

Grupa MAC S.A.
25-561 Kielce, ul. Witosa 76
tel. 41 366 55 55
e-mail: kontakt@mac.pl; www.mac.pl

Spis treści

1. Poznajmy się

1.1. Witaj, szkoło! Żegnajcie, wakacje! (wypowiedź, rozmowa, nadawca, odbiorca)	8
1.2. Wspomnienia z wakacji (plan wydarzeń, bohater literacki, komiks)	12
Janusz Christa, <i>Kajko i Kokosz na wczasach</i>	13
<i>Przepis na... Komiks</i>	18
1.3. Zgadnij, co opisuję (opis przedmiotu)	19
<i>Przepis na... Opis przedmiotu</i>	21
1.4. Być jak Kajko i Kokosz (czasownik)	23
1.5. Mówię o sobie (związek frazeologiczny, podmiot mówiący)	27
Józef Baran, <i>Hymn o sobie samym – najwierniejszym przyjacielu</i>	27
1.6. Razem łatwiej (świat przedstawiony, narrator pierwszoosobowy i narrator trzecioosobowy)	30
Frances Hodgson Burnett, <i>Tajemniczy ogród</i>	30
1.7. Rzeczywiście trzeba rozmawiać (pisownia wyrazów z rz)	36
Grzegorz Kasdepke, <i>Rozmowa się nie klei</i>	36
1.8. Niemila niespodzianka (argument, dyskusja)	39
Lucy Maud Montgomery, <i>Ania z Zielonego Wzgórza</i>	39
1.9. Uśmiechnij się (tekst informacyjny)	44
Jan Twardowski, <i>Elementarz księdza Twardowskiego dla najmłodszego, średniaka i starszego</i>	44
1.10. Ale mina! (mowa ciała)	47
Podsumowanie działu 1. Poznajmy się	49

2. Z rodziną i przyjaciółmi

2.1. Rodzinne drzewo (genealogia)	54
Jadwiga Jałowiec, <i>Twoje rodzinne drzewo</i>	54
Zaskocz wiedzą! <i>Drzewo genealogiczne</i>	56
2.2. Nie ma jak w rodzinie (rzeczownik)	58
2.3. Mama, tata i ja (strofa, wers, porównanie, rymy)	61
Czesław Miłosz, <i>Ojciec w bibliotece</i>	61
Juliusz Słowacki, <i>Do matki</i>	62
Konstanty Ildefons Gałczyński, <i>Spotkanie z matką</i>	62
2.4. Gdy tata nie wraca do domu (akcja, rytm wiersza)	64
Adam Mickiewicz, <i>Powrót taty</i>	64

2.5. Niezwykła przyjaciółka (przymiotnik)	68
Frances Hodgson Burnett, <i>Mała księżniczka</i>	68
2.6. Z koleżanką lżej (pisownia wyrazów z ż)	71
Małgorzata Musierowicz, <i>Kłamczucha</i>	71
2.7. Czasem przyjaźń to nie bajka (epitet, wyrazy przeciwstawne, morał)	74
Adam Mickiewicz, <i>Przyjaciele</i>	74
2.8. Jacy to przyjaciele? (tworzenie opisu postaci)	77
Ludwik Wiszniewski, <i>Przyjaciele zajęczka</i>	77
<i>Przepis na... Opis postaci</i>	79
2.9. Dwójka przyjaciół (pisownia wyrazów z ó)	81
Marcin Koziół, <i>Skrzynia Władcy Piorunów</i>	81
Z lekturą w świat: <i>Pax</i>	84
Podsumowanie działu 2. Z rodziną i przyjaciółmi	86

3. Szkoła na kilka sposobów

3.1. Szkolne sprawki (opowiadanie, fabuła)	90
René Goscinny, Jean-Jacques Sempé, <i>Mikołajek</i>	91
<i>Przepis na... Opowiadanie</i>	94
3.2. Tak też bywa w szkole (fikcja literacka)	97
Hanna Ożogowska, <i>Chłopak na opak</i>	97
3.3. Uczniowski humorek (pisownia wyrazów z u, zdrobnienia)	99
Jan Twardowski, <i>W klasie</i>	99
3.4. Czasem mamy poprawkę w szkole (przimek)	102
Henryk Jerzy Chmielewski, <i>Tytus poprawia dwójkę z geografii Polski</i>	102
3.5. Fantastyczna szkoła (przysłówek)	106
Jan Brzechwa, <i>Akademia pana Kleksa</i>	106
3.6. Hokus pokus w Akademii pana Kleksa (pisownia wyrazów z h)	112
Jan Brzechwa, <i>Akademia pana Kleksa</i>	112
3.7. W szkole latania na miotle (wyrazy dźwiękonaśladowcze)	116
Janusz Christa, <i>Szkoła latania</i>	116
Z lekturą w świat: <i>Akademia pana Kleksa</i>	120
Podsumowanie działu 3. Szkoła na kilka sposobów	123

4. Polskie historie i legendy

4.1. Jak powstał polski hymn państwowy (hymn państwowy, notatka historyczna)	128
---	-----

4.2. Baczność! Do hymnu! (refren)	130
-----------------------------------	-----

 Józef Wybicki, <i>Mazurek Dąbrowskiego</i>	130
---	-----

Władysław Bełza, <i>Katechizm polskiego dziecka</i>	132
---	-----

Zaskocz wiedzą! <i>Hymn Polski</i>	133
------------------------------------	-----

<i>Godło Polski na przestrzeni wieków</i>	134
---	-----

4.3. Skąd nasza Polska (legenda)	136
----------------------------------	-----

 Cecylia Niewiadomska, <i>Podanie o Lechu</i>	136
---	-----

4.4. Polska w liczbach (liczebnik główny i liczebnik porządkowy)	138
--	-----

 Władysław Orkan, <i>Legenda o Podhalu</i>	138
--	-----

4.5. U nas jest pięknie (pozdrowienia)	142
--	-----

Stanisław Ryszard Dobrowolski, <i>Być może</i>	142
--	-----

4.6. Nie trać ducha (pisownia wyrazów z ch)	145
---	-----

Ewa Stadtmüller, <i>Największy skarb</i>	145
--	-----

4.7. Polskie wschody poetyckie (przenośnia)	150
---	-----

Konstanty Ildefons Gałczyński, <i>Historia Rudego</i>	150
---	-----

Adam Mickiewicz, <i>Pan Tadeusz</i>	150
-------------------------------------	-----

4.8. Tak słońce zachodzi w Polsce	152
-----------------------------------	-----

Adam Mickiewicz, <i>Pan Tadeusz</i>	152
-------------------------------------	-----

4.9. O najślawniejszym polskim czarnoksiężniku	154
--	-----

 Kazimierz Władysław Wójcicki, Twardowski	154
---	-----

Podsumowanie działu 4. <i>Polskie historie i legendy</i>	160
--	-----

5. W świąteczny czas

5.1. Nie uwierzysz	164
--------------------	-----

Monika Mazurczak-Kaczmarska, <i>Cała prawda o Świętym Mikołaju</i>	165
--	-----

5.2. Dlaczego obchodzimy święta Bożego Narodzenia? (spójnik)	167
--	-----

Ewangelia wg św. Łukasza, <i>Narodzenie Jezusa</i>	167
--	-----

Józef Czechowicz, <i>Święta noc</i>	169
-------------------------------------	-----

5.3. Rodzinna Wigilia	172
-----------------------	-----

Konstanty Ildefons Gałczyński, <i>Przed zapaleniem choinki</i>	172
--	-----

5.4. Ludzie jak anioły	175
------------------------	-----

Luisa May Alcott, <i>Małe kobiety</i>	175
---------------------------------------	-----

Zaskocz wiedzą! <i>Anioły – opiekunowie ludzi</i>	179
---	-----

5.5. Szczęśliwego Nowego Roku! (uosobienie, pisownia wyrazów z ą i ę)	180
---	-----

Ludwik Jerzy Kern, <i>Bajka o Starym i Nowym Roku</i>	180
---	-----

<i>Przepis na... List tradycyjny</i>	184
--------------------------------------	-----

Podsumowanie działu 5. <i>W świąteczny czas</i>	186
---	-----

6. Nasze uczucia, emocje, doznania

6.1. Dzieci, rodzice... i drobne spory (bohater tytułowy)	190
---	-----

Beata Andrzejczuk, <i>Teodorek i zwariowanych przygód worek</i>	190
---	-----

6.2. Kiedy dzieci nie chcą pić mleka (pisownia nie z czasownikami i rzeczownikami)	193
--	-----

Julian Tuwim, <i>Gorące mleko</i>	193
-----------------------------------	-----

6.3. Zobaczyć siebie	197
----------------------	-----

Christoph Hein, <i>Dziki koń spod kaflowego pieca</i>	197
---	-----

6.4. Niezwykłe pomysły rodzeństwa (pisownia nie z przymiotnikami, przysłówkami i liczebnikami)	201
--	-----

Renata Piątkowska, <i>Nie ma nudnych dni</i>	201
--	-----

6.5. Wyprawa z rodzeństwem do zoo (podmiot, orzeczenie, zdanie, równoważnik zdania)	206
---	-----

6.6. Świat dziewczyn a świat chłopców (podmiot domyślny)	208
--	-----

René Goscinny, Jean-Jacques Sempé, <i>Wakacje Mikołajka</i>	208
---	-----

Z lekturą w świat: <i>Mikołajek</i>	211
-------------------------------------	-----

Podsumowanie działu 6. <i>Nasze uczucia, emocje, doznania</i>	214
---	-----

7. Baśniowe światy

7.1. Wszystko się może zdarzyć (baśń, motyw wędrowny)	218
---	-----

 Charles Perrault, <i>Kopciuszek</i>	218
---	-----

7.2. To, co najważniejsze (wypowiedzenia: oznajmujące, pytające, rozkazujące i wykrzyknikowe)	224
---	-----

 Maria Krüger, <i>Dar rzeki Fly</i>	224
--	-----

7.3. Magia słów	231
-----------------	-----

 Charles Perrault, <i>Wróżki</i>	231
---	-----

7.4. Krasnoludki są na świecie? (zdanie pojedyncze i zdanie złożone)	235
--	-----

 Hans Christian Andersen, <i>Krasnoludek</i>	236
---	-----

7.5. Z prędkością siedmiu mil	241
-------------------------------	-----

Jan Brzechwa, <i>Siedmiomilowe buty</i>	241
---	-----

7.6. Niezwykła podróż jeźdźca	247
-------------------------------	-----

7.7. Tylko zapukaj...	250
-----------------------	-----

Zbigniew Herbert, <i>Pudełko zwane wyobraźnią</i>	250
---	-----

7.8. Być poetą – to wymaga wyobraźni	252
--------------------------------------	-----

Danuta Wawiłow, <i>Jak pisać wiersze</i>	252
--	-----

Z lekturą w świat: <i>Magiczne drzewo. Czerwone krzesło</i>	255
---	-----

Podsumowanie działu 7. <i>Baśniowe światy</i>	258
---	-----

8. W teatrze wyobraźni

8.1. Szczęśliwej podróży! —————	262
 Bolesław Leśmian, <i>Przygody Sindbada Żeglarza</i> —————	262
8.2. Utwory literackie w teatrze —————	269
Jan Tomasz Pieczętkowski, <i>Przygody Sindbada Żeglarza według Bolesława Leśmiana</i> —————	269
Zaskocz wiedzą! <i>Teatr</i> —————	272
<i>Twórcy teatru</i> —————	274
8.3. Aktor powinien wyraźnie mówić (litera, głoska) —————	276
Agnieszka Frączek, <i>Drzazga</i> —————	276
8.4. Afisz teatralny (funkcje głoski i) —————	279
Anna Wierzchowska-Woźniak, <i>Sindbad w teatrze</i> —————	280
8.5. Co może grać w teatrze? (sylaba) —————	283
Joanna Kulmowa, <i>Po co jest teatr</i> —————	284
8.6. Kiedy inaczej piszę, a inaczej mówię —————	286
Podsumowanie działu 8. <i>W teatrze wyobraźni</i> —————	288

TEMAT LEKCJI

Podejmij temat

Wprowadzenie do tematu zajęć

Tego się dowiesz

Informacja o tematyce zajęć

Zaskocz wiedzą!

Treści, które mogą rozwinąć twoje zainteresowania

Z lekturą w świat

Wprowadzenie do lektury oraz pytania i zadania systematyzujące twoją wiedzę

Ciekawe!

Interesujące wiadomości uzupełniające temat lekcji

Objaśnienie terminów literackich

Zasady ortograficzne i interpunkcyjne

Objaśnienie terminów z nauki o języku

Objaśnienie nowych terminów ogólnych

Przepis na...

Zasady redagowania dłuższych form wypowiedzi

Więcej na temat

Treści dodatkowe

PODSUMOWANIA

Sprawdź się!

Polecenia i pytania na koniec lekcji lub działu

Podsumowanie działu 1.

Powtórzenie najważniejszych treści działu w atrakcyjnej formie graficznej

Nowe pojęcia

Nowości językowe

Uczymy się ortografii

IKONY

Praca zespołowa

Nawiązanie do innego przedmiotu

Zastosowanie nowoczesnych technologii

Samokształcenie

Warto zobaczyć

Nawiązanie do ilustracji

Gra, łamigłówka, zagadka, żart

Lektura obowiązkowa

Doświadczenie edukacyjne

Moduł kultura

Moduł filozoficzny

Moduł medialny

Oznaczenie trudniejszego polecenia

Tego podręcznika będą używać inni uczniowie. Niczego w nim nie zapisuj. Przekaz go w dobrym stanie.

1. Poznajmy się

- Gdzie spędziliście wakacje i jakie macie wspomnienia?
- Jak można opowiadać o wakacyjnych przygodach?
- W jaki sposób witaliście się z nowo poznaną osobą?
- Dlaczego słowo „wakacje” przywołuje zwykle uśmiech na waszych twarzach?

1.1. Witaj, szkoło! Żegnajcie, wakacje! (wypowiedź, rozmowa, nadawca, odbiorca)

Tego się dowiesz

- Ułożysz teksty – powitania i pożegnania.
- Przedstawisz się rówieśnikowi i osobie dorosłej.
- Nawiążesz ciekawą rozmowę.

Podejmij temat

- Powiedzcie, jak się zachowujecie, gdy poznajecie nowe osoby. Jakie sposoby powitań i pożegnań stosujecie na co dzień?
- Zastanówcie się, co w takich sytuacjach jest przejawem grzeczności, a co wynika z braku kultury osobistej.

Wypowiedź – mówiony lub pisany komunikat językowy. Może być krótka, jednowyrazowa, np.: *proszę, cześć*, lub dłuższa, np. w formie zaproszenia, oświadczenia, opowiadania czy nawet powieści. Może również służyć m.in. do: opisywania, pytania, proszenia, zwierzeń, nakłaniania, ostrzegania, a niekiedy – grożenia. Wypowiedź wyraża, co autor naprawdę myśli lub chce przekazać.

- Powiedz, co przedstawia ilustracja. Określ, które z tych osób dopiero się poznają.
 - Rozpoznaj, jakie role (np. rodzica, nauczyciela) odgrywają ukazane postacie w przedstawionych sytuacjach.
- 1 Wśród **wypowiedzi** osób przedstawionych na ilustracji znajdź takie, które są: powitaniem, powitaniem z nawiązaniem rozmowy, powitaniem z przedstawieniem się.
 - 2 Napisz w zeszycie dwie wypowiedzi: pierwszą, w której przedstawisz się rówieśnikowi, a potem drugą, w której przedstawisz się osobie dorosłej.

Więcej na temat

Gdy się przedstawiamy, podajemy najpierw imię, a następnie nazwisko.

Dzień dobry pani,
nazywam się
Adam Górka.

Cześć,
jestem Magda!

Do osoby dorosłej zwracamy się w sposób oficjalny.

Rówieśnikom przedstawiamy się w sposób nieoficjalny.

Często, gdy się witamy i przedstawiamy, podajemy sobie dłonie. Powinniśmy jednak pamiętać o kolejności, jaka obowiązuje podczas wyciągania do kogoś ręki.

Osoba młodsza czeka, aż osoba starsza wyciągnie do niej rękę na powitanie.

Rówieśnicy (i dzieci, i dorośli) podają sobie ręce jednocześnie, gdy są tej samej płci.

Jeżeli dziewczynka chce się przywitać z chłopcem przez podanie ręki, pierwsza wyciąga ją na powitanie, podczas gdy chłopiec czeka na ten gest.

Uścisk dłoni powinien być niezbyt mocny, ale i nie za lekki.

Śnięta ryba

Delikatny uścisk, który często jest odbierany jako oznaka słabości, czasem jednak wynika z troski o dłonie.

Trzaskające dłonie

Uścisk zbyt silny, świadczący o pewności siebie, ale też o braku wyczucia.

Dłłoń polityka

Uścisk oburęcz, stosowany np. podczas kampanii wyborczych, ma sprawiać wrażenie ciepła, otwartości, a także budzić zaufanie.

Rozmowa (dialog) – wymiana wypowiedzi na wspólny temat między co najmniej dwiema osobami. Każda z nich zabiera głos na zmianę – gdy jedna mówi, druga słucha, po czym to ona się wypowiada.

Dialog literacki – rozmowa między dwoma lub kilkoma bohaterami utworu literackiego. Zazwyczaj, każda wypowiedź postaci jest zapisywana od nowej linijki i rozpoczyna się myślnikiem – również wtedy – gdy jest pytaniem lub krótkim zdaniem.

Przydatne słownictwo

jestem...
mam na imię...
nazywam się...
pozwoli pan/pani, że się przedstawię...
pozwolisz, że się przedstawię...

3 Przeczytaj podaną **rozmowę** (dialog). Powiedz, jaki jest jej temat i czego można dowiedzieć się o osobach rozmawiających.

- Cześć, mam na imię Małgosia.
- Miło mi cię poznać. Jestem Piotr.
- Mnie również jest miło, tym bardziej że w mojej rodzinie imię Piotr jest bardzo popularne.
- Naprawdę?
- Tak mieli na imię mój pradziadek, dziadek i tata. Jakby to imię dziedziczono. Przechodzi z pokolenia na pokolenie.
- W mojej rodzinie imiona się nie powtarzają. Tak się złożyło, że każdy ma swoje jedyne.
- Przynajmniej wiadomo, o kim jest mowa.
- To prawda!
- Myślę, że za imionami kryją się historie osób, które je noszą.
- Tak. Ludzie o tych samych imionach mogą mieć różne charaktery.
- Nawet bardzo!
- Wszyscy członkowie rodziny moich sąsiadów są muzykami, ale różnią się cechami charakteru.
- Nasze koleżanki i nasi koledzy to również różnorodne postacie.
- A w czym jesteście do siebie podobni?
- Na przykład podobnie reagujemy na wesołe i smutne zdarzenia.
- Też tak myślę. Dokończymy naszą rozmowę jutro, dobrze?
- Dobrze.
- Do jutra!

4 Nawiąż rozmowę z koleżanką lub kolegą z ławki.

- a) Podaj rękę koledze. Kolega podaje rękę koleżance tylko wtedy, gdy ona wyciągnie swoją do powitania.
- b) Po przywitaniu przedstaw się. Zapytaj, jakie książki lub filmy lubi rozmówca.
- c) Opowiedz o swoich ulubionych filmach, książkach, gatunkach muzycznych.
- d) Zapytaj rozmówcę o jego hobby. Możecie podawać nazwy zaczynające się od pierwszych liter waszych imion.

- 5 Które z podanych nazw czynności wykonuje nadawca, a które odbiorca? Zapisz je w zeszyte w dwóch kolumnach.

Nadawca – osoba, która mówi lub pisze, czyli przekazuje informacje innym. Nadawcą nazywamy też osobę, która wysłała list lub paczkę. Nadawca to również instytucja, która nadaje programy radiowe lub telewizyjne.

Odbiorca – osoba, do której dociera wypowiedź; ktoś, kto słucha, ogląda lub czyta wypowiedź nadawcy. Odbiorcą listu jest osoba, która go dostaje i czyta.

Ciekawe!

Odbiorcą listu można być na dwa sposoby:

- można odebrać list jako przedmiot: *Basia odebrała list od Andrzeja.*
- można odebrać treść listu: *Basia odebrała list od Andrzeja jako próbę przeprosin.*

Sprawdź się!

- Obejrzyj zdjęcia i przeczytaj umieszczone pod nimi teksty. Ułóż w zeszyte krótkie zdania, które mogłyby być dalszym ciągiem rozpoczętych rozmów. Określ nadawców i odbiorców tych wypowiedzi.

– Mamo, jak nazywa się to miejsce?

– Ciekawe, jak zakończy się ta historia. Prawda, synku?

1.2. Wspomnienia z wakacji (plan wydarzeń, bohater literacki, komiks)

Tego się dowiesz

- Wymienisz cechy komiksu.
- Ułożysz plan wydarzeń.
- Wskażesz w utworze bohaterów literackich.

Podejmij temat

- Opowiedz o wakacyjnej przygodzie, która najbardziej zapadła ci w pamięć. Jaki miała charakter: zabawny czy smutny?

- Obejrzyj podane ilustracje. Ułóż w zeszycie wypowiedzi poszczególnych osób, tak aby powstała spójna opowieść o przedstawionej sytuacji. Możesz dodawać swoje komentarze, a także nazywać dźwięki. Porównaj swoją opowieść z historiami wymyślonymi przez koleżanki i kolegów z klasy.

Komiks – opowieść przedstawiona w formie cyklu ilustracji i rozmów między bohaterami, które są najczęściej umieszczone w dymkach. Przygody bohaterów mogą stanowić pojedynczą historię lub być prezentowane w częściach. W komiksie mogą być użyte np. wyrazy nazywające i naśladujące dźwięki.

- Z rozsypanych wyrazów i wyrażeń wybierz te, które najlepiej charakteryzują sposób przedstawienia historii z poprzedniego ćwiczenia. Uzasadnij swój wybór.

ilustracje

krótkie wypowiedzi

rozmowa

wiersz

dźwięki

dymki

powieść

samogłoska

- Przeczytaj fragment **komiksu** Janusza Christy *Kajko i Kokosz na wczasach*. Podczas czytania postaraj się zapamiętać najważniejsze wydarzenia. Jeśli jakieś słowa nie będą dla ciebie zrozumiałe, sprawdź ich znaczenie w słowniku języka polskiego.

Janusz Christa

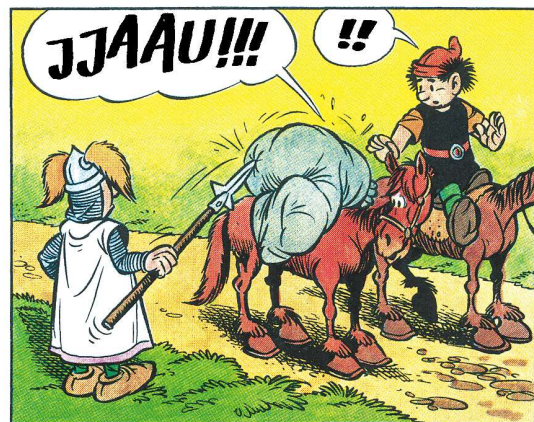
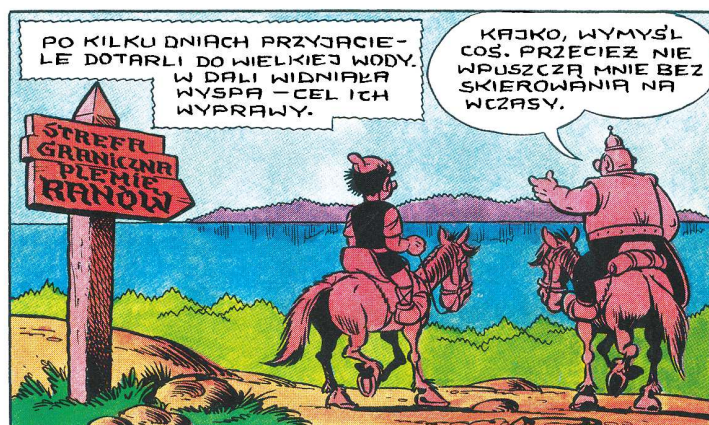
Kajko i Kokosz na wczasach

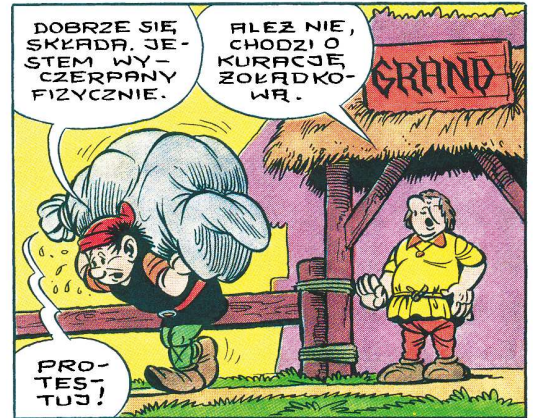
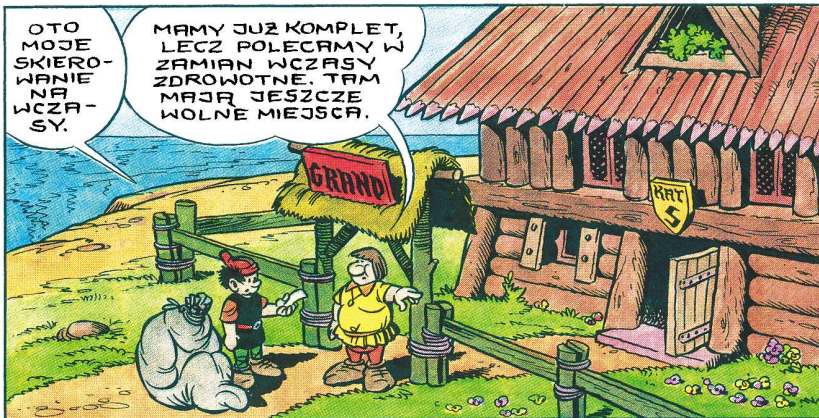
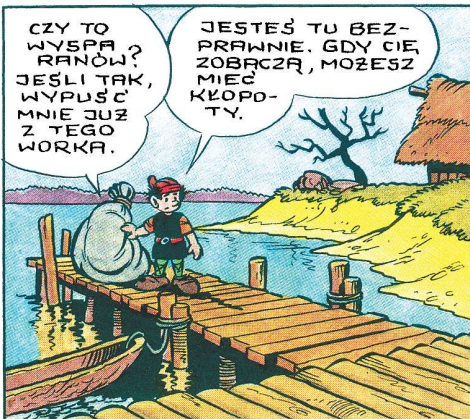
(fragment)

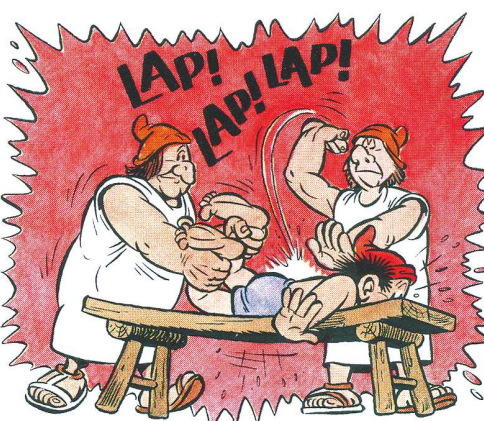
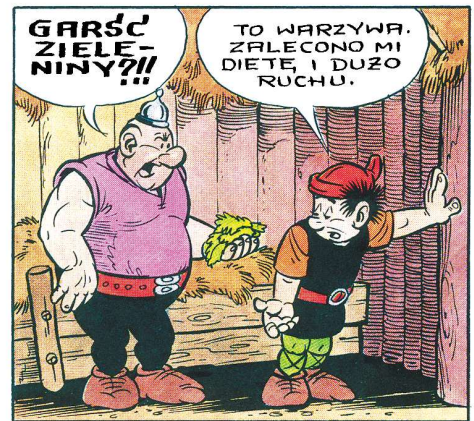

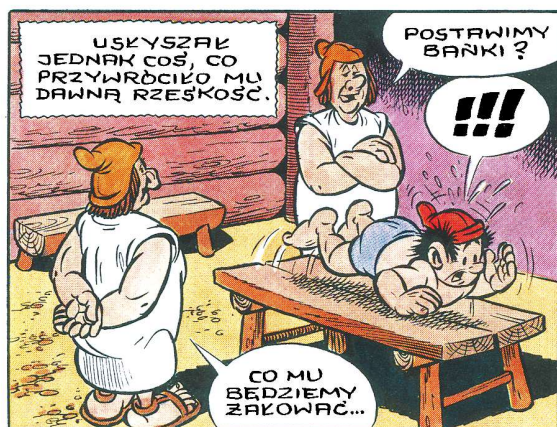
Janusz Christa

(1934–2008) – miał wykształcenie ekonomiczne, jednak z zamiłowania był rysownikiem, scenarzystą i autorem komiksów. Stworzył jedną z najpopularniejszych polskich serii komiksów – o przygodach Kajka i Kokosza, dwóch sympatycznych przyjaciół.

Bohater literacki –

postać, która bierze udział w wydarzeniach przedstawionych w utworze. Najczęściej jest wymyślona przez autora, ale może być też wzorowana na konkretnej osobie, np. bohaterze historycznym.

Ogólny plan wydarzeń

– najważniejsze wydarzenia utworu zapisane w formie punktów.

- 1 Nazwij **bohaterów literackich** przedstawionych w komiksie *Kajko i Kokosz na wczasach*. Czy są to postacie wymyślone przez autora? Opisz je krótko.
- 2 Napisz w zeszycie **plan wydarzeń** przedstawionych w komiksie. Możesz wykorzystać podany niżej wzór planu.

Przykładowy **plan wydarzeń** wycieczki jednodniowej

1. Zbieramy się przed szkołą o godzinie 8.00.
2. Jedziemy autokarem do Gniezna.
3. W autobusie rozmawiamy i podziwiamy wiosenne krajobrazy za oknem.
4. Po dwóch godzinach docieramy na miejsce.
5. Zwiedzamy Wzgórze Lecha i katedrę wraz z podziemiami.
6. Podziwiamy panoramę miasta z wieży katedry.
7. Spacerujemy po rynku.
8. Udajemy się na spotkanie z historykiem, który opowie o początkach państwa polskiego.
9. Niektórzy z nas kupują książki o historii Gniezna.
10. Po południu wracamy do domu.

- 3 Wypisz z komiksu wyrazy i wyrażenia oznaczające następstwo czasowe.

Zaplanuj jeden ze swoich dni. Ułóż plan wydarzeń i spróbuj go zrealizować. Podziel się z koleżankami i kolegami swoimi wrażeniami dotyczącymi tego, czy łatwo jest postępować według planu.

DZIEŃ WCZEŚNIEJ

NIEDAWNO

PRZED CHWILĄ

ZA CHWILĘ

PÓŹNIEJ

JUTRO

- 4 Opowiedz o przygodzie Kajka i Kokosza, wykorzystując słownictwo wypisane z komiksu. Możesz wcielić się w rolę jednego z bohaterów.
- 5 Czy zakończenie podanego fragmentu komiksu cię zaskoczyło? Powiedz, jak inaczej mogłaby się skończyć przedstawiona historia.

6 Porozmawiajcie o budowie komiksu. Zredagujcie krótkie odpowiedzi na podane pytania.

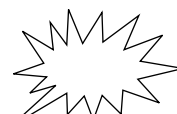
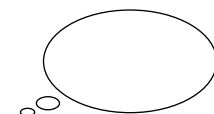
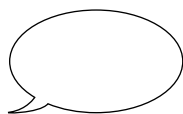

- Co wykorzystuje autor komiksu, aby przedstawić zdarzenia, bohaterów, miejsca?
- Jakiego rodzaju teksty występują w komiksie? Gdzie znajdują się dodatkowe informacje?
- Jaką funkcję pełnią w komiksie rysunki?

7 Dopasuj podane informacje do dymków komiksowych. Zwróć uwagę na kształt dymków.

informacje dodatkowe
myśli bohatera

wypowiedzi bohatera
głośny dźwięk, krzyk

8 Opracujcie w klasie listę komiksów, które warto przeczytać. Skorzystajcie z dostępnych źródeł informacji. Możecie sporządzić tabelę podobną do podanej.

Autor	Tytuł	Dlaczego warto przeczytać?
Janusz Christa	<i>Kajko i Kokosz na czasach</i>	...?...

9 Wykonajcie własny komiks. Wykorzystajcie informacje zamieszczone w części *Przepis na...* (s. 18).

- Z pomocą nauczyciela podzielcie się na kilkusobowe grupy.
- Przedstawcie historię, na przykład z życia klasy lub szkoły. Każda grupa opracowuje inną historię.
- Wybierzcie osoby odpowiedzialne za treść i za rysunki.

Sprawdź się!

Powiedz, które dokończenia zdania są właściwe.

Wśród cech komiksu należy wymienić

- dużą liczbę ilustracji.
- dłuższe opowiadanie narratora.
- krótkie wypowiedzi i myśli bohaterów umieszczone w dymkach.
- wyrazy dźwiękonaśladowcze.
- krótkie informacje narratora umieszczone w ramkach.

Ciekawe!

Pierwsze na świecie Muzeum Komiksu otwarto w Brukseli w 1989 roku. Na fotografii została przedstawiona komiksowa postać kowboja Lucky Luke'a [czyt. laki luka], którą stworzył belgijski rysownik Maurice de Bevere [czyt. moris de bewer].

Przepis na...

Komiks

- 1 Napisz plan komiksu. Przedstaw w nim kolejność wydarzeń. Przyporządkuj wydarzenia do okienek komiksu.
- 2 Stwórz bohaterów. Przemyśl ich wygląd i cechy charakteru.
- 3 Ułóż i zapisz rozmowy pomiędzy bohaterami. Pamiętaj, że ich wypowiedzi powinny być związane.
- 4 Możesz używać wyrazów naśladujących dźwięk, np.: *ćwir-ćwir*; *miau-miau*.
- 5 Wykonaj szkic ołówkiem. Zaplanuj wygląd okienek. Wydziel miejsca na teksty i rysunki.
- 6 Wymyśl kształt chmurek komiksowych, w których będzie pojawiał się tekst.
- 7 Nadaj komiksowi tytuł. Zaprojektuj i wykonaj okładkę.
- 8 Narysuj i pokoloruj komiks. Pamiętaj, że rysunki powinny być wyrazistsze niż tło.
- 9 Połącz wszystkie strony komiksu w całość. Możesz do tego użyć zszywacza, spinacza lub włożyć strony do segregatora.

1.3. Zgadnij, co opisuję (opis przedmiotu)

Podejmij temat

Powiedzcie, co można opisać. Czy spotkaliście się z opisami, które wzbudziły waszą ciekawość? Podajcie odpowiednie przykłady.

Tego się dowiesz

- Zgromadzisz słownictwo potrzebne do opisu przedmiotu.
- Stworzysz opis przedmiotu.
- Podzielisz tekst na akapity.

Powiedzcie, czy zachowaliście pamiątkę z wakacji.

- Jaki to był przedmiot?
- Czy przywołuje on wasze wspomnienia, na przykład o pięknym miejscu, przeżytych zdarzeniach, wakacyjnych emocjach?
- Czy ma dla was szczególną wartość? Dlaczego?

Przjrzyjcie się przedmiotom przedstawionym na fotografiach. Wskażcie ich cechy. Wykorzystajcie do tego podane słownictwo.

Nazwa przedmiotu	...?...
Kształt	kolisty, zaokrąglony, kwadratowy, prostokątny, trójkątny, wygięty, w kształcie..., jego kształt przypomina...
Kolor	dominuje kolor..., niektóre elementy są...
Wielkość	mały, niewielki, dość duży
Materiał	pomalowane drewno, filc
Powierzchnia	gładka
Ocena	podoba mi się..., nie wzbudza mojego zainteresowania..., nie lubię jej/jego koloru..., może związana jest z nią/nim pewna historia..., ujmuje mnie jej/jego prostota..., myślę, że mogłabym/mógłbym polubić ten przedmiot

- Przeczytaj uważnie tekst, w którym przedstawiono opis przedmiotu. Zwróć uwagę na charakterystyczne cechy opisywanej rzeczy.

Kufer

Akapit – wyodrębniony graficznie (za pomocą wcięcia) fragment tekstu wyrażający – zazwyczaj – jedną myśl i składający się z powiązanych ze sobą zdań.

Ciekawe!

Kiedyś przechowywano cenne przedmioty w specjalnych, często bogato zdobionych, skrzyniach. Podobną funkcję pełnił kufer podróżny, w którym dawniej przewożono odzież.

Kufer podróżny

→ W domu moich dziadków stoi stary kufer. W rodzinie nie używano nazwy „kufer”, ale „skrzynia”. Od kiedy pamiętam, była dla mnie tajemnicza.

Skrzynia jest na tyle duża, że można siedzieć na niej jak na ławce i wyobrażać sobie, gdzie jako kufer podróżowała. Jej prostokątny kształt przypomina mi pudło. Ze względu na spory ciężar skrzyni rzadko ją przestawiano. Ma swoje stałe miejsce przy ścianie, naprzeciw okien.

Pokrywa skrzyni jest koloru brązowego, gdzieś tam jaśniejszego i poprzecieranego ze starości. Widać na niej ślady upływającego czasu. Pozostała część skrzyni jest pomalowana na ciemnoniebieski kolor. Dodatkowo z przodu namalowano na niej doniczkę z pięcioma gałązkami o zielonych i żółtych listkach. Nad środkową gałązką zwracają ku sobie czerwone dzioby dwa białe bociany.

Skrzynia została wykonana z drewna, a niektóre elementy są metalowe. Na przykład przód, dno i tył łączą i wzmacniają trzy nakładki koloru ciemnoczerwonego. Dwie z nich, tej samej szerokości, są długie jak łodygi, a ich górne wykończenie przypomina mi kwiaty z ogrodu babci.

Skrzynię z góry zamyka gruba, drewniana pokrywa osadzona na metalowych zawiasach. Można ją zamknąć na kluczyk, bo w środku skrzyni jest zamek. Choć pokrywa jest dość ciężka, zdarzało się, że otwierano kufer, by schować w nim rzeczy, z którymi wiązały się wspomnienia.

Z biegiem lat skrzynia została wypełniona niemal po brzegi. Stała się schronieniem dla różnych przedmiotów. Uwielbiam chwile, kiedy jest otwierana i przeszukiwana. Jest wtedy dużo śmiechu i wspomnień! Uważam, że dom dziadków straciłby dużo uroku, gdyby nie ten nietypowy mebel, który bardzo polubiłam.

- 1 Wymień wszystkie cechy opisanego kufra, które udało ci się zapamiętać. Narysuj kufer na podstawie opisu.
- 2 Wybierz dowolny przedmiot. Nie podawaj nazwy przedmiotu. Powiedz o jego charakterystycznych cechach koleżance lub koledze z ławki. Poczekaj, aż koleżanka lub kolega ustalą, o jakim przedmiocie mówisz.

Sprawdź się!

- Opisz w zeszycie przedmiot, który ma dla ciebie szczególną wartość.

wstęp

rozwinięcie

zakończenie

Przepis na...

Opis przedmiotu

Opis przedmiotu to wypowiedź mająca na celu przedstawienie takich cech danej rzeczy, dzięki którym można ją sobie wyobrazić. Opis powinien zawierać: wstęp, rozwinięcie i zakończenie. We wstępie zwykle informujemy, jaki przedmiot będziemy opisywać. Jeśli jest on przechowywany w muzeum, to piszemy w którym. Możemy też podać, kiedy ta rzecz powstała i kto ją stworzył. W rozwinięciu musimy uwzględnić wszystkie informacje na temat wyglądu zewnętrznego przedmiotu (wielkość, kolor, kształt, materiał, z jakiego został wykonany) oraz jego przeznaczenia. W zakończeniu zwykle formułujemy naszą ocenę. Jeśli przedmiot ma dla nas dużą wartość emocjonalną, warto o tym napisać.

Przeczytaj podane wskazówki. Na ich podstawie opisz wybrany przedmiot.

- 1 Zamknij oczy i wyobraź sobie, że masz przed sobą wyjątkowy przedmiot. Może być to ulubiony kubek, stary zegarek dziadka, maskotka, z którą lubiłaś/lubiłeś zasypiać w dzieciństwie, muszla przywieziona z wakacji lub cokolwiek innego, co podpowiada ci wyobraźnia.
- 2 Teraz wyobraź sobie, że nikt poza tobą nie widział tego przedmiotu. Opisz przedmiot w taki sposób, aby ci, którzy go nie widzieli, poczuli się, jakby dostali klucz do twojej wyobraźni, aby poczuli, jakby trzymali ten przedmiot w dłoniach albo jakby leżał przed nimi.

Nie zostaniesz sama/sam z tym zadaniem. Podamy ci wzór opisu.

- 3 Zagadka na dobry początek.

Nie zdradzaj od razu, jaki przedmiot będziesz opisywała/opisywał. Postaraj się zaciekawić czytelnika, podziel się emocjami związanymi z nim lub okrucmem jego historii.

Codziennie rano patrzę na niego. Może nie jest nowoczesny, ale nie chciałabym/chciałbym żadnego innego. To zegarek, który otrzymałam/otrzymałem w prezencie od mojego dziadka.

- 4 Przypomnij sobie przedmiot jak najdokładniej. Opisz go tak, jakbyś oprowadzała/oprowadzał koleżanki/kolegów po muzeum.

Na okrągłej tarczy, w złotym kręgu dwie cienkie wskazówki próbują się przegonić.

- 5 Teraz czas na szczegóły. Unikaj jednak monotonnego wyliczania. Pamiętaj, opowiadaj tak, jakbyś oprowadzała/oprowadzał kogoś po arcyciekawym muzeum.

Na środku, między dwoma uchwyty, widnieje niebieski smok. Jego ogon owija się wokół całego kubka, a łuski błyszczą, jakby były zrobione z porcelanowego brokatu.

6 Zwróć uwagę na:

rozmiar	czy jest mały, czy duży, drobny jak ręka dziecka czy wielki jak samochód
kształt	czy jest okrągły, prostokątny, kwadratowy, owalny, a może trójkątny jak kawałek pizzy
kolor	zielony – pachnący wakacjami, błękitny, słoneczny, czerwony jak biedronki, a może czarny jak asfalt
materiał	z czego jest wykonany przedmiot: z drewna, plastiku, papieru, plasteliny, ze szkła
powierzchnię	twarda, miękka jak futro chomika, a może chropowata lub gładka jak szkło

7 Zastosuj:

przymiotniki – wyrazy nazywające cechy – odpowiadają na pytania: <i>jaki?, jaka?, jakie?</i>	kolorowy, szorstki, przydatny, stary, błyszczący, gładki, ciężki
sformułowania i związki wyrazowe	wygląda jak..., z wyglądu przypomina..., składa się z..., służy do..., wyróżnia go..., przyciąga uwagę...

8 W zakończeniu możesz wyrazić emocje. Podkreśl, że to nie jest zwykły przedmiot.

Mam trzy zegarki, ale ten jest dla mnie wyjątkowy. Trzymam go przy łóżku, jest pierwszą rzeczą, którą widzę rano.

9 Zostań mistrzem opisu. Używaj określeń, które pomogą czytelnikowi dostrzec szczegóły.

przy brzegu

po prawej stronie

przy krawędzi

w rogu

z przodu

w głębi

po zewnętrznej stronie

10 Pamiętaj o tytule, który zacieka innych!

Zegarek, który pamięta więcej niż ja
Słoik pełen tajemnic
Maskotka, która wszystko rozumie
Kredka, która rysuje marzenia
Talerz pamiętający moje pierwsze urodziny
Broszka budząca zdziwienie
Lampka rozjaśniająca myśli domowników

1.4. Być jak Kajko i Kokosz (czasownik)

Podejmij temat

● Czy podczas wakacji trafiliście do interesujących miejsc? Opowiedzcie o którymś z nich koleżankom i kolegom.

Tego się dowiesz

- Rozpoznasz w tekście czasowniki.
- Poprawnie odmienisz czasowniki.
- Odróżnisz formy osobowe czasowników od bezokoliczników.

- Oto miejsce, w którym Kajko i Kokosz mogliby się znaleźć, gdyby w kraju Ranów trafili do luksusowego, starodawnego ośrodka wczasowego, jakiego się spodziewali. Napisz, co mogliby tu robić podczas wypoczynku.
- 1 Powrót do tekstu komiksu o Kajku i Kokoszu. Wypisz do zeszytu dziesięć **czasowników**.

Czasownik to część mowy, która nazywa czynności lub stany, na przykład: *czytam, grali, będą śpiewały, kocha*. Odpowiada na pytania: *co robi?*, *w jakim jest stanie?*, *co się z nim dzieje?*.

Czasowniki odmieniają się przez czasy.		
Czas przeszły	Czas teraźniejszy	Czas przyszły
W momencie, gdy mówimy o danej czynności, ona już się odbyła (lub odbywała się), na przykład <i>Ada wystartowała (startowała) w konkursie</i> .	Czynność odbywa się w momencie, gdy o niej mówimy, na przykład <i>Ada właśnie startuje w konkursie</i> , lub trwa dłuższy czas, na przykład <i>Ada lubi rywalizować</i> .	W momencie, gdy mówimy o danej czynności, ona się jeszcze nie zaczęła, na przykład <i>Ada będzie startować (wystartuje) w konkursie</i> .

- 2 Spośród czasowników wypisanych z fragmentu komiksu wybierz trzy występujące w czasie teraźniejszym. Odmień je w czasie przeszłym i w czasie przyszłym.
- 3 Przyjrzyj się jeszcze raz wypisanym w zeszytcie czasownikom. Powiedz, co można z nich wywnioskować o osobie lub osobach wykonujących daną czynność.

Czasowniki odmieniają się także przez **osoby** – trzy w liczbie pojedynczej i trzy w liczbie mnogiej. Podczas odmiany tworzymy więc **osobowe formy czasownika**.

Czasowniki mogą też wystąpić w formie nieosobowej – **bezokoliczniku**, który rozpoznajemy po końcówkach: -c, -ć, -ść, -ć.

Nieosobowa forma czasownika	Osobowe formy czasownika		
bezokolicznik	osoby	liczba pojedyncza	liczba mnoga
rozumieć	1.	ja (co robię?) rozumiem	my (co robimy?) rozumiemy
	2.	ty (co robisz?) rozumiesz	wy (co robicie?) rozumiecie
	3.	on, ona, ono (co robi?) rozumie	oni, one (co robią?) rozumieją

Czasowniki w czasie przeszłym i niektóre czasowniki w czasie przyszłym odmieniają się przez **rodzaje**.

Odmiana czasownika przez rodzaje	
liczba pojedyncza	liczba mnoga
rodzaj męski oddychałem, będę oddychał	rodzaj męskoosobowy oddychaliśmy, będziemy oddychali
rodzaj żeński oddychałaś, będziesz oddychała	rodzaj niemęskoosobowy (mowa o kobietach, rzeczach, roślinach lub zwierzętach) oddychałyśmy, będziecie oddychały
rodzaj nijaki oddychało, będzie oddychało	

- 4 Odmień przez osoby czasowniki: *umieć*, *iść*, *włączać*, w czasie przeszłym oraz w czasie przyszłym. Odmianę zapisz w zeszytcie.
- 5 Dopisz w zeszytcie bezokoliczniki do podanych form osobowych czasowników.

usmażę

wykopali

namalowała

zgubiły

przyniósł

będą grabiły

napiszę

tańczyliśmy

6 Wskaż w tekście bezokoliczniki.

Kajko i Kokosz przekonali się, że wyjechać na wczasy to jedno, a spędzić je zgodnie ze swoimi oczekiwaniami to drugie. Jednak nasi bohaterowie postanowili stawić czoła trudnościom. Pod koniec swojego pobytu na wczasach zapewne myśleli tylko o jednym – aby wrócić jak najszybciej do domu.

Biec ku przygodzie,
pomagać w ogrodzie,
zebrać jabłka,
taczka je wieźć,
wodą umyć,
by móc zjeść.

7 Kto wykonuje czynności w podanych zdaniach? Określ osoby, w których występują czasowniki.

Szła dość szybko.

Czytaliśmy ciekawą książkę.

Zwiedzali muzeum.

Dojechalśmy do miasta.

Chciałbyś pożyczyć moje słuchawki?

8 Przepisz podane zdania do zeszytu. Bezokoliczniki zapisane w nawiasach zamień na właściwe formy osobowe.

Kajko i Kokosz (być) razem na wczasach.

Goście (wysłuchać) koncertu wybitnego pianisty.

Jacek i Emilka (wybierać się) dziś na premierę filmu.

9 Zapisz w zeszycie wypisane z komiksu bezokoliczniki. Utwórz od nich formy osobowe czasowników we wskazanych formach czasu, osoby, liczby i rodzaju.

wyłączać

czas teraźniejszy

1. os. liczby pojedynczej

2. os. liczby mnogiej

3. os. liczby mnogiej

zaoszczędzić

czas przeszły

1. os. liczby pojedynczej
rodzaj męski
(mówisz jako chłopiec)

3. os. liczby pojedynczej
rodzaj żeński
(mówisz o dziewczynce)

2. os. liczby mnogiej
rodzaj męskoosobowy
(mówisz do chłopców)

uiścić

czas przyszły

1. os. liczby pojedynczej

1. os. liczby mnogiej

3. os. liczby mnogiej

- 10 Ułóż w zeszycie zdania informujące o tym, co robią postacie przedstawione na zdjęciach. Podkreśl czasowniki.

- 11 Przyporządkuj podane czasowniki do nazw rodzajów.

zaśpiewaliśmy
spadło
mówiłaś
biegłem
będziemy jedli

męski
żeński
nijaki
męskoosobowy
niemęskoosobowy

- 12 Ułóż i zapisz w zeszycie zdania z dowolnymi czasownikami:

- w czasie przeszłym, w rodzaju męskim,
- w czasie przyszłym, w rodzaju niemęskoosobowym,
- w czasie teraźniejszym, w rodzaju nijakim,
- w czasie przeszłym, w rodzaju męskoosobowym.

Sprawdź się!

- 1 Oceń prawdziwość podanych stwierdzeń na temat czasowników – przy każdym zdaniu wskaż wyraz *Prawda* lub *Fałsz*.

Bezokoliczniki to osobowe formy czasowników.	Prawda	Fałsz
Wyraz <i>zanosę</i> to czasownik w czasie przyszłym.	Prawda	Fałsz
Wszystkie czasowniki odmieniają się przez rodzaje.	Prawda	Fałsz
Wyraz <i>kupiłyście</i> to czasownik w 2. osobie.	Prawda	Fałsz

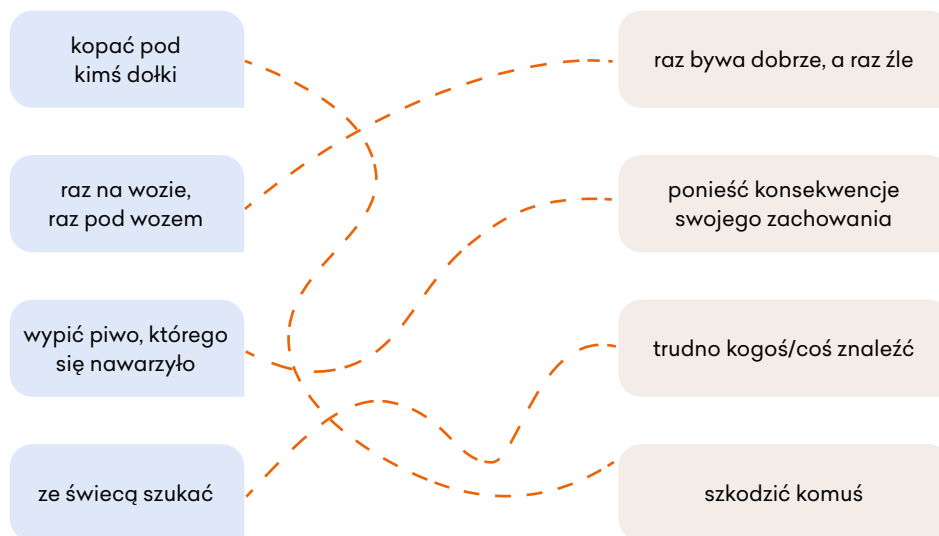
- 2 Opisz w kilku zdaniach pokój przedstawiony na ilustracji. W swojej wypowiedzi użyj jak najwięcej czasowników.

1.5. Mówię o sobie (związek frazeologiczny, podmiot mówiący)

Podejmij temat

- Powiedz kilka zdań o sobie, na przykład co lubisz, jakie są twoje mocne strony, jakie są twoje marzenia.
 - Powiedz, jaką masz opinię o sobie. Jakim człowiekiem jesteś?
- Po nitce do kłębka... Przeczytaj definicję **związku frazeologicznego**, która odnosi się do podanych sformułowań. Znajdź i odczytaj ich wyjaśnienia.

- Przeczytaj fragment wiersza Józefa Barana *Hymn o sobie samym – najwierniejszym przyjacielu*. Podczas czytania zwróć uwagę, jak w wierszu zostały użyte związki wyrazowe podane w poprzednim ćwiczeniu.

Józef Baran

Hymn o sobie samym – najwierniejszym przyjacielu

(fragment)

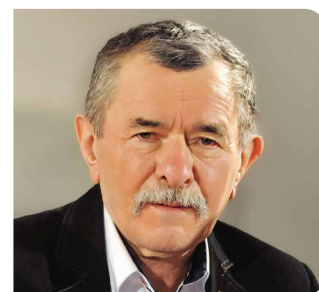
po prostu
nie wyobrażam sobie
bez siebie życia

nieodłącznie
towarzyszyć sobie muszę
na wozie i pod wozem
w ulewie i w słońcu
na zabawie i w urzędzie

Tego się dowiesz

- Wykorzystasz w zdaniach związki frazeologiczne.
- Wskażesz podmiot mówiący w wierszu.

Związek frazeologiczny (inaczej **frazeologizm**) – utrwalone w języku połączenie wyrazów, którego nie należy rozumieć dosłownie, bo ma inne, przenośne znaczenie. Przykłady: *czarny koń* (osoba, która nieoczekiwanie okazała się w czymś najlepsza), *bujać w obłokach* (wykazywać skłonność do marzycielstwa).

▲ **Józef Baran** (ur. 1947)

– poeta, autor wielu tomików wierszy, np.: *Dom z otwartymi ścianami*, *Zielnik miłosny* i inne liryki, *Szczęście w czapce niewidce* i 99 nowych wierszy.

w dołku który pod sobą wykopię
w łóżku które pościelę
przy picciu nawarzonego sobie piwa

nie opuszczę siebie nawet
gdy wszyscy ode mnie uciekną
jak z tonącego statku
[...]

albowiem
choćbym ze świeczką w ręce
całą ziemię wzdłuż
i wszecz przewędrował
[...]

nigdzie
i nigdy
nie odnajdę drugiego takiego
wiernego kompana
jakim jestem sam dla siebie

- 1 Wyjaśnijcie przytoczone słowa **podmiotu mówiącego** w wierszu Józefa Barana.

Podmiot mówiący

– postać stworzona w wierszu przez autora, która mówi o swoich przeżyciach, doznaniach, refleksjach i poglądach, nadawca wypowiedzi.

*nieodłącznie
towarzyszyć sobie muszę
na wozie i pod wozem*

czyli w jakich
sytuacjach?

*nieodłącznie
towarzyszyć sobie muszę [...] w dołku który pod sobą wykopię*

czyli w jakich
sytuacjach?

*nieodłącznie
towarzyszyć sobie muszę [...] w łóżku które pościelę przy picciu nawarzonego sobie piwa*

czyli w jakich
sytuacjach?

*choćbym ze świeczką w ręce
całą ziemię wzdłuż i wszecz przewędrował*

czyli co zrobił?

- 2 Powiedz, kto jest najwerniejszym przyjacielem podmiotu mówiącego.
- Znajdź właściwe fragmenty utworu, aby uzasadnić swoje zdanie.
 - Czy chciałabyś/chciałbyś mieć takiego przyjaciela?

3 Zwróć uwagę na tytuł wiersza i powiedz, jakim słowem został określony utwór.

- a) Przeczytaj definicję **hymnu**, zamieszczoną na marginesie.
- b) Czy, twoim zdaniem, warto docenić samego siebie aż tak, by tworzyć na swoją cześć hymn – tak jak czyni to podmiot mówiący w wierszu Józefa Barana? Uzasadnij swoją opinię w kilku zdaniach. Wykorzystaj najtrafniejsze określenia z utworu. Zapisz wypowiedź w zeszycie.

Hymn – uroczysty i podniosły utwór poetycki o charakterze pochwalnym, sławiący Boga, bohaterów, wielkie idee itp.

4 Obejrzyj zdjęcie wykonane telefonem komórkowym, tak zwane selfie [czyt. selfi], oraz reprodukcję obrazu polskiego artysty. Co, twoim zdaniem, łączy te dwa autoportrety? Sprawdź w dostępnym słowniku języka polskiego, co oznacza słowo *autoportret*, a następnie napisz w zeszycie, czym autoportret różni się od portretu.

▲ Selfie wykonane telefonem komórkowym

▲ Stanisław Wyspiański, *Autoportret*, 1902

5 Mówienie o sobie jest rzeczą trudną, ale możliwą. Wybierz jedno ze zdań i rozwiń je w zeszycie w krótką wypowiedź tak, aby napisać coś o swoich charakterystycznych cechach.

Bardzo lubię u siebie to, że ...?...

Mogę o sobie powiedzieć, że ...?...

6 Podmiot mówiący w wierszu Józefa Barana wygłasza trochę żartobliwy hymn na swoją cześć. Weź udział w podobnej zabawie – obejrzyj swoje zdjęcie wykonane podczas ostatnich wakacji. Napisz, co trzeba wziąć pod uwagę podczas robienia zdjęcia, by było atrakcyjne.

Sprawdź się!

● Czy można powiedzieć, że *Hymn o sobie samym...* to taki wyjątkowy autoportret? Uzasadnij swoje zdanie. Zapisz odpowiedź w zeszycie.

1.6. Razem łatwiej (świat przedstawiony, narrator pierwszoosobowy i narrator trzecioosobowy)

Tego się dowiesz

- Omówisz elementy świata przedstawionego w utworze literackim.
- Rozpoznasz rodzaj narratora w utworze.
- Wyjaśnisz rolę opisu w opowiadaniu.

Podejmij temat

- Opowiedz, jak poznałaś/poznałeś koleżanki lub kolegów z klasy. Jakie uczucia towarzyszą ci, kiedy poznajesz nową osobę?

- Słuchajcie tekstu czytanego przez nauczyciela. Gdy wypowie słowo „stop”, pokażcie, co czujecie i o czym myślicie. Możecie to wyrazić za pomocą ruchów ciała (całego lub jego części, np. gestów rąk, mimiki).

Zaproszono cię do ogromnego, ponurego pałacu. Przebywasz tam już kilka dni. Co wieczór kładziesz się spać w dużej, słabo oświetlonej sypialni. (stop)

Kiedy leżysz w zupełnej ciemności, wydaje ci się, że coś słyszysz... (stop). Wsłuchujesz się uważnie. (stop) Tak, to płacz. Ktoś bardzo żałośnie płacze! (stop) Historia powtarza się każdego wieczora.

Wreszcie postanawiasz sprawdzić, skąd dochodzi ten dźwięk. Bierzesz zapaloną świecę, otwierasz ciężkie drzwi i wychodzisz na korytarz... Co odkrywasz?

- Zapisz w zeszycie nazwy uczuć pokazanych wcześniej za pomocą ruchów ciała. Porównaj swoje notatki z notatkami koleżanki lub kolegi. Czy podałyście/podaliliście podobne nazwy uczuć?
- Zapisz w zeszycie odpowiedź na pytanie kończące tekst. Ułóż krótką opowieść na ten temat. Przeczytaj ją koleżankom i kolegom.
- Przeczytaj fragment powieści *Tajemniczy ogród*. Podczas czytania zwróć uwagę na czas i miejsce przedstawionych wydarzeń, a także na uczucia bohaterów.

Frances Hodgson Burnett

Tajemniczy ogród

(fragment)

▲ **Frances Hodgson Burnett** (czyt. fransyz hodżson bernet, 1849–1924) – angielska pisarka, autorka powieści dla dzieci i młodzieży: *Tajemniczy ogród*, *Mała księżniczka*, *Mały lord*.

Mary obudził w nocy odgłos ciężkich kropli deszczu bijącego w szyby. Łało jak z cebra, a wicher wył i zawodził po kątach i kominach wielkiego, pustego domu. Mary usiadła na łóżku bardzo nieszczęśliwa i zła.

– Ten deszcz to taki przekorny¹, jak ja dawniej byłam – rzekła. – Przyszędł, bo wiedział, że go nie pragnę.

Rzuciła się na łóżko i twarz ukryła w poduszki. Nie płakała, tylko leżała i czuła nienawiść do plusku monotonnego deszczu i do wycia wichru. Nie mogła już zasnąć powtórnie. [...]

Leżała tak przeszło godzinę, przewracając się z boku na bok, gdy nagle usłyszała coś takiego, że usiadła nagle na łóżku i głowę zwróciła ku drzwiom, nasłuchując. Słuchała i słuchała.

– Teraz to na pewno nie wiatr – rzekła do siebie szeptem. – Nie, to nie wiatr. To zupełnie co innego. To ten płacz, który słyszałam przedtem.

Wzięła świecę stojącą przy łóżku i cicho wyszła z pokoju. Korytarz był długi i ciemny, lecz Mary² zbyt była podniecona, by na to zwrócić uwagę.

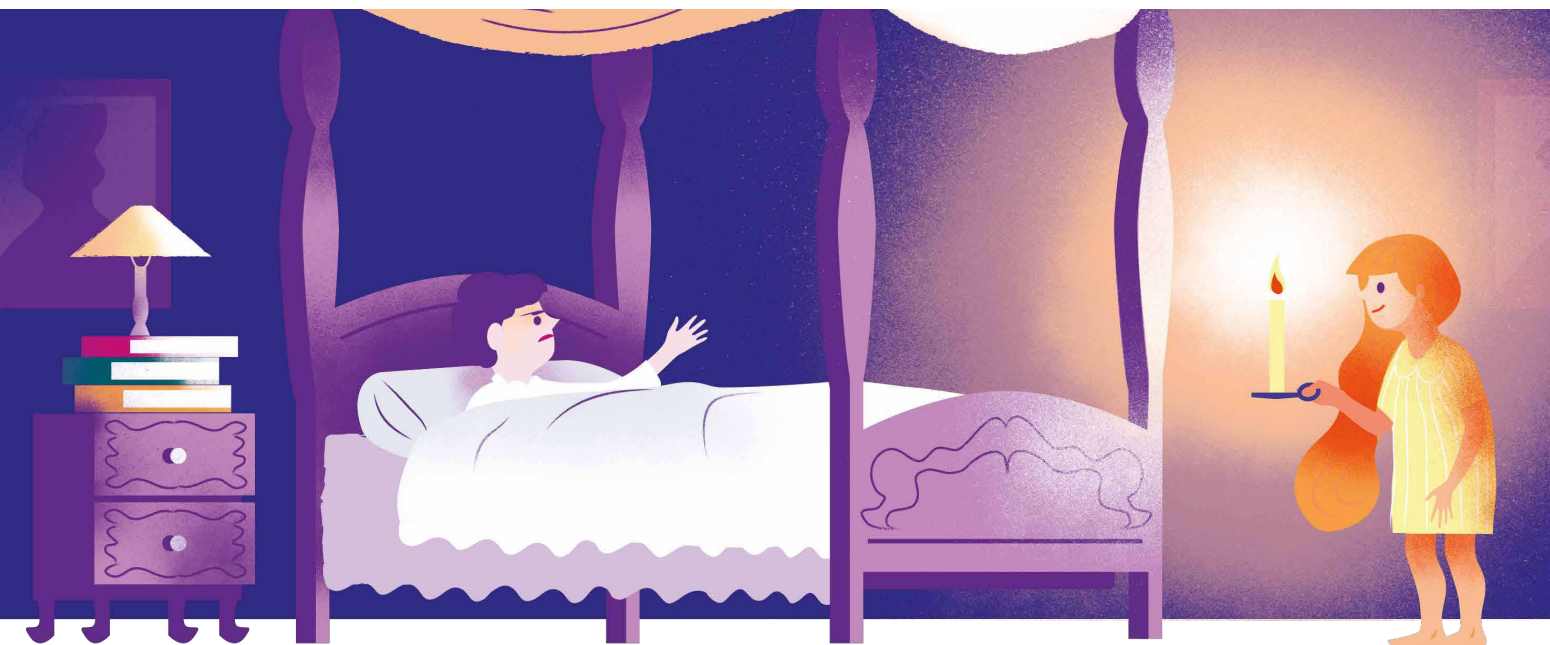
Myślała, że odnajdzie drogę, którą musi przejść, by odnaleźć ów krótki korytarzyk z zakrytymi dywanem drzwiami, przez które pani Medlock³ wyszła tego dnia, gdy Mary zabłądziła. Płacz dochodził z tego właśnie pasażu⁴. Szła zatem przed siebie z migającym słabym światełkiem, raczej wyczuwając właściwą drogę, a serce jej biło tak głośno, że zdawało jej się, że słyszy jego uderzenia. Oddalony płacz trwał i wiódł ją. Czasami ustawał na chwilę, po czym znów się rozpoczynał. Czy tutaj należało zawrócić? Zatrzymała się i popatrzyła. Tak, to tutaj. Teraz przez ten korytarz, potem na lewo, potem dwa szerokie stopnie, potem znów na prawo. Tak oto znalazła drzwi z dywanem.

¹ przekorny – określenie kogoś, kto robi coś na przekór, czyli coś przeciwnego do naszych oczekiwań, coś, czego nie chcemy

² Mary – czyt. mery

³ Medlock – czyt. medlok

⁴ pasaż – tu: korytarz

Otworzyła je delikatnie i zamknęła cicho za sobą. Stała w korytarzu i słyszała płacz zupełnie wyraźnie, choć nie był głośny. Płacz szedł od strony drugiej ściany na lewo, o kilka łokci⁵ dalej, a były tam drzwi. Pod drzwiami tymi na dole widniała smuga światła, ów ktoś płakał w tamtym pokoju.

Podeszła zatem do drzwi, otworzyła je i oto znalazła się w pokoju.

Był to pokój obszerny, z pięknym, staroświeckim umeblowaniem. Słaby ogień tlił się na kominku, nocna lampka paliła się przy rzeźbionym łóżu

⁵ łokieć – tu: dawna miara długości, w zależności od tego, gdzie i kiedy była używana, wynosząca od ok. 47 do ok. 78 cm

⁶ baldachim – osłona
w kształcie daszka

⁷ brokat – tu: gruba tkanina
ozdobiona srebrnymi
lub złotymi nićmi

⁸ agat – kamień
półszlachetny

⁹ Colin – czyt. kolin

¹⁰ Craven – czyt. krejwen

¹¹ Lennox – czyt. lenoks

z baldachimem⁶ na czterech kolumnach opartym i przysłoniętym brokatem⁷, na łożu leżał chłopczyk, krzycząc ze złością. [...]

Chłopczyk miał ostrą, drobną twarz koloru kości słoniowej, a oczy jego zdawały się na tę twarz zbyt duże. Gęstwa włosów w lokach opadała mu na czoło, co twarzyczkę czyniło jeszcze drobniejszą. Wyglądał jak chłopiec chory, ale krzyczał jakby ze złości i zmęczenia, a nie z bólu.

Mary stała przy drzwiach ze swą świecą w ręce, z oddechem zapartym. Potem przeszła przez pokój, a gdy się zbliżyła, światło zwróciło uwagę chłopca, który odwrócił się w tę stronę i patrzył na nią szeroko otwartymi, szarymi oczyma, które w tej chwili wydawały się olbrzymie.

– Kim jesteś? – rzekł wreszcie szeptem, trochę przełknięty. – Czy jesteś duchem?

– Ja nie – odparła Mary również szeptem i również trochę przestraszona. – A czy ty jesteś duchem? On patrzył, patrzył i patrzył. Mary musiała zauważyć, jakie dziwne były jego oczy. Miały szary kolor agatu⁸, a wyglądały na zbyt wielkie do jego twarzy, gdyż ocieniały je długie ciemne rzęsy.

– Nie – odparł po chwili wyczekiwania. – Jestem Colin⁹.

– Co za Colin? – wyjąkała.

– Jestem Colin Craven¹⁰. Kto ty jesteś?

– Jestem Mary Lennox¹¹. Pan Craven jest moim wujem.

– A moim ojcem – rzekł chłopiec.

– Twoim ojcem – wyjąkała znów Mary. – Nikt mi nie mówił, że wuj ma syna! Czemu mi nie powiedzieli?

– Chodź tutaj! – powiedział, nie spuszczać z niej wystraszonego wzroku. Podeszła blisko do łóżka, on zaś rękę wyciągnął i dotknął jej.

– Jesteś naprawdę? – spytał. – Takie rzeczywiste sny miwam często. Może i ty jesteś snem [...]. Powiedz mi jeszcze raz, jak się nazywasz.

– Mary Lennox. Czy nikt ci nie mówił, że tu przyjechałam na stałe?

Trzymał wciąż w ręce fałdy jej szala, ale zdawał się już bardziej wierzyć w jej rzeczywistość.

– Nie – odparł. – Nie wolno im.

– Dlaczego? – spytała Mary.

– Bo bym się bał, że zechcesz mnie widzieć. Nie lubię ludzi widywać i rozmawiać z nimi.

– Ale dlaczego? – zapytała Mary, coraz bardziej zdziwiona.

– Bo zawsze jestem taki jak teraz, chory i zmuszony leżeć. Ojciec też nie chce, żeby do mnie mówiono. I służbie rozpowiadać o mnie nie wolno. Jeśli będę żyć, to będę garbaty. Ale ja umrę. Ojciec nie może znieść myśli, że będę taki jak on.

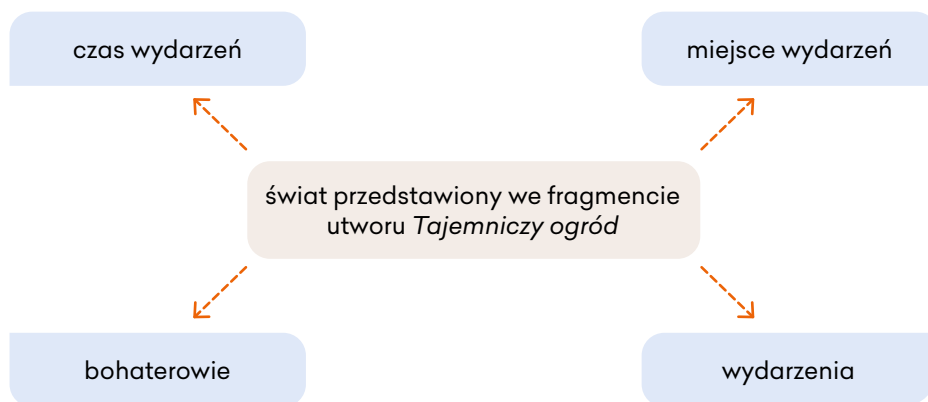
– Boże! Cóż to za dziwny dom! – zawołała Mary.

tłum. Jadwiga Włodarkiewiczowa

1 Podzielcie się na grupy. Niech każda grupa opíše **świat przedstawiony** we fragmencie utworu *Tajemniczy ogród*. Wykorzystajcie zamieszczoną niżej mapę myśli.

- Określcie, w jakim czasie i miejscu rozgrywają się wydarzenia.
- Wymieńcie bohaterów.
- Ustalcie kolejność wydarzeń. Możecie zredagować plan wydarzeń.
- Porównajcie swoje notatki. Która grupa zgromadziła najdokładniejsze informacje?

Świat przedstawiony – ogół przedstawionych w utworze miejsc, zdarzeń, bohaterów i ich działań, a także rzeczy. Jest jednym z głównych składników treści utworu. Może być ukształtowany jako **realistyczny** (jest wtedy prawdopodobny, to znaczy np. postacie i zdarzenia mogłyby istnieć naprawdę) lub mieć cechy **fantastyczne** (jest wtedy nieprawdopodobny – np. postacie i zdarzenia nie mogłyby istnieć).

2 Napisz, jaki jest świat przedstawiony we fragmencie tekstu *Tajemniczy ogród* – realistyczny czy fantastyczny. Co o tym świadczy?

3 Odszukaj we fragmencie utworu Frances Hodgson Burnett **opis** postaci. Zapisz w zeszycie określenia dotyczące jej wyglądu.

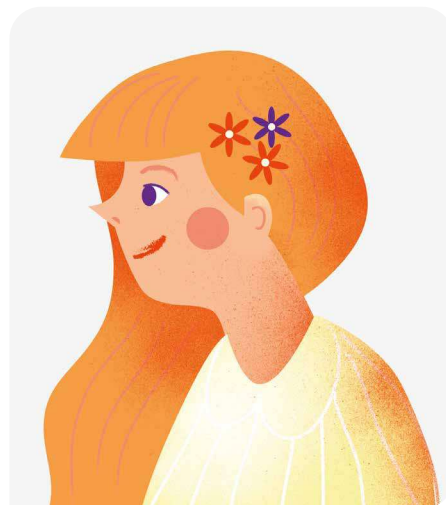
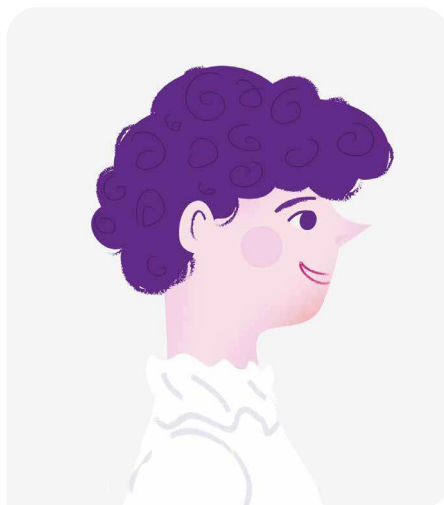
W utworze literackim **opis** to przedstawienie wyglądu osoby, przedmiotu, krajobrazu. Jest częścią narracji lub znajdziemy go w wypowiedziach bohaterów. Opis służy przede wszystkim temu, by czytelnik mógł sobie lepiej wyobrazić bohaterów, miejsca itp.

Narrator – wymyślona przez autora osoba, która w utworze literackim jest nadawcą wypowiedzi, opowiada o świecie przedstawionym, opisuje postacie, przedmioty, miejsca itd. Wypowiedź (opowiadanie) narratora nazywamy **narracją**. Wyróżniamy dwa typy narracji: **narrację pierwszoosobową** (narrator wypowiada się, używając czasowników w pierwszej osobie liczby pojedynczej, np.: *pojechałem, zdziwiłem się*, jest jednym z bohaterów utworu) i **narrację trzecioosobową** (narrator wypowiada się, używając czasowników w trzeciej osobie, np.: *pojechał, zdziwili się*, zwykle nie bierze udziału w wydarzeniach, czyli nie należy do świata przedstawionego, ale ma o nim dużą lub wręcz nieograniczoną wiedzę).

Zamknięty dla ogółu mieszkańców ogród mógł być równie fascynujący jak niedostępne dziś miejsca. Skorzystaj ze słownika języka polskiego i odszukaj w nim jak najwięcej wyrazów, którymi można określić to, że miejsce jest niedostępne.

- 4 Odszukaj w utworze fragmenty, w których nadawcą wypowiedzi jest **narrator**. Następnie wskaż fragmenty, w których wypowiada się jeden z bohaterów.
- 5 Kto jest narratorem, osobą opowiadającą, w przeczytanym fragmencie? Przepisz do zeszytu właściwą odpowiedź.
 - Narratorem jest osoba biorąca udział w wydarzeniach przedstawionych w powieści.
 - Narratorem jest osoba, która nie bierze udziału w wydarzeniach, tylko o nich opowiada.
- 6 Określ typ narracji. Powiedz, czy jest ona pierwszoosobowa czy trzecioosobowa.
- 7 Porównajcie, czyje zakończenie historii o pobycie w ponurym pałacu, napisane na początku lekcji, okazało się najbardziej podobne do historii przedstawionej we fragmencie powieści. Co łączy przeczytany fragment *Tajemniczego ogrodu* z waszymi opowieściami?
- 8 Co przeżywali bohaterowie utworu *Tajemniczy ogród*? Nazwijcie ich uczucia i zapiszcie te nazwy w zeszytach.

COLIN: Czuję ...?...	MARY: Czuję ...?...
MARY I COLIN: Czuliśmy ...?...	

- 9 *Nie lubię ludzi widywać i rozmawiać z nimi* – mówi Colin do Mary. Porozmawiajcie o tym, jakie mogą być przyczyny tego, że ktoś unika ludzi i nie chce się z nimi komunikować.
 - Czy zdarzyło się wam spotkać taką osobę? Jeśli tak, opowiedzcie o niej.
 - Jak należy postępować z osobami o takim nastawieniu jak Colin? Czy wszystkie one naprawdę chcą, aby je zostawić w spokoju?

D 10 Wymyślcie dla Mary krótkie rady, które pomogą jej zdobyć zaufanie Colina. Postępujcie według podanych wskazówek.

- a) Najpierw praca samodzielna: zapisz swoje rady dla Mary na małych kartkach; zacznij od słów: *Aby zdobyć zaufanie Colina, powinnaś...*
- b) Nauczyciel połączy was w pary. Wspólnie ustalone rady zapiszcie na kartce z bloku.
- c) Teraz nauczyciel połączy pary w czwórki (lub jeszcze większe grupy). Zanotujcie swoje pomysły i sformułujcie zestaw rad dla Mary. Zapiszcie je na dużym plakacie.

D 11 Przygotujcie w grupach scenki pt. „Porozmawiajmy”. Wspólnie zastanówcie się, jak nawiązać dialog, co zrobić, aby zachęcić do rozmowy osobę zamkniętą w sobie. Zwróćcie uwagę na gesty i mimikę. Odegrajcie scenki w klasie.

12 Powiedz, jakie typy narracji zostały zastosowane w podanych tekstach literackich.

Pan Olszowski pisał właśnie [...] dwudziestą pierwszą książkę. Czarne znaki liter, jak czarne motyle przylatujące nie wiadomo skąd, pokrywały gęsto białe kartki papieru. Basia oglądała własnymi, oczarowanymi oczami tajemniczy cud tworzenia. Z niczego powstawało coś, co żyje i nie przemija. Z pustki wyłaniali się żywi ludzie, mający serce i mózg [...]. Pisarz przywoływał ich z jakiejś czeluści¹ nocy, z jakiegoś odległego świata [...]. Czynił to zawsze w wielkiej ciszy i w skupieniu.

Kornel Makuszyński, *Awantura o Basię* (fragment)

Gdym się zbudził², dzień był już jasny, burza przycichła i morze odzyskało nieco spokoju. Spostrzegłem z wielkim zdumieniem, że przyplływ³ podniósł okręt z ławicy⁴ i podczas nocy zapędził go w pobliże skały, której zawdzięczałem swoje ocalenie. Okręt stał prosto i spokojnie, mnie zaś ogarnęło pragnienie dotarcia doń⁵, celem zabrania potrzebnych mi nieodzownie⁶ przedmiotów.

Daniel Defoe [czyt. defo], *Robinson Crusoe* [czyt. kruzo] (fragment)

¹ czeluść – tu: wielka, bezgraniczna przestrzeń budząca lęk

² gdym się zbudził – kiedy się zbudziłem

³ przyplływ – wzrost poziomu wód w morzach i oceanach, występujący dwukrotnie w ciągu doby

⁴ ławica – tu: podłużne wzniesienie, usypane z piasku przez prądy morskie lub rzeczne

⁵ doń – do niego

⁶ nieodzownie – koniecznie

Sprawdź się!

- 1** Wybierz jedną ze znanych ci baśni. Opisz krótko w zeszycie świat przedstawiony w tym utworze.
- 2** Przypomnij sobie zdarzenie, które wprawiło cię w smutek. Opisz dokładniej, jakie emocje wtedy odczuwałaś/odczuwałeś.

1.7. Rzeczywiście trzeba rozmawiać (pisownia wyrazów z rz)

Tego się dowiesz

- Zaproponujesz ciekawe tematy rozmowy.
- Zapiszesz poprawnie wyrazy z rz.
- Wskażesz wyjątki od zasad pisowni wyrazów z rz.

Podjmij temat

- Jakie tematy najchętniej poruszasz w rozmowach z rówieśnikami? Podaj kilka przykładów.
- O czym, według ciebie, rozmawiają postacie przedstawione na zdjęciu? Ułóż krótki dialog.

- Przeczytaj opowiadanie Grzegorza Kasdepke. Podczas czytania zwróć uwagę na to, w jaki sposób Bartuś pomógł tacie w rozmowie z niespodziewanym gościem.

▲ **Grzegorz Kasdepke**
(ur. 1972 r.) – autor wielu książek dla dzieci i młodzieży (np.: *Kacperiada*, *Opowiadania dla łobuzów i nie tylko*, *Co to znaczy...*, *Detektyw Pozytywka*, *Wielka księga uczuć*).

Grzegorz Kasdepke **Rozmowa się nie klei**

(fragment książki *Powrót Bartusia*, czyli *Co to znaczy... po raz drugi*)

Niespodziewana wizyta pani Krysi wprawiła tatę Bartusia w popłoch¹. Nigdy nie umiał z nią rozmawiać. Na szczęście Bartuś obiecał, że dopóki nie wróci mama, wesprze go pomocą – była więc nadzieja, że wszystko jakoś się ułoży. I rzeczywiście, ułożyło się...

– Herbatę, kawę?... – tata spojrzał na panią Krysię.

– Czy może od razu klej? – zapytał Bartuś.

Zarówno tata, jak i pani Krysia osłupieli, słysząc to pytanie.

– No co?... – Bartuś popatrzył na nich speszony. – Klej, żeby... żeby rozmowa bardziej się kleiła.

Tata parsknął śmiechem. Pani Krysia również.

– Gdy rozmowa się nie klei, to klej nie wystarczy – powiedział tato. – Bo tak mówimy o sytuacji, gdy ludzie nie bardzo wiedzą, o czym z sobą rozmawiać.

– I szukają tematów trochę na siłę – zachichotała pani Krysia.

– Ale my przecież mamy o czym ze sobą rozmawiać...

¹ wprawić kogoś w popłoch
– wywołać czyjeś zakłopotanie, przestraszyć kogoś

– Na przykład? – zapytał Bartuś. – Na przykład o twoich wybrykach – roześmiał się tata. – Można o nich mówić i mówić.

I tak oto dzięki Bartusiowi rozmowa zaczęła się kleić.

- 1 Powiedz, jak Bartuś zrozumiał frazeologizm *rozmowa się nie klei*. Z czego wynika pomyłka chłopca?
- 2 Co należy zrobić, kiedy rozmowa się nie klei? Wyjaśnij znaczenie związku frazeologicznego użytego w tytule tekstu Grzegorza Kasdepke i powiedz, w jaki sposób bohaterowie rozwiązali problem.
- 3 Podpowiedz bohaterom inny sposób rozwiązania ich problemu – podaj propozycje ciekawych, według ciebie, tematów do rozmowy.
- 4 Do podanych czasowników dopisz w zeszycie wyrazy, w których *rz* wymienia się na *r*. Jakie tematy do rozmowy nasuwają ci te czasowniki? Możesz wykorzystać podane zdjęcia.

Wzór: *mierzę – miara*.

chmurzy się

tworzę

zamierzamy

Porozmawiajmy o ortografii – kiedy piszemy *rz*?

Rz piszemy, gdy w wyrazach pokrewnych lub innych formach tego samego wyrazu następuje wymiana *rz* na *r*, np.: *marzec* – *marcowy*, *orzeł* – *orli*, *szerzyć* – *szeroki*, *którzy* – *który*.

Rz należy pisać po następujących spółgłoskach: *p, b, t, d, k, g, ch, j, w*, np.: *przejście*, *drzemka*, *chrzciny*. Od tej reguły są wyjątki, np.: *bukszan*, *kształt*, *pszenica*, *pszczoła*, *wykształcenie*, *także*.

Rz piszemy w wielu wyrazach zakończonych na *-arz*, *-erz*, np.: *koszykarz*, *ślusarz*, *harcerz*.

Pisownię wielu wyrazów z *rz* trzeba zapamiętać – nie wymieniają się na *r* i nie podlegają pozostałym zasadom. Przykłady takich wyrazów to: *porzeczek*, *zdarzenie*, *marzyć*, *urząd*, *rzepa*, *wierzba*.

- 5 Jakich liter brakuje w podanych wyrazach? Przepisz je do zeszytu i uzupełnij luki.

kora – na ko...e

dobry człowiek – dob...y ludzie

gra – w g...e

- 6 Wypisz z opowiadania Grzegorza Kasdepke wszystkie wyrazy z *rz* po spółgłoskach.

- 7 Obejrzyj dwa zdjęcia i przeczytaj podpisy pod nimi. Odgadnij, o jakie słowa chodzi. Sprawdź w słowniku ortograficznym, jak je poprawnie zapisać.

▲ Ptak chroniony, z długim dziobem i krótkim ogonem; żyje w Europie i Azji; pióra ma jasnobrązowe, w ciemne plamki.

▲ Bardzo głośne mówienie lub wołanie, również głośne dźwięki wydawane przez człowieka pod wpływem np. bólu, strachu.

- 8 Przepisz podane cząstki do zeszytu i dopisz do nich **-arz** lub **-erz**. Powstałe wyrazy podziel na sylaby.
Wzór: kolarz – ko-larz.

druk-, tal-, mal-, kuch-, dziennik-

- 9 Użyj lusterka, aby odczytać nazwy zawodów. Zapisz je w zeszycie.

STOLARZ

MURARZ

PASTERZ

TANCERZ

KOLEJARZ

SZKŁARZ

- 10 Przepisz wyrazy do zeszytu, a w puste miejsca wpisz rz.

...?...eźba

...?...ucać

ko...?...eń

...?...ęsisty

ko...?...yść

o...?...ech

Sprawdź się!

- 1 Z podanych sylab utwórz jak najwięcej wyrazów.

prze bień bać ba rwa grze trze chy bić prac

- 2 Znajdź w słowniku ortograficznym cztery wyrazy z **rz**, których pisownię trzeba zapamiętać. Wybierz zwłaszcza te, których pisownię zdarzyło ci się zapomnieć, i zapisz je w zeszycie.

1.8. Niemiła niespodzianka (argument, dyskusja)

Podejmij temat

● Czasem w życiu zdarza się tak, że chcieliśmy dobrze, a przytrafiła się nam niemiła niespodzianka. Podaj przykład takiej sytuacji. Przepisz podane zdania do zeszytu i odpowiednio je dokończ.

Zdarzyło się tak kiedyś, że chciałam/chciałem...

Wyszło jednak inaczej...

- Jak często zmieniasz uczesanie? Czy twoim rówieśniczkom i rówieśnikom zdarza się zmienić kolor włosów?
- Od jakiego wieku taka zmiana swojego wizerunku jak ufarbowanie włosów jest powszechnie akceptowana? Pomyślcie o tym przed lekturą. Po przeczytaniu fragmentu utworu *Ania z Zielonego Wzgórza* porozmawiajcie na ten temat.
- Przeczytaj fragment utworu *Ania z Zielonego Wzgórza*. Podczas czytania zwróć uwagę na to, jak i dlaczego doszło do niemiłej niespodzianki.

Lucy Maud Montgomery **Ania z Zielonego Wzgórza**

(fragment)

Pewnego wieczora w końcu kwietnia Maryla wracała z posiedzenia związku. [...] Przyspieszając kroku po wilgotnej alei, Maryla rozmyślała, jak miła jest świadomość, że powraca do domu, do wesoło trzaskającego na kominku ognia, i porównywała to uczucie z wrażeniem chłodnej pustki, jaką odczuwała dawniej, przed przybyciem Ani na Zielone Wzgórze.

Toteż nic dziwnego, że gdy weszła do kuchni i nie zastała tam śladu ognia, ani też swojej wychowanki, poczuła się zirytowana i rozczarowana. Poleciła Ani, aby punktualnie na piątą przygotowała herbatę, a tymczasem sama będzie zmuszona szybko przebrać się i przygotować wieczerzę, zanim Mateusz powróci z pola.

– Rozmówię się z panną Anną, gdy się zjawi – mówiła Maryla gniewnie, łupiąc siekierką drzewo z większą energią, niż należało. – Ot, i Mateusz już powrócił i cierpliwie czeka w kącie. A ona biega gdzieś pewno z Dianą, pisze powieści, deklamuje dialogi lub inne bzdurstwa i ani myśli o swoich obowiązkach. Trzeba będzie raz na zawsze skończyć z tym wszystkim. [...] Wprawdzie muszę przyznać, że pomimo wszystkich jej wad nigdy dotąd nie była nieposłuszna lub nieobowiązkowa, i smuci mnie bardzo, że się to dziś zdarzyło. [...]

Tego się dowiesz

- Sformułujesz swoje stanowisko w ważnej sprawie.
- Uzasadnisz swoje zdanie za pomocą argumentów.
- Zabierzesz głos w dyskusji.

▲ **Lucy Maud Montgomery** (czyt. lusi mod montgomery, 1874–1942) – kanadyjska pisarka; sławę przyniósł jej cykl dziesięciu powieści o rudowłosej Ani (m.in. *Ania na uniwersytecie*, *Dolina Tęczy*, *Wymarzony dom Ani*).

– Czy aby nie sądzisz jej zbyt pochopnie, Marylo? – rzekł powoli [Mateusz]. – Nie nazywaj jej nieobowiązkową, jeśli nie jesteś pewna jej winy. Być może, iż wszystko da się jeszcze wytłumaczyć... Ania na pewno potrafi wyjaśnić tę sprawę. [...]

Noc już zapadła, gdy wieczerza była gotowa, ale nie widać było małej winowajczyni [...]. Maryla z kwaśną miną zmyła i pochowała naczynia stołowe. Następnie udała się na facjatkę¹, po lichtarz², stojący zazwyczaj na stoliku Ani, aby zejść do piwnicy. Zapaliwszy świecę, nagle zauważyła dziewczynkę, leżącą na łóżku, z głową ukrytą w poduszkach.

– A to co znowu! – zawołała zdumiona. – Czyś ty spała, Aniu?

– Nie – brzmiała przytłumiona odpowiedź.

– Czyś więc chora? – spytała Maryla zaniepokojona, zbliżając się do łóżka.

Ania głębiej jeszcze zaryła się w poduszki, jakby pragnęła na zawsze ukryć się przed oczami śmiertelników.

– Nie. Ale, kochana Marylo, proszę odejść i nie spoglądać na mnie. Jestem pogrążona w otchłani rozpacz i nic mnie nie obchodzi, kto jest prymusem w klasie ani kto pisze najlepsze wypracowania, lub też kto śpiewać będzie w chórze szkoły niedzielnej³. Podobne drobiazgi nie mają obecnie dla mnie najmniejszego znaczenia, bo nie sądzę, bym kiedykolwiek mogła się ludziom pokazać. Kariera moja skończona. Proszę nie patrzeć na mnie, niech Maryla odejdzie. [...]

Maryla uniosła świecę i badawczym wzrokiem obrzuciła włosy Ani, ciężką masą opadające na jej ramiona. W istocie wyglądały dziwnie.

¹ facjatka – wydzielone na poddaszu pomieszczenie mieszkalne z oknem w ścianie

² lichtarz – świecznik na jedną świecę

³ szkoła (szkółka) niedzielna – zajęcia, najczęściej o charakterze religijnym, organizowane w niedzielę

– Co zrobiłaś ze swoimi włosami, Aniu? – spytała. – Przecież one są zielone! [...]

– Tak, są zielone – jęknęła Ania. – Myślałam, że nie ma nic równie brzydkiego jak rude włosy. Lecz teraz widzę, że dziesięć razy gorzej jest mieć zielone. Ach, Maryla nie może sobie wyobrazić, jak bezgranicznie jestem nieszczęśliwa!

– Nie pojmuję, co to się stało, lecz mam nadzieję, że się dowiem. [...] Dwa miesiące minęły od ostatniej awantury, więc byłam pewna, że ten spokój nie może trwać wiecznie. No i coś takiego zrobiłaś ze swoimi włosami?

– Ufarbowałam je.

– Ufarbowałaś? Ufarbowałaś włosy? Aniu, czy ty nie wiedziałaś, że nie wypada tego robić?

– Owszem, wiedziałam, że to niewłaściwe – przyznała Ania. – Ale pomyślałam sobie, iż warto raczej popełnić coś niewłaściwego, aby się wreszcie pozbyć czerwonych włosów. [...] On mnie zapewnił, że włosy moje zyskają wspaniałą kruczą barwę. [...] Jakże mogłam wątpić o prawdzie jego słów, Marylo? Wiem dobrze, jak to boli, gdy nie ufają naszym słowom. I pani Allan powiada, że nie należy nigdy wątpić o czyjejś uczciwości, jeżeli się nie ma na to dowodów. Teraz mam już dowód... zielone włosy to dowód wystarczający dla każdego. Przedtem we wszystko ślepo wierzyłam.

– Komu wierzyłaś? Kto ci o tym powiedział?

– Handlarz wędrowny, który tu był po południu. Kupiłam od niego tę farbę.

– Ależ, Aniu, ile razy prosiłam cię, byś nigdy nie pozwoliła żadnemu z tych Włochów wejść do domu! [...]

– O, ja go wcale nie wpuściłam do mieszkania. Pamiętałam o zakazie Maryli i wyszłam, starannie zamknawszy drzwi. Wszystkie drobiazgi oglądałam na schodach. [...] Kupiłam więc i gdy odszedł, pobiegłam na górę i natarłam włosy starą szczotką, według przepisu. Zużyłam całą buteleczkę, lecz kiedy zobaczyłam straszny kolor, jakiego nabrały moje włosy, szczerze żałowałam, że tak bezmyślnie postąpiłam. I zamartwiam się od tej chwili bezustannie.

Ciekawe!

Na podstawie powieści Lucy Maud Montgomery pt. *Ania z Zielonego Wzgórza* w 1985 roku powstał film fabularny o tym samym tytule, w reżyserii Kevina Sullivana [czyt. kewina saliwana]. Najnowsza ekranizacja to film fabularny z 2016 roku, w reżyserii Johna Harrisona. W 2025 roku nakręcono japoński serial animowany pt. *Ania Shirley* w reżyserii Hiroshi [czyt. hiroshi] Kawamaty.

Ciekawe!

Oto nazwy odcieni zieleni, na jakie mogła ufarbować włosy Ania:

- a) oliwkowobrzozowa – kolor dojrzewającej oliwki albo awokado,
- b) szarozielona – zieleń kiszzonego ogórka, przytłumiona szarością lub brzędem,
- c) ciemne khaki – przybrudzona zieleń wojskowego munduru,
- d) zgniła zieleń – kolor niektórych wodorostów.

– Mam nadzieję, że ci to posłuży za przestrożę – rzekła Maryla surowo – i wskaże, dokąd cię próżność może zawieść. Bóg raczy wiedzieć, co z tobą począć. Przypuszczam, że przede wszystkim należy włosy starannie umyć, tylko nie wiem, czy coś to da. [...]

Pod koniec tygodnia Maryla rzekła stanowczo:

– Nie ma rady, Aniu. Jest to trwała farba, nie do wywabienia. Włosy trzeba ściąć. [...] Nie chcesz wszakże wyjść tak na ulicę! [...]

Mówiąc najłagodniej, fryzura nie była twarzowa. Ania szybko odwróciła lusterko do ściany.

– Nigdy już, nigdy nie zajrzę do lusterka, zanim mi włosy nie odrosną! – wybuchnęła rozpaczliwie.

Lecz już po chwili odwróciła lusterko od ściany.

– Owszem, będę, będę się przeglądała. Niech to będzie karą za próżność.

tłum. Rozalia Bernsteinowa

- 1 Na podstawie tekstu Lucy Maud Montgomery omówcie podane zagadnienia. Możecie pracować w grupach albo w parach.

Ania uzasadnia tak: ...?...	Czy decyzja Ani o zmianie koloru włosów była uzasadniona?	Ja uważam tak: ...?...
	Od myśli do czynu, czyli jak Ania to zrobiła.	
	Od czynu do konsekwencji, czyli skutki zmiany koloru włosów.	
	Czy było warto?	

- 2 Porównajcie opinie – Ani i swoje. W czym się zgadzacie, a w czym różnicie? Porozmawiajcie na ten temat i sformułujcie wnioski.
- 3 Kiedy doszło do zdarzenia, które doprowadziło do rozpaczki Ani? Czy uważasz postępowanie bohaterki za błąd?
- 4 Napisz w zeszycie, jakie cechy bohaterki ujawniło opisane zdarzenie.
- 5 Sprawdźcie w słowniku języka polskiego znaczenie słowa *próżność* i wykonajcie polecenia.
- a) Podajcie przykłady zachowania, które może wynikać z próżności.
 - b) Wyjaśnijcie słowa Maryli: *Mam nadzieję, że ci to posłuży za przestrożę i wskaże, dokąd cię próżność może zawieść.*
 - c) Porozmawiajcie o tym, czy opinia Maryli, bohaterki powieści, była słuszna. Czy waszym zdaniem można uznać, że postępowanie Ani wynikało z próżności?
- 6 Odszukaj w tekście słowa Mateusza. Jak zareagował na zachowanie Maryli? Jaką postawę przyjął wobec Ani?

Więcej na temat

Dyskusja

Dyskusja to rozmowa, podczas której dzielimy się swoimi opiniami na jakiś temat. Zdarza się, że chcemy przekonać rozmówcę do swojej racji lub uzgodnić wspólne stanowisko w jakiejś sprawie. W dyskusji ważne jest, aby każda z osób biorących w niej udział czuła się wysłuchana, a także by jej uczestnicy po zakończeniu pozostali w dobrych relacjach. Osiągniemy te cele, jeżeli będziemy się stosować do pięciu zasad prowadzenia dyskusji.

1	Formułuj swoje opinie grzecznie, bez obraźliwych słów.	4	Mów o poglądach przeciwnika, a nie o nim.
<i>Twoje argumenty mnie nie przekonują, ponieważ...</i>
<i>Nie zgadzam się z tym, co mówisz.</i>
2	Wyrażaj się uprzejmie o współrozmówcy i jego poglądach.
<i>Szanuję twoje zdanie, ale...</i>
<i>Jestem innego zdania.</i>	5	Nie podnoś głosu, nie krzycz, nie przerywaj innym. Postaraj się wysłuchać nawet trudnych do przyjęcia argumentów.
3	Uzasadniaj swoją opinię. Używaj zdań zawierających argumenty.
<i>Uważam tak, dlatego że...</i>
<i>Moim zdaniem jest tak, ponieważ...</i>	6	Nie rozstawaj się ze swoim rozmówcą w gniewie. Warto pielęgnować dobre relacje z innymi!

Argumenty powinny odnosić się do faktów (powoływać się na prawdziwe wydarzenia lub dane). Kiedy próbujemy kogoś przekonać, często odwołujemy się jednak do jego emocji. Warto nauczyć się odróżniać te dwa rodzaje argumentów, gdyż celem argumentacji emocjonalnej jest opanowanie woli słuchacza, a nie przekonanie go.

- 7** Przygotujcie się do dyskusji na temat: *Czy warto wprowadzać zmiany w swoim wyglądzie?*

- Porozmawiajcie o tym, dlaczego ludzie decydują się na takie zmiany.
- Oceńcie, kiedy warto ich dokonywać.
- Opracujcie **argumenty** za takimi zmianami i przeciw nim.
- Spróbujcie ustalić wspólne stanowisko w omawianej sprawie.

Argument – stwierdzenie potwierdzające lub obalające czyjeś stanowisko (tezę) w jakiejś sprawie.
Argumentacja to uzasadnianie, przekonywanie za pomocą argumentów.

Stanowisko (teza): *Warto wykazywać się kulturą osobistą.*

Argument: *Kto wykazuje się kulturą osobistą, ten okazuje szacunek drugiej osobie, a to poprawia jego relacje z ludźmi.*

Argument można zaczerpnąć z utworu literackiego, można powołać się także na wydarzenie historyczne, osobiste przeżycie albo na wypowiedź osoby będącej autorytetem.

Sprawdź się!

- Zgromadź argumenty przemawiające za tym, że czytanie książek może być ciekawą przygodą.

1.9. Uśmiechnij się (tekst informacyjny)

Tego się dowiesz

- Rozpoznasz tekst informacyjny.
- Wypowiesz swoje zdanie na temat roli śmiechu.
- Poznasz zasady przyznawania Orderu Uśmiechu.

Podejmij temat

- Dokończ rozpoczęte zdania.
Zawsze się śmieję, gdy... Śmiech jest... Uśmiechem można...
- Kiedy się śmiejemy, a kiedy uśmiechamy? Ustalcie różnicę znaczeniową pomiędzy tymi czasownikami. Podajcie przykłady sytuacji, w których się śmiejemy, i takich, w których się uśmiechamy.
- Przeczytaj fragment *Elementarza księdza Twardowskiego dla najmłodszego, średniaka i starszego*. Podczas czytania zwróć uwagę, jak autor opisuje śmianie się i uśmiechanie się.

Jan Twardowski

Elementarz księdza Twardowskiego dla najmłodszego, średniaka i starszego

(fragment)

▲ **Jan Twardowski** (1915–2006) – ksiądz, poeta, autor licznych zbiorów wierszy, m.in. *Znaki ufności*, *Nie przyszedłem pana nawracać*, oraz opowiadań i wierszy dla dzieci, m.in. *Patyki i patyczki*, *Ile słońca w słończniku*. Uczył religii w szkole specjalnej i wygłaszał kazania dla dzieci. Otrzymał Order Uśmiechu. Jest patronem wielu szkół.

Policzki są bardzo potrzebne. Gdyby ich nie było, nie byłoby uśmiechów. Koń uśmiecha się wtedy, kiedy rzy. Pies uśmiecha się ogonem. Wół, kiedy jest w dobrym humorze, ustawia się bokiem i to uznaje się za jego uśmiech. Człowiek po to, by się uśmiechnąć, musi mieć policzek.

Uśmiech jest zawsze do ludzi. Mówimy: obdarzamy kogoś uśmiechem, rozdajemy uśmiech, rozplływamy się w uśmiechach [...]. Uśmiech jest najprawdziwszy, kiedy jednocześnie uśmiechają się oczy.

Czym innym jest śmiech. [...] O ile uśmiech jest dla kogoś, o tyle śmiech może być z kogoś. [...]

Śmiech jest wybuchem radości, jest kląpą bezpieczeństwa, uratowaniem się od przygnębienia. Mówimy: śmiech to zdrowie. Artysta komik jest dobroczyńcą ludzkości. Potrafi człowieka zmęczonego życiem, przygnębiętego, nagle przenieść w inny świat.

Znane jest francuskie opowiadanie o chłopcu, który ciężko zachorował. Nic mu nie pomagało. Chory poprosił tatusia, by sprowadził błazna z cyrku, który bardzo mu się kiedyś podobał. Ojciec wyruszył na poszukiwanie. Odnalazł błazna, wędrującego z cyrkiem po różnych miastach. Poprosił go, by ich odwiedził. Błazen tłumaczył, że nie jest lekarzem. Wzruszony naleganiem ojca, wziął swoją błazeńską czapkę, dzwonki, szerokie spodnie, za duże buty, nos na gumce. Przyjechał do chorego, rozłożył dywanik i zaczął odgrywać swój program. Bardzo się to chłopcu podobało. Klaskał w dłonie i poczuł się lepiej. Uleczył go śmiech.

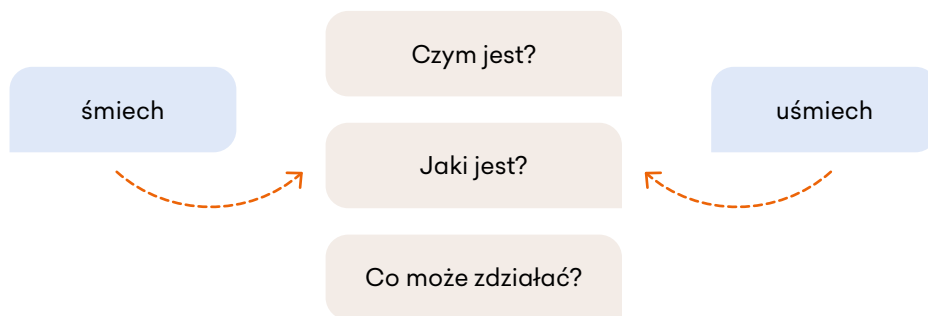
Czym różni się uśmiech od śmiechu?

W uśmiechu jest czułość, tkliwość¹, serdeczność, rzewność², uczuciowość, a śmiech nie jest czuły. Jest hałaśliwy, jakby zachwycony sobą. [...] Pokochajmy uśmiech, wdzięk serca. Uśmiechnijmy się do uśmiechu.

¹ tkliwość – czułość, wrażliwość, delikatność
² rzewność – tęsknota, smutek

- 1 Powiedzcie, z czym kojarzy się autorowi tekstu śmiech, a z czym – uśmiech. Zapiszcie swoje spostrzeżenia w formie mapy myśli.

- 2 Która z czynności – śmianie się czy uśmiechanie – jest uznana w tekście księdza Jana Twardowskiego za szlachetniejszą? A ty jaką masz opinię na temat tych dwóch czynności? Uzasadnij swoje zdanie argumentami odwołującymi się do emocji i własnych doświadczeń.
- 3 *Pokochajmy uśmiech, wdzięk serca. Uśmiechnijmy się do uśmiechu.* Jak rozumiesz te zdania z fragmentu tekstu *Elementarz...* Jana Twardowskiego? Podziel się z innymi swoimi spostrzeżeniami.
- 4 Podaj przykład sytuacji, kiedy człowiek się uśmiecha, i sytuacji, kiedy się śmieje.

Ciekawe!

Pierwszy taki znaczek (uśmiech) został wysłany w wiadomości elektronicznej przez profesora Scotta Fahlmana [czyt. skota fahlmana] 19 września 1982 roku o godzinie 11.44. Obecnie oprócz buźki istnieje wiele emotikonów, za pomocą których możemy wyrażać swój nastrój.

Tekst informacyjny

– tekst zawierający fakty (informacje o prawdziwych wydarzeniach), dane, daty. Jego celem jest powiadomienie czytelnika o czymś, objaśnienie mu czegoś.

▲ Order Uśmiechu

Może w pobliżu ciebie, w tej samej miejscowości czy gminie, mieszka osoba nagrodzona Orderem Uśmiechu. Sprawdź, kto to jest, i dowiedz się, dlaczego ją lub go nagrodzono. Jeśli nie ma w twojej okolicy takich osób, wybierz kogoś spośród swoich sąsiadów, rodziny, koleżanek, kolegów, kogo nagrodziłabyś/ nagrodziłbyś Orderem Uśmiechu. Uzasadnij swój wybór, zapisując w zeszycie dwa zdania.

- 5 Przeczytaj podany **tekst informacyjny** i zapamiętaj dwie wiadomości, które uznasz za ważne.

Order Uśmiechu to jedyne na świecie odznaczenie przyznawane dorosłym przez dzieci – w dowód wdzięczności za okazywane im „serce, przyjaźń, dobroć i cierpliwość”. Order wykonano według rysunku dziewięcioletniej Ewy Chrobak, która wygrała konkurs na jego projekt. Pierwszy raz order wręczono w 1968 roku. Otrzymał go prof. dr Wiktor Dega (1896–1995), chirurg ortopeda. Dziś na liście Kawalerów Orderu Uśmiechu jest kilkaset osób różnych zawodów (lekarze, politycy, duchowni, pisarze, artyści), które w swej pracy lub działalności poza nią pomagają dzieciom. Są to m.in.: Jan Paweł II, Dalajlama, Matka Teresa z Kalkuty, ks. Jan Twardowski, Astrid Lindgren, Wanda Chotomska, Zbigniew Religa, Jacek Kuroń. Podczas ceremonii wręczenia Orderu Uśmiechu laureat ma za zadanie wypić sok z cytryny. Powinien mieć po tym zadowoloną minę.

- 6 Zapisz w zeszycie dwie wiadomości, które uznałaś/uznałeś za najistotniejsze w przeczytanym tekście. Uzasadnij swój wybór odpowiednimi argumentami. Ustal z koleżankami i kolegami, czy wszyscy zapisali takie same informacje. Porozmawiajcie o tym w klasie.
- 7 Oblicz, od ilu lat przyznaje się Order Uśmiechu.
- 8 Powiedz, jakie cechy notatki o Orderze Uśmiechu wskazują, że jest ona tekstem informacyjnym.
- 9 Znajdź w internecie stronę poświęconą Orderowi Uśmiechu i zanotuj jakąś interesującą informację, która będzie stanowić uzupełnienie tekstu z ćwiczenia.
- 10 Napisz w zeszycie, która ze znanych ci osób dorosłych zasługuje na to odznaczenie. Uzasadnij swój wybór.
- 11 Podzielcie się na grupy. Przygotujcie scenkę, w której przekonacie innych, że uśmiech jest ważny. Wykonajcie to:
- tylko za pomocą gestów,
 - tylko za pomocą słów.

Sprawdź się!

- Wyjaśnij znaczenie każdego z podanych związków frazeologicznych: *śmiać się pod nosem*, *śmiać się komuś w twarz*, *śmiać się do łez*.
- Opowiedz o sytuacji, która rozbawiła cię do łez.

1.10. Ale mina! (mowa ciała)

Podejmij temat

- Nazwij krótko uczucia, które wyrażają osoby przedstawione na zdjęciach.

Tego się dowiesz

- Rozpoznasz komunikat niewerbalny.
- Przekazesz informacje za pomocą mowy ciała.
- Zamienisz słowa na gesty.

Ciekawe!

Czy wiesz, że to, w jaki sposób układamy usta, mówi innym osobom o tym, co czujemy? Znaczenie wyrazu twarzy:

- a) uśmiech (kąćki ust uniesione do góry) – radość, zadowolenie,
- b) skrzywienie ust – niezadowolenie,
- c) zaciśnięte usta – gniew, opór, wstrzymanie emocji,
- d) rozchylone usta – zdziwienie, strach,
- e) ssanie, przygryzanie lub oblizywanie warg – niepewność, napięcie, zamyślenie.

Mowa ciała – gesty, ruchy, mimika, najczęściej nieświadome, które przekazują informacje.

- 1 Pokaż wyrazem twarzy (oczu, ust, brwi, czoła) reakcje, które mógł wywołać u Maryli widok Ani z zielonymi włosami.

- wzburzenie, zdenerwowanie
- zdumienie, zdziwienie
- zastanawianie się nad czymś głęboko
- radość, zadowolenie

Poproś koleżankę lub kolegę z ławki, aby opisała/opisał twoją twarz wyrażającą te różne emocje.

- 2 Wybierz jedno z wymienionych uczuć i napisz, co się dzieje z poszczególnymi częściami twarzy podczas jego wyrażania.

radość

smutek

przeżalenie

znudzenie

- 3 Oto kilka związków frazeologicznych z wyrazem oko. Wyjaśnijcie ich znaczenie (możecie skorzystać ze słownika frazeologicznego). Przepiszcie je do zeszytu, a następnie podkreślcie te, które mogą się wiązać z **mową ciała**.

patrzeć kątem oka

komuś się kleją oczy

mieć kogoś na oku

patrzeć krzywym okiem

zrobić wielkie oczy

źle komuś z oczu patrzy

Komunikaty niewerbalne

Mowę ciała nazywamy również **językiem niewerbalnym** – w odróżnieniu od języka werbalnego, czyli komunikacji opartej na słowach (*słowo* w języku łacińskim to *verbum*). Znaki, które wykonujemy naszym ciałem (np.: gesty, mimika, postawa ciała), nazywamy **komunikatami niewerbalnymi**. Często świadczą one o naszym nastroju, o zainteresowaniu lub braku zainteresowania czymś, o nastawieniu do innych. Mowa ciała to ważny element porozumiewania się. Niektórzy twierdzą, że ciałem, np. uśmiechem, można wyrazić więcej niż słowami. Badacze języka niewerbalnego wymieniają kilkanaście rodzajów uśmiechów.

Uśmiech górny – pojawia się zazwyczaj wtedy, gdy nawiązujemy kontakt wzrokowy z innymi osobami, np. podczas witania przyjaciół.

Uśmiech szeroki – pojawia się w czasie zabawy; równocześnie nawiązujemy wtedy kontakt wzrokowy z innymi osobami.

Uśmiech prostokątny – oznacza brak szczerości; pojawia się też, gdy udajemy, że np. podobał się nam dowcip.

Postawa otwarta – wskazuje, że ktoś jest przyjaźnie nastawiony do słuchacza.

Postawa zamknięta – sygnalizuje, że ktoś czuje zagrożenie, boi się.

4 Powiedz, jaką postawę przyjęła Ania po nieudanej próbie ufarbowania włosów. Czy w tej sytuacji mogła się zachować inaczej? Uzasadnij odpowiedź.

5 Kiedy mówić, a kiedy pokazywać? Co jest lepsze – mówienie czy gest albo wyraz twarzy? Porozmawiajcie o wadach i zaletach porozumiewania się za pomocą słów i za pomocą gestów.

Sprawdź się!

Słowa można zamienić na gesty. Pokaż podane komunikaty.

- Wszystko w porządku. Świetnie! Tak trzymaj!
- Nie wiem, co zrobić. Zastanawiam się.
- Bardzo mi zimno.
- Bardzo się boję!
- Jest mi smutno.

Podsumowanie działu 1. Poznajmy się

Argument – stwierdzenie potwierdzające lub obalające czyjeś stanowisko (tezę) w jakiejś sprawie;
argumentacja to uzasadnianie, przekonywanie za pomocą argumentów.

Podmiot mówiący – postać stworzona w wierszu przez autora, która mówi o swoich przeżyciach, doznaniach, refleksjach i poglądach; nadawca wypowiedzi.

Świat przedstawiony – ogół przedstawionych w utworze miejsc, zdarzeń, bohaterów i ich działań, a także rzeczy. Może być **realistyczny** (prawdopodobny) lub **fantastyczny** (nieprawdopodobny).

Narrator – wymyślona przez autora osoba, która w utworze literackim opowiada o świecie przedstawionym.

Narracja – wypowiedź (opowiadanie) narratora. Wyróżniamy **narrację pierwszoosobową** (narrator jest jednym z bohaterów utworu) i **narrację trzecioosobową** (narrator nie bierze udziału w wydarzeniach, czyli nie należy do świata przedstawionego).

Bohater literacki – postać biorąca udział w wydarzeniach przedstawionych w utworze literackim. Najczęściej jest wymyślony przez autora, ale może być też prawdziwą osobą, choć pokazaną przez twórcę w określony sposób.

Nowości językowe

Czasownik – część mowy, która nazywa czynności lub stany, np.: *czytał, choruje*. Czasowniki odmieniają się przez czasy, osoby, liczby. Czasowniki w czasie przeszłym i niektóre czasowniki w czasie przyszłym odmieniają się przez rodzaje.

Bezokolicznik – nieosobowa forma czasownika, zakończona na -ć (latać), -c (biec), -źć (znaleźć) lub -ść (jeść).

Związek frazeologiczny (inaczej **frazeologizm**) – utrwalone w języku połączenie wyrazów, którego nie należy rozumieć dosłownie, bo ma inne, przenośne znaczenie, np.: *czarny koń, bujać w obłokach*.

Uczymy się ortografii

Pisownia wyrazów z rz

Rz piszemy, gdy w wyrazach pokrewnych lub innych formach tego samego wyrazu następuje wymiana rz na r, np.: *marzec – marcowy, orzeł – orli, szerzyć – szeroki, którzy – który*.

Rz należy pisać po następujących spółgłoskach: p, b, t, d, k, g, ch, j, w, np.: *przejście, drzemka, chrzciny*. Od tej reguły są wyjątki, np.: *bukszpan, kształt, pszenica, pszczoła, wykształcenie, także*.

Rz piszemy w wielu wyrazach zakończonych na -arz, -erz, np.: *koszykarz, ślusarz, harcerz*.

Pisownię wielu wyrazów z rz trzeba zapamiętać (np.: *porzeczka, zdarzenie, marzyć, urząd, rzepa, wierzba*).

Utwór narracyjny

Narrator

(opowiada o wydarzeniach)

trzecioosobowy

nie bierze udziału w wydarzeniach

w opowieści używa
czasowników w 3. osobie

*Weszli do jaskini i od razu poczuli
dziwny zapach.*

pierwszoosobowy

jest jednym z bohaterów utworu

w opowieści używa
czasowników w 1. osobie

*Razem z Irkiem weszliśmy do jaskini
i od razu poczułem dziwny zapach.*

Świat przedstawiony w utworze

czas

lato, wakacje

miejsce

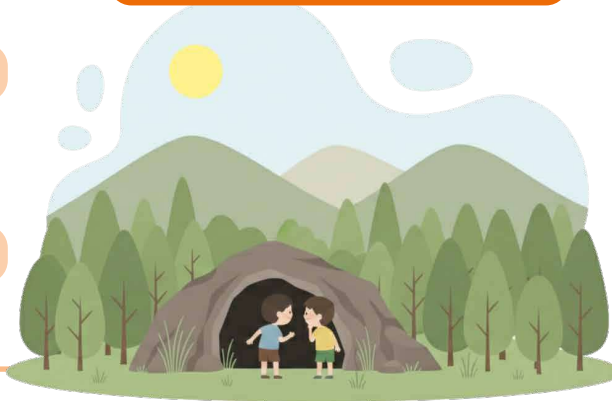
góry, las

bohaterowie

Irek, Maks

wydarzenia

Odkrycie jaskini.

Części mowy

Czasownik

(co robi?, co się z nim dzieje?,
w jakim jest stanie?)

forma osobowa (odmienna)

osoby i liczby

liczba pojedyncza

1. (ja) czytam
2. (ty) czytasz
3. (on, ona, ono) czyta

liczba mnoga

1. (my) czytamy
2. (wy) czytacie
3. (oni, one) czytają

czasy

przeszły

czytałem(em)

teraźniejszy

czytam

przyszły

*będę czytać,
będę czytał(a)*

forma nieosobowa (nieodmienna)

bezokolicznik
(końcówka -ć lub -c)

siedzieć

biec

czytać

móc

(on) lubi czytać

(ona) uwielbia słuchać

Sprawdź się!

- Przeczytaj podany fragment tekstu. Następnie wykonaj zadania w zeszycie.

Chłopczyk miał ostrą, drobną twarz koloru kości słoniowej, a oczy jego zdawały się na tę twarz zbyt duże. Gęstwa włosów w lokach opadała mu na czoło, co twarzyczkę czyniło jeszcze drobniejszą. Wyglądał jak chory, ale krzyczał jakby ze złości i zmęczenia, a nie z bólu.

Mary stała przy drzwiach ze swą świecą w ręce, z oddechem zapartym. Potem przeszła przez pokój, a gdy się zbliżyła, światło zwróciło uwagę chłopca, który odwrócił się w tę stronę i patrzył na nią szeroko otwartymi, szarymi oczyma, które w tej chwili wydawały się olbrzymie.

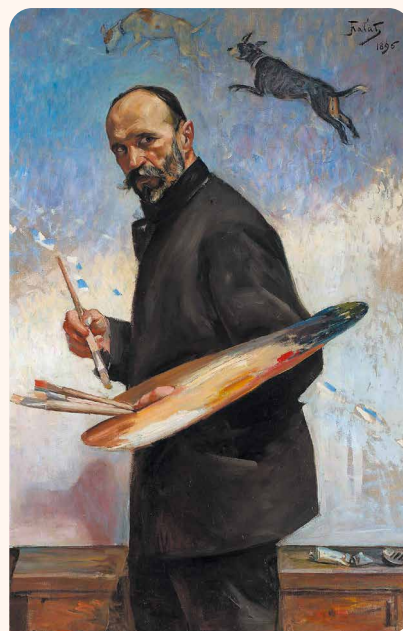
Frances Hodgson Burnett, *Tajemniczy ogród* (fragment)

- 1 Wybierz poprawne dokończenie zdania. We fragmencie utworu *Tajemniczy ogród*
 - A. występuje dwoje bohaterów.
 - B. jedyną bohaterką jest Mary.
 - C. występuje jeden bohater.
 - D. występuje grupa pięciu bohaterów.
- 2 Wybierz poprawne dokończenie zdania. O zdarzeniach opowiada
 - A. narrator pierwszoosobowy.
 - B. narrator trzecioosobowy.
 - C. autor.
 - D. nauczyciel.
- 3 Na podstawie podanego tekstu opisz emocje chłopca.
- 4 Napisz, co się zmieniło w wyglądzie chłopca, gdy zwrócił uwagę na światło.
- 5 Wypisz z fragmentu wyraz, w którym:
 - A. rz znajduje się po spółgłosce,
 - B. rz jest niewymienne.
- 6 Dopisz wyrazy, którymi uzasadnisz pisownię rz w podanych wyrazach.
 - A. stolarz, bo ...?...
 - B. dworzec, bo ...?...
 - C. orzeł, bo ...?...
 - D. on bierze, bo ...?...
 - E. na rowerze, bo ...?...
 - F. nad morzem, bo ...?...

- 7 Od podanych bezokoliczników utwórz wskazane formy czasowników.
- A. czas teraźniejszy
iść – (1. os. lp.) ja ...?...
umieć – (1. os. lp.) ja ...?...
 - B. czas przeszły
zająć – (3. os. lp.) ona ...?...
zgiąć – (3. os., lp.) on ...?...
 - C. czas przyszły
robić – (2. os. lp.) ty ...?...
być – (2. os. lm.) wy ...?...
- 8 Określ, co możesz powiedzieć, gdy nie zgadzasz się z kimś w rozmowie. Wskaż właściwą odpowiedź.
- A. Pozwól, że wyrażę swoje zdanie.
 - B. Nie interesuje mnie twoja opinia.
 - C. Musisz się ze mną zgodzić.
- 9 Ustal, które wyrażenie jest związkiem frazeologicznym. Wskaż właściwą odpowiedź.
- A. niedźwiedzia przysługa
 - B. gruba książka
 - C. fantastyczne przygody
- 10 Napisz słowa, którymi Mary mogłaby się przywitać z chłopcem i mu się przedstawić.
- 11 W imieniu chłopca napisz wypowiedź, w której grzecznie zaprasza Mary do swojego pokoju.
- 12 Przyjrzyj się obu zamieszczonym reprodukcjom i napisz, czym jest autoportret oraz dlaczego – twoim zdaniem – ludzie tworzą autoportrety.

▲ Kobieta malująca autoportret, obraz z XV w.

▲ Julian Fałat, *Autoportret z paletą*, 1896 r.

2. Z rodziną i przyjaciółmi

- W jaki sposób twoja rodzina wspólnie spędza czas? Jakie są wasze ulubione gry i zabawy?
- Jak często pomagasz rodzicom w obowiązkach domowych?
- Gdzie zazwyczaj spotykasz się ze swoimi przyjaciółmi? Czy łączy was wspólne hobby?

2.1. Rodzinne drzewo (genealogia)

Tego się dowiesz

- Odróżnisz ród od rodziny.
- Wymienisz członków bliższej i dalszej rodziny.
- Dowiesz się, jak opracować drzewo genealogiczne.

Ciekawe!

Jeśli interesujesz się historią swoich przodków, chcesz poznać swoje pochodzenie, możesz zająć się **genealogią**, czyli odtworzeniem historii rodu. W tym celu zbadaj następstwo pokoleń i więzy pokrewieństwa między jego członkami. Historię tę można przedstawić w postaci drzewa genealogicznego.

▲ **Jadwiga Jałowiec** (1941–2003) – poetka i działaczka społeczna, autorka wielu zbiorów wierszy dla dzieci i młodzieży, np. *Najpiękniej jest po deszczu*, *Siądź przy leśnej drodze*.

Podejmij temat

- Wymień członków swojej bliższej i dalszej rodziny. Określ, kim jest dla ciebie każda z tych osób ze względu na stopień pokrewieństwa.
- Przeczytaj wyrazy w ramkach i dobierz do nich odpowiednie wyjaśnienia. Skorzystaj ze słownika języka polskiego, by sprawdzić, czy udało ci się poprawnie wykonać zadanie.

ród

rodzina

patriarcha

protoplasta

pokolenie

głowa rodziny

rodzice i dzieci; w mowie potocznej używamy tego określenia także w odniesieniu do dalszych krewnych – dziadków, wujków, cioc

określenie mężczyzny stojącego na czele rodu

osoba stojąca na czele rodziny; odgrywa rolę przywódcy i podejmuje ważne decyzje

grupa ludzi spokrewnionych ze sobą i pochodzących od jednego przodka; zwykle łączy ich świadomość swojego pochodzenia, pamięć o przodkach, pielęgnowanie rodzinnych tradycji i rodowa duma

grupa ludzi w podobnym wieku

założyciel rodu

- Ułóż i zapisz w zeszycie trzy zdania z wybranymi wyrazami lub wyrażeniem z poprzedniego polecenia.
- Przeczytaj wiersz Jadwigi Jałowiec *Twoje rodzinne drzewo*. Podczas czytania zwróć uwagę, na temat których członków rodziny wypowiada się podmiot mówiący.

Jadwiga Jałowiec Twoje rodzinne drzewo

Twoje rodzinne drzewo
wyrasta z ziemi zielonej.
Twoje rodzinne drzewo
wyrasta z ziemi polskiej.

Twoje rodzinne drzewo
 ma tyle lat,
 że trudno zliczyć.
 Ty jesteś małą gałązką,
 na której listków osiem.
 A twoja młodsza siostra
 dopiero listki dwa.
 Ojciec, mama,
 a wcześniej dziadkowie
 tworzą mocne gałęzie.
 Nie złamie ich wiatr.
 Pradziadek – pień drzewa.
 Twoje rodzinne drzewo
 ma wiele razy prapra...
 Rodziców i dziadków znasz,
 od nich się uczysz
 świat rozumieć.
 A co wiesz o swoich prapra...
 schowanych
 w rodzinnym albumie?

- 1 O jakich wartościach jest mowa w wierszu? Napisz w zeszycie, jakie znaczenie podmiot mówiący nadaje drzewu i jego poszczególnym częściom.
- 2 Opracuj w zeszycie schemat drzewa genealogicznego rodziny, której dotyczy wypowiedź podmiotu mówiącego. Zwróć uwagę, kogo umieszcza on na najniższych gałęziach. Jakie znaczenie ma takie umiejscowienie?
- 3 Ustalcie w grupach, na czym, zdaniem podmiotu mówiącego, polega siła każdej rodziny. Zapiszcie wnioski w zeszycie.
- 4 Masz dwoje dziadków po kądzieli, czyli ze strony matki, oraz dwoje po mieczu, czyli ze strony ojca. Zapisz w zeszycie imiona swoich dziadków po kądzieli i po mieczu.

Czy znasz imiona i nazwiska swoich praprababci i prapradziadków? Czy wiesz, czym się zajmowali, w jakich zawodach pracowali? Porozmawiaj o tym z najstarszymi członkami swojej rodziny.

Sprawdź się!

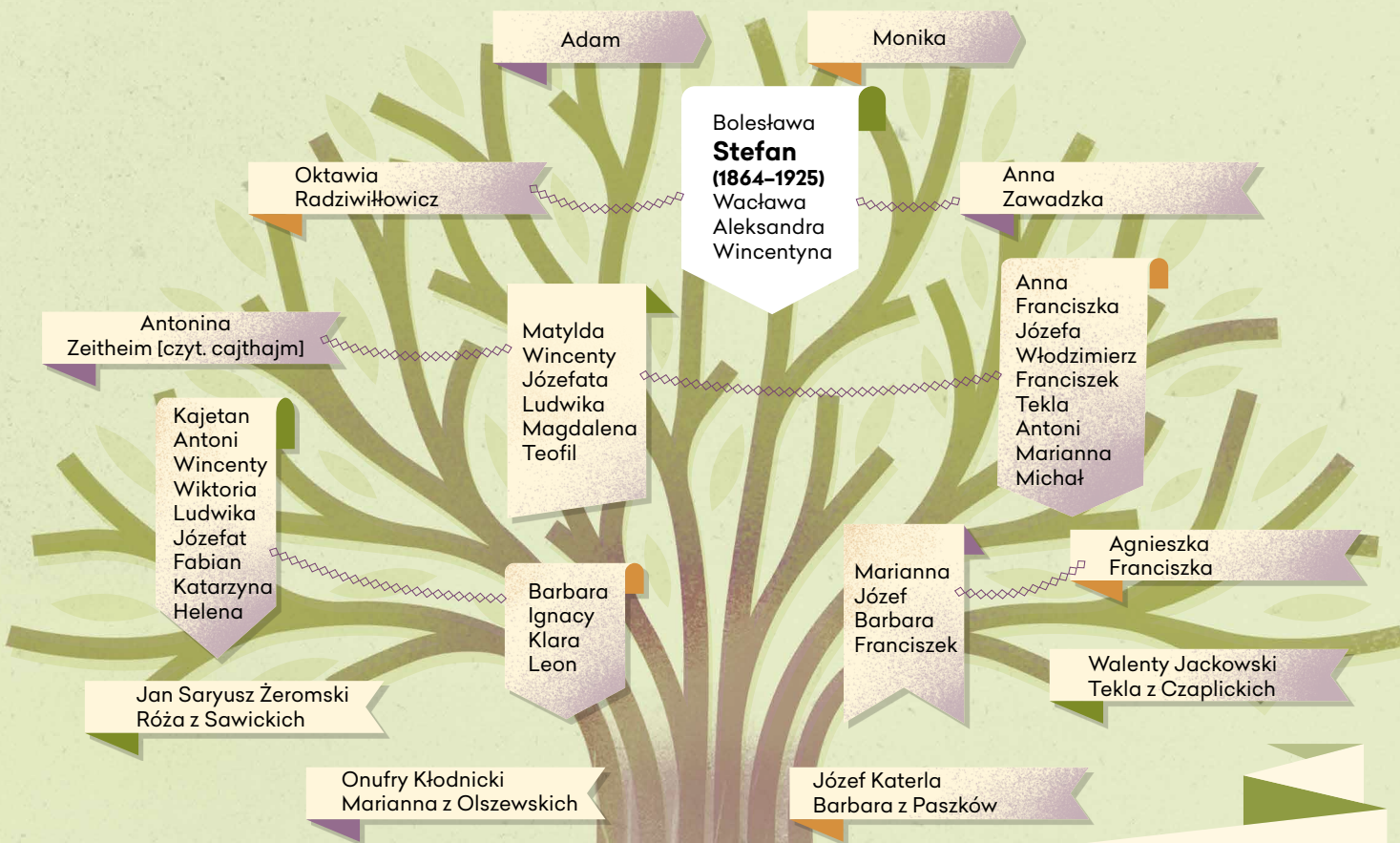
- Wyjaśnij znaczenie podanych związków wyrazowych.

więzy krwi

niedaleko pada jabłko od jabłoni

Drzewo genealogiczne

Drzewo genealogiczne to szczególne źródło wiedzy o dziejach danego rodu. Można się z niego dowiedzieć nie tylko, w jaki sposób byli ze sobą spokrewnieni członkowie rodziny, ale też np. jak długo żyli albo czy mieli szlacheckie korzenie.

Opracuj drzewo genealogiczne swojej rodziny. Stwórz je w programie graficznym na komputerze. Postaraj się ustalić stosunki pokrewieństwa do trzeciego pokolenia, licząc od siebie.

Drzewo genealogiczne rodu Żeromskich, z którego pochodził wybitny polski pisarz Stefan Żeromski (1864–1925). Rodzina twórcy wywodziła się ze szlacheckiego rodu herbu Jelita.

Drzewo genealogiczne

herb Wieniawa

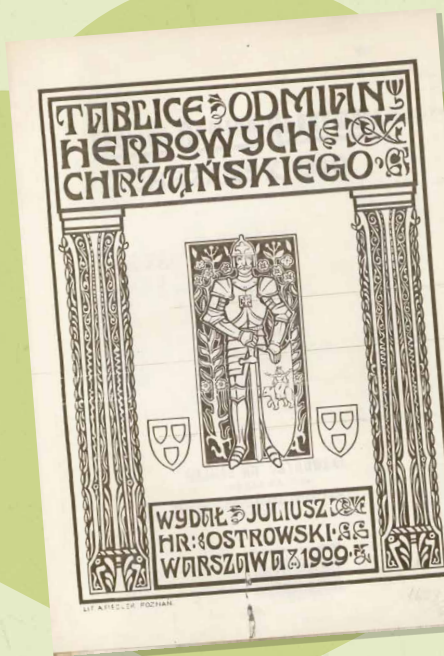
herb Trzy Gwiazdy

herb Zabawa

Rodziny szlacheckie i arystokratyczne posługiwały się herbami, których najważniejszym elementem jest tarcza herbowa z godłem. Historia powstania herbu sięga daleko w przeszłość, do czasów średniowiecznych. Wtedy tarcza służyła do obrony i była najbardziej widoczną częścią uzbrojenia rycerza na polu walki i w turniejach rycerskich. Godło na tarczy pozwalało zidentyfikować rycerza oraz określić jego przynależność do rodu.

Wymyśl i opisz swój herb. Następnie wykonaj pracę plastyczną zgodną z opisem, wykorzystując dowolne narzędzia i techniki plastyczne.

Tablice odmian herbowych
Teodora Chrząńskiego
(strona tytułowa)

Herb Luziański używany na Pomorzu (w polu znajdują się dwie szczęki szczupaka)

tarcza

labry

klejnot

korona

godło

Herb opisuje się z punktu widzenia osoby trzymającej tarczę, a nie patrzącej na nią. Prawa strona herbu dla osoby trzymającej tarczę jest lewą stroną dla patrzącego, i odwrotnie.

2.2. Nie ma jak w rodzinie (rzeczownik)

Tego się dowiesz

- Rozpoznasz rzeczowniki w tekście.
- Odmienisz poprawnie rzeczowniki.
- Wskażesz rodzaje rzeczowników.

Podejmij temat

- Wymień kilka przedmiotów lub miejsc, które ty i twoja rodzina uznajecie za ważne. Opowiedz o jednym z nich.
- Przyjrzyj się ilustracji i przeczytaj wypowiedzi w dymkach. Wzorując się na poniższym dialogu, przedstaw pisemnie w zeszycie osobę ze swojej najbliższej rodziny i podaj o niej dowolną informację.

Sprawdź w słowniku języka polskiego, co oznacza wyrażenie *pokrewieństwo* *dusz*. Czy możemy je odnieść do relacji pomiędzy członkami rodziny? Uzasadnij swoje zdanie.

- Połącz odpowiadające sobie nazwy, które są określeniami pokrewieństwa. Zapisz utworzone pary w zeszycie.

Wzór: *teściowa* – *mama męża*.

bratowa	wujek	siostra mamy/taty	brat taty
brat mamy	syn/córka siostry	siostrzeniec/siostrzenica	
bratanek/bratanica	syn/córka brata	ciocia	szwagier
	mąż siostry	żona brata	stryjek

- Przekonaj się, czy już umiesz nazywać członków rodziny. W tym celu zadaj koleżance lub koledze z ławki pytanie, np. *Jak nazywamy mamę męża?* Sprawdź odpowiedź.

- 1 Nazwy osób to **rzeczowniki**. Podaj nazwy zawodów wykonywanych przez dorosłych członków twojej rodziny.

Rzeczownik to odmieniana część mowy, która nazywa m.in. osoby, rzeczy, rośliny, zwierzęta, uczucia, zjawiska przyrodnicze, np.: *pisarz, komputer, róża, pies, miłość, mgła*. Rzeczownik odpowiada na pytania: *kto?, co?*

Rzeczowniki mają różne formy w **liczbie pojedynczej i mnogiej**, a więc odmieniają się przez liczby. Odmieniają się także przez **przypadki**.

Odmiana rzeczowników		
Przypadek	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
mianownik (kto, co? np. jest)	<i>matka, ojciec, dziecko</i>	<i>matki, ojcowie, dzieci</i>
dopełniacz (kogo, czego? np. nie ma)	<i>matki, ojca, dziecka</i>	<i>matek, ojców, dzieci</i>
celownik (komu, czemu? np. się przyglądam)	<i>matce, ojcu, dziecku</i>	<i>matkom, ojcom, dzieciom</i>
biernik (kogo, co? np. widzę)	<i>matkę, ojca, dziecko</i>	<i>matki, ojców, dzieci</i>
narzędnik (z kim, z czym? np. idę)	<i>matką, ojcem, dzieckiem</i>	<i>matkami, ojcami, dziećmi</i>
miejszczownik (o kim, o czym? np. mówię)	<i>matce, ojcu, dziecku</i>	<i>matkach, ojcach, dzieciach</i>
wołacz (hej!)	<i>matko, ojczy, dziecko</i>	<i>matki, ojcowie, dzieci</i>

Rzeczowniki mają określony **rodzaj gramatyczny** i nie mogą go zmieniać. To znaczy, że przez rodzaj się nie odmieniają.

rodzaj **męski**

(*ten*) tata, uczeń, kot, tulipan

rodzaj **żeński**

(*ta*) mama, koleżanka, książka, śliwka

rodzaj **nijaki**

(*to*) dziecko, okno, słońce, złoto

- 2 Przekonaj się, że rzeczownik może zmieniać swoją formę – ułóż dwa zdania z wybranych wyrazów. Zapisz je w zeszyte.

zaprosić imieniny do po rano przed matka czekać
syn kino babcia autobus ciocia na wnuczka przyjechać

- 3 Podane rzeczowniki odmień przez przypadki w liczbie pojedynczej i liczbie mnogiej. Odmianę zapisz w zeszyte.

syn

córka

kino

Jesteś zewsząd otoczony różnymi formami rzeczowników!

Spójrz tylko na **słońce**! Jasno świeci i **urokiem** swym zachwyca. Czy je dotknąć można z bliska? Czy **drabina** nie za niska?

Ciekawe!

Wśród rzeczowników znajdziemy takie, które występują tylko w liczbie pojedynczej, np. *powietrze, młodzież*, oraz takie, które występują tylko w liczbie mnogiej, np.: *drzwi, spodnie, imieniny*. Niektóre rzeczowniki nie odmieniają się przez przypadki, tj. we wszystkich przypadkach mają taką samą formę, np. *boa, origami*.

- 4 Podane rzeczowniki zapisz przynajmniej w czterech różnych przypadkach we wskazanej liczbie.

Wzór: *siostra* – liczba mnoga: *siostry, sióstr, siostrami, siostrach*.

wujek – liczba pojedyncza

przedmiot – liczba mnoga

ciocia – liczba pojedyncza

rodzina – liczba mnoga

rodzeństwo – liczba pojedyncza

pokolenie – liczba mnoga

- 5 Określ rodzaj rzeczowników – nazw obiektów zamieszczonych na ilustracjach. Odmień rzeczowniki przez przypadki w liczbie pojedynczej i mnogiej.

- 6 Do podanych rzeczowników dopisz w zeszyte wskazane formy przypadków.

kuchnia – narzędnik w liczbie pojedynczej

salon – miejscownik w liczbie pojedynczej

sypialnia – celownik w liczbie mnogiej

łazienka – dopełniacz w liczbie mnogiej

pokój – mianownik w liczbie mnogiej

przedpokój – biernik w liczbie pojedynczej

- 7 W podanym tekście wskaż rzeczowniki, które występują tylko w liczbie pojedynczej.

W sierpniu cała nasza rodzinka wyjechała nad morze. Ja i mój młodszy brat bardzo lubimy budować zamki z piasku na plaży. Babcia wypoczywa na leżaku i podziwia naszą cierpliwość i dokładność.

Sprawdź się!

- Przepisz do zeszytu podsumowanie wiadomości o rzeczowniku. Uzupełnij tekst odpowiednimi wyrazami.

Rzeczowniki nazywają m.in. osoby, ...?... (np. ...?...), ...?... (np. szklanka). Mogą wystąpić w różnych formach w liczbie ...?... (słoń, słońcem, ...?...) i mnogiej (słonie, słońmi, ...?...), czyli odmieniają się przez przypadki i liczby. Każdy rzeczownik ma określony rodzaj gramatyczny, np. pan – rodzaj ...?... , ...?... – rodzaj żeński, lustro – rodzaj ...?... .

2.3. Mama, tata i ja (strofa, wers, porównanie, rymy)

Podejmij temat

- Wypowiedz się na temat rodziny. Kogo do niej zaliczamy i co łączy ludzi, którzy do niej należą?
- Przedstaw swoją mamę albo swojego tatę w codziennej, zwyczajnej sytuacji. Powiedz, co robi. Co mówi? Jak się zachowuje?
- Przeczytaj wiersze trzech polskich poetów: Czesława Miłosza, Juliusza Słowackiego i Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego. Zwróć uwagę na to, kim jest bohater w każdym z zamieszczonych wierszy.

Czesław Miłosz

Ojciec w bibliotece

Wysokie czoło, a nad nim zwichrzone
Włosy, na które słońce z okna pada.
I ojciec jasną ma z puchu koronę,
Gdy wielką księgę przed sobą rozkłada.

Szata wzorzysta jak na czarodzieju,
Zaklęcia głosem przyciszonym mruczy.
Jakie są dziwy, co w księdze się dzieją,
Dowie się, kogo Bóg czarów nauczy.

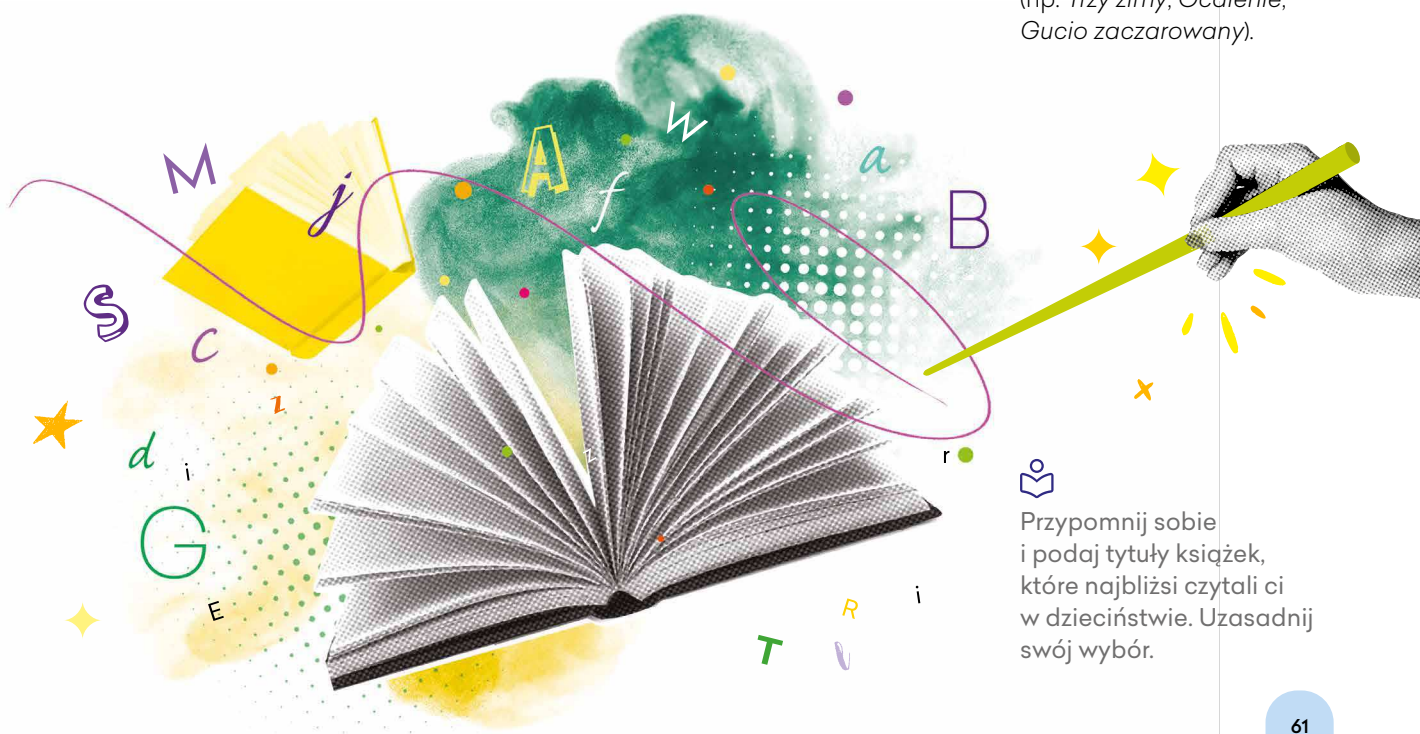
Tego się dowiesz

- Wskażesz wersy i strofy w wierszu.
- Rozpoznasz rymy.
- Odnajdziesz porównanie w utworze.

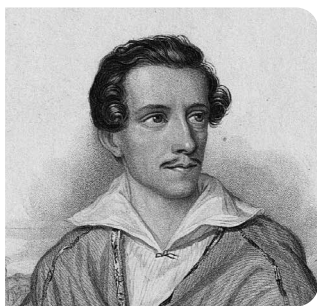

▲ Czesław Miłosz

(1911–2004) – poeta, pisarz, tłumacz. W roku 1980 otrzymał Nagrodę Nobla w dziedzinie literatury. Wydał wiele zbiorów poezji (np. *Trzy zimy*, *Ocalenie*, *Gucio zaczarowany*).

Przypomnij sobie i podaj tytuły książek, które najbliżsi czytali ci w dzieciństwie. Uzasadnij swój wybór.

▲ Juliusz Słowacki

(1809–1849) – poeta i autor utworów scenicznych.

Do jego największych dzieł należą m.in.

Balladyna i *Kordian*.

Juliusz Słowacki

Do matki

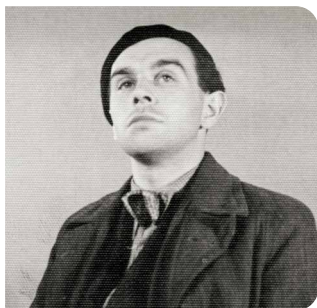
W ciemnościach postać mi stoi matczyna,
Niby idąca ku tęczowej bramie –
Jej odwrócona twarz patrzy przez ramię,
I w oczach widać, że patrzy na syna.

Konstanty Ildefons Gałczyński

Spotkanie z matką

(fragment)

Ona mi pierwsza pokazała księżyc
i pierwszy śnieg na świerkach,
i pierwszy deszcz.

▲ Konstanty Ildefons

Gałczyński (1905–1953) –

poeta, autor wielu tomików wierszy (m.in. *Zaczarowana dorożka*, *Pieśni*).

Byłem wtedy mały jak muszelka,
a czarna suknia matki szumiała jak Morze Czarne. [...]

Dopala się nafta w lampce.
Lamentuje nad uchem komar.
Może to ty, matko, na niebie
jesteś tymi gwiazdami kilkoma?

- 1 Powiedz, jak wygląda bohater wiersza Czesława Miłosza.
 - 2 Opisz, jak został przedstawiony wizerunek matki w wierszu Juliusza Słowackiego.
 - 3 Wyjaśnij, co to znaczy, że matczyna postać stoi w ciemności.
 - 4 Powiedz, jak podmiot mówiący w wierszu *Spotkanie z matką* wyobrażał sobie w dzieciństwie siebie i swoją mamę.
 - 5 Opracujcie w zeszytach tabelę na temat wypowiedzi podmiotów mówiących w poszczególnych wierszach. Jakie znaczenie przypisują rodzicom, jakie uczucia wyrażają?
- a) Jaka jest dominująca cecha matki w wierszu Juliusza Słowackiego?
 - b) Jaką rolę podmiot mówiący przyznaje matce w wierszu Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego?
 - c) Jaki stosunek do ojca został wyrażony w wierszu Czesława Miłosza?

Nazwa uczucia	Cytat
...?...	...?...

- 6 Wiersze dzielą się na mniejsze elementy: **strofy** i **wersy**. Wskaż je w poznanych utworach.
- 7 W wypowiedziach podmiotów mówiących w wierszach użyto pewnych środków poetyckich, dzięki którym przedstawiono rodziców i opisano ich wygląd.

- a) Znajdź w wierszach **porównania**.
- b) Wypisz z utworów wyrażenia opisujące bohaterów.

- 8 Wymyśl i zapisz w zeszyte przykłady porównań według podanych wskazówek.

biały jak ...?...	dym na kształt ...?...
uśmiech ...?...	zimny jak ...?...
...?... niczym perła	...?... jak chmura gradowa
usta niby ...?...	...?... niby ziarnka piasku

- 9 Poproś koleżankę lub kolegę z ławki o głośne odczytanie wiersza *Ojciec w bibliotece*. Słuchając, zwracaj uwagę na rymujące się wyrazy.
- 10 W powyższych wierszach znajdź, a następnie zapisz w zeszyte **rymy**. Zastanów się, co utwory zyskują dzięki zastosowaniu rymów. Wnioski zapisz w zeszyte.
- 11 Pobaw się z koleżanką lub kolegą z ławki w układanie rymów. Dopiszcie w zeszytach jak najwięcej rymów do podanych wyrazów. Postarajcie się, żeby rymujące się słowa były tymi samymi częściami mowy.

muszelka	lampa	komar
byłem	szumiała	lamentuje

- 12 Napisz trzy, cztery zdania adresowane do mamy lub taty. Nie zastanawiaj się długo – ujmij w słowa te myśli, które właśnie przychodzą ci do głowy. Pamiętaj, że miłe, pełne miłości słowa powinno się kierować do rodziców nie tylko w dniu ich święta.

Sprawdź się!

- Opisz ustnie koleżankę lub kolegę z ławki, stosując porównania. Użyj samych pozytywnych wyrażen.

Strofa (zwrotka) – wyodrębniona grupa wersów tworzących część wiersza albo tekstu wierszowanego.

Wers – linijka tekstu w strofie.

Porównanie – podkreślenie cech osoby, zjawiska lub rzeczy poprzez wskazanie podobieństwa do innej osoby, innego zjawiska, innej rzeczy, np. *wysoki jak topola, lampa świeci jak poranne słońce*. Porównywane elementy zestawia się zwykle za pomocą wyrazów: *jak, jako, jakby, jakoby, jak gdyby, niby, na kształt*.

Rymy – podobnie lub identycznie brzmiące końcowe części wyrazów. Rymy występują zazwyczaj w wierszu, np.:

*Jesienią, jesienią
Sady się rumienią:
Czerwone jabłuszka
Pomiędzy zielenią.*

Maria Konopnicka,
Jesienią (fragment)

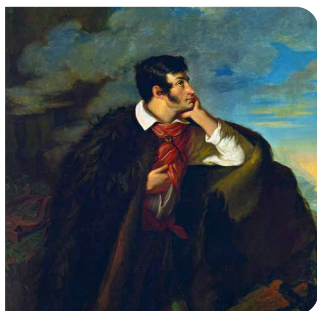
2.4. Gdy tata nie wraca do domu (akcja, rytm wiersza)

Tego się dowiesz

- Wymienisz elementy akcji w utworze.
- Rozpoznasz rytm wiersza.
- Omówisz relacje rodzinne bohaterów wiersza *Powrót taty*.

Podjmij temat

- Podaj przykład sytuacji w rodzinie, którą można nazwać trudną lub nieszczęśliwą.
 - Opowiedz o sytuacji:
 - a) gdy rodzice lub inni twoi bliscy nie wracają długo do domu – co wtedy czujesz?
 - b) gdy ty wracasz późno – jak reagują rodzice?
- Wyciągnij wniosek: co czują ludzie, gdy nieoczekiwanie spóźnia się ktoś z najbliższych?
- Przeczytaj fragmenty utworu Adama Mickiewicza *Powrót taty*. Zwróć uwagę, jak zachowywali się członkowie rodziny w trudnych chwilach: gdy przedłuża się oczekiwanie na powrót ojca oraz gdy pojawiają się zbójcy.

▲ Adam Mickiewicz

(1798–1855) – jeden z najwybitniejszych poetów polskich, autor wierszy, bajek, ballad (np. *Świtezianka*), utworów scenicznych (*Dziady*) oraz poematu *Pan Tadeusz*.

Adam Mickiewicz

Powrót taty

(fragmenty)

„Pójdźcie, o dziatki¹, pójdźcie wszystkie razem
Za miasto, pod słup na wzgórek,
Tam przed cudownym klęknijcie obrazem,
Pobożnie zmówcie paciórek².”

Tato nie wraca; ranki i wieczory
We łzach go czekam i trwodze³;
Rozłąły rzeki, pełne zwierzają bory⁴
I pełno zbójców na drodze”.

Słyszac to dziatki biegą⁵ wszystkie razem
Za miasto, pod słup na wzgórek,
Tam przed cudownym klękają obrazem
I zaczynają paciórek. [...]

Wtem słysząc tarkot⁶, wozy jadą drogą
I wóz znajomy na przedzie;
Skoczyły dzieci i krzyczą jak mogą:
„Tato, ach, tato nasz jedzie!”

¹ dziatki – dzieci

² paciórek – paciorek, modlitwa dzieci

³ trwoga – silny strach

⁴ bór – rozległy, gęsty las

⁵ biegą – dziś: biegną

⁶ tarkot – dziś: turkot

Obaczył⁷ kupiec, łyż radośne leje,
Z wozu na ziemię wylata;
„Ha, jak się macie, co się u was dzieje?
Czyście tęskniły do tata⁸?

⁷ obaczył – dziś: zobaczył

⁸ do tata – dziś: do taty

Mama czy zdrowa? ciotunia? domowi?
A ot rozynek⁹ w koszyku”.
Ten sobie mówi, a ten sobie mówi,
Pełno radości i krzyku.

⁹ rozynek – dziś: rodzynek

„Ruszajcie – kupiec na sługi zawoła –
Ja z dziećmi pójdę ku miastu”.
Idzie... aż zbójcy obkoczą dokoła,
A zbójców było dwunastu.

Brody ich długie, kręcone wąsiska,
Wzrok dziki, suknia plugawa¹⁰;
Noże za pasem, miecz u boku błyska,
W ręku ogromna buława¹¹.

¹⁰ plugawy – taki, który
budzi wstręt

¹¹ buława – broń z trzonem
zakończonym ciężką gałką

Krzyknęły dziatki, do ojca przypadły,
Tulą się pod płaszcz na łonie¹²;
Truchleją¹³ sługi, struchlał pan wybladły,
Drżące ku zbójcom wzniosł dłonie.

¹² łono – piersi, brzuch

¹³ truchleć – przestraszyć
się, znieruchomieć
z przerażenia

„Ach, bierzcie wozy, ach, bierzcie dostatek,
Tylko puszczajcie nas zdrowo,
Nie róbcie małych sierotami dziątek
I młodej małżonki wdową”.

Nie słucha zgraja, ten już wóz wyprzęga,
Zabiera konie, a drugi
„Pieniędzy!” – krzyczy i buławą sięga,
Ów z mieczem wpada na sługi.

Wiersz *Powrót taty*
powstał w 1820 roku, czyli
ponad 200 lat temu. Język
polski wciąż się zmienia,
więc w utworze znajdziesz
wyrazy, które dziś odmienia
się lub zapisuje inaczej,
a nawet takie, których
już się nie używa. Zostań
obserwatorem języka –
odszukaj w wierszu
przykłady takich wyrazów.

Wtem: „Stójcie, stójcie!” – krzyknie starszy zbójca
I spędza bandę precz z drogi,
A wypuściwszy i dzieci, i ojca,
„Idźcie – rzekł – dalej bez trwogi”.

Kupiec dziękuje, a zbójca odpowie:
„Nie dziękuj; wyznam ci szczerze,

Pierwszy bym pałkę strzaskał na twojej głowie,
Gdyby nie dziątek pacierze.

¹⁴ darzyć – obdarować,
podać coś

Dziatki sprawiły, że uchodzisz cało,
Darzą¹⁴ cię życiem i zdrowiem;
Im więc podziękuj za to, co się stało,
A jak się stało, opowiem.

¹⁵ kamrat – towarzysz,
kompan

¹⁶ zasiadaliśmy na czaty –
tu: oczekiwaliśmy w ukryciu

Z dawna już słysząc o przejeździe kupca,
I ja, i moje kamraty¹⁵,
Tutaj za miastem, przy wzgórku u słupca,
Zasiadaliśmy na czaty¹⁶.

Dzisiaj nadchodzę, patrzę między chrusty,
Modlę się dziatki do Boga;
Słucham, z początku porwał mnie śmiech pusty,
A potem litość i trwoga.

Słucham, ojcyste przyszyły na myśl strony,
Buława upadła z ręki;
Ach! ja mam żonę, i u mojej żony
Jest synek taki maleńki.

¹⁷ moję – dziś: moja

Kupcze! jedź w miasto; ja do lasu muszę.
Wy, dziatki, na ten pagórek
Biegajcie sobie i za moję¹⁷ duszę
Zmówcie też czasem paciółek”.

Obejrzyj kartę tytułową fragmentu opery Henryka Jareckiego *Powrót taty*.

- Powiedz, które wydarzenie z utworu Adama Mickiewicza przedstawia.
- Fragment opery Henryka Jareckiego został specjalnie opracowany dla dzieci. Powiedz, jakie cechy *Powrotu taty* mogły lub mogą sprawić, że dzieci zainteresują się tym utworem.

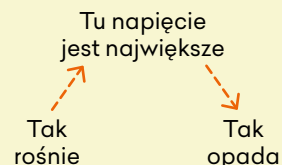

- 1 Opracujcie w zeszycie schemat, który przedstawia sytuację, w jakiej znalazła się rodzina z utworu *Powrót taty*. Odpowiedzcie na pytania.

- 2 **Akcja** opowieści o powrocie taty do domu jest pełna dramatycznych zdarzeń. Wymieńcie je w kolejności, w jakiej się pojawiają. Ustalcie, w którym momencie napięcie było największe.
- 3 Co ocaliło tytułowego tatę, bohatera utworu Adama Mickiewicza? Porozmawiajcie na temat roli i wartości uczuć rodzinnych.
- 4 Utwór Adama Mickiewicza czyta się dość szybko. Przeanalizujcie, co ma wpływ na **rytm wiersza**. Odpowiedzcie na poniższe pytania.
- Ile wersów liczy każda strofa?
 - Ile jest sylab w każdym wersie? Czy liczba sylab w wersach jest taka sama czy różna?
 - Które wyrazy się rymują (i w ten sposób nadają wierszowi rytm)?
 - Ile miejsca zajmują wypowiedzi narratora, a ile – wypowiedzi bohaterów? Jak te wypowiedzi wpływają na tempo akcji w utworze?

Akcja – ciąg następujących po sobie wydarzeń w utworze literackim lub filmie.

Rytm wiersza – powtarzalność wybranych elementów jego budowy: liczby sylab w wersie, wersów w zwrotce, rymów; rytm sprawia, że wiersz czyta się szybko lub wolno, jednostajnie, miarowo bądź zmiennie.

Sprawdź się!

- Wciel się w rolę jednego z bohaterów utworu (zbója, dziecka, ojca).
- Opowiedz o zdarzeniach z punktu widzenia wybranego bohatera.
 - Zapisz w zeszycie notatkę o tym, co czuł bohater w trakcie zdarzeń i po nich.

2.5. Niezwykła przyjaciółka (przymiotnik)

Tego się dowiesz

- Wskażesz przymiotniki w tekście.
- Odmienisz poprawnie przymiotniki.
- Stworzysz związki wyrazowe z przymiotnikami.

Frances Hodgson Burnett

[czyt. fransyz hodżson bernet] – patrz s. 30.

¹ miss – panna

² Minchin – czyt. minczin

³ przestawała – kontaktowała się

⁴ jawa – tu: rzeczywistość, realny świat

Podejmij temat

- Wymień pary bohaterów, których można nazwać przyjaciółmi, pochodzące ze znanych ci książek lub filmów. Uzasadnij swój wybór.
- Przeczytaj fragment książki Frances Hodgson Burnett *Mała księżniczka* i powiedz, za co przyjaciółki lubiły Sarę.

Frances Hodgson Burnett

Mała księżniczka

(fragment)

Niewątpliwie największą zaletą Sary – zaletą, która jej zdobywała większą liczbę zwolenniczek niż cały dostatek oraz wyróżnienie okazywane jej przez miss¹ Minchin² – był dar opowiadania baśni i nadawania wszystkiemu, o czym mówiła, pewnego jakby baśniowego kolorytu. Daru tego zazdrościła jej Lawinia i kilka innych dziewczynek; i one jednak nie umiały oprzeć się urokowi, bijącemu z opowiadań Sary. Sara nie tylko umiała opowiadać – ale wprost lubowała się w opowiadaniach. Gdy stała lub siadła w kółku przyjaciółek i zaczynała zmyślać niestworzone historie, jej zielone oczki rozszerzały się i nabierały blasku, a policzki pały rumieńcem; ożywiała się do tego stopnia, że – nie zdając sobie sprawy z tego, co robi – zaczynała grać jak aktor na scenie, gestykulując rękami, wyciągając na wszystkie strony swe smukłe ciało i wznosząc lub zniżając głos, zależnie od nastroju opowieści. Zapominała, że przemawia do słuchających rówieśniczek; przestawała³, jak na jawie⁴, z wrózkami, krasnoludkami, królami i księżniczkami, o których była mowa w opowieści. Niekiedy, skończywszy opowieść, tak była podniecona, że już tchu złapać nie mogła, tylko przyciskała rękę do drobnej, zdyszanej piersi i śmiała się jakby sama do siebie.

– To wszystko, co opowiadam – mówiła – wydaje mi się nie zmyśleniem, ale rzeczywistością... bardziej rzeczywistą niż sala szkolna i wy wszystkie. Mam wrażenie, jakbym była kolejno wszystkimi osobami, jakie występują w mojej opowieści.

tłum. Józef Birkenmajer

- 1 Opisz zachowanie Sary podczas opowiadania baśni z punktu widzenia jednej ze słuchających jej przyjaciółek.
- 2 Nazwij uczucia, które mogły wzbudzać w słuchaczkach opowieści Sary.

3 Podajcie wyrazy, którymi można określić opowieść Sary.

opowieść – (jaka?)...

Brawo! Użyte przez was wyrazy to **przymiotniki**.

Przymiotnik to odmienna część mowy, która nazywa cechy m.in.: osób, rzeczy, zwierząt, roślin, np.: *miły przyjaciel*, *mały prezent*, *złota rybka*, *ciekawe filmy*. Odpowiada na pytania: *jaki?*, *jaka?*, *jakie?*.

Przymiotnik występuje w trzech rodzajach w liczbie pojedynczej i w dwóch rodzajach w liczbie mnogiej.

Liczba pojedyncza		
Rodzaj męski	Rodzaj żeński	Rodzaj nijaki
kolega <i>jaki? wesoly</i>	koleżanka <i>jaka? wesola</i>	dziecko <i>jakie? wesole</i>

Liczba mnoga	
Rodzaj męskoosobowy	Rodzaj niemęskoosobowy
koledzy <i>jacy? weseli</i>	koleżanki, dzieci <i>jakie? wesole</i>

Przymiotniki, tak jak rzeczowniki, odmieniają się przez przypadki, np.:

mianownik – *dobry, dobrzy*

dopełniacz – *dobrego, dobrych*

celownik – *dobremu, dobrym*

biernik – *dobrego, dobrych*

narzędnik – *dobrym, dobrymi*

miejsownik – *dobrym, dobrych*

wołacz – *dobry, dobrzy*

4 Wybierz z podanych wyrazów przymiotniki. Określ ich formy (rodzaj, liczbę).

radosna

płaczliwa

życzenia

zielony

rok

duże

sympatyczni

długie

niscy

zabawy

ładny

złośliwe

radość

długość

zabawny

sympatia

- 5 Odmień przez przypadki w liczbie pojedynczej i liczbie mnogiej wyrażenie *nowy przyjaciel*. Wykonaj zadanie w zeszyte.

	Liczba pojedyncza	Liczba mnoga
mianownik		
dopełniacz		
celownik		<i>nowym przyjaciółom</i>
biernik		
narzędnik		
miejsownik	<i>nowym przyjacielem</i>	
wołacz		

- 6 Obejrzyj zdjęcie i wykonaj zadania.

- Ułóż w zeszyte kilka zdań na temat sytuacji przedstawionej na fotografii. W każdym zdaniu użyj co najmniej jednego przymiotnika.
- Powiedz, czy zdjęcie mogłoby być ilustracją do fragmentu książki *Mała księżniczka*. Uzasadnij swoje zdanie dwoma argumentami.

Sprawdź się!

- Do podanych przymiotników dodaj pasujące rzeczowniki. Następnie odmień przez przypadki jedno z powstałych wyrażen (rzeczownik z przymiotnikiem).

jasne

długa

żółte

młody

jadalny

papierowy

krótka

jadowity

złoty

prosta

zły

brzydki

2.6. Z koleżanką lżej (pisownia wyrazów z ż)

Podejmij temat

● Czy zdarzyło ci się rozstać na dłuższy czas z przyjaciółką lub przyjacielem? Co się wtedy czuje? Opowiedz o tym.

● Aniela Kowalik, bohaterka powieści Małgorzaty Musierowicz *Kłamczucha*, mieszkała z ojcem w Łebie. W rodzinnym mieście miała serdeczną przyjaciółkę Kasię Kurek, z którą rozstała się, kiedy rozpoczęła naukę w jednej ze szkół w odległym Poznaniu. Dziewczynki utrzymywały jednak kontakt listowny. Przeczytaj fragment jednego z listów Kasi do przyjaciółki. Zwróć uwagę na powód zmartwienia Kasi.

Małgorzata Musierowicz
Kłamczucha

(fragment)

Aniela Kowalik
Noskowskiego 2
67-704 Poznań

Kochana Anielko!

18 września

[...] Zdawało mi się, że na pewno mnie zapomnisz, że znajdziesz sobie inną przyjaciółkę. Kiedy przeczytałam w Twoim liście, że nie masz żadnej koleżanki, to najpierw bardzo się ucieszyłam, a potem zmartwiłam. To chyba niemożliwe, żeby nikt w klasie Cię nie lubił. Jeżeli nikt Ci nie okazuje życzliwości, to może dlatego, że Ty jej nikomu nie okazałaś? Tu, w Łebie, wszyscy się znaliśmy, a w wielkim mieście na pewno trzeba jakoś inaczej zdobywać przyjaźnie, no i w ogóle – poznawać ludzi. [...]

Chciałabym Cię zobaczyć. Czy nie wybierasz się do domu, choćby na kilka dni? Napisz jeszcze. I bądź w domu w najbliższą niedzielę wieczorem. Zadzwońimy do Ciebie.

Ściskam Cię mocno – Twoja Kasia

Tego się dowiesz

- Zapiszesz poprawnie wyrazy z ż.
- Powiesz, na co wymienia się ż w wyrazach pokrewnych.
- Ułożysz rady dla osoby, która pragnie zyskać przyjaciela.

▲ Małgorzata

Musierowicz (ur. 1945)

– pisarka, ilustratorka, autorka książek dla dzieci (np. *Hihopter*) i młodzieży (np. *Kłamczucha*, książka należąca do cyklu utworów noszącego tytuł *Jeżycjada*).

Ciekawe!

Jeżycjada, czyli cykl powieściowy Małgorzaty Musierowicz, którego częścią jest *Kłamczucha*, składa się obecnie z 22 utworów. Ostatnia książka (pt. *Ciotka Zgryzotka*) powstała w 2018 r.

- 1 Bohaterka utworu Małgorzaty Musierowicz napisała w liście: *Kiedy przeczytałam [...], że nie masz żadnej koleżanki, to najpierw bardzo się ucieszyłam, a potem zmartwiłam*. Wyjaśnij powód radości i powód zmartwienia Kasi.
- 2 Znajdź fragment listu, w którym Kasia wypowiada się na temat przyczyn kłopotów Anieli w szkole. Powiedz, w jaki sposób, według Kasi, można zdobyć przyjaciół w nowej klasie. Czy zgadzasz się z bohaterką?

- 3 Zapiszcie na kartce dwie rady dla osoby, która pragnie zyskać przyjaciółkę lub przyjaciela wśród koleżanek i kolegów w nowej szkole. Porównajcie w klasie swoje notatki i wybierzcie wspólnie dwie najważniejsze rady.
- 4 Wypisz z fragmentu utworu *Kłamczucha* wyrazy z ż. Znajdują się wśród nich rzeczowniki i przymiotniki – wskaż je. Następnie skorzystaj z poniższych informacji, aby wyjaśnić zasadę pisowni każdego z nich.

Kiedy piszemy ż?

Ż piszemy, gdy w wyrazach pokrewnych lub innych formach tego samego wyrazu następuje wymiana ż na: g, dz, h, z, ż, s, np.: *papu**ż**ka* – *papu**g**a*, *pieni**ż**ek* – *pieni**q**dz*, *dru**ż**ynowy* – *dru**h***, *mro**ż**ony* – *mró**z***, *gro**ż**ę* – *gro**z**ba*, *ni**ż**ej* – *nisko*.

Ż piszemy po literach: n, l, ł, r, np.: *in**ż**ynier*, *l**ż**ej*, *mał**ż**eństwo*, *skar**ż**yc*.

Ż piszemy w wyrazach obcego pochodzenia zakończonych na -a**ż**, np. *banda**ż***, *pejza**ż***.

Pisownię wielu wyrazów z ż trzeba zapamiętać – nie podlegają powyższym zasadom. Przykłady takich wyrazów to: *ście**ż**ka*, *żyto*, *du**ż**y*, *ża**ba***.

- 5 Połącz w pary podane wyrazy i zapisz je w zeszycie. Zwróć uwagę, na jaką literę wymienia się ż.

ważyć urażony ma**ż**ę mosię**ż**ny dru**ż**yna węż**szy**

wą**ski** mosi**q**dz dru**h** waga maza**ć** urazi**ć**

- 6 Wyjaśnij zasadę pisowni każdego z podanych wyrazów. Ułóż w zeszycie zdania z tymi wyrazami.

r**ż**ysko

ora**n**żada

u**l**żyć

- 7 W podanych wyrazach ukryły się nazwy zwierząt z ż. Usuń zbędne litery, aby odgadnąć te nazwy.

żami**ja**

ca**ż**eut**br**

enobusoromi**ż**ec

wao**ż**ika

skaw**ię**ż

w**ż**euk

ojwe**ż**

kpoziosro**g**żyec

a**ż**bick

czy**ż**ynk

u**ż**uzrjaw

bea**ż**anyt

- 8 Obejrzyj zdjęcia i przeczytaj nazwy znajdujących się na nich ptaków. Zwróć uwagę, że pisownia tych nazw stanowi wyjątek od obowiązujących zasad.

▲ gęgżółka (inna nazwa kukułki)

▲ piegża

Naukowca, który bada życie ptaków, nazywamy *ornitologiem*. Forma żeńska tego rzeczownika to *ornitolożka* – wyjaśnij, dlaczego piszemy ż w tym wyrazie.

- 9 Z pisownią poniższych wyrazów też często są kłopoty. Ułóż w zeszycie zdania, które pokażą, że widzisz różnicę znaczeniową między zamieszczonymi niżej wyrazami.

porzeczka – pożyczka

rządzenie – żądanie

jarzyny – jeżyny

karzę – każę

marzę – mażę

- 10 Odczytajcie wyrazy, którym obcięto dolne części liter. Skorzystajcie ze słownika języka polskiego lub słownika wyrazów obcych, by wyjaśnić ich znaczenie.

MONTA 7

STEL A 7

ANCA 7

DEBODTA 7

WITDA 7

MAA 7

Powiedz, który wyraz z zadania 10. jest nazwą obiektu przedstawionego na ilustracji.

Sprawdź się!

- Ż czy rz? Uzupełnij podane imiona właściwymi literami.

El...bieta

G...egorz

Bo...ena

And...ej

Je...y

...aneta

Ma...ena

Kata...yna

Gra...yna

2.7. Czasem przyjaźń to nie bajka (epitet, wyrazy przeciwstawne, morał)

Tego się dowiesz

- Wskażesz epitety w wierszu.
- Rozpoznaś wyrazy przeciwstawne.
- Wyjaśnisz morał utworu literackiego.

Podejmij temat

- Jakie cechy powinien mieć, według ciebie, przyjaciel? Wymień te najważniejsze.

- Oto przysłowia i złote myśli na temat przyjaźni. Przedyskutujcie ich treść.

Jeśli coś jest dobrego na świecie – to przyjaźń. (Stefan Żeromski)

Umiej być przyjacielem, znajdziesz przyjaciela. (Ignacy Krasicki)

Nie ten przyjaciel, kto współczuje, lecz ten, kto pomaga. (autor nieznany)

- Który z powyższych cytatów najtrafniej mówi o przyjaźni? Przedstawcie swoje opinie na ten temat.
 - Najpierw porozmawiajcie o trafności każdego z cytatów. Uzasadniajcie swoje zdanie argumentami.
 - Zapisać w zeszycie wszystkie cytaty w ustalonej kolejności – od tego, który uznaliście za najtrafniejszy, do najmniej trafnego.
- Przeczytaj po cichu bajkę Adama Mickiewicza *Przyjaciele*. Zwróć uwagę na to, w jaki sposób tytułowi przyjaciele zachowali się w sytuacji zagrożenia życia.

Adam Mickiewicz –
patrz s. 64.

Adam Mickiewicz **Przyjaciele**

Nie masz teraz prawdziwej przyjaźni na świecie;
Ostatni znam jej przykład w oszmiańskim powiecie.
Tam żył Mieszek, kum¹ Leszka, i kum Mieszka Leszek,
Z tych, co to: gdzie ty, tam ja, – co moje, to twoje.
Mówiono o nich, że gdy znaleźli orzeszek,
Ziarnko dzielili na dwoje;
Słowem, tacy przyjaciele,
Jakich i wtenczas liczono niewiele.
Rzekłbyś: dwój duch w jednym cielem².

O tej swojej przyjaźni raz w cieniu dąbrowy³
Kiedy gadali, łącząc swoje czułe mowy⁴
Do kukań zozul⁵ i krakań gawronich, –

¹ kum – tu: znajomy, przyjaciel

² dwój duch w jednym cielem – określenie zgody, jednomyślności przyjaciół

³ dąbrowa – las dębowy

⁴ czuła mowa – tu: przyjacielska rozmowa

⁵ zozula (zazula) – kukułka

Alić⁶ ryknęło raptem coś koło nich.
 Leszek na dąb; nuż po pniu skakać jak dzięciołek.
 Mieszek tej sztuki nie umie,
 Tylko wyciąga z dołu ręce: „Kumie!”
 Kum już wylazł na wierzchołek.

⁶ alić – aż tu

Ledwie Mieszkowi był czas zmrużyć oczy,
 Zbladnąć, paść na twarz: a już niedźwiedź kroczy,
 Trafia na ciało, maca: jak trup leży;
 Wącha: a z tego zapachu,
 Który mógł być skutkiem strachu,
 Wnosi⁷, że to nieboszczyk⁸, i że już nieświeży.
 Więc mruknąwszy ze wzgardą odwraca się w knięę⁹,
 Bo niedźwiedź Litwin mięs¹⁰ nieświeżych nie je.

⁷ wnosi – tu: wnioskuje

⁸ nieboszczyk – osoba zmarła

⁹ knieja – wielki, gęsty las, zamieszkanym przez zwierzęta

¹⁰ miqs – dziś: mięs

Dopieroż Mieszek odżył... „Było z tobą krucho! –
 Woła kum. – Szczęście, Mieszku, że cię nie zadrapał!
 Ale co on tak długo tam nad tobą sapał,
 Jak gdyby coś miał powiadać na ucho?”
 „Powiedział mi – rzekł Mieszek – przysłowie niedźwiedzie:
 Że prawdziwych przyjaciół poznajemy w biedzie”.

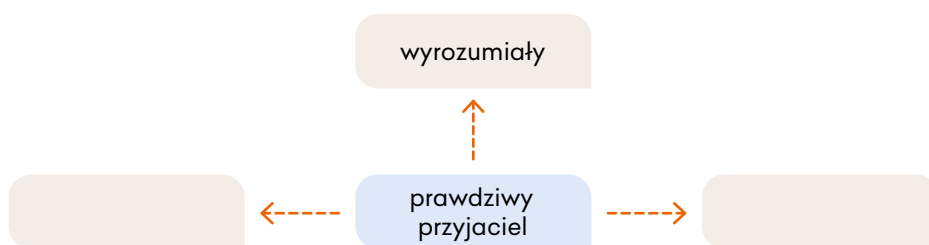
- 1 Co się wydarzyło w dębowym lesie? Nazwijcie elementy świata przedstawionego w utworze Adama Mickiewicza.

- Kim są Leszek i Mieszek?
- Gdzie i kiedy postanowili się spotkać?
- Co im się przydarzyło? Ułóżcie plan wydarzeń.

- 2 W ostatnim wersie utworu rzeczownik *przyjaciół* występuje z **epitetem** *prawdziwy*. Czy można nazwać Leszka prawdziwym przyjacielem?

- 3 Jakie cechy ma prawdziwy przyjaciel? Ustalcie odpowiedź na podstawie wiersza Adama Mickiewicza oraz wniosków z rozmowy przeprowadzonej na początku lekcji. Opracujcie w zeszycie mapę myśli „prawdziwy przyjaciel”.

- 4 Jak można nazwać kogoś, kto nie jest prawdziwym przyjacielem? Podaj kilka **wyrazów przeciwstawnych** do przymiotnika *prawdziwy*.

Epitet – wyraz będący w utworze określeniem rzeczownika, np. *piękna twarz*, *spokojny wzrok*. Epitety, najczęściej przymiotniki, określają cechy przedmiotów, osób, roślin itp. (*cudowne krainy*) lub stosunek do nich podmiotu mówiącego (*najlepszy przyjaciel*). Dzięki nim możemy sobie wyobrazić opisywane przedmioty, osoby, zjawiska itp.

Wyrazy przeciwstawne (antonimy) – wyrazy, które tworzą parę o przeciwnym znaczeniu, np. *ciepły* – *zimny*, *karzeł* – *olbrzym*.

Ciekawe!

Bajka to krótki utwór (często wierszowany), którego bohaterami są ludzie lub zwierzęta (mające cechy ludzi), a nawet przedmioty i rośliny. Przedstawione wydarzenia mają stanowić pouczenie dla czytelnika. W bajce ważny jest **Morał**, który z niej wynika, czyli zwięzła wskazówka dotycząca życia człowieka. Zwykle pojawia się on na początku lub na końcu bajki; niekiedy morału trzeba się domyślić.

Adam Mickiewicz miał wielu przyjaciół. Jednym z nich był poeta Tomasz Zan. Poszukaj w dostępnych źródłach informacji o przyjaciółach Adama Mickiewicza i przedstaw je w klasie.

5 Podajcie przykłady literackich lub filmowych par bohaterów, których można nazwać prawdziwymi przyjaciółmi. Następnie zapiszcie przykłady postaci odpowiadających określeniom podanym przez was w poprzednim zadaniu.

6 Utwór Mickiewicza jest przykładem gatunku literackiego zwanego bajką. Porozmawiajcie o tym, w jakim znaczeniu używacie tego wyrazu na co dzień. Porównajcie swoje spostrzeżenia z informacjami na temat bajki umieszczonymi na marginesie.

7

Jakie pouczenie (**morał**) wynika z wydarzeń przedstawionych w wierszu *Przyjaciele*? Wskaż je w utworze i wyjaśnij jego znaczenie.

8

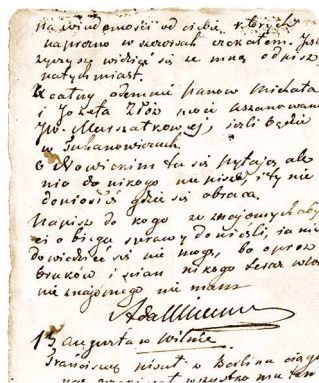
Podziel wiersz Adama Mickiewicza na części. Nadaj każdej z nich tytuł (np. „Spotkanie z niedźwiedziem”). Ustal, który fragment utworu można uznać za wstęp, który – za rozwinięcie, a który jest zakończeniem.

9

Podzielcie się na grupy i przygotujcie krótkie przedstawienia na podstawie utworu *Przyjaciele*.

- Wybierzcie aktorów odgrywających role Leszka, Mieszka i niedźwiedzia oraz – w razie potrzeby – osoby zapowiadającej i komentującej wydarzenia.
- Ustalcie, jak aktorzy powinni odgrywać swoje role i co będą mówić (możecie wykorzystać fragmenty utworu).
- Zaprojektujcie i wykonajcie kostiumy dla aktorów i dekoracje.
- Zróbcie próbę (jedną lub kilka) i zaprezentujcie przedstawienie w klasie.

▲ Fragment listu Adama Mickiewicza do przyjaciela

▲ Adam Mickiewicz

▲ Tomasz Zan

Sprawdź się!

Dopisz w zeszyte wyrazy przeciwstawne do podanych przymiotników.

zimny

suchy

ciężki

miękki

smutny

słodki

2.8. Jacy to przyjaciele? (tworzenie opisu postaci)

Podejmij temat

- Czy zdarzyło ci się poprosić kogoś o pomoc w trudnej sytuacji? Opowiedz o tym.
- Opracujcie drzewko decyzyjne dotyczące opisanej sytuacji. Udzielcie odpowiedzi na pytania.

Przyjaciel prosi cię o pomoc, ponieważ gdzieś w szkole zgubił bluzę.

Pomagam, ponieważ ...?...

Odmawiam, ponieważ ...?...

Jak powinien zareagować prawdziwy przyjaciel?

- Przeczytaj wiersz *Przyjaciele zajączka*. Zwróć uwagę na zachowanie przyjaciół tytułowego bohatera utworu.

Ludwik Wiszniewski

Przyjaciele zajączka

Chorował zajączek. Bolało go w boku.
Nie mógł się poruszać ani zrobić kroku.
Więc do swych przyjaciół wystął listy krótkie:
„Jestem bardzo chory, donoszę ze smutkiem – Zajączek”.

Najpierw przyleciały dwie lekarki-sowy;
– Nie martw się, zajączku, wkrótce będziesz zdrowy!
A potem przybiegła wiewióreczka z ziołem:
– Zanim je naparzę, łóżko ci pościelę!

Przyleciały również kuropatwy zacne¹,
przyniosły choremu oziminki² smacznej.
Jedynie płochliwy³ bielutki króliczek
telegram⁴ nadesłał: „Wyzdrowienia życzę! – Króliczek”

Zając poweselał i wyrzekł te słowa:
– Wśród tylu przyjaciół przyjemnie chorować!

Tego się dowiesz

- Wymienisz cechy prawdziwego przyjaciela.
- Zgromadzisz słownictwo do opisu postaci.
- Stworzysz opis postaci.

Ludwik Wiszniewski

(1888–1947) – poeta i pisarz, twórca wielu opowiadań i wierszy dla dzieci (np. *Rycerz tępej ostrogi*, *Zwierzaczki cudaczki*).

¹ zacny – ktoś godny szacunku, o dobrym sercu

² ozimina – rodzaj zboża

³ płochliwy – strachliwy

⁴ telegram – krótka wiadomość wysyłana za pomocą urządzenia zwanego telegrafem

- 1 Wymieńcie bohaterów utworu *Przyjaciele zajączka* i opracujcie schemat.

W jakiej sytuacji znalazł się zajączek?

W jakim celu wysłał listy do przyjaciół?

Jak zachowali się przyjaciele?

Dlaczego?

- 2 Oceńcie postępowanie zwierząt wobec zajączka.

- Które zachowania przyjaciół zajączka zasługują na pochwałę? Dlaczego?
- W jaki sposób można usprawiedliwić postępowanie białego królika?

- 3 Jak chory zajączek ocenił zachowanie innych zwierząt? Odszukaj odpowiedni fragment wiersza i odpowiedz na pytanie.

- 4 Porozmawiajcie o tym, czego może oczekiwać czwartoklasista, który nie chodzi do szkoły z powodu choroby. Podzielcie się swoimi doświadczeniami.

Jakiej pomocy potrzebuje chory uczeń od koleżanek i kolegów z klasy?

W jaki sposób można mu tej pomocy udzielić?

Przykłady pomocy udzielonej przeze mnie chorej koleżance/choremu koledze: ...?...

- 5 Podzielcie się na kilkusobowe grupy i wykonajcie polecenia.

- Zgromadźcie jak najwięcej przymiotników, rzeczowników lub związków wyrazowych określających poszczególne postacie z wiersza *Przyjaciele zajączka*. Możecie narysować bohaterów na dużej planszy i dopisać w dowolny sposób odnoszące się do nich określenia.
 - Zaprezentujcie swoje notatki pozostałym grupom.
 - Ustalcie wspólnie zestaw cech dobrego przyjaciela na podstawie wiersza.
 - Sprawdźcie, czy w tym zestawie pojawiły się też określenia charakteryzujące dobrego przyjaciela, które wskazaliście już wcześniej – po przeczytaniu wiersza Adama Mickiewicza *Przyjaciele*. Możecie uzupełnić nimi notatki.
- 6 Wiesz już, jakie cechy powinien mieć dobry przyjaciel. Która osoba z twojego otoczenia zasługuje na to, aby ją nazwać dobrym przyjacielem? Dlaczego?

Sprawdź się!

Opisz swojego prawdziwego przyjaciela. Wykorzystaj zgromadzone już słownictwo oraz weź pod uwagę informacje z części *Przepis na...* (s. 79 i 80).

Przepis na...

Opis postaci

Przed tobą arcyciekawe zadanie – opiszysz postać. Ale co to właściwie znaczy? Chodzi o to, by przedstawić kogoś za pomocą odpowiednio dobranych i uporządkowanych słów oraz określić tak, aby można było sobie tę postać wyobrazić, a nawet narysować – zaczynając od zarysu sylwetki, a kończąc na piegach na nosie (o ile twój bohater będzie je miał).

Jak stworzyć taki opis – rysunek ze słów? Przeczytaj podane informacje.

- 1 Zastanów się, kogo opiszysz. Kolegę, koleżankę, znajomego, kogoś z rodziny, postać z gry?
- 2 Zaczynij od przedstawienia postaci.

Napisz, jak się nazywa.

Określ, kim jest (czym się zajmuje).

Napisz, ile ma lat (lub do której klasy chodzi).

Możesz poinformować, gdzie mieszka lub skąd pochodzi.

Możesz napisać, kim ta postać jest dla ciebie.

- 3 Przyjrzyj się uważnie tej postaci – najpierw obejmij spojrzeniem całą jej sylwetkę (od góry do dołu), a potem skoncentruj się na szczegółach.

Które z podanych określeń pasują do twojego bohatera?

sylwetka	wysoki, niski, szczupły, drobny, dobrze zbudowany, silny
twarz	pociągła, okrągła, szczupła; cera – ciemna, brązowa, jasna, porcelanowa, rumiana, zaróżowiona
oczy	niebieskie, błękitne, brązowe, orzechowe, zielone, migdałowe, błyszczące
włosy	krótkie, długie, rozpuszczone, proste, kręcone, rude, czarne, blond
ubiór	kolorowy sweter, peleryna, bluza z kapturem, spodnie dresowe, dżinsy, sukienka, spódnica, koszulka, trampki, adidas
zachowanie	zazwyczaj porusza się powoli, skacze z radością, chodzi energicznie, ręce trzyma w kieszeniach, mocno gestykuluje, przeprasza z wdziękiem

- 4 Na końcu opisu wyraż swoją opinię. Na przykład napisz, za co lubisz tę osobę, co w niej jest wyjątkowego. Dlaczego chętnie spędzasz z nią czas?

Przeczytaj przykładowy opis postaci, możesz się nim zainspirować, aby stworzyć własny.

Mój kolega Igor ma 10 lat i razem ze mną chodzi do czwartej klasy. Na większości lekcji siedzimy razem. Lubię jego towarzystwo, bo często się śmieje i jest do wszystkich pozytywnie nastawiony.

Igor jest najwyższy w klasie i chyba też najszcuplejszy. Przyciąga wzrok, ponieważ ma proste i długie włosy, których nigdy nie związuje. Ma też drobną, rumianą twarz i piegi na nosie. Kiedy się uśmiecha, przymyka oczy i marszczy czoło. Jego brązowe oczy świecą jak latarki, kiedy wpada na nowy pomysł, a zdarza się to przynajmniej raz dziennie.

Mój kolega ubiera się bardzo kolorowo. Często przychodzi do szkoły w czerwonej bluzie z kapturem i niebieskich džinsach. Kiedy jest ciepło, nosi zabawne koszulki z postaciami z bajek. Lubi trampki – nosi je niemal cały rok, tylko zimą zamienia je na coś cieplejszego.

Igor łatwo nawiązuje nowe kontakty, chętnie rozmawia z ludźmi. Zazwyczaj mówi spokojnie. Kiedy jednak zaczyna opowiadać o jeździe na rowerze, którą uwielbia, albo o książkach przygodowych, które chętnie czyta, jego mowa przyspiesza, a rękom wymachuje jak wiatrak.

Bardzo lubię spędzać z Igorem czas, ponieważ zawsze ma ciekawe pomysły i jest zabawny. Nigdy nie nudzę się w jego towarzystwie. Ciekawe, czym mnie dzisiaj zaskoczy?

Kto to jest?

Ile ma lat?

Czym się zajmuje?

Jak się zachowuje?

Jak się lubi ubierać?

Czym się interesuje?

Dlaczego go lubisz?

Dobre rady

- Unikaj nadmiaru czasowników *być* (*jest, był, są*) i *mieć* (*ma, miał, mają*). Często można je zastąpić innymi czasownikami, np. *cechuje go...*, *odznacza się...*, *wyróżnia go...*.
- Twój opis postaci powinien sprawić, że ktoś, kto nie wie, o kim piszesz, rozpozna tę osobę np. w twojej klasie.
- Twoim celem jest stworzenie takiego opisu, po przeczytaniu którego czytelnik pomyśli: „Teraz wiem, jak wygląda i jaka jest ta osoba”.

2.9. Dwójka przyjaciół (pisownia wyrazów z ó)

Podejmij temat

- Mówi się, że pies jest najlepszym przyjacielem człowieka. Czy zgadzasz się z tą opinią? Uzasadnij swoje zdanie kilkoma argumentami. Może przytoczysz jakąś ciekawą historię przyjaźni człowieka i psa?
- W jakich sytuacjach psy są nie tylko przyjaciółmi, ale także opiekunami swoich panów? Odpowiadając na pytanie, wykorzystaj poniższe zdjęcia.

- Przeczytaj fragment książki *Skrzynia Władcy Piorunów*. Zwróć uwagę na relacje pomiędzy dwójką bohaterów.

Marcin Koziół **Skrzynia Władcy Piorunów**

(fragment)

Julia. Piękna czternastolatka o jasnych włosach, niebieskich oczach i cudownym uśmiechu malującym się nie tylko na jej drobnych ustach, ale na całej śnieżnobiałej buzi. Jej niezwykła delikatność i dobroć szły w parze z odwagą i ciekawością świata. Pochłaniała książki jedna za drugą, a w jej biblioteczkę piętrzyły się już przeczytane lektury, czasami zajmując nawet kawałek pościeli, na którym nocą wypoczywał labrador¹.

Wraz z psią mamą Etną Horand Julia wychowywała Spajka od pierwszych dni jego życia. [...]

Etna odeszła już z tego świata, choć nie jest to zbyt precyzyjne określenie. Spajk wierzył, że jeszcze kiedyś ją spotka. Bo skoro tak wiele wskazywało na to, że sam miał już niejedno życie, to pewnie i jego mama cieszy się gdzieś odkrywaniem Świata na nowo jako szczenię. Żałował tylko, że nie wie gdzie.

Zamiast niej miał teraz przyjaciółkę, której nie opuszczał na krok – biskoptowowłosą Julię. Spajk lubił podkreślać, i to z nieukrywaną dumą, podobieństwo barwy włosów dziewczyny do koloru swojej sierści. W jego

Tego się dowiesz

- Powiesz, jakie relacje mogą łączyć człowieka i psa.
- Zapiszesz poprawnie wyrazy z ó.
- Wymienisz wyjątki od zasad pisowni wyrazów z ó.

Ciekawe!

Niezwykła relacja pomiędzy człowiekiem a psem została przedstawiona w książce Toma Justyniarskiego *Psie troski*.

▲ **Marcin Koziół** (ur. 1977) – autor książek dla dzieci i młodzieży, m.in. cyklu powieści *Detektywi na kółkach*, którego pierwszą częścią jest *Skrzynia Władcy Piorunów*.

¹ labrador – rasa psa

² mity – opowieści o wierzeniach ludzi żyjących w czasach starożytnych, bohaterami mitów są m.in. bogowie i boginie

³ avantgarde model CLT wiking [czyt. awangard model sielti łajkin] – typ wózka inwalidzkiego

Ciekawe!

Psy rasy labrador retriever [czyt. retriwer] ze względu na swoje usposobienie, a zwłaszcza umiejętność współpracy z człowiekiem, są szkolone jako opiekunowie osób niewidomych, a także ratownicy, pomagają m.in. w poszukiwaniach ludzi zaginionych w górach, w wodzie lub podczas różnego rodzaju katastrof.

oczach zdawała się być boginią. I to jeszcze jaką! Nie taką zwykłą jak w mitach² czy fantastycznych opowieściach. Boginią na czterech kółkach!

– Spajk, proszę, otwórz drzwi do ogrodu – zawołała cicho Julia.

Na delikatny dźwięk jej głosu Biskopt poderwał się ze swojego ulubionego miejsca nieopodal wygaszonego o tej porze roku kominka. Podbiegł do przeszklonych drzwi, stanął na tylnych łapach, by przednimi zawisnąć na klamce. Dopilnował, aby drzwi otworzyły się na pełną szerokość. Wziął w pysk książkę leżącą na podłodze i delikatnie położył ją na kolanach Julii.

Bogini na czterech kółkach niemal bezszelestnie wyjechała na taras swoim lśniącym w słońcu aluminiowym czterokołowcem – avantgarde model CLT wiking³. A za nią, radośnie merdając ogonem, wybiegł Spajk [...].

1 Powiedz, jaka była sytuacja życiowa Julii, bohaterki utworu *Skrzynia Władcy Piorunów*. Odpowiedź poprzyj odpowiednimi cytatami z tekstu.

2 Określcie relacje łączące Julię i jej psa.

a) Jak Spajk traktował swoją panią? W czym jej pomagał?

b) W jaki sposób Julia odnosiła się do swojego psa? Na tej podstawie wyciągnij wnioski dotyczące jej stosunku do Spajka.

3 Opisz Julię z punktu widzenia Spajka – wykorzystaj informacje podane we fragmencie utworu. W zakończeniu oceń bohaterkę tak, jak zrobiłby to jej biskoptowy labrador.

4 Ułóż wyrazy z podanych liter. Uwaga: wyrazy zaczynają się na litery wyróżnione kolorem. Następnie uzasadnij pisownię ó.

ó j d k w a

d ó i y m s

o g l e ó k w

o w ó p r t

Kiedy piszemy ó?

Ó piszemy, gdy w wyrazach pokrewnych lub innych formach tego samego wyrazu następuje wymiana ó na: o, a, e, np.: wó^z – wo^{zy}, powtó^{rka} – powta^{rz}ać, zbió^{rka} – zbiera^ć.

Ó piszemy w zakończeniach: -ów, -ówka, -ówna, np.: chłopc^{ów}, siatk^{ówka}, Nowak^{ówna}.

Ó piszemy na początku niektórych wyrazów, np.: ósemka, ów, ówdzie, ówczesny.

Pisownię wielu wyrazów z ó trzeba zapamiętać – nie wymieniają się na: o, a, e i nie podlegają innym zasadom, np.: różny, próba, kłótnia, wiewiórka.

- 5 W ostatnim akapicie fragmentu książki Marcina Koziola odszukaj wyraz z ó oraz wyraz, który uzasadnia jego pisownię. Przepisz oba wyrazy do zeszytu.
- 6 W ramkach podano czasowniki w czasie przeszłym. Napisz w zeszycie formy czasu teraźniejszego tych czasowników w liczbie pojedynczej i liczbie mnogiej. Podkreśl kolorem czerwonym literę ó, a zielonym – litery: o, e, na które ó się wymienia.

Wzór: *wiódł* – *wiedzie* – *wiodą*.

plótl

niósł

wiózł

- 7 Podaj po trzy własne przykłady wyrazów zakończonych na -ów oraz -ówka. Zapisz je w zeszycie.
- 8 Przepisz do zeszytu poniższe wyjątki. Następnie wybierz dwa wyrazy i ułóż z nimi zdania. Możesz wykonać do nich rysunki.

skuwka – skuwać

zasuwka – zasuwąć

wsuwka – wsuwać

nasuwka – nasuwać

okuwka – okuwać

- 9 Zakryj w diagramie nazwy podanych obrazków. Uzasadnij pisownię każdej z nich. Zapisz w zeszycie niezakryte litery i odczytaj hasło – nazwę jednego z działów nauki o języku.

M	R	Ó	W	K	A	O	R	K
S	Ż	A	R	Ó	W	K	A	Ł
T	P	I	Ó	R	O	T	O	Ó
Ó	D	W	Ó	J	A	G	R	D
Ł	P	A	R	Ó	W	K	A	K
A	F	R	Ó	Ż	A	I	A	A

Sprawdź się!

- Uzupełnij wyrażenia rzeczownikami w formie dopełniacza. Zapisz je w zeszycie według wzoru: *jeden głowa – siedem głów*.

dwa słowa – sześć ...?...

jeden mąż – pięciu ...?...

jeden dom – dziesięć ...?...

cztery jagody – pięć ...?...

trzy brzozy – osiem ...?...

trzy kozy – siedem ...?...

Pax

▲ Sara Pennypacker

(czyt. penipaker, ur. 1951)
amerykańska autorka
książek dla dzieci,
m.in. cenionej serii książek
o przygodach Klementynki,
a także powieści pt.: *Pax*
oraz *Pax. Droga do domu*.

Ciekawe!

Imię tytułowego bohatera książki, Pax, w języku łacińskim oznacza *pokój*, jednak chłopiec tłumaczył, że nadał je swojemu liskowi przypadkowo – pierwszej nocy zwierzę schroniło się w plecaku Petera z naszywką Paxton.

Powieść *Pax* autorstwa Sary Pennypacker to historia o dwunastoletnim chłopcu Peterze oraz jego oswojonym lisie – Paxie. Jednym z tematów powieści jest wojna, która swoim okrucieństwem dotyka nie tylko ludzi, ale i świat przyrody. Niszczy więzi i zmusza ludzi oraz zwierzęta do bolesnych poświęceń. Jest to opowieść o drodze do domu zarówno Petera, jak i Paxa. Dla chłopca ta droga staje się możliwością do poznania samego siebie i zrozumienia, co to znaczy dla zwierzęcia żyć w zgodzie z jego naturą. Z treści książki możemy dowiedzieć się, czym jest wielka przyjaźń, odpowiedzialność, tęsknota za kimś, kogo kochamy, i próba poradzenia sobie z własnym bólem.

Lisy zamieszkują tereny położone w różnych częściach świata, między innymi w Europie, Azji, Ameryce. Uważane są za zwierzęta inteligentne, wykazujące się dużym sprytem. Mają one bardzo dobry słuch, węch i wzrok.

Główni bohaterowie

Peter – dwunastoletni chłopiec

Pax – lis

Vola – pustelniczka
i była sanitariuszka
wojenna

Szary, Nastrozona
i Chuderlak – lisy,
przyjaciele Paxa

Ważne wątki w utworze

szczególna przyjaźń pomiędzy chłopcem a lisem
wędrowka Petera – jego droga do zrozumienia
potrzeb swoich i zwierzęcia
spotkanie chłopca z Volą i jej tajemnicami

Po przeczytaniu książki wykonaj polecenia. Odpowiedzi zapisz w zeszycie.

Menu przetrwania – od masła orzechowego do polowania

- 1 Pax przeszedł drogę – od żywności podawanej przez człowieka do samodzielnego polowania na myszy. Stwórz *Kulinarny poradnik przetrwania* dla oswojonego lisa.

Pax nie był tak szybki jak Nastroszona. Udało mu się jednak przewrócić mysz, a kiedy ta gramoliła się na łapy, sięgnął po nią jeszcze raz. I tak złapał swoją pierwszą zdobycz.

Mapa wielkiej ucieczki i powrotu

- 2 Peter zaplanował trasę liczącą setki kilometrów, skrócił ją przez góry. Narysuj mapę przedstawiającą podróż, którą odbył Peter. Zaznacz na niej najważniejsze punkty: dom dziadka, gospodarstwo Voli, rzekę, którą przepłynął Peter, oraz Drzewo Piratów.

Przy murach młyna rośla brzoza. On i jego koledzy nazywali ją Drzewem Piratów, ponieważ jesienią żółte liście sprawiały, że wyglądała jak obsypana złotymi monetami.

Niedwójnia

- 3 Vola uczyła Petera, że on i Pax są połączeni, nawet gdy są daleko od siebie. Przygotuj krótki komiks lub opis sceny, w której Peter i Pax mogliby poczuć swoją obecność na odległość. Wykorzystaj fragmenty powieści związane z *zapachami smutku* lub *żału-pragnienia* bądź rzeźbieniem figurki lisa w bloku drewna.

Chodzi o to, że rzeczy, które wydają się odrębne, tak naprawdę są ze sobą połączone. Nic nie istnieje w oderwaniu. [...] To nie jest tylko kawałek drewna. To są też chmury, z których spadł deszcz na drzewo, i ptaki, które miały w nim gniazdo, i wiewiórki, które żywiły się jego orzechami.

Puszka przekonań

- 4 Vola trzymała w puszcze karteczki, na których zapisane były prawdy o niej samej. Wciel się w postać Petera i napisz trzy „nowe prawdy”, które chłopiec mógłby włożyć do swojej własnej puszki po powrocie ze spotkania na polanie z Paxem. Czego dowiedział się Peter o sobie, swoim ojcu i o tym, co to znaczy *pozwolić komuś odejść*?

Zdjął wieczko. W środku zobaczył plik kart zapisanych pismem, które już rozpoznawał. Od razu wiedział, że trzyma w ręku osobiste prawdy Voli, te, które przechowywała w ukryciu. Zamknął puszkę, nie chcąc naruszać prywatności kobiety. Było już jednak za późno – przeczytał kartkę z wierzchu. „Byłabym dobrą nauczycielką”.

Sara Pennypacker, *Pax*, tłum. Dorota Dziewońska

- 5 Czy, według ciebie, Peter podjął słuszną decyzję, gdy postanowił ostatecznie zostawić Paxa w lesie. Co jest dla ciebie szczególnie ważne w tej historii?

Podsumowanie działu 2. Z rodziną i przyjaciółmi

Akcja – ciąg następujących po sobie wydarzeń w utworze literackim lub filmie.

Epitet – wyraz będący w utworze określeniem rzeczownika, np.: piękną twarz, spokojny wzrok.

Porównanie – podkreślenie cech osoby, zjawiska lub rzeczy poprzez wskazanie podobieństwa do innej osoby, innego zjawiska, innej rzeczy, np. *wysoki jak topola, lampa świeci jak poranne słońce*.

Rymy – podobnie lub identycznie brzmiące końcowe części wyrazów (np. *tama – brama*).

Rytm wiersza – powtarzalność wybranych elementów jego budowy: liczby sylab w wersie, wersów w strofie, rymów; rytm sprawia, że wiersz czyta się szybko lub wolno, jednostajnie lub zmiennie.

Strofa (zwrotka) – wyodrębniona grupa wersów tworzących część wiersza albo tekstu wierszowanego.

Wers – linijka tekstu w strofie.

Nowości językowe

Rzeczownik – część mowy, która nazywa m.in.: osoby, rzeczy, rośliny, zwierzęta, uczucia, zjawiska przyrodnicze, np.: *pisarz, komputer, róża, pies, miłość, mgła*. Rzeczownik odpowiada na pytania: *kto?, co?*. Odmienia się przez liczby i przypadki. Rzeczowniki mają określony rodzaj gramatyczny i nie mogą go zmieniać. To znaczy, że przez rodzaj się nie odmieniają.

Przymiotnik – część mowy, która nazywa cechy m.in.: osób, rzeczy, zwierząt, roślin, np.: *miły przyjaciel, mały prezent, złota rybka, ciekawe filmy*. Odpowiada na pytania: *jaki?, jaka?, jakie?*. Odmienia się przez: liczby, rodzaje i przypadki.

Uczymy się ortografii

Pisownia wyrazów z ż

Ż piszemy, gdy w wyrazach pokrewnych lub innych formach tego samego wyrazu następuje wymiana ż na: g, dz, h, z, ź, s, np.: *papużka – papuga, pieniążek – pieniądz, drużynowy – druż, mrożony – mróz, groźę – groźba, niżej – nisko*.

Ż piszemy po literach: n, l, ł, r, np.: *inżynier, lżej, małżeństwo, skarżyć*.

Ż piszemy w wyrazach obcego pochodzenia zakończonych na -aź, np.: *bandaź, pejzaż*.

Pisownię wielu wyrazów z ż trzeba zapamiętać, np.: *ścieżka, żyto, duży, żaba*.

Pisownia wyrazów z ó

Ó piszemy, gdy w wyrazach pokrewnych lub innych formach tego samego wyrazu następuje wymiana ó na: o, a, e, np.: *wóz – wozy, powtórka – powtarzać, zbiórka – zbierać*.

Ó piszemy w zakończeniach: -ów, -ówka, np.: *chłopców, siatkówka*.

Ó piszemy na początku niektórych wyrazów, np.: *ósemka, ów, ówczesny*.

Pisownię wielu wyrazów z ó trzeba zapamiętać, np.: *różny, próba, kłótnia, wiewiórka*.

Wiersz

Julian Tuwim

Rzeczka

Płynie, wiję się **rzeczka**
Jak błyszcząca **wstążeczka**,
 Tu się srebrzy, tam ginie,
 A tam znowu wypłynie.

Woda w rzeczce **przejrzysta**,
Zimna, bystra i czysta,
 Biegąc mruczy i szumi,
 Ale kto ją rozumie?

Tylko kamień i **ryba**
 Znają mowę tę **chyba**,
 Ale one, jak wiecie,
Znane milczki na świecie.

Środki stylistyczne

porównanie

rzeczka srebrzy się
 jak naszyjnik

epitet

ryba kolorowa,
 niewielka, zwinna

rymy

mruczy - huczy,
 woda - uroda

Budowa

zwrotka
 (strofa, strofka)

wers

Części mowy

dziadkowie

dzieci, wnuki

rodzice

malutkie

kochany

czerwone

bliski

rodzina wielopokoleniowa

Rzeczownik

(kto?, co?)

(ten) wnuk, (ta) córka,
 (to) dziecko

rodzaj

męski, żeński, nijaki,
 męskoosobowy,
 niemęskoosobowy

liczba

pojedyncza, mnoga

wnuk - wnuki, córka - córki,
 dziecko - dzieci

przypadki

M. wnuk, D. wnuka, C. wnukowi,
 B. wnuka, N. (z) wnukiem,
 Ms. (o) wnuku, W. wnuku

Przymiotnik

(jaki?, jaka?, jakie?)

(ten) kochany, (ta) kochana,
 (to) kochane, (ci) kochani,
 (te) kochane

kochany, kochana -
 kochani, kochane

M. kochany, D. kochanego,
 C. kochanemu,
 B. kochanego, N. kochanym,
 Ms. kochanym, W. kochany

Sprawdź się!

- Przeczytaj fragment wiersza. Następnie wykonaj zadania w zeszycie.

W zielonych oczach Matki
Świeci wiosenna łąka.
Słońce na drzewach śpiewa
i budzi kwiaty w pąkach. [...]

W błękitnych oczach Matki
pogodne niebo fruwa.
Kiedy zasypiasz – Matka
jak gwiazda nad snem czuwa.

A w czarnych oczach Matki
noc od samego świtu
okrywa cię skrzydłami
ze srebra i błękitu.

Tadeusz Kubiak, *Wiersz na Dzień Matki* (fragment)

- 1 Określ, jak podmiot mówiący czuje się w obecności matki. Poprzyj swoją opinię odpowiednimi fragmentami wiersza.
- 2 W utworze matka została porównana do gwiazdy. Znajdź ten fragment tekstu i napisz, na czym polega to niezwykle podobieństwo.
- 3 Wypisz z wiersza przykład epitetu wraz z określającym rzeczownikiem.
- 4 Znajdź w utworze i zapisz dwie pary rymujących się wyrazów.
- 5 Wypisz z wiersza Tadeusza Kubiaka:
 - rzeczownik w rodzaju żeńskim,
 - przymiotnik w rodzaju niemęskoosobowym,
 - rzeczownik w liczbie mnogiej,
 - rzeczownik w innym przypadku niż mianownik.
- 6 Dopisz wyrazy, którymi uzasadnisz pisownię ż i ó.

grozę, bo ...?...

możesz, bo ...?...

szósty, bo ...?...

bój się, bo ...?...

- 7 Opisz wybraną osobę z twojej rodziny – najbliższej lub dalszej.

3. Szkoła na kilka sposobów

- Jakie są twoje ulubione przedmioty szkolne? Czego jeszcze chciałabyś/chciałbyś uczyć się w szkole?
- Podobno nie ma dwóch takich samych szkół – czym twoja szkoła różni się od innych?
- Czy nauka może być fantastyczna? Dlaczego?

NAD

POD

W szkole jest ciekawie!

Opowiadam
Z
pasją

3.1. Szkolne sprawki (opowiadanie, fabuła)

Tego się dowiesz

- Poznasz budowę opowiadania.
- Określisz, czym jest fabuła w opowiadaniu.
- Napiszesz opowiadanie.

Przydatne słownictwo

rozgrzewka: lekki bieg, podskoki, krążenia ramion

rozbieg: wykonać skok, szybki, dynamiczny, jakby frunął w powietrzu

wynik: ustanowił rekord, niewiele brakowało mu do osiągnięcia rekordu, skok był spalony

Ciekawe!

Gdy oglądacie skoki narciarskie, możecie usłyszeć zwrot *oddać skok*. Pamiętajcie jednak, że poprawnie mówimy: *skoczyć* lub *wykonać skok*.

Zwrot *oddać skok* może też oznaczać, że ktoś rezygnuje ze swojego skoku na rzecz konkurenta.

Podejmij temat

- Powiedz, czy czytałaś/czytałeś opowieść, która cię szczególnie zainteresowała. Co wzbudziło twoją ciekawość? Opowiedz o tym.
- Przyjrzyj się ilustracji. Następnie ułóż i zapisz w zeszycie krótki tekst. Uwzględnij w nim
 - a) przygotowanie do wykonania ćwiczenia,
 - b) sposób wykonania skoku,
 - c) wynik skoku.

- Sroka opowiedziała o zdarzeniach w sposób chaotyczny i użyła tylko bezokoliczników. Uporządkuj wypowiedź sroki tak, aby zdarzenia następowały jedno po drugim. Użyj czasowników w formach osobowych.

Chcieć kupić dwa kilogramy jabłek. Nigdzie nie być odpowiedniego gatunku. Zbierać je po całym targu. Postanović upiec szarlotkę na urodziny państwa Kruków. Torba okazać się za ciężka. Po chwili się przerwać. W końcu zmęczona dolecieć do domu. Latać po całej okolicy. Jabłka musieć być twarde i soczyste. Nareszcie znaleźć piękne jabłka. Jabłka wypaść z siatki. Bociany być tak miłe i pomóc mi pozbierać jabłka. Gdy być już w kuchni, okazać się, że nie mieć jajek w lodówce.

- Przeczytaj fragment utworu René Gosciniego o przygodach Mikołajka. Zwróć uwagę, jak uczniowie ustawiają się do zdjęcia.

Mikołajek

(fragment)

Dziś przyszedliśmy do szkoły bardzo zadowoleni, bo będą robić fotografię całej klasy i ta fotografia – powiedziała nam pani nauczycielka – będzie dla nas najmiłą pamiątką na całe życie. Pani powiedziała także, że byśmy przyszli porządnie ubrani i uczesani. Miałem pełno brylantyny¹ na włosach, kiedy wszedłem na podwórko szkolne. Wszyscy koledzy już byli, a pani strofowała² właśnie Gotfryda, który był ubrany jak Marsjanin. [...]

Fotograf był już ze swoim aparatem i pani mu powiedziała, że trzeba szybko zrobić zdjęcie, bo przypadnie nam lekcja arytmetyki³. Ananiasz, pierwszy uczeń i pieszczoszek naszej pani, powiedział, że to by była szkoda stracić lekcję, bo on bardzo lubi arytmetykę i rozwiązał wszystkie zadania, które były na dzisiaj.

Euzebiusz, jeden kolega, który jest bardzo silny, chciał dać Ananiaszowi fangę w nos⁴, ale Ananiasz nosi okulary i nie zawsze można go bić. Pani zaczęła krzyczeć, że jeśli się nie uspokoimy, nie zrobi się fotografii i pójdziemy do klasy. Wtedy fotograf powiedział:

– Spokojnie, spokojnie! Ja wiem, jak trzeba rozmawiać z dziećmi. Wszystko pójdzie jak z płatka⁵.

Fotograf kazał nam się ustawić w trzy rzędy; pierwszy rząd będzie siedział na ziemi, drugi będzie stał, pani będzie siedziała w środku na krześle, a trzeci rząd ustawi się na skrzynkach. Ten fotograf ma naprawdę fajne pomysły. Po skrzynki poszliśmy do szkolnej piwnicy. W piwnicy było prawie ciemno, więc podokazywaliśmy sobie, a Rufus włożył na głowę stary worek i tak długo krzyczał „Uuu... jestem duch!”, aż przyszła pani i zdjęła mu ten worek. Rufus był bardzo zdziwiony, kiedy zobaczył panią. Wróciliśmy na podwórze, a pani puściła ucho Rufusa i stuknęła się ręką w czoło.

– Przecież jesteście zupełnie czarni – powiedziała.

Prawda, przez to błaznowanie⁶ w piwnicy zabrudziliśmy się trochę. Pani nie była zadowolona, ale fotograf powiedział, że nie szkodzi i że zdążymy się umyć, zanim on ustawi skrzynki i krzesło do fotografii. Poza Ananiaszem, jedynym, który miał czystą twarz, to był Gotfryd, bo na głowie miał swój kask Marsjanina, który wyglądał jak słój.

– Widzi pani – powiedział Gotfryd do pani nauczycielki – gdyby wszyscy przyszli ubrani tak jak ja, nie musieliby się teraz myć.

Widziałem, że pani miała ochotę wytargać Gotfryda za uszy, ale to było niemożliwe przez ten słój. Fantastyczny jest taki kostium Marsjanina!

Obmyliśmy się, przyczesali i wróciliśmy na podwórze. Byliśmy trochę mokrzy, ale fotograf powiedział, że to nie szkodzi, że na fotografii tego nie będzie widać.

▲ Jean-Jacques Sempé

(czyt. żą żak sempe, 1932–2022) – rysownik, ilustrator. Stworzył ilustracje przedstawiające barwne przygody Mikołajka.

¹ brylantyna – kosmetyk w postaci pasty do nabłyszczania i układania włosów

² strofować – upominać

³ arytmetyka – dział matematyki zajmujący się liczbami i działaniami na liczbach

⁴ dostać fangę w nos – zostać uderzonym w nos

⁵ pójdzie jak z płatka – tu: coś odbędzie się bez problemów

⁶ błaznować – zachowywać się niepoważnie

– Czy chcecie zrobić przyjemność waszej pani? – zapytał nas.

Odpowiedzieliśmy, że tak, bo przecież lubimy naszą panią – jest strasznie miła, kiedy jej nie denerwujemy.

– No więc – powiedział fotograf – ustawcie się grzecznie do zdjęcia. Najwyżsi staną na skrzynkach, średni staną na ziemi, a mali sobie usiądą.

Zaczęliśmy się już ustawiać i fotograf mówił do pani, że z dziećmi wszystko się robi cierpliwością, ale pani nie mogła wysłuchać go do końca: musiała nas rozdzielić, bo wszyscy chcieli stać na skrzynkach.

– Tylko ja jestem wysoki! – krzyczał Euzebiusz i spychał tych, którzy chcieli wejść na skrzynki.

Gotfryd nie chciał ustąpić i Euzebiusz trzasnął go w słoń, aż go ręka zabolęła. Musieliśmy potem w kilku wyciągać głowę Gotfryda ze słoja, bo słoń nie chciał zejść.

Pani powiedziała, że ostrzega nas po raz ostatni i że zaraz pójdziemy na lekcję arytmetyki, więc postanowiliśmy się uspokoić i zaczęliśmy się ustawiać.

Gotfryd podszedł do fotografa i zapytał:

– Co to za aparat?

Fotograf uśmiechnął się i powiedział:

– To takie pudełko, z którego wyfrunie ptaszek, mój malutki.

– To stary grat – powiedział Gotfryd. – Mój tata dał mi aparat z osłoną⁷, obiektywem⁸ szerokokątnym⁹, teleobiektywem¹⁰ i, oczywiście, z fleszem¹¹.

Fotograf zrobił zdumioną minę, już się nie uśmiechał, tylko powiedział, żeby Gotfryd poszedł na swoje miejsce.

– A czy ma pan chociaż komórkę fotoelektryczną¹²?! – zawołał Gotfryd.

– Mówię ci po raz ostatni: wracaj na miejsce! – krzyknął fotograf, nagle czegoś bardzo zdenerwowany.

Wreszcie ustawiliśmy się. Ja siedziałem na ziemi obok Alcesta. Alcest to mój kolega, który jest bardzo gruby i który ciągle je. Właśnie zajadał bułkę z dżemem i fotograf powiedział, żeby przestał jeść, ale Alcest odpowiedział, że on się musi odżywiać.

– Zostaw tę bułkę! – krzyknęła pani, która siedziała tuż za Alcestem. Alcest tak się przestraszył, że bułka wysunęła mu się z ręki na koszulę.

– No i świetnie – powiedział Alcest, próbując zebrać dżem bułką.

Pani powiedziała, że nie pozostaje nam nic innego, jak tylko posłać Alcesta do ostatniego rzędu, żeby nie było widać plamy na koszuli.

– Euzebiuszu – powiedziała pani – ustąp miejsca twemu koledze.

– To nie jest mój kolega – odpowiedział Euzebiusz – i nie ustąpię mu miejsca; niech stanie tyłem, żeby nie było widać jego plamy i jego tłustej gęby.

Panią to zgniewało i kazała za karę Euzebiuszowi odmieniać zdanie: „Nie powinienem odmawiać miejsca koledze, który zabrudził koszulę

⁷ osłona – tu: futerał na aparat

⁸ obiektyw – część aparatu z soczewkami, które wyświetlają obraz w jego wnętrzu

⁹ obiektyw szerokokątny – obiektyw obejmujący duże pole widzenia

¹⁰ teleobiektyw – obiektyw aparatu pozwalający fotografować z dużej odległości

¹¹ flesz – lampa błyskowa

¹² komórka fotoelektryczna – tu: światłomierz, czyli urządzenie, które mierzy światło i pomaga tak ustawić aparat, aby wyszło dobre zdjęcie

bułką z dżemem”. Euzebiusz nic nie powiedział – zszedł ze skrzynki i stanął w drugim rzędzie, a Alcest poszedł do ostatniego.

Zrobił się mały rozgardiasz¹³, zwłaszcza wtedy, kiedy Euzebiusz, przechodząc koło Alcesta, dał mu pięścią w nos. Alcest chciał go kopnąć w kostkę, ale Euzebiusz się uchylił (on jest bardzo zwinny¹⁴) i kopa dostał Ananiasz, na szczęście tam, gdzie nie nosi okularów. Mimo to Ananiasz zaczął płakać i krzyczeć, że nic nie widzi, że nikt go nie lubi i że chce umrzeć. Pani go pocieszała, wytarła mu nos, przygładziła włosy i ukarała Alcesta. Miał napisać sto razy: „Nie powinienem bić kolegi, który mnie nie zaczepia i który nosi okulary”.

– Dobrze ci tak – powiedział Ananiasz, a pani kazała mu też napisać kilka linijek. Ananiasz był tak zdziwiony, że zapomniał płakać. Pani zaczęła wszystkim rozdzielać kary – wszyscy dostaliśmy do napisania kilka linijek i w końcu pani powiedziała:

– A teraz może wreszcie uspokoić się. Jeżeli będziecie bardzo grzeczni, дарuję wam wszystkie kary. Ustawcie się ładnie, uśmiechnijcie się, a pan zrobi nam piękne zdjęcie. Posłuchaliśmy, bo nie chcieliśmy robić przykrości naszej pani. Wszyscy się ustawili i uśmiechnęli.

Ale i tak nic nie wyszło wtedy z tej fotografii, która miała być najmiłą pamiątką na całe życie, bo zobaczyliśmy, że nie ma fotografa. Nic nie powiedział, tylko sobie poszedł.

tłum. Tola Markuszewicz, Elżbieta Staniszkis

- 1 Wskaż w **opowiadaniu** o przygodach Mikołajka: wstęp, rozwinięcie i zakończenie.
- 2 Opowiedz, jak uczniowie przygotowywali się do zrobienia zdjęcia klasowego. Wskaż te zdarzenia, które tworzą **fabułę**.
- 3 Wypisz z tekstu pięć czasowników w 1. os. liczby mnogiej. Określ, w jakim czasie jest prowadzona narracja.
- 4 Czy opowieść o przygodach Mikołajka wydała ci się zabawna? Zacytuj fragmenty tekstu, które o tym świadczą.
- 5 Wytłumacz, jak rozumiesz wyrażenie: *najmiła pamiątka*. Powiedz, jak inaczej można określić pamiątkę fotograficzną.
- 6 Wymyśl własny tytuł opowiadania, który pasowałby do sytuacji przedstawionej w tym fragmencie *Mikołajka*.
- 7 Porównajcie zachowanie uczniów z waszej klasy i klasy Mikołajka podczas ustawiania się do zdjęcia. Wskażcie podobieństwa i różnice.
- 8 Przeczytaj zamieszczone na kolejnej stronie wskazówki, jak napisać opowiadanie.

¹³ rozgardiasz – bałagan

¹⁴ zwinny – mający szybkie i zgrabne ruchy

Opowiadanie (jako forma wypowiedzi) – tekst, w którym przedstawione są powiązane ze sobą wydarzenia, tworzące **fabułę**. Opowiadanie powinno być napisane w jednym czasie gramatycznym (np. przeszłym) i mieć zrozumiałą dla czytelnika konstrukcję. Typowa fabuła rozpoczyna się od przedstawienia miejsca akcji, bohaterów, sytuacji początkowej, której rozwinięcie prowadzi do wyraźnie zaznaczonego zakończenia.

Fabuła – wszystkie wydarzenia występujące w utworze literackim.

Przepis na...

Opowiadanie

Wyobraź sobie, że pisanie opowiadania jest jak budowanie z klocków. Żeby jednak budowla nie rozsypała się, potrzebujesz wskazówek, jak wykonać zadanie. Przed tobą misja – napiszesz opowiadanie, czyli stworzysz swoją budowlę ze słów.

1 Wielkie planowanie, czyli o czym będziesz pisać

Przeanalizuj zadany lub wymyślony przez siebie temat. Niezależnie od tego, czy chcesz napisać o spotkaniu z duchem czy o rozmowie z bohaterem ulubionej książki, zaplanuj kolejność wydarzeń.

Pamiętaj – twoje opowiadanie to twórcza, autorska historia, która ma swój własny porządek przyczynowo-skutkowy (czyli jedno zdarzenie musi wynikać z drugiego). Jednak to ty decydujesz, co się wydarzy!

2 Wybór narratora

Zdecyduj, kto opowiada historię. Zastosuj narrację:

- a) pierwszoosobową – czujesz się wtedy jak główny bohater i czytelnik może lepiej poznać twoje myśli
- b) lub trzecioosobową – jesteś jak niewidzialny ptak, który lata nad bohaterami i mówi: *on poszedł, ona zrobiła*.

Gdy już wybierzesz sposób opowiadania – trzymaj się go do samego końca. Nie zmieniaj *ja* na *on/ona* w trakcie pisanie.

3 Wstęp, czyli wejście z przystupem

Twoje opowiadanie powinno zacząć się od wstępu, składającego się z co najmniej 3–4 zdań.

To tutaj określasz:

- a) czas akcji – np. *Pewnego mroźnego poranka...*;
- b) miejsce akcji – np. *W tajemniczej, zakurzonej bibliotece...*;
- c) bohaterów – przedstaw ich tak, aby czytelnik mógł sobie wyobrazić te postacie, np. nadaj im imiona, przydomki; opisz krótko ich wygląd; określ ich wady, zalety.

Wskazówka: dobry wstęp to taki, który sprawi, że czytelnik nie będzie mógł się doczekać, co wydarzy się dalej. Powinien być oryginalny i zachęcający.

4 Rozwinięcie, czyli miejsce, gdzie zaczyna się magia

To najdłuższa część twojej wypowiedzi – opowiedz o wydarzeniach.

Aby nadać odpowiedni rytm akcji, zastosuj słowa takie, jak: *nagle, wtem, niespodziewanie*.

Wprowadź do opowiadania dialogi. Pamiętaj – tu każdą wypowiedź zaczynamy od myślnika.

Zastosuj retrospekcję: to taki literacki wehikuł czasu. Bohater może nagle przypomnieć sobie coś, co wydarzyło się dawno temu i ma wpływ na to, co robi teraz. Śmiało możesz się cofnąć w czasie.

Oddaj emocje postaci. Opisz, czy bohaterowi *serce bije jak oszalałe*, czy może *jego twarz rozjaśnił szeroki uśmiech*... To zbliża bohatera do czytelnika i jest bardziej przekonujące.

Wymyśl wydarzenie, które może stanowić punkt kulminacyjny. To moment najwyższego napięcia, w którym wszystko się rozstrzyga, zmienia tory, wyjaśnia.

5 Zakończenie, czyli lądowanie z gracją

Nie kończ zbyt szybko historii!

W zależności od tematu opowiadania w zakończeniu:

- Rozwiąż główny problem (bohater wygrywa lub przegrywa).
- Wskaż, czego bohaterowie nauczyli się podczas tej przygody.
- Dodaj puentę – jest to zdanie na końcu, które może wyjaśnić cel napisania opowiadania lub zaskoczyć czytelnika i zmienić jego spojrzenie na opisaną historię.

5 Sprawdź, czy zrealizowałeś/zrealizowałaś plan

- Czy podzieliłeś/podzieliłaś tekst na akapity?
- Czy twoja historia jest logiczna, to znaczy, czy układa się w ciąg przyczynowo-skutkowy?
- Czy dbasz o ortografię i interpunkcję? Po zakończeniu pisania przeczytaj swoje opowiadanie i popraw ewentualne błędy.

Pisanie jest jak trening – im więcej ćwiczysz, tym łatwiejsze staje się zapisywanie myśli. Podobnie jest z klockami – im więcej budujesz, tym masz większe doświadczenie i twoje budowle stają się ciekawsze i doskonalsze.

Przydatne słownictwo

najbardziej wytrwali
wędkarze,
czuli, że...,
oczekiwali,
byli pewni, że...,
zdarzy się coś
niesamowitego,
na wielki połów,
złowią wielką rybę

Znajdź w dostępnych
źródłach informacje
o gatunkach ryb, które
żyją w Polsce. Zapisz
dwie ciekawostki. Podziel
się nimi z koleżankami
i kolegami w klasie.

▲ Okun to gatunek ryby
słodkowodnej żyjącej
w polskich wodach.

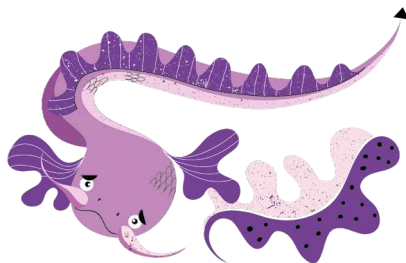
9 Przepisz do zeszytu podane opowiadanie. Uzupełnij je. Nadaj mu tytuł.

...?...

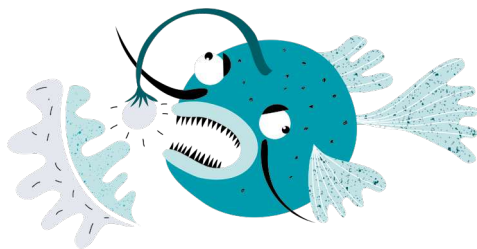
(tytuł – powinien zaciekać czytelnika)

Zanosilo się na fascynujące popołudnie. Pogoda ...?... Marek i Mirek siedzieli z wędkami w łodzi i marzyli o ...?... Mówiono bowiem, że w jeziorze ...?..., której nie złapali nawet ...?...

– Ma na pewno ...?... i ...?... (opisz rybę z rysunku) – powiedział Mirek.

– Eee tam, jest znacznie większa. ...?... (opisz rybę z kolejnego rysunku), a na dodatek ...?... – stwierdził Marek.

Po kilkunastu minutach wędkarze znaleźli się na ...?... Łódka lekko ...?..., a woda ...?... Chłopcy ...?... (skorzystaj z przydatnego słownictwa).

Nagle ...?... (opisz gwałtowne zdarzenie). Spławik drgnął i natychmiast schował się pod wodą. Mirek ...?... (co zrobił?).

– Pomóż mi! – wrzasnął do Marka.

Wtedy oniemiały Marek ...?... (co zrobił?). Ryba nie dawała za wygraną. Raz ...?..., a zaraz potem ...?... Łódka niebezpiecznie ...?... Po chwili wszystko się uspokoiło. Zadowoleni wędkarze ...?... i zaczęli ciągnąć ...?...

Już wydawało się, że zdobycz wypłynie, a tu... trach! ...?...

Chłopcy siedzieli z opuszczonymi głowami. Mirek patrzył z rozpaczą na zniszczoną wędkę.

– Jutro ...?... – powiedział Marek.

Sprawdź się!

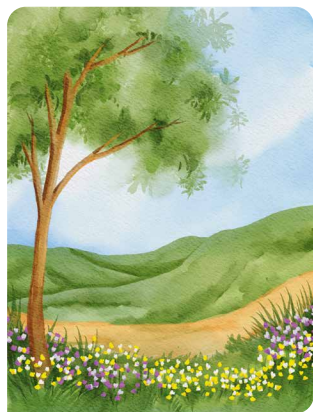
- Wymyśl i napisz w zeszycie opowiadanie związane ze szkołą. Możesz stworzyć sytuacje lub zdarzenia, w których wezmą udział twoje koleżanki lub twoi koledzy z klasy.

3.2. Tak też bywa w szkole (fikcja literacka)

Podejmij temat

● Czy zdarzyło ci się skorzystać z czyjegoś pomysłu, tekstu lub czyjejś ilustracji? Czy inne osoby wiedziały, że pomysł nie był twój? Opowiedz, jak należy postąpić w takiej sytuacji.

- Ania i Piotr wzięli udział w konkursie plastycznym. Ania skopiowała obraz Piotra, nieznacznie go zmieniając. Oceńcie zachowanie Ani.
 - a) Co zrobiła Ania? Komu zaszkodziła?
 - b) Jak mógł zareagować Piotr?
 - c) Co można samemu stracić, jeśli próbuje się kopiować czyjeś pomysły?

Obraz Piotra

Obraz Ani

- Przeczytaj fragment utworu Hanny Ożogowskiej *Chłopak na opak*. Zwróć uwagę na to, czy bohater właściwie rozumie przedstawioną sytuację.

Hanna Ożogowska

Chłopak na opak, czyli z pamiętnika pechowego Jacka

(fragment)

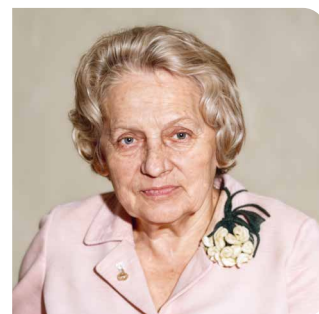
Ile to razy i tatuś, i mamusia, i babcia mówią mi, żebym był zaradny, żebym sobie umiał w każdej sytuacji poradzić [...]. W szkole pani też często o tym mówi i jeszcze zawsze dodaje, że po to się uczymy, żebyśmy umieli w życiu sobie dać radę i jeszcze innym pomóc.

Więc kiedy nadeszła klasówka z rachunków¹, zaraz przypomniało mi się to wszystko i postanowiłem być zaradny.

Tuż za moimi plecami siedzi Wacek, a dla Wacka rozwiązać zadanie to tak, jak dla mnie ciastko z kremem zjeść [...]. Obróciłem się więc do Wackowego kałamarza², że niby pióro tam maczam³, a do zeszytu raz i drugi zerknąłem i zobaczyłem, co trzeba napisać.

Tego się dowiesz

- Określisz, czym jest fikcja literacka.
- Odróżnisz fikcję prawdopodobną od nieprawdopodobnej (fantastycznej).

▲ **Hanna Ożogowska** – autorka wielu książek dla dzieci i młodzieży, takich jak *Chłopak na opak, czyli z pamiętnika pechowego Jacka*; *Dziewczyna i chłopak, czyli heca na 14 fajerek*. Pisarka została odznaczona Orderem Uśmiechu.

¹ rachunki – dziś: matematyka

² kałamarz – nieduże naczynie na atrament

³ maczać – tu: zanurzać w atramencie końcówkę pióra do pisania

⁴ zanadto – tu: za bardzo

⁵ atrament – patrz s. 107

⁶ powiadać – mówić

⁷ dwójka – dawniej
najsłabszy stopień w szkole,
odpowiednik jedynki

Wszystko byłoby dobrze, gdyby pani zanadto⁴ nie uważała. [...]

– Co ty robisz? – zapytała mnie.

– Ja, proszę pani – mówię – pióro maczam w Wackowym kałamarzu, bo w moim to atrament⁵ jakiś taki...

– Dla ciebie „jakiś taki”, a dla Tomka dobry – powiada⁶ pani. – Coś mi się zdaje, że tu nie o atrament chodzi.

Podeszła pani do mojej ławki, zobaczyła, że wszystko mam tak samo, jak u Wacka – zabrała mi zeszyt i postawiła w nim dwójkę⁷ czerwonym ołówkiem.

– Za ściąganie – powiedziała.

Bardzo mnie to zmartwiło, bo przez całe święta będę musiał myśleć o tej dwójce. Zaraz po świętach ma być wywiadówka. [...]

Wraciałem do domu z Tomkiem i byłem bardzo zmartwiony.

– Tomek – mówię – szkoda, że nie jesteśmy rycerzami w dawnych czasach. Mam taką jedną książkę, pisze tam wyraźnie, że „rycerze ściągali ze wszystkich stron”, i o żadnych dwójkach mowy nie było. A jak ja ściagałem tylko od Wacka – to teraz całe święta będę się martwił, co mnie czeka po wywiadówce.

Ciekawe!

Fair play [czyt. fer plej] to zasady w sporcie, które ponad zwycięstwo cenią uczciwość i honorowe zachowanie wobec przeciwnika, a także umiejętność nie tylko wygrywania, ale i pogodzenia się z przegraną.

Fikcja literacka –

świat przedstawiony w utworze, wymyślony przez autora. Miejsca, postacie, wydarzenia mogą być realistyczne, czyli prawdopodobne (tak jak w *Mikołajku*), albo fantastyczne (tak jak w baśniach).

- 1 Określ, czy bohater dobrze zrozumiał słowo *zaradny*. Uzasadnij swoje zdanie.
- 2 Ustal, czy postawa bohatera może mu pomóc w nauce.
- 3 Co mógłby zrobić bohater, aby odzyskać zaufanie nauczycielki i rodziców? Podaj przykład właściwego zachowania.
- 4 Oceń, czy świat przedstawiony w utworze *Chłopak na opak* można zaliczyć do **fikcji literackiej**. Czy opisane w utworze wydarzenia są prawdopodobne czy fantastyczne?
- 5 Wyjaśnij, na czym polega humor w podanym fragmencie tekstu.
 - a) Zwróć uwagę na to, jak narrator rozumiał wyraz *ściągać* w zdaniu dotyczącym rycerzy.
 - b) Sprawdź w słowniku języka polskiego, jakie znaczenia ma ten czasownik.
- 6 Na osobnych kartkach zapiszcie kilka powodów, dla których nie warto kopiować treści stworzonych przez inne osoby. Stwórzcie też ikonkę, która będzie oznaczała *zakaz kopiowania*.

Sprawdź się!

- Podaj przykłady bohaterów literackich: fikcyjnych prawdopodobnych i fikcyjnych nieprawdopodobnych (fantastycznych).

3.3. Uczniowski humorek (pisownia wyrazów z u, zdrobnienia)

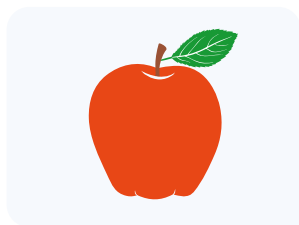
Podejmij temat

● Powiedz, czy ktoś zwraca się do ciebie, zdrabniając twoje imię. Czy lubisz taką formę? O czym świadczy zdrabnianie wyrazów? Co chcemy wyrazić, gdy tworzymy zdrobnienia?

Tego się dowiesz

- Rozpoznasz zdrobnienia i poznasz funkcje zdrobnień.
- Zapiszesz poprawnie wyrazy z u.

- Do poniższych ilustracji dopisz wyrazy według wzoru.
Wzór: córka – córusia, córunia.

- Przeczytaj wiersz Jana Twardowskiego. Zwróć uwagę na to, co dzieje się w sali lekcyjnej.

Jan Twardowski

W klasie

Ryczą w klasie dokazują
najgrzeczniejszych kotem szczują
ryczą biją się po łapie
chcą położyć się na mapie
na przyrodzie lepsza draka
wypchanego szczypią ptaka
nogi skaczą skrzypią ławki
kogoś biorą za nogawki
piszczą wyją głośno chrapią
książkę do religii drapią.

Nagle sfrunął anioł biały
mówi – lubię te kawały.

Jan Twardowski –
patrz s. 44.

- 1 Powiedz, jak oceniasz to, co się dzieje w klasie przedstawionej w wierszu.
- 2 Czy zachowanie uczniów ukazanych w utworze przypomina wasze zachowanie? Napiszcie w zeszytach, w czym jesteście podobni do uczniów przedstawionych w wierszu, a czym się od nich różnicie.

- 3 *Lubię te kawały* – mówi anioł w wierszu Jana Twardowskiego. Wytlumacz, jak rozumiesz te słowa.
- 4 Wypisz z wiersza Jana Twardowskiego czasowniki z częstką *-ują*. Sprawdź w słowniku języka polskiego znaczenie tych wyrazów. Ułóż z nimi zdania w zeszycie.

Kiedy piszemy u?

U piszemy w częstkach kończących wyrazy: *-unek* (*sprawunek, wizerunek*), *-uch* (*dzieciuch, uparciuch*), *-uchna* (*matuchna, córuchna*), *-unia* (*lalunia, córunia*), *-unio* (*dziadunio, piesiunio*), *-usia* (*córusia, milusia*), *-us* (*piegus, wielgus*), *-uszek* (*maluszek, placuszek*), *-uś* (*kotuś, Maciuś*), *-utki* (*żółciutki, malutki*) itd.

U zapisujemy na początku większości wyrazów, np.: *ul, ulica, ucho*, i na końcu wyrazu, np.: *prezentu, ubioru, zaworu*.

U piszemy w zakończeniach czasowników: *-uję, -uje, -ujesz, -ują, -ujemy, -uj*, np.: *prasuję, prasuje, prasują; malujesz, malujemy, maluj*.

Pisownię wielu wyrazów z *u* trzeba zapamiętać – nie podlegają żadnym zasadom, np.: *but, gruby, kluski, nurek, suma, zupa*.

- 5 Utwórz od podanych czasowników rzeczowniki z częstką *-unek*. Zapisz je w zeszycie. Wskaż sytuacje, w których spotykasz się z tymi nazwami. Wzór: *pakuje – pakunek*.

rysuje

kieruje

melduje

ratuje

- 6 Podajcie po jednym przykładzie **zdrobnień** z podanymi częstkami: *-uś, -usia, -usi, -uni, -unia, -unio, -utki, -utka, -utkie, -uszek, -uszko*. Następnie ułóżcie z utworzonymi wyrazami zdania i zapiszcie je w zeszycie.
- 7 Powiedz, w jakiego rodzaju tekstach możesz wykorzystać zdrobnienia, a w których powinno się ich unikać. Zwróć uwagę na to, kto może być odbiorcą tych tekstów.

zaproszenie

życzenia

list do babci

bajka

baśń

legenda

opowiadanie

list do dyrekcji
szkoły

- 8 Przepisz wyrazy do zeszytu, wstawiając w miejsca znaków zapytania odpowiednie litery: *u* lub *ó*.

zer...?...wka

...?...semka

dł...?...gi

kr...?...tki

st...?...ł

oł...?...wek

kt...?...ry

rys...?...ję

Zdrobnienia – wyrazy, których używamy, aby określić mały rozmiar, np. jakiegoś zwierzęcia czy przedmiotu (*kotek, krzeselko*) lub wyrazić czułość czy sympatię do kogoś (*córunia, dziadziuś*).

Ciekawe!

Gdy zdrabniamy czyjeś imię, zazwyczaj wyrażamy w ten sposób ciepły stosunek do tej osoby. Najczęściej używamy zdrobnień, gdy mówimy do małych dzieci lub rozmawiamy z bliskimi. Nie zdrabniamy imion osób, których nie znamy na tyle, by mieć pewność, że to zaakceptują.

- 9 Przepisz podane wyrazy do zeszytu i dopisz do nich słowa o podobnym znaczeniu – takie, które zawierają literę *u*. Skorzystaj ze słownika wyrazów bliskoznacznych.

szczupły	biedny	kajzerka	pantofel
greczny	słodzik	pył	odzież
wysiłek	zdobycz	jezdnia	huragan

- 10 Przepisz wyrazy do zeszytu. Dopisz do nich rzeczowniki z *ó* lub *u*, które zaczynają się od ostatnich liter przepisanych wyrazów.

różga	kuter	but	zdrówko
wół	ruch	sól	bruk

- 11 Zapisz w zeszycie wyrazy, które rymują się z rzeczownikami dopisanymi w poprzednim zadaniu. Skorzystaj z tych wyrazów i ułóż czterowersowy wierszyk.

- 12 Ułóż razem z koleżanką lub kolegą z ławki kilkudzaniowe dyktando zawierające jak najwięcej wyrazów z *u* i *ó*. Oceńcie, czyje dyktando w klasie jest najtrudniejsze.

- 13 Uzasadnijcie pisownię *ó* lub *u* w podanych wyrazach, a następnie stwórzcie z nimi krótki tekst.

kartkówka	prószyć	gotuje	ratunek
Tarnów	grubiutki	wóz	bruk

- 14 Ułóż i zapisz w zeszycie zabawną rozmowę między bocianami o ich planach wylotu do ciepłych krajów. Użyj jak najwięcej wyrazów z *u* i *ó* oraz co najmniej dwóch zdrobnień.

Rozmowa mogłaby się rozpocząć w taki sposób:

- Dzień dobry, sąsiedzie. Ułożyłem plan naszego wylotu do ciepłych krajów.
- Dzień dobry. Zrobiło się już zimniutko...

Sprawdź się!

- 1 Utwórz i zapisz w zeszycie poprawne formy 1., 2. i 3. os. czasu teraźniejszego – liczby pojedynczej oraz liczby mnogiej – czasowników: *planować* oraz *rysować*. Następnie ułóż zdania z tymi formami czasowników.
- 2 Napisz w zeszycie SMS do babci. Użyj przynajmniej dwóch zdrobnień. Podkreśl charakterystyczne końcówki w tych zdrobnieniach.

3.4. Czasem mamy poprawkę w szkole (przyimek)

Tego się dowiesz

- Wyjaśnisz, dlaczego tak ważne jest systematyczne uczenie się.
- Porównasz komiks do książki i filmu.
- Rozpoznasz w zdaniach przyimki.

Podejmij temat

- Powiedz, którego przedmiotu najbardziej lubisz się uczyć. Jakie masz z niego oceny?
- Czy otrzymałaś/otrzymałeś złą ocenę w szkole? Co wtedy czułaś/czułeś?
- Przeczytaj fragment komiksu Henryka Jerzego Chmielewskiego. Zwróć uwagę na to, dlaczego bohaterowi groziło, że nie zda do następnej klasy.

¹ geografia – przedmiot szkolny; na lekcjach geografii uczniowie poznają m.in. regiony Polski oraz znajdujące się w nich miasta, góry, rzeki i jeziora

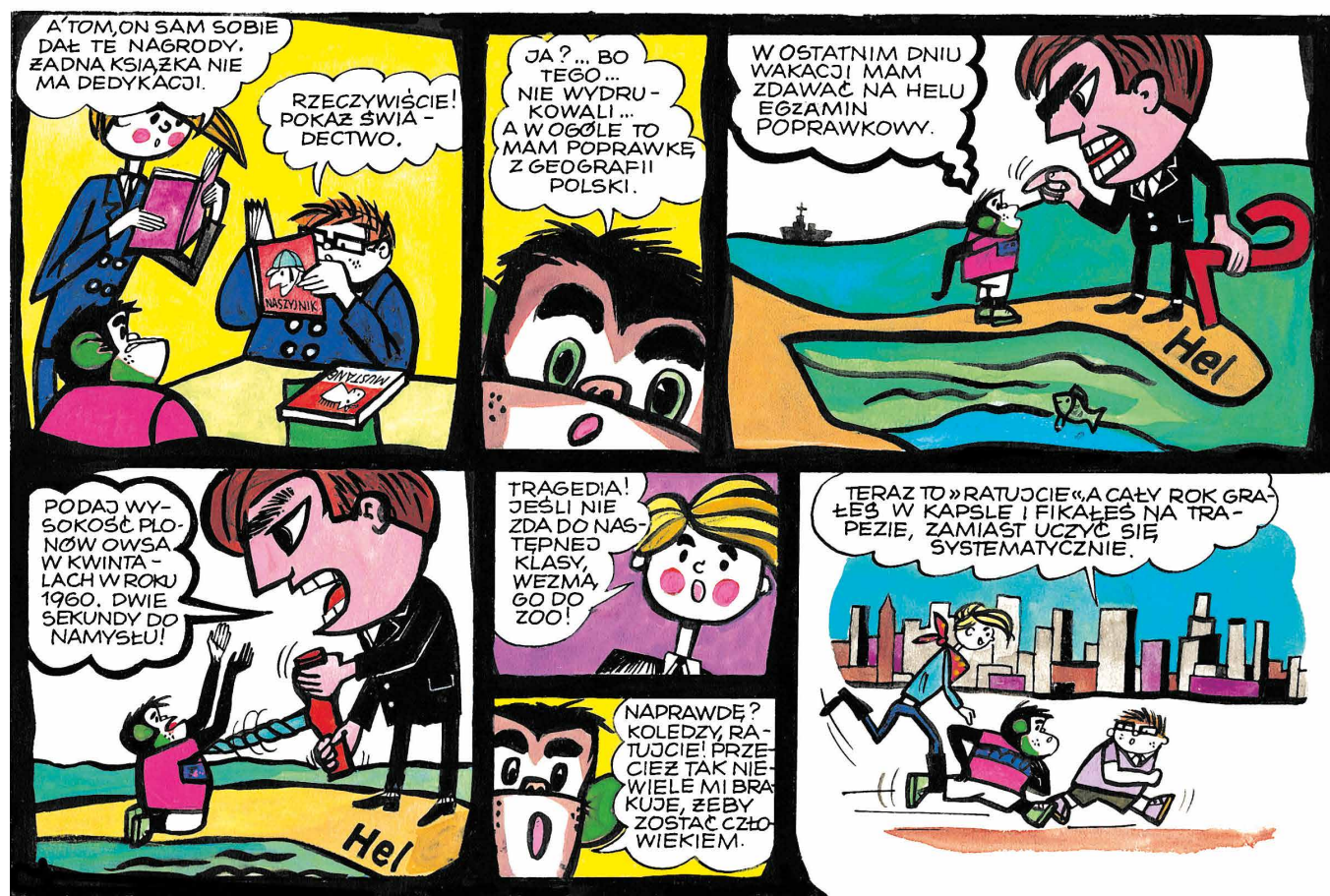
Henryk Jerzy Chmielewski

Tytus poprawia dwójkę z geografii¹ Polski

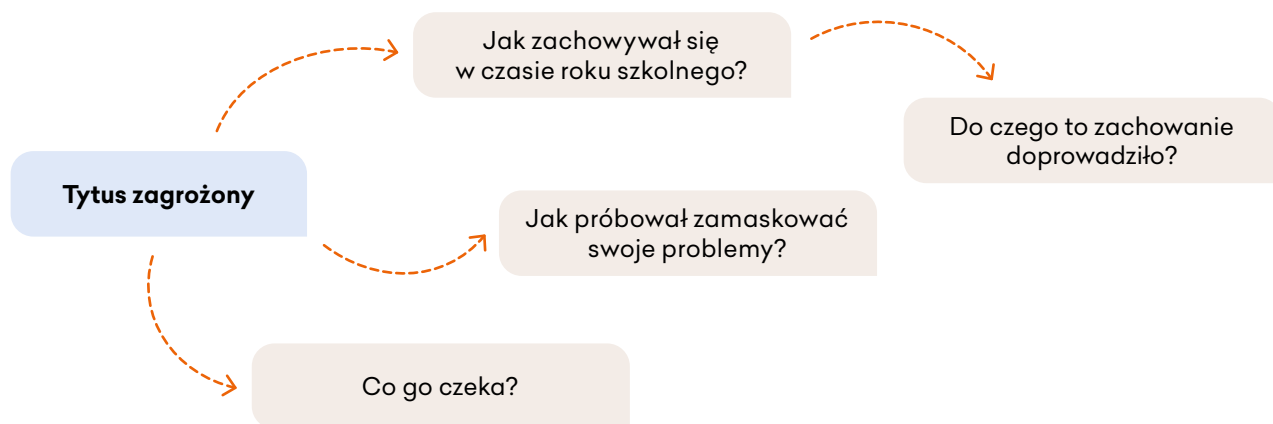
(fragment)

Henryk Jerzy Chmielewski (1923–2021) – polski rysownik, zwany Papciem Chmielem, twórca serii komiksów o Tytusie, Romku i A'Tomku.

- 1 Ustalcie, dlaczego Tytus otrzymał złą ocenę z geografii. Opracujcie podany schemat. Odpowiedzi na pytania zapiszcie w zeszytach.

- 2 Oceń zachowanie Tytusa w czasie roku szkolnego. Podaj kilka przymiotników, którymi można określić postępowanie bohatera.
- 3 Ustal, na kogo Tytus może liczyć w trudnej sytuacji i dlaczego. Do kogo ty zwracasz się z prośbą o pomoc?
- 4 Kiedy Tytus ma egzamin poprawkowy? Powiedz, czy warto uczyć się systematycznie. Poprzyj swoje zdanie argumentami i zapisz je w zeszytach.

- 5 Wymyśl radę dla Tytusa, jak w przyszłości uniknąć zagrożenia pozostania na drugi rok w tej samej klasie.
- 6 Wskażcie cechy komiksu, które sprawiają, że jest on częściowo podobny do książki, a częściowo – do filmu animowanego. Wspólne ustalenia zapiszcie w zeszytach.

- 7 Pobawcie się w twórców komiksu. Z pomocą nauczyciela podzielcie się na kilkuosobowe grupy. Rady, jak stworzyć historię obrazkową, znajdziecie w podręczniku na s. 18.
- Wymyślcie historię szkolną (możecie posłużyć się również prawdziwymi wydarzeniami).
 - Zapiszcie w punktach plan wydarzeń.
 - Wybierzcie osoby odpowiedzialne za treść i za rysunki.
- 8 Przyjrzyj się drugiej ilustracji we fragmencie komiksu. Ułóż w zeszycie zdania informujące, gdzie znajdują się poszczególne przedmioty i osoby. W każdym zdaniu użyj odpowiedniego wyrazu z niebieskiego pola.

za płotem
przy płocie
nad płotem
w płocie

Wzór: Obraz wisi **na** ścianie.

	Tytus	Romek	A'Tomek	
okno	książki	drzwi	obraz	fotel

w	na	przy	przed	za	obok	pod	nad
---	----	------	-------	----	------	-----	-----

Użyte przez ciebie wyrazy to **przymiki**.

Przyimek to nieodmienna część mowy. W zdaniu przyimek jest niesamodzielny, co oznacza, że łączy się z innym wyrazem, najczęściej z rzeczownikiem, np.: **do** domu, **na** kolację, **za** boiskiem, **o** książce, **nad** lustrem.

Połączenie przymika np. z rzeczownikiem nazywamy **wyrażeniem przymikowym**. Przymiki z rzeczownikami lub innymi wyrazami piszemy oddzielnie.

- 9 Pobaw się w łamacza szyfrów. Odczytaj zaszyfrowaną wiadomość. Zapisz ją w zeszycie i podkreśl przyimki.

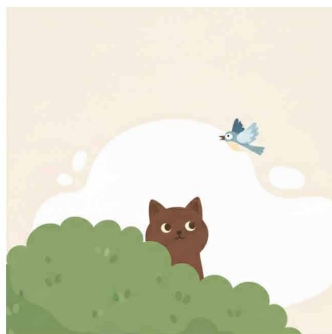
22, 20 • 15, 7, 14, 4, 13, 1, 4, 11 • 30, 3, 12, 21, 23, 14, 1 • 22, 23, 30, 7, 6 • 24, 30, 14, 20, 16, 2

Klucz szyfrowania: a – 1, q – 2, b – 3, c – 4, ć – 5, d – 6, e – 7, ę – 8, f – 9, g – 10 itd.
Np. *baca* = 3, 1, 4, 1.

- 10 Utwórz wyrażenia przyimkowe ze słowem *szkoła*. Wybierz odpowiednie przyimki. Zapisz w zeszycie utworzone wyrażenia przyimkowe i określ, jaki jest przypadek rzeczownika w każdym z nich.

na w o pod nad zza obok przez między za przed z

- 11 Opowiedz, co robił kot. Ułóż w zeszycie jedno zdanie do każdej ilustracji. Użyj przyimków w zdaniach.

- 12 Przepisz do zeszytu podane zdania i uzupełnij je odpowiednimi przyimkami.

Wysiadłem ...?... dworcu ...?... Wrocławiu, by dalej pojechać ...?... Krakowa.

...?... peronami znajdowała się kładka dla pieszych.

Podróżowałam ...?... niewielką torbą, bo miałam ...?... niej tylko potrzebne rzeczy.

...?... przedziale jechały tylko cztery osoby. Miejsce ...?... mnie było wolne.

- 13 W podanych wyrażeniach zastąp przymiotnik wyrażeniem przyimkowym. Zadanie wykonaj w zeszycie.

szklane drzwi papierowa czapeczka bezdomny pies przybrzeżny port podwodny okręt

Sprawdź się!

- 1 Zapisz w zeszycie swój plan nauki na najbliższy tydzień, tak abyś mogła/mógł utrwalać materiał systematycznie.
- 2 Podaj wyrazy bliskoznaczne do słowa *systematyczność*. Użyj ich w krótkiej notatce o tym, że każda praca wykonywana systematycznie przynosi określone wyniki.

3.5. Fantastyczna szkoła (przysłówek)

Tego się dowiesz

- Nazwiesz cechy fantastycznej szkoły.
- Rozpoznasz przysłówki w zdaniach.

Podejmij temat

- Przygotuj kartkę z bloku i farbę w dowolnym kolorze. Na środku kartki zrób kleks z farby. Złóż kartkę na pół, a następnie rozłóż. Sprawdź, jaki obraz powstał. Nadaj mu tytuł i opisz w kilku zdaniach lub ułóż rymowany wierszyk.

- Przyjrzyj się ilustracji. Napisz w zeszycie krótki tekst o przedstawionym budynku szkoły. Użyj jak najwięcej przymiotników.

Wyjaśnij znaczenie wyrazu *akademia*. Skorzystaj ze słownika języka polskiego.

- Przeczytaj fragment utworu Jana Brzechwy *Akademia pana Kleksa*. Zwróć uwagę, co niezwykłego działo się w tej szkole.

Jan Brzechwa – patrz s. 120.

Jan Brzechwa **Akademia pana Kleksa**

(fragment)

Lekcje rozpoczynają się o siódmej rano.

Nigdzie chyba chłopcy nie uczą się tak chętnie, jak w Akademii pana Kleksa. Przede wszystkim nigdy nie wiadomo, co pan Kleks danego dnia wymyśli, a po wtóre¹ – wszystko, czego się uczymy, jest ogromnie ciekawe i zabawne.

¹ po wtóre – po drugie

– Pamiętajcie, chłopcy – rzekł do nas na samym początku pan Kleks – że nie będę was uczył ani tabliczki mnożenia, ani gramatyki², ani kaligrafii³, ani tych wszystkich nauk, które są zazwyczaj wykładane w szkołach. Ja wam po prostu pootwieram głowy i naleję do nich oleju.

Ażeby każdy mógł zorientować się, jakiego rodzaju nauki pobieramy w Akademii pana Kleksa, opowiem dla przykładu przebieg dnia wczorajszego, gdyż na opisanie wszystkich lekcji, przedmiotów, wykładów, zajęć i ćwiczeń z całego roku nie wystarczyłoby miejsca w żadnej książce.

Otóż wczoraj pierwsza lekcja była to lekcja kleksografii. Naukę tę wymyślił pan Kleks, abyśmy wiedzieli, jak trzeba obchodzić się z atramentem⁴.

Kleksografia polega na tym, że na arkuszu papieru robi się kilka dużych kleksów, po czym arkusz składa się na pół i kleksy rozmazują się po papierze, przybierając kształty rozmaitych figur, zwierząt i postaci.

Niekiedy z rozgniecionych kleksów powstają całe obrazki, do których dopisujemy odpowiednie historyjki, wymyślone przez pana Kleksa.

Myślę, że sam pan Kleks powstał z takiego właśnie rozgniecionego atramentowego kleksa i dlatego tak się nazywa. Mateusz jest zdania, że po panu Kleksie można się wszystkiego spodziewać i że moje przypuszczenia są całkiem prawdopodobne.

Do jednego z moich obrazków pan Kleks ułożył taki dwuwiersz:

*Bardzo trudno jest mi orzec,
Czy to ptak, czy nosorożec.*

² gramatyka – nauka o budowie języka, np. o odmianie wyrazów lub zasadach tworzenia zdań

³ kaligrafia – nauka starannego pisania

⁴ atrament – płynny barwnik w różnych kolorach, używany do pisania piórem lub do drukowania drukarką atramentową

⁵ flaszka – butelka

⁶ przedzenie – od: prząść, czyli przerabiać włókno na nici albo skręcać kilka nitów w jedną

Lekcja kleksografii niezmiernie nam przypadła do gustu. Poszło na nią kilka flaszek⁵ atramentu i cały stos papieru, nie mówiąc już o tym, że wszyscy byliśmy ubrudzeni atramentem aż po łokcie. [...]

Po lekcji kleksografii zabraliśmy się do przedzenia⁶ liter. Zauważyliście pewno wszyscy, że drukowane litery w książkach składają się z czarnych nitczek, posplatanych w najrozmaitszy sposób. Pan Kleks nauczył nas rozplątywać litery, rozplatać poszczególne małe niteczki i łączyć je w jedną długą nitkę, którą następnie nawija się na szpulkę. [...] Z jednej książki można otrzymać siedem, a czasem nawet osiem dużych szpułek czarnych nici, na których pan Kleks następnie wiąże supełki. Jest to największa pasja pana Kleksa. [...]

Gdy zapytałem go, po co to robi, odrzekł mi wielce zdziwiony:

– Jak to? Czy nie rozumiesz? Przecież czytam! Przepuszczam litery przez palce i mogę w ten sposób przeczytać całą książkę, nie męcząc sobie wzroku. [...]

Po lekcji przedzenia liter pan Kleks zaprowadził nas wszystkich na drugie piętro i otworzył jeden z zamkniętych pokoiów.

– Wchodźcie ostrożnie, moi chłopcy – rzekł pan Kleks, wpuszczając nas do środka – w sali tej mieści się szpital chorych sprzętów, musicie uważać, aby żadnego z nich nie urazić. [...]

Zatem gdy po wyjściu ze szpitala chorych sprzętów zeszliśmy na dół, pan Kleks wypłynął przez okno do ogrodu na połów motyli, Mateusz natomiast zarządził zbiórki i poprowadził nas na boisko, na lekcję geografii. Byłem już poprzednio w dwóch szkołach, ale po raz pierwszy w życiu widziałem taką lekcję geografii.

Mateusz wytoczył na boisko dużą piłkę zrobioną z globusa, rozdzielił nas wszystkich na dwie drużyny i powyznaczał nam stanowiska zupełnie tak, jak do gry w piłkę nożną. Mateusz był sędzią, fruwał nieustannie w ślad za piłką i gwizdał, gdy który z nas popełniał błędy. Cała zaś sztuka polegała na tym, aby uderzając w piłkę nogą, wymieniać równocześnie miasto, rzekę albo górę, w którą właśnie trafił czubek trzewika.

Na znak dany przez Mateusza gra rozpoczęła się. Biegaliśmy za globusem jak szaleni i kopaliśmy piłkę z całych sił.

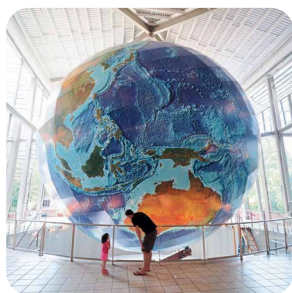
Przy każdym kopnięciu padał okrzyk któregoś z graczy:

- Radom!
- Australia!
- Londyn!
- Tatry! [...]

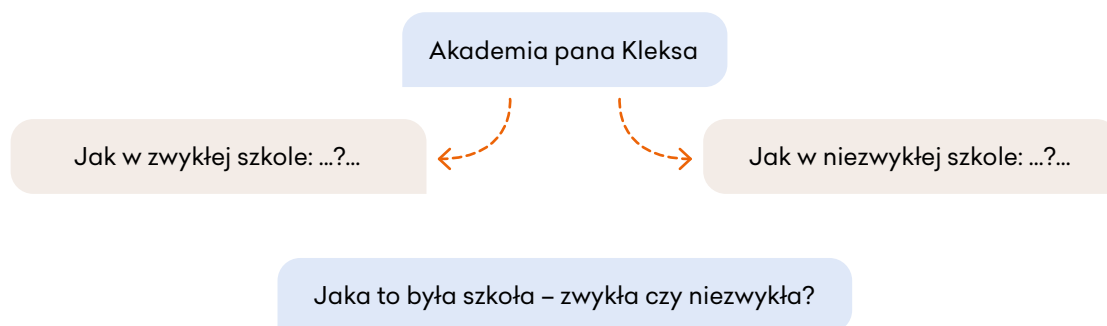
Gra ta bawiła nas niesłychanie, popychaliśmy jeden drugiego, przewracaliśmy się na ziemię, wykrzykiwaliśmy nazwy miast, krajów i mórz [...], a jednak nauczyłem się przy tym z geografii więcej niż w dwóch poprzednich szkołach w ciągu trzech lat.

Ciekawe!

Globus to pomniejszony model np. Ziemi, w kształcie kuli. Na powierzchni globusa umieszcza się mapę przedstawiającą wszystkie kontynenty. Największy obracający się globus można zobaczyć w Yarmouth [czyt. jarmet] w Stanach Zjednoczonych. Znajduje się on w trzypiętrowym szklanym budynku.

- 1 Opracujcie mapę myśli na temat szkoły prowadzonej przez pana Kleksa.

- 2 Powiedz, co sądzi o Akademii narrator. Swoje wypowiedzi poprzyj fragmentami tekstu.
- 3 Wyobraź sobie, że właśnie rozpoczynasz naukę w szkole pana Kleksa. Napisz w zeszycie kilka zdań o swoich wrażeniach z pierwszego dnia. Rozpocznij od podanego zdania.

Dzisiaj zaczęłam/zaczęłam naukę w szkole pana Kleksa.

- 4 Wymień niektóre pojawiające się we fragmencie utworu Jana Brzechwy postacie i wydarzenia prawdopodobne (realistyczne) oraz nieprawdopodobne (fantastyczne). Przerysuj do zeszytu tabelkę i wypełnij ją odpowiednimi przykładami.

postacie nieprawdopodobne – fantastyczne ...?...	wydarzenia nieprawdopodobne ...?...
postacie prawdopodobne – realistyczne ...?...	wydarzenia prawdopodobne ...?...

- 5 Przepisz notatkę do zeszytu. Uzupełnij ją odpowiednimi wyrazami.

Jan Brzechwa w *Akademii pana Kleksa* wykorzystuje ...?... literacką. Charakterystyczne jest to, że narrator opowiada nie tylko o postaciach i wydarzeniach ...?... (np. o uczniach, ...?...), ale także o postaciach i wydarzeniach ...?... (np. ...?...).

- 6 Wymyśl lekcję, która mogłaby się odbyć w szkole pana Kleksa.

- Opowiedz o niej jako uczestnik.
- W swoim tekście wprowadź bohatera fantastycznego i nieprawdopodobne wydarzenia.
- Napisz opowiadanie w zeszycie.

- 7 Spróbuj przeczytać tekst, którego literki zostały rozplecione i nawinięte na szpulkę.

Zapisz w zeszycie swoje imię i nazwisko w podobny sposób. Postaraj się nie odrywać długopisu od kartki.

- 8 Jak zostały ustawione przedmioty widoczne na ilustracji? Ułóż na ten temat dwa zdania. Użyj w nich odpowiednich przyimków. Możesz skorzystać z podanego wzoru.

Wzór: *Plecak leży **na** stole.*

w	obok	za	przed
na	nad	pod	przy

- 9 Uzupełnij w zeszycie plan zajęć. Wybierz właściwy wyraz spośród podanych w nawiasie. Zaproponuj dodatkowy punkt.

Uczeń powinien:

- a) (punktualnie/późno) przychodzić na lekcje,
- b) (rzetelnie/niedokładnie) odrabiać pracę domową,
- c) (aktywnie/obojętnie) uczestniczyć w zajęciach,
- d) (zawsze/czasami) utrzymywać porządek w sali.

Wybrane przez ciebie wyrazy to **przysłówki**.

Przysłówek to nieodmienna część mowy. Odpowiada na pytania: jak?, gdzie?, kiedy?.

Przysłówek określa okoliczności danej czynności, m.in.:

- sposób – czytać *wolno*, *dokładnie*,
- miejsce – rzucić *blisko*, *niedaleko*,
- czas – napisać *teraz*, *później*.

Wiele przysłówków pochodzi od przymiotników, np.: *ładny* – *ładnie*, *kolorowy* – *kolorowo*, *okropny* – *okropnie*.

- 10 Podaj trzy dowolne przymiotniki w rodzaju męskim i zapisz je w zeszycie. Utwórz od tych przymiotników formy w rodzaju żeńskim oraz przysłówki. Ułóż następnie trzy zdania z wybranymi wyrazami.

Wzór: *miły* – *miła* – *miło*.

- 11 Wypisz z fragmentu utworu *Akademia pana Kleksa* jak najwięcej przysłówków. Wykorzystaj przynajmniej trzy z nich do opisu wybranego przedmiotu używanego przez uczniów na lekcjach.

- 12 Do podanych wyrazów dopisz w zeszyte przysłówki o przeciwnym znaczeniu. Ułóż trzy zdania i użyj w każdym z nich jednej pary wyrazów.

Wzór: *dużo – mało*.

dobrze

zimno

jasno

gorzko

szybko

ładnie

wcześnie

radośnie

- 13 Do każdego z podanych przymiotników dopisz przymiotniki we wskazanej formie. Następnie utwórz od tych przymiotników przysłówki.

wesoły – liczba pojedyncza,
rodzaj żeński

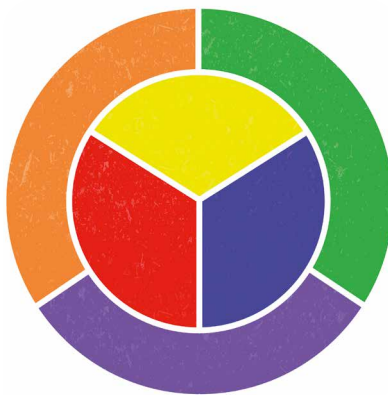
światny – liczba pojedyncza,
rodzaj nijaki

duży – liczba mnoga,
rodzaj męskoosobowy

śmiały – liczba mnoga,
rodzaj niemęskoosobowy

- 14 Na przedstawionym obrazku znajduje się koło barw. Wykorzystując wiedzę z plastyki, wskaż, które barwy są podstawowe, a które – pochodne. Zapisz w zeszyte przymiotniki określające nazwy tych barw. Następnie utwórz od przymiotników przysłówki.

Wzór: *żółty – żółto*.

Sprawdź się!

- Zaproponuj dwa nietypowe przedmioty szkolne, które mogłyby się pojawić w planie lekcji Akademii pana Kleksa. Napisz w zeszyte, czego można by się na nich nauczyć.
- Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń – przy każdym zdaniu wskaż wyraz *Prawda* lub *Fałsz*.

Wszystkie przysłówki odmieniają się przez przypadki.

Prawda

Fałsz

Za pomocą przysłówków informujemy, jak, gdzie lub kiedy została wykonana czynność.

Prawda

Fałsz

3.6. Hokus pokus w Akademii pana Kleksa (pisownia wyrazów z h)

Tego się dowiesz

- Poznasz zasady pisowni wyrazów z h.
- Poprawnie zapiszesz wyrazy z h.
- Opisziesz pana Kleksa.

Podejmij temat

- Które ze swoich codziennych zwyczajów najbardziej lubisz? Opowiedz o tym koleżankom i kolegom.
- Połącz związki wyrazowe z ich wyjaśnieniami. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika języka polskiego lub słownika frazeologicznego.

jak za dotknięciem
czarodziejskiej różdżki

w ten sposób doceniamy wartość słów,
dzięki którym można przekazać treści
za pomocą bogatego i pięknego języka

magia słów

mówimy tak, gdy mamy na myśli szczególne
działanie wszystkich elementów teatru, które
składają się na wydarzenie teatralne, np. gry
aktorskiej, scenografii, oświetlenia i innych

magia teatru

nagle

- Przeczytaj fragment utworu *Akademia pana Kleksa*. Zwróć uwagę, czym wyróżnił się pan Kleks.

Jan Brzechwa –
patrz s. 120.

Jan Brzechwa **Akademia Pana Kleksa**

(fragment)

¹ nie lada – tu: coś
niecodziennego,
niezwykłego

Przed tygodniem pan Kleks zgotował nam niespodziankę nie lada¹. Kazał przynieść sobie z piwnicy niebieski balonik, włożył prawe oko do koszyczka i rzekł:

– Wysłałam je na księżyc. Muszę dowiedzieć się, kto mieszka na księżycu, bo chcę napisać dla was bajkę o księżycowych ludziach.

Balonik niebawem uniósł się w górę, ale dotąd jeszcze nie wrócił. Pan Kleks jednak powiada, że księżyc jest bardzo wysoko i że balonik na pewno wróci przed Bożym Narodzeniem. Tymczasem pan Kleks widzi jedynym okiem, drugie zaś zalepił sobie angielskim plasterkiem.

Wracając do codziennych zwyczajów pana Kleksa, chciałbym jeszcze wspomnieć tutaj, że rano, gdy tylko pan Kleks się ubierze, schodzi na dół na lekcje. Właściwie nie można powiedzieć, że pan Kleks schodzi, gdyż zjeżdża po poręczy, siedząc na niej jak na koniu i przytrzymując sobie

oburącz binokle² na nosie. Nie byłoby w tym zresztą nic szczególnego, gdyby nie to, że pan Kleks równie łatwo wjeżdża po poręczy na górę. W tym celu nabiera pełne usta powietrza, wydyma³ policzki i staje się lekki jak piórko. W ten sposób pan Kleks nie tylko wjeżdża po poręczy, ale może również unosić się swobodnie w górę, gdzie i kiedy zechce, a zwłaszcza wtedy, gdy udaje się na połów motyli. Motyle stanowią nieodzowną część pożywienia pana Kleksa, a na drugie śniadanie nie jada nic innego.

– Zapamiętajcie sobie, moi chłopcy – oświadczył nam kiedyś pan Kleks – że smak jedzenia mieści się nie w samym pożywieniu, tylko w jego barwie. Na pożywieniu mi nie zależy, gdyż ostatecznie nasycam⁴ się pigułkami na porost włosów, ale podniebienie mam bardzo wybredne i lubię różne smaczne rzeczy. Dlatego też jadam tylko to, co jest kolorowe, a więc motyle, kwiaty, różne kolorowe szkiełka oraz potrawy, które sam sobie pomaluję na jakiś smaczny kolor.

Zauważyłem jednak, że jedząc motyle, pan Kleks wypluwa pestki takie same, jakie są w czereśniach lub wiśniach.

Zgadując moje myśli, pan Kleks mi wyjaśnił, że jada tylko specjalny gatunek motyli, które mają wewnątrz pestki i które można sadzić na grządkach jak fasolę.

Wszyscy uczniowie pana Kleksa myślą, że to bardzo łatwo unosić się w powietrzu tak jak on. Nadymają się więc z całych sił, wydymają policzki, naśladując ruchy pana Kleksa, ale mimo to nic im się nie udaje.

Przystępując do gotowania obiadu, pan Kleks włożył biały kitel⁵ i zabrał się do przyrządzania potraw.

Do ogromnego rondla⁶ wrzucił trzy kwarty pomarańczowych szkiełek, dosypał garstkę białego proszku, dolał wody, cienkim pędzelkiem wymalował na powierzchni zielone grochy, po czym na zakończenie dorzucił kilka płomyków świec, od których woda w rondlu natychmiast zawrzała. Wówczas pan Kleks wymieszał dokładnie całą zawartość rondla, przelał ją do wazy i rzekł do mnie:

– [...] Myślę, że zupa pomidorowa będzie dzisiaj doskonała. [...]

– A co pan będzie jadł, panie profesorze? – zapytałem nieśmiało.

W odpowiedzi na moje pytanie pan Kleks wyjął z kieszonki pudełeczko z pigułkami na porost włosów, połknął pięć takich pigułek jedną po drugiej i rzekł:

– To mi zupełnie wystarczy. Natomiast dla smaku zjem sobie moją ulubioną kolorową potrawę.

Mówiąc to, zerwał kwiatek nasturcji⁷, zanurzył go naprzód w zielonej farbie, potem w niebieskiej, potem w srebrnej, wreszcie zjadł go z ogromnym smakiem.

– Muszę ci to wytłumaczyć – powiedział pan Kleks, widząc moje zdziwienie. – Przed wielu, wielu laty przebywałem w Pekinie, stolicy Chin,

² binokle – okulary mocowane na nosie, a nie na uszach

³ wydymać – tu: nabrać powietrza

⁴ nasycić się – tu: najeść się

⁵ kitel – fartuch

⁶ rondel – garnek z długą rączką

⁷ nasturcja – roślina dekoracyjna o jaskrawych kwiatach; liście i kwiaty niektórych gatunków nasturcji są jadalne

⁸ esencja – tu: wyciąg z rozmaitych smaków, skoncentrowany smak

⁹ seledynowa – jasnozielona

i zaprzyjaźniłem się tam z pewnym chińskim uczonym, doktorem Paj-Chi-Wo. [...] nauczył mnie wyrabiać jadalne farby, które stanowią esencję⁸ rozmaitych smaków. Niebieska farba jest kwaśna, zielona jest słodka, czerwona jest gorzka, żółta jest słona, natomiast z różnych połączeń farb powstają smaki pośrednie. Tak więc odpowiednie połączenie farby zielonej z białą i z odrobiną szarej daje smak waniliowy, brązowy z żółtą posiada smak czekoladowy, srebrna, domieszana do czarnej i z lekka zakropiona seledynową⁹, smakuje jak ananas. I tak dalej, i tak dalej.

- 1 Opisz codzienne zwyczaje i pasje pana Kleksa.
- 2 Określ, jakie czarodziejskie umiejętności pan Kleks wykorzystywał w kuchni.
- 3 Wymyśl potrawę wzorem pana Kleksa. Zapisz w zeszycie jej składniki i sposób wykonania.
- 4 Napisz w zeszycie, na czym polegała niezwyłość pana Kleksa.
- 5 Po powrocie balonika pan Kleks oświadczył uczniom:

Historią o księżycowych ludziach zaćmię wszystkie dotychczasowe bajki.

Wyjaśnij, co pan Kleks miał na myśli. Jaka miała być ta historia? Wymyśl i zapisz w zeszycie własną wersję tej opowieści.

- 6 Wskaż w powyższym zdaniu wyraz z *h*. Która z poniższych zasad wyjaśnia pisownię tego wyrazu?

Kiedy piszemy *h*?

H piszemy, gdy w wyrazach pokrewnych lub innych formach tego samego wyrazu wymienia się na: *g*, *z*, *ż*, np.: *wahać się* – *waga*, *bla^hy* – *bla^zen*, *dru^h* – *dru^żyna*.

H piszemy również wtedy, gdy występuje po literze *z*, np.: *zha^hnić*, *zheblować*.

Pisownię wielu wyrazów z *h* trzeba zapamiętać, np.: *hotel*, *historia*, *hrabia*.

- 7 Z podanych grup liter utwórz i zapisz w zeszycie jak najwięcej rzeczowników z *h*.

HU • HA • HE

LAJ • ŁAS • RA • GAN • SŁO • MOR • NO • GA • TA • LA • RBATA • ŁM • MU • LEC

- 8 Napisz w zeszycie formy 1., 2. oraz 3. osoby w czasie teraźniejszym podanych czasowników. Następnie zapisz z każdym z nich zdania o sobie i koleżance lub koledze z ławki.

hałasować

hamować

haftować

hodować

- 9 Od podanych rzeczowników utwórz i zapisz w zeszycie przymiotniki w rodzaju męskim. Zastanów się, w jakich sytuacjach można użyć tych słów. Powiedz, który z przymiotników byłby przydatny w opisie przyjaciela lub przyjaciółki. Uzasadnij wybór argumentem odwołującym się do twojego doświadczenia.

hałas

honor

hotel

bohater

- 10 Z podanych sylab ułóż i zapisz w zeszycie nazwy geograficzne z literą *h*. Pamiętaj, że nazwy własne piszemy wielką literą. W dostępnych źródłach wyszukaj informacje o tych miejscach, a następnie napisz, w którym z nich wakacje byłyby – twoim zdaniem – najbardziej udane. Odpowiedź uzasadnij argumentami odwołującymi się do zebranych wiadomości.

pa • hisz • nia

ma • hi • je • la

dia • ho • lan

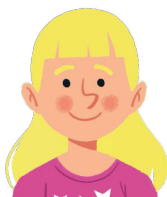
- 11 Odczytaj i zapisz w zeszycie imiona z *h*, którym brakuje górnych części liter. Zapisz ich zdrobnienia. Sprawdź, czy w twojej klasie jest osoba, która ma w imieniu lub nazwisku *h*. Zapisz to imię lub nazwisko w zeszycie.

HUBER I

BOMDAN

HELENA

HANNA

HENRYK

- 12 Skorzystaj ze słownika języka polskiego i wyjaśnij znaczenie wyrazów *bląhy* i *wahać się*. Ułóż zdanie z każdym z tych wyrazów.

Sprawdź się!

- Dokończ rozpoczęte zdania odpowiednimi rzeczownikami i zapisz je w zeszycie. Powiedz, w jakich sytuacjach użyjesz tych rzeczowników.

Coś, co się waha, to ...?...

Rzecz bląha to ...?...

Dziewczyna druh to ...?...

3.7. W szkole latania na miotle (wyrazy dźwiękonaśladowcze)

Tego się dowiesz

- Rozpoznasz wyrazy dźwiękonaśladowcze w tekście.
- Ustalisz, jakie ważne cechy powinien mieć uczeń, a jakie – nauczyciel.

Podejmij temat

- Jakie cechy powinien mieć dobry uczeń? Wymień trzy, które uważasz za kluczowe, i wyjaśnij, dlaczego są ważne.

Wzór: *cecha ...?... – potrzebna do ...?...*

- Przeczytajcie swoje propozycje cech ucznia i nauczyciela.

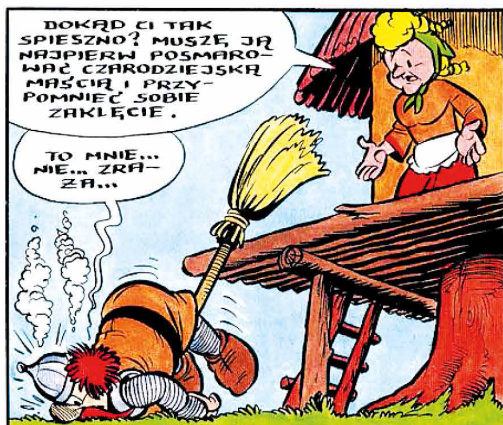
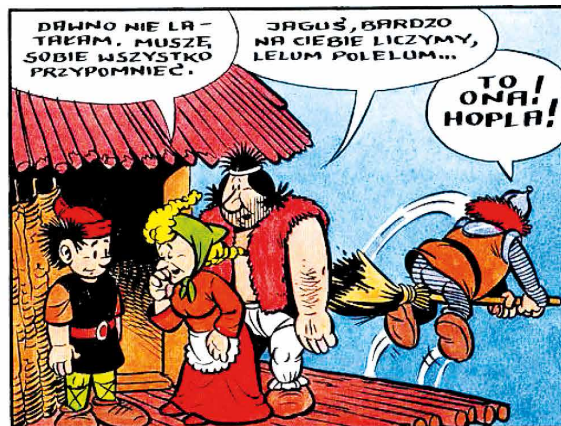
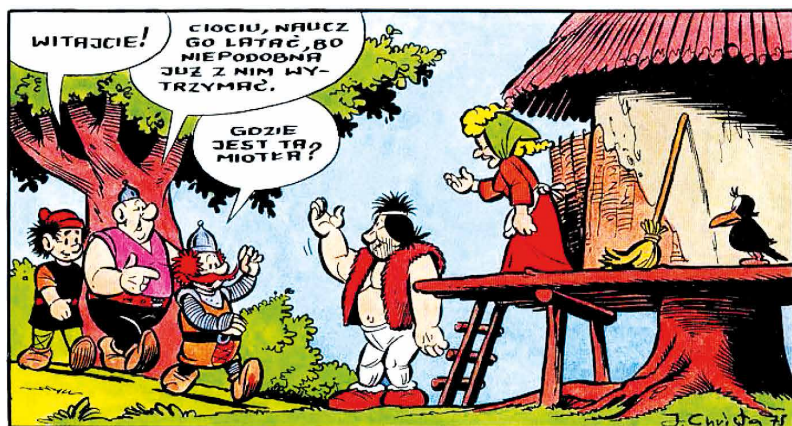
- Narysujcie na kartce z bloku dwie piramidy.
- Zapisać na jednej piramidzie cechy ucznia, a na drugiej – cechy nauczyciela. Ułóżcie te cechy od najważniejszej do najmniej ważnej.

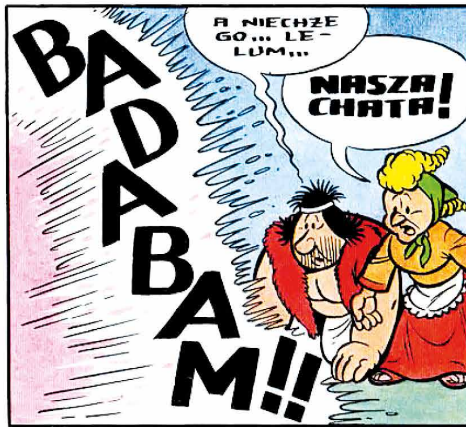
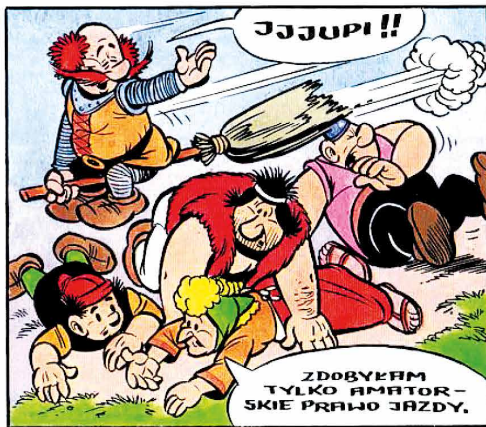
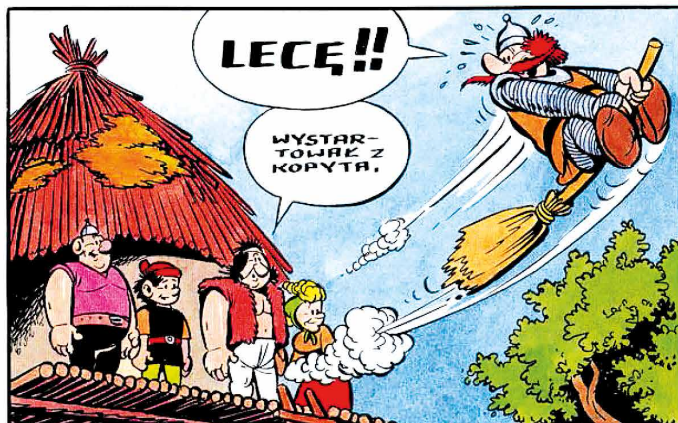
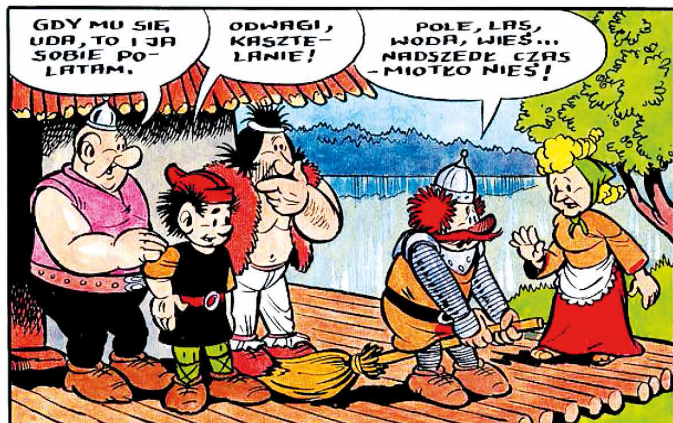
- Przeczytaj fragment komiksu Janusza Christy *Szkoła latania*. Zwróć uwagę na to, jakim uczniem okazał się Mirmil.

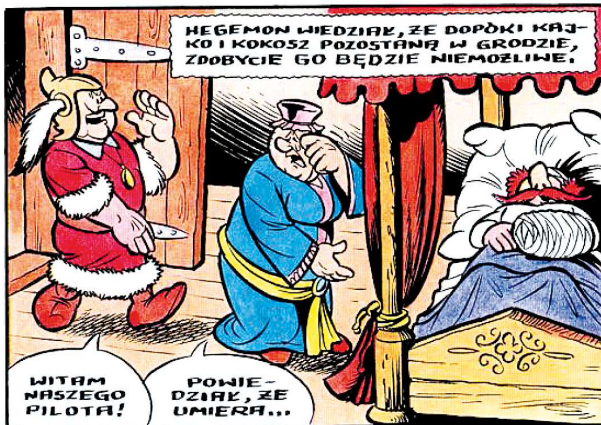
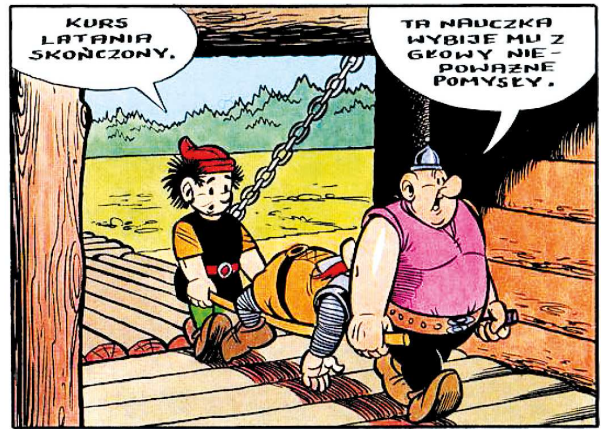
Janusz Christa – patrz s. 13.

Janusz Christa *Szkoła latania*

(fragment)

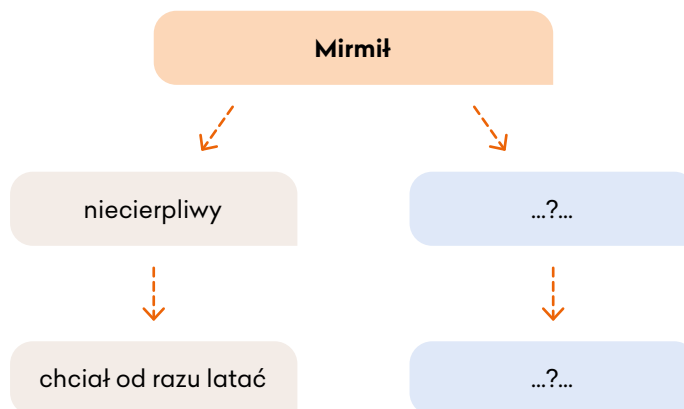

- 1 Wymieńcie cechy Mirmiła jako ucznia i uzasadnijcie wybory przykładami zachowań. Swoje spostrzeżenia zanotujcie w postaci mapy myśli.

Ciekawe!

O innej lekcji latania na miotle przeczytasz w rozdziale 9 książki J.K. Rowling pt. *Harry Potter i Kamień Filozoficzny*.

- 2 O czym świadczy ostatnia scena komiksu? Powiedz, co należy robić, aby osiągać sukcesy w nauce.
- 3 W szkole ważny jest też nauczyciel. Ustalcie na podstawie wypowiedzi ciotki Jagi, dlaczego nie uważała się za najlepszą nauczycielkę.
- 4 Na podstawie powyższego fragmentu napisz w zeszycie regulamin lekcji latania. Pamiętaj, by punkty były zwięzłe. Możesz wzorować się na regulaminie obowiązującym w twojej szkole.

- 5 Znajdź w komiksie **wyrazy dźwiękonaśladowcze**. Zwróć uwagę, jak je zapisano. Dlaczego w tym fragmencie komiksu wyrazy dźwiękonaśladowcze są szczególnie ważne?
- 6 Wymyśl i zapisz w zeszyte dwa wyrazy dźwiękonaśladowcze, które można by wykorzystać w przedstawieniu akcji komiksu. Następnie poproś koleżankę lub kolegę z klasy o ich przeczytanie. Powiedz, w jakich sytuacjach używasz wyrazów dźwiękonaśladowczych.
- 7 Przyjrzyj się ponownie budowie komiksu. Przypomnij te jego cechy, które sprawiają, że wiele osób chętnie czyta komiksy. Dokończ podane zdania w zeszycie.

*Komiks przypomina film,
ponieważ ...?...*

*Komiks przypomina książkę,
ponieważ ...?...*

Bohaterowie komiksu ...?...

Teksty w komiksach są ...?...

- 8 Napisz opowiadanie pt. *Mój pierwszy dzień w Wyższej Szkole Latania*. Opisz, jak przebiegały zajęcia i jak wyglądały loty próbne pod okiem doświadczonego instruktora. Zainspiruj się planem lekcji, który obowiązywał w szkole, w której uczył się Mirmić.

Sprawdź się!

- Innym przedmiotem, na którym latają różni fantastyczni bohaterowie, jest dywan. Napisz opowiadanie pt. *Podróż latającym dywanem*.

▲ Wiktor Wasniecowa, *Latający dywan*, 1880

Wyrazy dźwiękonaśladowcze

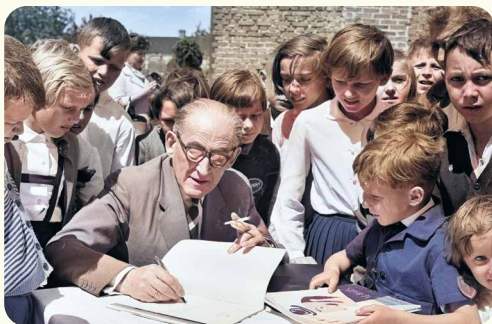
to wyrazy, za pomocą których nazywamy odgłosy. Niektóre wyrazy dźwiękonaśladowcze oddają jedynie brzmienie dźwięku, np.: *ćwir*, *bach*, *bum*. Inne są jednocześnie nazwami tych dźwięków, np.: *zgrzyt*, *szelest*, *huk*, *szept*.

PLAN LEKCJI

1. Zaklęcia wstępne.
2. Zasady ruchu.
3. Czary szczegółowe.
4. Smarowanie.

Akademia pana Kleksa

Jan Brzechwa żył w latach 1898–1966. Z zawodu był adwokatem. Został zapamiętany jako autor wielu utworów dla dzieci, m.in. *Akademii pana Kleksa*, która została dwukrotnie sfilmowana.

Nazwisko **Brzechwa** jest **pseudonimem literackim**, czyli nazwą, której pisarz używa zamiast swojego nazwiska. Prawdziwe nazwisko twórcy to Lesman. Wyraz *brzechwa* oznacza część strzały.

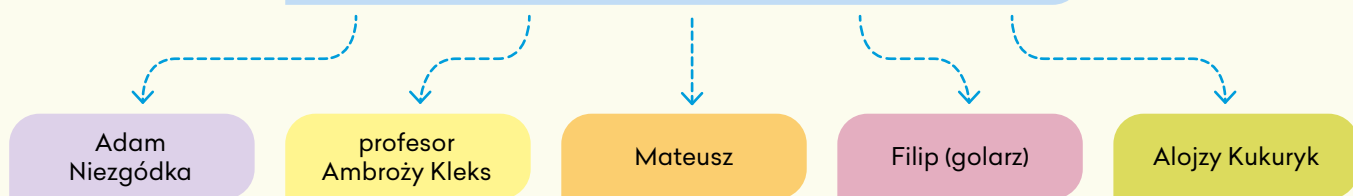
Z utworu Jana Brzechwy dowiadujemy się, że chociaż wszystko, co nas otacza, może zniknąć, to wyobraźnia jest siłą i źródłem wszelkiej magii w naszym życiu. Świat jest ciekawszy, gdy używa się wyobraźni, a opowieści są równie ważne jak rzeczywistość.

Księżyc raz odwiedził staw,
Bo miał dużo ważnych spraw.
Zobaczyły go szczupaki:
„Kto to taki? Kto to taki?”
Księżyc na to odrzekł szybko:
„Jestem sobie złotą rybką!”

Wierszyk Adasia Niezgódki

Główni bohaterowie

Ważne wątki w utworze

nauka w Akademii pana Kleksa
perypetie Adasia Niezgódki w szkole
niezwykłe dzieje Mateusza
tajemnice pana Kleksa
plany golarza Filipa

Po przeczytaniu książki *Akademia pana Kleksa* odpowiedz na pytania. Odpowiedzi zapisz w zeszycie.

Akademia

- 1 Powiedz, kto mógł zostać uczniem Akademii pana Kleksa.

Pan Kleks [...] nie ma zamiaru zaśmieszać sobie głowy wszystkimi literami alfabetu.

- 2 Przedstaw plan dnia uczniów w Akademii pana Kleksa.

- 3 Opisz, na czym polegała lekcja geografii w Akademii pana Kleksa.

Byłem już poprzednio w dwóch szkołach, ale po raz pierwszy w życiu widziałem taką lekcję geografii.

- 4 Przedstaw, czego można było nauczyć się na kleksografii.

- 5 Objaśnij, jakie umiejętności zdobywali uczniowie w „szpitalu chorych sprzętów”.

Po wejściu na salę oczom naszym przedstawiła się istna rupieciarnia.

- 6 Określ, jakim sposobem pan Kleks ulepszał sny swoich uczniów i w co je zamieniał po obejrzeniu w specjalnym lusterku.

Pan Kleks

- 7 Opisz, w jaki sposób pan Ambroży Kleks dbał o swój rozum i co robił w związku z tym każdej nocy.

Zdaniem pana Kleksa nie może być nic piękniejszego niż duże, czerwone lub żółte piegi.

- 8 Wymień składniki, z których pan Kleks potrafił przyrządzać posiłki, na przykład zupę pomidorową. Stwórz z nich przepis.

Rzeczywiście, muszę przyznać, że jeszcze nigdy w życiu nie jadłem nic równie smacznego, a przecież ugotowanie zupy nie trwało nawet pięciu minut.

- 9 Jak pan Kleks nazywał sam siebie? Wskaż właściwe nazwy spośród podanych.

sztukmistrz

czarownik

znawca bajek

wynalazca

- 10 Zagadka detektywistyczna.

W Akademii, na trzecim piętrze, znajdowały się najcenniejsze tajemnice pana Kleksa, do których można było dostać się tylko przez komin. Profesor Kleks przechowywał tam całą wiedzę otrzymaną od doktora Paj-Chi-Wo. Niestety, lalka Alojzy Kukuryk wdarła się tam i zniszczyła sekrety.

Misja: Ustal, czego dokładnie dotyczyły te sekrety i w jakiej formie pan Kleks je przechowywał. Co się stało z profesorem Kleksem po ataku Alojzego na jego skarbiec z tajemniczą wiedzą?

Mateusz

- 11 Opisz krótko postać, jaką szpak Mateusz był w swoim poprzednim życiu. Co sprawiło, że ją odzyskał?

Włożyłem czapkę na głowę i rzekłem:
– Chcę być ptakiem!

Adam Niezgódka

- 12 Objaśnij, jaki konkretny, bardzo niefortunny wypadek Adama Niezgódki, związany z atramentem, zdecydował o tym, że jego rodzice wysłali go do Akademii pana Kleksa.

- 13 Podaj powód, dla którego pan Kleks często wysyłał Adama Niezgódkę na wyprawy do sąsiednich bajek. Wymień jedną bajkę, którą odwiedził Adaś.

– Nie poznajesz mnie? Nazywam się Andersen. Dziwi cię, że tutaj pada śnieg [...]. Ale przecież musisz, chłopcze, zrozumieć, że ty jesteś z zupełnie innej bajki. Po co tutaj przyszedłeś?

- 14 Określ, jaka ważna lekcja płynie z przygody Adama w psim raju, a zwłaszcza z jego wizyty na ulicy Dręczycieli.

Biegłem myślami do Akademii pana Kleksa i z rozpaczą myślałem o tym, co by było, gdybym miał już na zawsze zostać w psim raju.

- 15 Ustal, jaką najważniejszą naukę – dotyczącą wyobraźni i tworzenia opowieści – Adam Niezgódka wyniósł z Akademii pana Kleksa.

- 16 Wskaż, kto na końcu opowieści wyjawiał Adamowi Niezgódce, że Mateusz, Akademia i sam pan Kleks byli częścią jednej wielkiej bajki.

– Jestem autorem historii o panu Kleksie – odparł szpakowaty pan. – Napisałem tę opowieść, gdyż ogromnie lubię opowieści fantastyczne i pisząc je, sam bawię się znakomicie.

Jan Brzechwa, *Akademia pana Kleksa*

Odpowiedz na podane pytania. Skorzystaj z lektury.

Jak wykorzystywać swoją wyobraźnię?

Jak polubić siebie?

Jak uczyć się rozumieć innych?

Jak okazywać szacunek innym osobom?

Jak stworzyć obraz i historię do niego?

Jak opiekować się sobą i własnymi snami?

Określ przesłanie książki Jana Brzechwy. Co pozostaje, nawet gdy wszystko, co nas otacza, znika?

Podsumowanie działu 3. Szkoła na kilka sposobów

Opowiadanie (jako forma wypowiedzi) – tekst, w którym przedstawione są powiązane ze sobą wydarzenia, tworzące **fabułę**.

Fabuła – wszystkie wydarzenia występujące w utworze literackim.

Fikcja literacka – świat przedstawiony w utworze, wymyślony przez autora. Miejsca, postacie, wydarzenia mogą być realistyczne, czyli prawdopodobne (tak jak w *Kłamczusze*), albo fantastyczne (tak jak w baśniach).

Nowości językowe

Przyimek to nieodmienna część mowy. W zdaniu przyimek jest niesamodzielny, co oznacza, że łączy się z innym wyrazem, najczęściej z rzeczownikiem, np.: **do** domu, **na** kolację, **za** boiskiem, **o** książce, **nad** lustrem. Połączenie przymka np. z rzeczownikiem nazywamy **wyrażeniem przyimkowym**.

Przysłówek to nieodmienna część mowy. Odpowiada na pytania: *jak?*, *gdzie?*, *kiedy?*. Przysłówek określa okoliczności danej czynności, m.in.: sposób – *wolno*, *dokładnie*; miejsce – *blisko*, *daleko*; czas – *teraz*, *później*.

Zdrobnienia – wyrazy, których używamy, aby określić mały rozmiar np. jakiegoś zwierzęcia czy przedmiotu (*kotek*, *krzeselko*) lub wyrazić czułość czy sympatię do kogoś (*córunia*, *dziadziuś*).

Wyrazy dźwiękonaśladowcze – wyrazy, za pomocą których nazywamy odgłosy, np.: *ćwir*, *bach*, *bum*, *zgrzyt*, *szelest*, *huk*, *szept*.

Uczymy się ortografii

Pisownia wyrazów z u

U piszemy w częstkach kończących wyrazy: *-unek* (*sprawunek*), *-uch* (*dzieciuch*), *-uchna* (*matuchna*), *-unia* (*córunia*), *-unio* (*dziadunio*), *-usia* (*milusia*), *-us* (*piegus*), *-uszek* (*placuszek*), *-uś* (*Maciuś*), *-utki* (*żółciutki*) itd.

U zapisujemy na początku większości wyrazów, np.: *ul*, *ulica*, *ucho*, i na końcu wyrazu, np.: *prezentu*, *ubioru*.

U piszemy w zakończeniach czasowników: *-uję*, *-uję*, *-ujesz*, *-ują*, *-ujemy*, *-uj*, np.: *prasuję*, *prasuje*, *maluj*.

Pisownię wielu wyrazów z *u* trzeba zapamiętać – nie podlegają żadnym zasadom, np.: *but*, *gruby*, *kluski*, *nurek*.

Pisownia wyrazów z h

H piszemy, gdy w wyrazach pokrewnych lub innych formach tego samego wyrazu wymieniana się na: *g*, *z*, *ż*, np.: *wahać się* – *waga*, *brać* – *brać*, *druh* – *drużyna*.

H piszemy również wtedy, gdy występuje po literze *z*, np.: *zhańbić*, *zheblować*.

Pisownię wielu wyrazów z *h* trzeba zapamiętać, np.: *hotel*, *historia*, *hrabia*.

Opowiadanie

Opowiadanie (wydarzenia tworzące fabułę)

fabuła - wszystkie zdarzenia przedstawione w utworze literackim

fikcja - wymyślone przez autora wydarzenia, bohaterowie, czas i miejsce opisane w utworze literackim

wydarzenia realistyczne

np. *Harcerze szybko rozpalili ognisko.*

wydarzenia fantastyczne

np. *Magowie wyczarowali zimne ognisko.*

Nieodmienne części mowy

Trzymają się mocno za ręce.

Przysłówek (jak?, gdzie?, kiedy?)

informuje o sposobie, np.
mocno, szybko

wskazuje na czas, np.
rano, wczoraj

informuje o miejscu, np.
dalej, blisko

Przyimek

nieodmienna, niesamodzielna część mowy,
np. *z, na, do, za, pod, zza, ponad, spoza*

przyimek + rzeczownik

↓
wyrażenie przyimkowe

np. *za + ręce* → *za ręce*,
do + domu → *do domu*

Sprawdź się!

- Przeczytaj podany tekst. Następnie wykonaj zadania w zeszycie.

Nauka przez sen, rzekome przyswajanie sobie wiadomości nagranych uprzednio na płytach lub taśmach i odtwarzanych w czasie snu uczącego się. Metoda ta, wprowadzona w życie we wczesnych latach 50. XX w., opierała się na teorii, że podświadomość śpiącego odbiera i zapamiętuje te informacje. Stosowano ją głównie w nauce języków obcych. Niestety, systemowi temu, mającemu umożliwić spożytkowanie czasu „marnowanego” na sen, przeczy doświadczenie kilku tysięcy lat nauki szkolnej: nie wynika z niego, aby uczniowie śpiący na lekcjach stawali się prymusami.

W. Kopaliński, *Słownik wydarzeń, pojęć i legend XX wieku*

- 1 Na podstawie podanego tekstu wyjaśnij, na czym polegała metoda nauki przez sen i czy była skuteczna.
- 2 Zastanów się, co mogło być powodem opracowania metody nauki przez sen. Zapisz krótkie wyjaśnienie.
- 3 Wybierz z tekstu dwa przymiotniki i utwórz od nich przysłówki.
- 4 Wypisz z przeczytanego fragmentu dwa przymyki. Dodaj do nich dowolne rzeczowniki i utwórz wyrażenia przymikowe.
- 5 Wstaw w puste miejsca odpowiednie przymyki.
 - A. ocena ...?... zachowania
 - B. wpisać stopień ...?... dziennika
 - C. książki leżą ...?... stole
 - D. zostawiła torbę ...?... wejściu
- 6 Napisz po dwa wyrazy z *h*:
 - A. na początku.
 - B. w środku.
 - C. na końcu.
- 7 Przepisz poprawnie podane wyrazy. Wstaw w miejsce znaków zapytania *ó* lub *u*.

g...?...r...?...je

mil...?...tki

...?...miem

gr...?...by

m...?...r...?...jemy

syn...?...ś

- 8 Do podanego tekstu dopisz zdanie informujące o tym, kto najczęściej zostaje prymusem.

9

Przyjrzyj się dziełom malarskim. Jakie sposoby nauczania zostały na nich pokazane? Którą formę nauki ty wolisz i dlaczego?

▲ Adriaen van Ostade [czyt. adrijen fan ostade], *Nauczyciel*, 1662

▲ Jean-Siméon Chardin [czyt. żą simeą szardę], *Dobra edukacja*, 1753

- 10 Określ, jakie były wady i zalety zbiorowego nauczania w dawnej szkole oraz indywidualnej nauki dawniej w domu.
- 11 Czy miejsca nauki przedstawione na obrazach przypominają szkoły poznanych przez ciebie bohaterów literackich? Wymień podobieństwa i różnice.
- 12 Określ, czego potrzebujesz, aby dobrze przygotować się do lekcji. Wskaż właściwe odpowiedzi.
 - A. ciszy, spokoju
 - B. koncentracji uwagi
 - C. zgiełku, bałaganu, chaosu
 - D. materiału opracowanego w zrozumiały sposób
- 13 Jak myślisz, czego można nauczyć się od swoich koleżanek lub kolegów w klasie? Uzasadnij odpowiedź.
- 14 Napisz opowiadanie, jak wyobrażasz sobie szkołę w przyszłości. Czy będzie ona podobna do twojej szkoły, czy może będzie w niej dużo np. różnych urzędzeń obsługiwanych przez sztuczną inteligencję?
- 15 Wskaż właściwe odpowiedzi. Określ, jakie zasady powinny być spełnione, aby opowiadanie było poprawnie napisane.
 - A. Tekst należy podzielić na akapity.
 - B. Wydarzenia powinny być ze sobą powiązane.
 - C. Narracja może być tylko pierwszoosobowa.
 - D. Opowiadanie nie musi mieć zakończenia.

4. Polskie historie i legendy

- Jakie znasz polskie symbole narodowe?
- W jakich sytuacjach śpiewamy hymn państwowy?
- Które miejscowości w Polsce są ci szczególnie bliskie?

Do HYMNU!

4.1. Jak powstał polski hymn państwowy (hymn państwowy, notatka historyczna)

Tego się dowiesz

- Wymienisz cechy hymnu państwowego.
- Poznasz okoliczności powstania polskiego hymnu państwowego.
- Wskażesz polskie symbole narodowe.

Hymn państwowy

– uroczysta pieśń stanowiąca jeden z symboli państwowych. Hymn państwowy jest śpiewany lub grany podczas uroczystości państwowych oraz w czasie oficjalnych zawodów sportowych.

¹ Reggio nell'Emilia – czyt. redżjo nel emilija

² legionista – tu: określenie żołnierza ochotnika służącego w Legionach Polskich generała Dąbrowskiego

³ Jan Henryk Dąbrowski (1755–1818) – twórca Legionów Polskich we Włoszech, walczył o niepodległość Polski

⁴ Napoleon Bonaparte (1769–1821) – cesarz Francuzów, prowadził wojny m.in. z zaborcami Polski

⁵ Michał Kleofas Ogiński (1764–1833) – polski kompozytor i działacz niepodległościowy

Podejmij temat

- Przeczytaj fragment 28. artykułu Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej na temat symboli narodowych.
 - Powiedz, gdzie można spotkać te symbole.
 - Co według ciebie oznacza wyrażenie *ochrona prawna użyte* w czwartym punkcie tekstu? W razie potrzeby skorzystaj ze słownika języka polskiego.

- Godłem Rzeczypospolitej Polskiej jest wizerunek orła białego w koronie w czerwonym polu.
- Barwami Rzeczypospolitej Polskiej są kolory biały i czerwony.
- Hymnem Rzeczypospolitej Polskiej jest *Mazurek Dąbrowskiego*.
- Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej Polskiej podlegają ochronie prawnej.

- Przeczytaj tekst o powstaniu polskiego hymnu państwowego. Zwróć uwagę na wydarzenia historyczne związane z jego powstaniem.

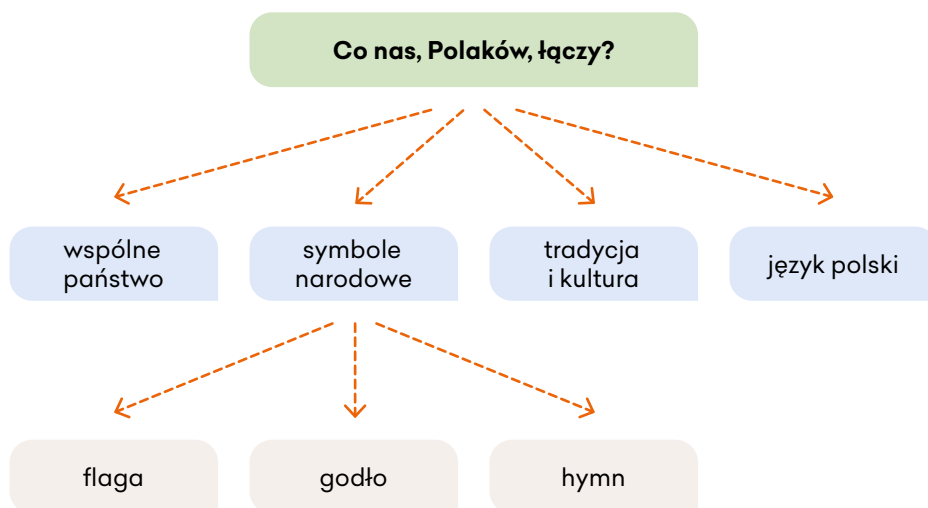
Jak powstał polski hymn państwowy?

Pieśń Legionów Polskich we Włoszech (inne tytuły: *Mazurek Dąbrowskiego*, *Jeszcze Polska nie zginęła*) powstała między 16 a 19 lipca 1797 roku w miejscowości Reggio nell'Emilia¹ we Włoszech, miała na celu pokrzepienie ruszających do boju legionistów². Tekst napisał Józef Wybicki, który w lipcu 1797 roku przyjechał do Włoch. W nadziei na odzyskanie niepodległości przez Polskę, która dwa lata wcześniej została podzielona między sąsiednie państwa: Rosję, Prusy i Austrię, Wybicki wraz z generałem Janem Henrykiem Dąbrowskim³ organizował Legiony Polskie, powstające przy armii francuskiej Napoleona Bonaparte⁴.

Autorstwo melodii pozostaje nieznane. Przez pewien czas uważano, że jej twórcą jest książę Michał Kleofas Ogiński⁵, lecz źródła historyczne temu zaprzeczyły. Pojawiający się w tytule hymnu wyraz *mazurek* oznacza nazwę tańca, na motywach którego została skomponowana ta melodia.

26 lutego 1927 roku pieśń autorstwa Józefa Wybickiego – pod tytułem *Mazurek Dąbrowskiego* – została urzędowo zatwierdzona jako polski hymn państwowy. W roku 1978 w Będminie – w domu narodzin Józefa Wybickiego – powstało Muzeum Hymnu Narodowego.

- 1 Wskażcie cechy tekstu *Jak powstał polski hymn państwowy?*, które pozwalają stwierdzić, że jest to **notatka historyczna**.
- 2 Powiedz, jakie wydarzenia historyczne mają związek z powstaniem polskiego hymnu państwowego.
- 3 Podzielcie się na grupy i ułóżcie quiz na temat okoliczności powstania hymnu polskiego. Możecie skorzystać z podanego wzoru.
 W którym wieku powstał polski hymn państwowy? Zaznacz właściwą odpowiedź.
 A. W XVII wieku.
 B. W XVIII wieku.
 C. W XIX wieku.
- 4 Porozmawiajcie o tym, co powoduje, że poczucie przynależności do narodu może przetrwać nawet wtedy, gdy państwo nie istnieje. Następnie zapiszcie pomysły w formie punktów.
- 5 Powiedzcie, co i dlaczego łączy wszystkich Polaków.

Notatka historyczna – krótka informacja o jakimś wydarzeniu, postaci itp.; podaje się w niej dane historyczne, np.: daty, miejsca autentycznych zdarzeń, ich przebieg, osoby, które w nich uczestniczyły.

Muzeum Hymnu Narodowego

▲ Muzeum Hymnu Narodowego w Będzinie mieści się w dworcu, w którym urodził się Józef Wybicki. W muzeum możecie obejrzeć wystawę poświęconą autorowi hymnu i jego działalności, ukazanej na tle epoki, w której żył. Ponadto poznacie burzliwe dzieje *Mazurka Dąbrowskiego*, a także historię kształtowania się polskich symboli narodowych.

Sprawdź się!

- 1 Opowiedz o okolicznościach powstania polskiego hymnu państwowego.
- 2 Opisz, jak wygląda godło Polski – jeden z najważniejszych symboli narodowych.

4.2. Bacność! Do hymnu! (refren)

Tego się dowiesz

- Poznasz tekst polskiego hymnu państwowego.
- Wskażesz refren i zwrotki w hymnie.
- Wyjaśnisz znaczenie hymnu państwowego dla Polaków.

▲ **Józef Wybicki** (1747–1822)
– pisarz, działacz polityczny, współtwórca Legionów Polskich we Włoszech, autor tekstu pieśni *Mazurek Dąbrowskiego*, która stała się polskim hymnem państwowym.

¹ za twoim przewodem –
pod twoim dowództwem

² Stefan Czarniecki
(1599–1665) – hetman,
uczestnik wielu wojen
prowadzonych w obronie
Polski, m.in. ze Szwedami

Podejmij temat

- Porozmawiajcie o tym, kiedy najczęściej Polacy śpiewają hymn państwowy. Jak się wtedy zachowują?
- Przeczytaj tekst *Mazurek Dąbrowskiego*. Zwróć uwagę na budowę utworu.

Józef Wybicki

Mazurek Dąbrowskiego

Jeszcze Polska nie zginęła,
Kiedy my żyjemy.
Co nam obca przemoc wzięła,
Szablą odbierzemy.

Marsz, marsz Dąbrowski,
Z ziemi włoskiej do Polski.
Za twoim przewodem¹
Złączym się z narodem.

Przejdziem Wisłę, przejdziem Wartę,
Będziem Polakami,
Dał nam przykład Bonaparte,
Jak zwyciężać mamy.

Marsz, marsz Dąbrowski,
Z ziemi włoskiej do Polski.
Za twoim przewodem
Złączym się z narodem.

Jak Czarniecki² do Poznania
Po szwedzkim zaborze,
Dla ojczyzny ratowania
Wrócim się przez morze.

Marsz, marsz Dąbrowski,
Z ziemi włoskiej do Polski.
Za twoim przewodem
Złączym się z narodem.

Już tam ojciec do swej Basi,
Mówi zapłakany –
Słuchaj jeno³, pono⁴ nasi
Biją w tarabany⁵.

Marsz, marsz Dąbrowski,
Z ziemi włoskiej do Polski.
Za twoim przewodem
Złączym się z narodem.

³ jeno – tylko

⁴ pono – ponoć, podobno, zdaje się

⁵ taraban – bęben używany w dawnym wojsku

- 1 Znajdź w tekście hymnu część, która się powtarza (**refren**), i pozostałe części (zwrotki). Następnie oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń – przy każdym zdaniu wskaż wyraz *Prawda* lub *Fałsz*.

W pieśni <i>Mazurek Dąbrowskiego</i> jest osiem zwrotek.	Prawda	Fałsz
Pojawiający się czterokrotnie refren wzmacnia rytm utworu.	Prawda	Fałsz
W każdej zwrotce jest pięć wersów.	Prawda	Fałsz

Refren – wers lub kilka wersów wiersza lub pieśni, które powtarzają się w utworze w regularnych odstępach, np. po każdej zwrotce.

- 2 Wskażcie w tekście hymnu fragmenty informujące o wymienionych poniżej wydarzeniach historycznych.

najazd Szwedów na Polskę – 1655 rok

rozbiory Polski – zagarnięcie ziem polskich w 1772, 1793 i 1795 roku przez trzy państwa: Austrię, Prusy i Rosję

powstanie Legionów Polskich we Włoszech – 1797 rok

walki Napoleona Bonaparte z wrogami Polski

walki o odzyskanie niepodległości

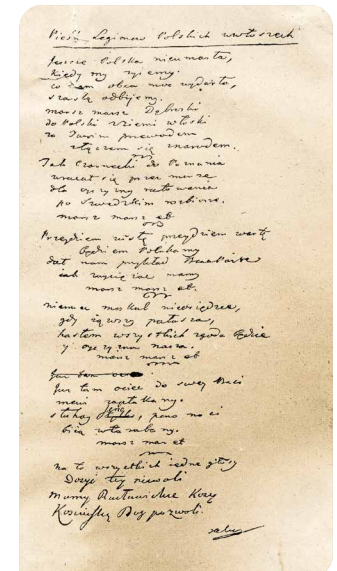
- 3 Tekst *Mazurek Dąbrowskiego* wyraża nadzieję na odzyskanie niepodległości. Zapisz w zeszycie słowa, które o tym mówią.

- 4 Określcie, kim jest podmiot mówiący w hymnie.

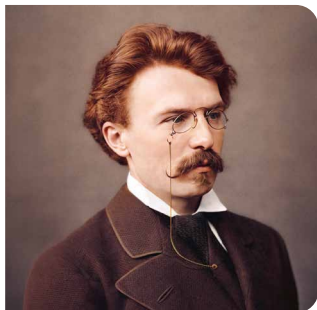
- a) Znajdźcie czasowniki występujące w 1. osobie.
b) Dlaczego te czasowniki mają formę liczby mnogiej?

- 5 Powiedz, które fragmenty hymnu można odnieść do współczesnych Polaków. Uzasadnij swój wybór co najmniej jednym argumentem.

▲ Kopia rękopisu *Pieśni Legionów Polskich we Włoszech* autorstwa Józefa Wybickiego

- 6 Podaj przykłady okoliczności, w których polski hymn państwowy jest wykonywany w waszej szkole. W jaki sposób należy się zachowywać podczas śpiewania hymnu?
- 7 Przeczytajcie z podziałem na role wiersz Władysława Bełzy, poety tworzącego w czasach zaborów. Zwróćcie uwagę na odpowiedzi, których udziela pytany.

▲ **Władysław Bełza**
(1847–1913) – nazywany
piewcą polskości, autor
wierszy patriotycznych dla
dzieci i dorosłych. Jego
słynny zbiór *Katechizm
polskiego dziecka* został
opublikowany w 1900 r.

¹ katechizm – tu:
podstawowe zasady
w jakiejś dziedzinie

W tytule wiersza pojawia
się słowo *katechizm*.
Przeczytaj zamieszczone
w przypisie wyjaśnienie
tego pojęcia i powiedz,
jak wiąże się ono z treścią
utworu.

Władysław Bełza **Katechizm¹ polskiego dziecka**

- Kto ty jesteś?
 - Polak mały.
- Jaki znak twój?
 - Orzeł biały.
- Gdzie ty mieszkasz?
 - Między swemi.
- W jakim kraju?
 - W polskiej ziemi.
- Czym ta ziemia?
 - Mą Ojczyzną.
- Czym zdobyta?
 - Krwią i blizną.
- Czy ją kochasz?
 - Kocham szczerze.
- A w co wierzysz?
 - W Polskę wierzę.
- Coś ty dla niej?
 - Wdzięczne dziecię.
- Coś jej winien?
 - Oddać życie.

- 8 Powiedz, jakie uczucia wyraża osoba udzielająca odpowiedzi na pytania sformułowane w wierszu. Co o tym świadczy?

- 9 Porozmawiajcie o tym, jakie znaczenie dla młodych Polaków żyjących pod zaborami mógł mieć wiersz Władysława Bełzy. Czy przesłanie utworu jest aktualne do dziś?

Sprawdź się!

- Znajdź w słowniku języka polskiego wyraz *ojczyzna*. Następnie napisz w zeszycie, dlaczego Polska jest twoją ojczyzną.

Hymn Polski

żywo
głośno

Muzyka: autor nieznany
Słowa: Józef Wybicki

Je - szcze Pol - ska nie - zgi - nę - ła, kie - dy my ży - je - my.

Co nam o - bca prze - moc wzię - ła, sza - błą o - dbie - rze - my.

Marsz, marsz, Dą - bro - wski, z zie - mi wło - skiej do Po - lski!

Za two - im prze - wo - dem złą - czym się z na - ro - dem.

Godło Polski na przestrzeni wieków

Zaobserwuj, jak zmieniało się godło Polski na przestrzeni wieków. Na podstawie poniższych informacji zredaguj na ten temat krótką notatkę.

Godło z czasów PRL
1944-1990

Współczesny wizerunek orła
w polskim godle

Godło Rzeczypospolitej Polskiej
wzór z 1927 r.

Godło z czasów powstania
listopadowego 1831-1832

Godło z czasów
dynastii Piastów 966-1370

Godło polsko-litewskiego
państwa Jagiellonów 1386-1569

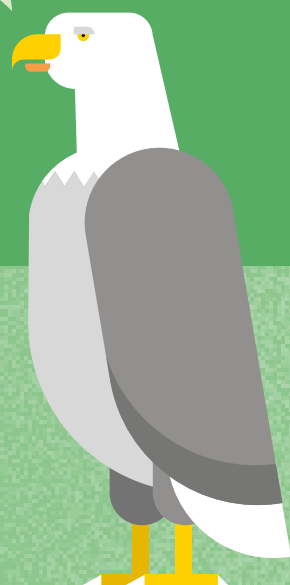
Kolory oraz wygląd godła i flagi naszego państwa, a także tekst *Mazurka Dąbrowskiego* zostały określone w Ustawie o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej oraz o pieczęciach państwowych.

Art. 21.
Godłem Rzeczypospolitej Polskiej jest wizerunek orła białego ze złotą koroną na głowie zwróconej w prawo, z rozwiniętymi skrzydłami, z dziobem i szponami złotymi, umieszczony w czerwonym polu tarczy.

Obejrzyj poniższe zdjęcia i powiedz, gdzie i dlaczego umieszcza się wizerunek orła białego.

● Poszukaj w internecie innych przykładów umieszczania wizerunku orła białego.

4.3. Skąd nasza Polska (legenda)

Tego się dowiesz

- Poznasz tekst legendy o Lechu.
- Wskażesz główne cechy legendy.
- Porównasz treść legendy i źródła historycznego.

Podejmij temat

- Porozmawiajcie o tym, co wiecie na temat powstania państwa polskiego, np. z lekcji historii.
- Przeczytaj informacje o legendzie.

Legenda to opowieść przekazywana z pokolenia na pokolenie, zazwyczaj ustnie. Jest zmyślona, czyli fikcyjna. Zwykle wiąże się z jakimś miejscem, zdarzeniem, postacią, nazwą, imieniem, ale w taki sposób, że fakty, postacie historyczne przeplatają się ze zdarzeniami, postaciami nieprawdopodobnymi, fantastycznymi. Legendy wyjaśniają często powstanie jakichś miejsc lub ich nazw. Zamiast słowa legenda używa się także wyrazu **podanie**. Pierwotnie legenda była opowieścią pisaną, przedstawiającą życie świętych.
- Powiedz, jakie tematy podejmowane są zwykle w legendach.
- Podzielcie się na grupy. Niech pierwsza grupa przeczyta legendę o Lechu, Czechu i Rusie w opracowaniu Cecylii Niewiadomskiej, a druga – wiadomości na temat powstania państwa polskiego zamieszczone w podręczniku do historii.

Cecylia Niewiadomska

(1855–1925) – pisarka, tłumaczka; przełożyła na język polski *Baśnie* Hansa Christiana Andersena, opracowała wiele legend polskich.

Cecylia Niewiadomska

Podanie o Lechu

Dawno już, bardzo dawno, może z tysiąc lat temu, trzech braci, Lech, Czech i Rus, rozeszło się w trzy strony świata, aby założyć sobie nowe państwa.

Lech udał się na północ. Szedł długo przez wielkie, nieprzebyte puszcze, które okrywały wówczas naszą ziemię, przedzierał się przez gąszcze, przebywał moczary¹, kierując się jedynie słońcem lub biegiem wód, aż wyszedł na równinę nad brzegiem Warty. Zachwycony pięknnością kraju, żyznością ziemi, obfitością ryb i zwierzyny, postanowił tu się zatrzymać i gród² sobie zbudować.

Grodem nazywano wówczas miejsce zabezpieczone, gdzie można się było bronić przed napaścią nieprzyjaciela. [...]

Kiedy w puszczy z rozkazu Lecha ścinano drzewa na budowę grodu, znaleziono całe gniazdo białych orłów. Lech wziął to za dobrą wróżbę i białego orła obrał sobie za znak wojenny, a gród, który zbudowano, nazywał Gnieznem.

¹ moczary – tereny podmokłe porośnięte roślinnością

² gród – dawna osada obronna lub warowna siedziba księcia

1 Podzielcie się wiadomościami na temat powstania państwa polskiego.

- Powiedzcie, jak – według źródła, które poznaliście – mogło powstać nasze państwo.
- Znajdźcie podobieństwo między treścią legendy a faktami historycznymi z dziejów Polski.
- Ustalcie w dyskusji: czy legendy mogą być wartościowym źródłem historycznym i czy pojawiają się w nich treści notowane także przez historyków? Zwróćcie też uwagę na literacki charakter legend.
- Zapiszcie wnioski, do którego doszliście podczas dyskusji.

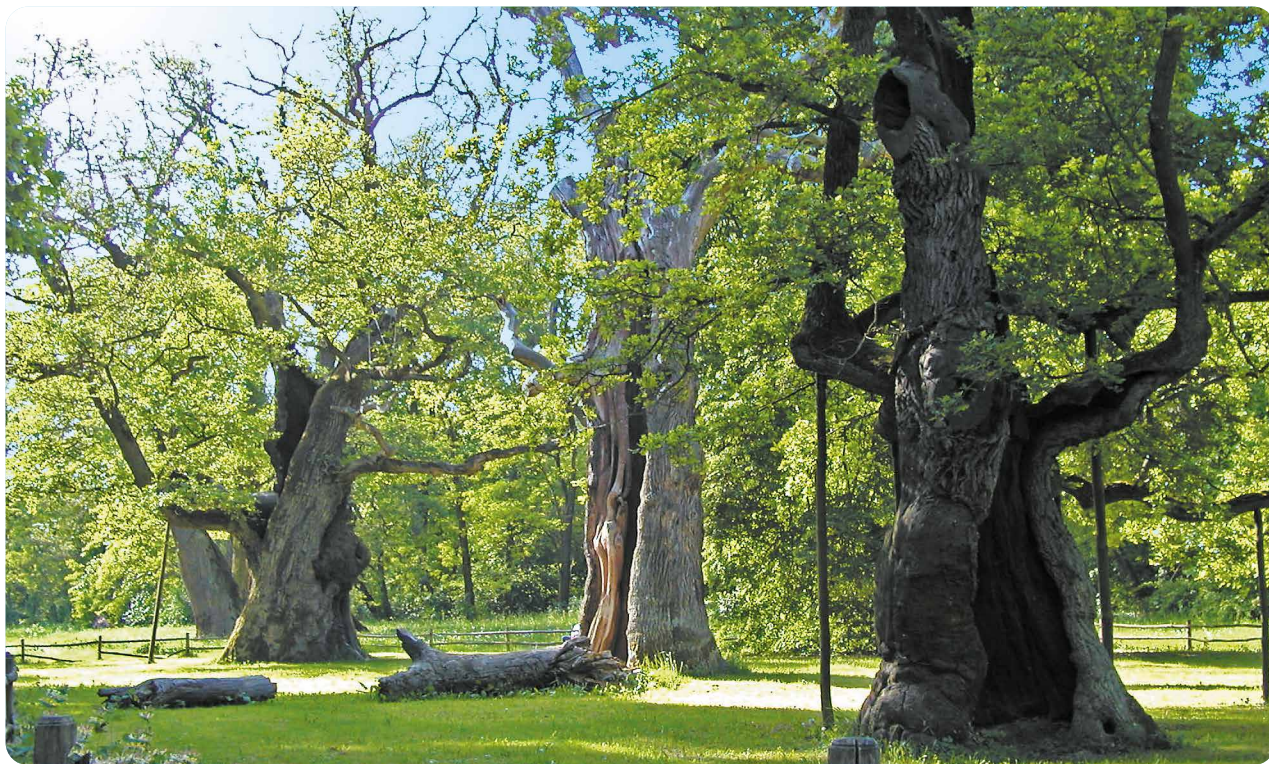

2 Opisz krainę, do której trafił Lech. Czy przypomina ona dzisiejsze rejony Polski?

3

Przeczytaj informacje o ciekawych pomnikach przyrody znajdujących się w Rogalinie. Zwróć uwagę na nadane im nazwy.

Rogalin to wieś leżąca w województwie wielkopolskim. Słynie z okazałych pomników przyrody – dębów rogałińskich. W Rogalińskim Parku Krajobrazowym rośnie ich ponad dwa tysiące. Pnie tych największych mają w obwodzie ponad dziewięć metrów. Najstynniejsze dęby z Rogalina noszą nazwy: Lech, Czech i Rus. Mają ok. 700 lat.

4

Obejrzyj powyższe zdjęcie i powiedz, jakimi przymiotnikami określającymi wiek można opisać przedstawione drzewa. Dlaczego – według ciebie – nadano im imiona trzech legendarnych braci?

Sprawdź się!

Opowiedz o wydarzeniach z legendy o Lechu.

4.4. Polska w liczbach (liczebnik główny i liczebnik porządkowy)

Tego się dowiesz

- Rozpoznasz w tekście liczebniki.
- Rozróżnisz liczebniki główne i porządkowe.
- Opowiesz, jak – według legendy – powstało Podhale.

Podejmij temat

- Porozmawiajcie o tym, co wiecie na temat regionu, w którym mieszkacie i chodzicie do szkoły. W której części Polski leży? W jakim województwie?
- Przeczytaj legendę o powstaniu jednego z regionów Polski – Podhala, które leży w południowej części naszego kraju, u podnóża najwyższych w Polsce gór – Tatr. Zwróć uwagę na to, co wpłynęło na ukształtowanie terenu Podhala.

▲ **Władysław Orkan**
(1875–1930) – pisarz i poeta, autor reportaży; ważnym tematem jego twórczości było życie górali oraz górskie krajobrazy.

Władysław Orkan **Legenda o Podhalu**

W siedem dni Pan Bóg stworzył świat, a potem stwarzał różne kraje ze wszystkim, co było potrzeba. [...] Za czym¹ zbliżył się ku stronie, gdzie miała być Polska. Postanowił ją jeszcze bogatszą uczynić przez to, że różne na jej obszarze umyślił założyć ziemie.

Właśnie kiedy zaczął Podhale budować, przechodzący мимо anioł zawołał: „Szczęść Boże!”. [...] Ośmielony stróż niebios zbliżył się ku Panu Bogu i przyzierał² chwilę jego pracy. A widząc, że to wcale nie taka trudna sztuka, zapragnął sam popróbować.

– Odpocznij – rzecze – Panie mój, a ja przez ten czas za Ciebie się potrudzę.

– Żebyś to mógł dać radę!

– Nie dam rady? [...] Zezwól, Panie, a ujrzysz, że nie gorsze potrafię zbudować kraje niż te, co spod Twej wykwitły ręki.

Stwórca świata uśmiechnął się na to pobłażliwie.

– Jeżeli chcesz koniecznie [...] spróbować, to możesz kończyć tę ziemię tu oto, którą zacząłem budować. – (Sądził Pan, że co dobrze zaczęte, to nie tak łatwo zepsuć). – A ja tymczasem przejdę dalej.

I przyszedł Pan Bóg w stronę ku północy, aby nowe tam ziemie ukształtować. Miało to być Proszowskie³ i Sandomierskie⁴. [...] Zawołał tedy do anioła:

– Jużes skończył swą pracę?

– Już! – odkrzyknął anioł.

– To chodź, przypatrz się moim ziemiom.

Anioł przyleciał na skrzydłach i już z góry wykrzyknął: „Ach!” – bo też było się czemu dziwić.

¹ za czym – następnie, potem

² przyzierał – przyglądał się

³ Proszowskie – region w województwie małopolskim z miastem Proszowice położonym niedaleko Krakowa

⁴ Sandomierskie – region w województwie świętokrzyskim z miastem Sandomierz

Ziemia proszowska jak dywan wzorzysty, rozkoszna, barw równina, przetykana kępami sadów, ruczajami. Sandomierska, wyższa nieco, pofalowana w doliny i wzgórze, chyliła się łagodnie ku słońcu południa i zdawała się grzać w jego promieniach. Wstęga Wisły szeroko zataczała błękitne półkola pomiędzy złotymi wzniesieniami. [...]

Kiedy anioł dość się już temu nadziwował, rzecze Pan Bóg:

– A teraz zobaczmy twoje Podhale.

Anioł, dumny ze swego dzieła, cieszył się już naprzód pochwałą⁵ Boską i wyprzedzał Pana krokiem niecierpliwym. Skoro stanęli na miejscu, Pan Bóg aż oczy przetaił, przestraszony, nie mogąc uwierzyć temu, co ujrzał.

– Coś ty tu porobił? – zakrzyknął.

Anioł sam się też zdumiał i strwożył⁶ wielce. Co innego bowiem zastał, niż pozostawił.

Przystępując do pracy, wyobraził był sobie, że nic lepszego ziemi dać nie może jak dużo, dużo ciepła. Przeto zebrał niesłychaną ilość kamieni, głazów i skał, spiętrzył je w wysokie góry aż ku niebu, ziemią z lekka jeno⁷ przyprószywszy, w tym przekonaniu, że gdy je tak ku słońcu wysoko wydźwignie, to gorąco samo wszystko sprawi i kraj żyznością zakwitnie.

Aliści⁸ pod ten czas⁹, kiedy w Sandomierskiem bawił, przyszła ulewa okrutna, strugi wody spłukały ziemię ze skał, zniosły ją na dół wyrwami potoków. Oczom teraz ukazały się groźne, spiętrzone ściany skalne, o nagich, w niebo wystających szczytach, o żlebach¹⁰ czarnych i przepaściach, [...] dzikością surową tchnące, no, jednym słowem, Tatry. A zaś na niższych stokach i pogórzach, gdzie woda nie zdołała ziemi spłukać, ścieliły się tylko mchem zarosłe, pustynne hale¹¹ lub zieleniły się tu i ówdzie płaty lichego¹² owsa.

– Coś ty za myśl miał – zobaczywszy to wszystko rzekł do anioła Pan Bóg – żeś tak tę ziemię ukształcił?

– Chciałem ją, Panie, podnieść tak wysoko – tłumaczył się strapiony¹³ anioł – żeby więcej ciepła słonecznego dla niej uzyskać.

– A przez to właśnie chłód jej sprowadziłeś. Ten nawet lichy owiesek, co na niej rodzić się może, zanim podoła dojrzeć, mróz zetnie. Tak, tak – zadumał się nad Podhalem Pan Bóg – będzie to przez twój nierozum¹⁴ kraj chłodu i głodu. Już się to nie da odrobić.

– Nie trap¹⁵ się, Panie – przystąpił z otuchą anioł. – Ja temu jeszcze zaradzę. Pozwól mi tylko, żebym tu ludzi utworzył, zobaczysz, jak sprawią¹⁶ te łąki marne, jak pokryją zbocza skalne uprawną rolę.

– Co to, to już nie! – rozgniewał się Pan Bóg – Chcesz się bawić, to możesz iść Sandomierzan albo też Proszowian stwarzać, którym przygotowałem kraj żyzny, bogaty. Ale górala pozostaw już mnie.

⁵ cieszył się już naprzód pochwałą – cieszył się, bo spodziewał się pochwały

⁶ strwożyć się – przestraszyć się

⁷ jeno – tylko

⁸ aliści – jednak, ale

⁹ pod ten czas – wtedy

¹⁰ żleb – strome zagłębienie w zboczu góry, może w nim płynąć potok

¹¹ hala – łąka położona wysoko w górach

¹² lichy – tu: słaby, nierozwinięty

¹³ strapiony – zmartwiony

¹⁴ nierozum – brak rozsądku, mądrości

¹⁵ trapić się – zmartwić się

¹⁶ sprawić – tu: zadbać o coś, zająć się czymś

I sam Pan Bóg wydumał¹⁷ tedy górala: o roślej, śmiałej postawie, o nogach jak ze stali, o oczach bystrych, orłowych, o umyśle lotnym, przedsięwziętym, o zaciętości niezwyklej, energii i sprycie – aby mógł na tej biednej aniołowej ziemi dać sobie radę.

▲ Górale z Podhala w strojach ludowych, w tle Tatry Wysokie (widok z Łapszanki koło Zakopanego)

- 1 Opowiedzcie o tym, jak – według legendy – powstało Podhale.
 - a) Kto je stworzył? Czym się kierował, nadając kształt regionowi?
 - b) Czego nie przewidział twórca Podhala? Jak ostatecznie wygląda ta część Polski?
- 2 Wskaż w utworze fragment, w którym jest mowa o cechach, jakie Bóg nadał góralom, mieszkańcom Podhala. W jaki sposób mają one ułatwić im życie w tym regionie?
- 3 Przypomnij cechy legendy i powiedz, dlaczego tekst Władysława Orkana można zaliczyć do legend.
- 4 Przyjrzyj się mapie i napisz w zeszycie pełnymi zdaniami odpowiedzi na podane pytania. Liczby zapisz słownie.
 - Na ile województw jest podzielona Polska?
 - Z iloma województwami graniczy województwo, w którym leży stolica Polski?
 - Którym z kolei województwem nadmorskim, licząc od zachodniej granicy Polski, jest województwo pomorskie?

Wyrazy użyte przez ciebie do zapisania liczby województw oraz ich kolejności to **liczebniki**.

Liczebnik to część mowy, która określa liczbę osób, zwierząt, rzeczy itp. lub ich kolejność.

Liczebniki	
główne	porządkowe
• odpowiadają na pytanie: <i>ile?</i> • określają liczbę osób, zwierząt, rzeczy itp., np.: <i>dwa, cztery, tysiąc</i>	• odpowiadają na pytanie: <i>który z kolei?</i> • określają kolejność osób, zwierząt, rzeczy itp., np.: <i>drugi, czwarty, tysięczny</i>

- 5 Wykorzystaj umieszczoną na poprzedniej stronie mapę Polski i ułóż dwa kolejne pytania, na które można odpowiedzieć, używając liczebników.
- a) Poproś koleżankę lub kolegę z ławki o udzielenie odpowiedzi.
b) Odpowiedz na pytania ułożone przez koleżankę lub kolegę.
c) Jakich liczebników użyliście w odpowiedziach – głównych czy porządkowych?
- 6 Wskaż w pierwszym zdaniu *Legendy o Podhalu* liczebnik główny. Następnie zamień go na liczebnik porządkowy.
- 7 Liczby umieszczone na tabliczkach przepis do zeszytu słownie: najpierw jako liczebniki główne, a następnie jako porządkowe.

- 8 W jakich okolicznościach używamy liczebników? Obejrzyj fotografie i ułóż po jednym zdaniu na temat przedstawionych na nich sytuacji. Wykorzystaj widoczne na zdjęciach liczebniki.

Sprawdź się!

- Przepisz do zeszytu podane liczebniki. Do głównych dopisz porządkowe, a do porządkowych główne.

sześć ósmy jedenasty czterdzieści dwudziesty siedemnaście

4.5. U nas jest pięknie (pозdrowienia)

Tego się dowiesz

- Opowiesz o swojej małej ojczyźnie.
- Napiszesz pozdrowienia na kartce pocztowej lub w SMS-ie.

Podejmij temat

- Które miejsce w Polsce lub na świecie najbardziej chciałabyś/chciałbyś odwiedzić? Porozmawiaj o tym z koleżankami i kolegami.
- Wyjaśnij znaczenie powiedzenia: *Cudze chwalicie, swego nie znacie. Sami nie wiecie, co posiadacie*. Czy – według ciebie – te słowa są trafne? Uzasadnij odpowiedź co najmniej dwoma argumentami.
- Przeczytaj wiersz *Być może*. Zastanów się, które miejsce podmiot mówiący uważa za najpiękniejsze.

Stanisław Ryszard Dobrowolski (1907–1985) – poeta, pisarz i tłumacz, autor tomików wierszy i tekstów piosenek, w tym żołnierskich.

Stanisław Ryszard Dobrowolski
Być może

Być może, gdzie indziej są ziemie piękniejsze
i noce gwiazdzistsze, i ranki jaśniejsze,
być może, bujniejsza, zieleńsza jest zieleń
i ptaki w gałęziach śpiewają weselej.

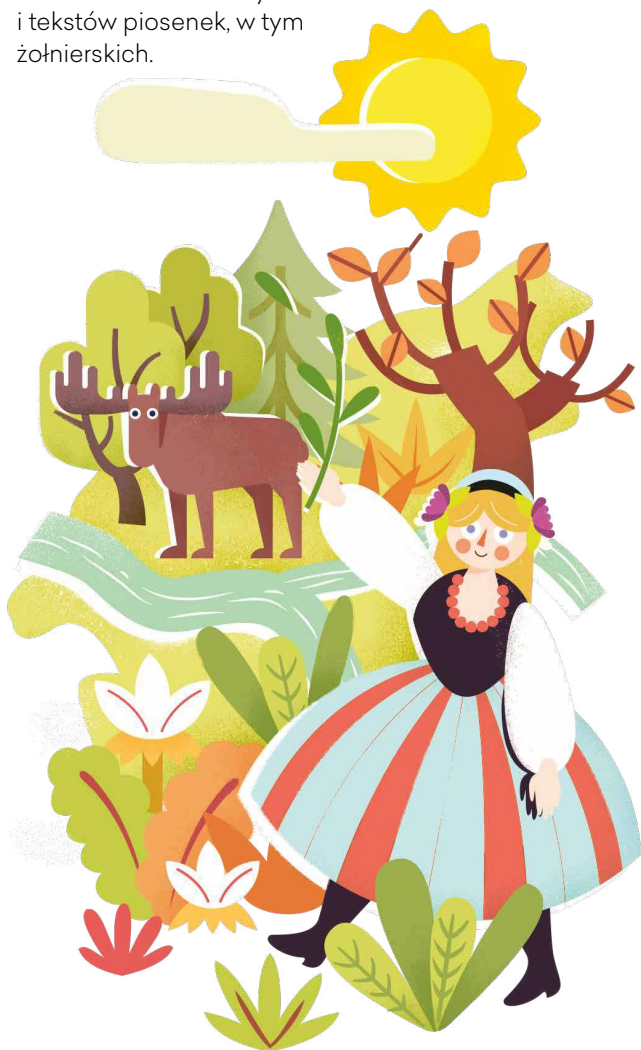
Być może, gdzie indziej... lecz sercu jest droższa
piosenka nad Wisłą i piasek Mazowsza.

Są zmierzchy na fiordach i cienie piramid,
i zorze polarne, i sen pod palmami,
stubarwne motyle, baśniowe ogrody
i miasta w ogrodach cudownej urody.

Być może, gdzie indziej... lecz sercu jest droższa
piosenka nad Wisłą i piasek Mazowsza.

Być może, być może, że wszystko gdzieś lepsze
– i ptaki, i gwiazdy, i śpiew, i powietrze,
że były gdzieś nawet szczęśliwsze narody
i drzewa wdzięczniejsze od wierzb u wody.

Być może, gdzie indziej... lecz sercu jest droższa
piosenka nad Wisłą i piasek Mazowsza.

1 Powiedz, o jakim miejscu opowiada podmiot mówiący w wierszu. Uzasadnij swoją odpowiedź odpowiednimi cytataми.

2 Opisując inne „ziemie”, podmiot mówiący używa wielu określeń. Wypisz je do zeszytu wraz z wyrazami określającymi (rzeczownikami).

Wzór: *ziemie – piękniejsze*.

3 Co podmiot mówiący w wierszu Stanisława Ryszarda Dobrowolskiego przeciwstawia pięknieszym krainom?

a) Wskażcie refren i ustalcie jego funkcję w wierszu.

b) O czym świadczy powtarzanie słów *być może*?

c) Jakie uczucia wyraża podmiot mówiący w wyliczeniach miejsc zagranicznych i zestawianiu ich z polskimi?

4 Powiedzcie, czy wiersz można podsumować poniższym powiedzeniem.

Cudze chwalicie, swego nie znacie. Sami nie wiecie, co posiadacie.

Swoje opinie wraz ze sformułowanymi argumentami zapiszcie w zeszytach.

5 Przepisz do zeszytu uzupełnione zdania, a potem odczytaj je koleżankom i kolegom.

Pięknie jest ...?... (gdzie?), ale ...?...

*Być może, gdzie indziej są ziemie
piękniejsze, lecz ...?...*

6 Mieszkamy w Polsce – to nasza ojczyzna. Ale też każdy z nas ma małą ojczyznę. Tak nazywamy najbliższy region albo miejscowość, w której jest nasz dom. Z tym miejscem wiążą się nasze wspomnienia i codzienne doświadczenia. Opowiedzcie o swoich małych ojczyznach.

Więcej na temat

Ważne słowo – Ojczyzna

Ojczyzna – kraj, w którym się urodziłeś, z którym jesteśmy związani emocjonalnie i kulturowo i w którym zwykle mieszkamy.

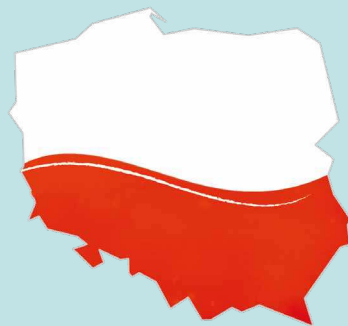
Inny słownik języka polskiego, red. Mirosław Bańko

Ojczyzna – kraj, w którym się ktoś urodził, którego jest obywatelem lub z którym jest związany więzią narodową.

Uniwersalny słownik języka polskiego, red. Stanisław Dubisz

Polska – nazwa przymiotnikowa, którą należy rozumieć jako *pol ska zie-mia*, nazwa ta znaczyła to samo, co polna ziemia, a więc „krajna pól”. Pochodzi od nazwy plemienia Polan, mieszkającego we wczesnym średnio-wieczu nad Wartą, na obszarze nazywanym wówczas Polską.

na podstawie: Władysław Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*

Więcej na temat

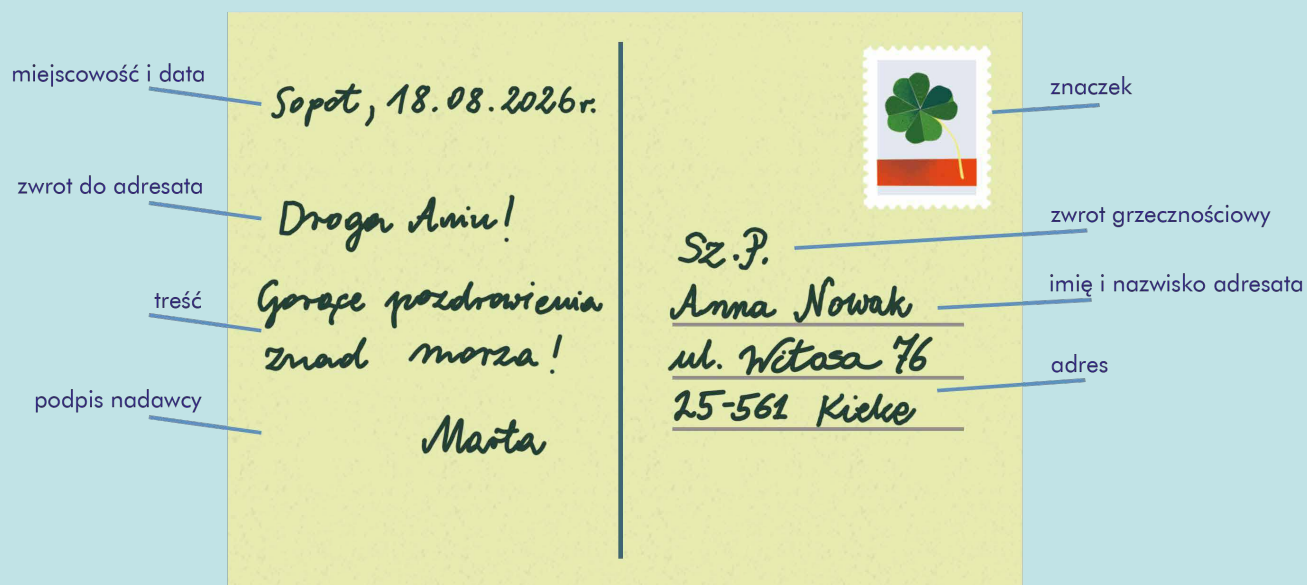
Jak przesyłamy pozdrowienia i życzenia?

Aby przesać komuś pozdrowienia (np. z wakacji) albo złożyć życzenia (np. z okazji imienin), możemy wykorzystać **kartki pocztowe**.

Pozdrowienia i życzenia zazwyczaj zawierają trzy ważne części:

- zwrot do adresata, czyli odbiorcy (np.: *Szanowny Panie!*, *Droga Aniu!*, *Kochany Dziadku!*);
- treść (np.: *Przesyłam pozdrowienia znad morza*; *Z okazji Dnia Dziadka składam Ci najserdeczniejsze życzenia*);
- podpis nadawcy (np.: *Kasia*, *Twój wnuk Kamil*).

Nad zwrotem do adresata (albo pod podpisem) warto umieścić nazwę miejscowości i datę (np. *Sopot, 18.08.2026 r.*).

Dziś najczęściej wysyłamy krótkie **wiadomości tekstowe (SMS-y)** za pomocą telefonów komórkowych. Piszemy w nich najważniejsze informacje, ale także pozdrowienia lub życzenia z różnych okazji. Możemy również za pomocą znaków (tzw. emotikonów) wyrazić swoje uczucia, na przykład :) – radość albo :(– smutek.

Sprawdź się!

- Napisz kartkę pocztową lub wiadomość SMS do koleżanki/kolegi z innego regionu Polski z pozdrowieniami ze swojej małej ojczyzny.

4.6. Nie trać ducha (pisownia wyrazów z ch)

Podejmij temat

● Powiedz, co – według ciebie – oznacza słowo *duch*. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika języka polskiego.

- Porozmawiajcie o tym, co każdy z was uważa za ogromny skarb. Wypiszcie na tablicy odpowiedzi, które powtarzają się najczęściej.
- Przeczytaj legendę *Największy skarb*. Zwróć uwagę na przebieg spotkania bohaterów z pewnym duchem.

Ewa Stadtmüller (opracowanie)

Największy skarb

Dwóch rębaczy¹ – stary Marcin i jego syn Bolko – jak zwykle zjechali na szychte². Długo szli wąskim i ciemnym chodnikiem³ podpartym starymi stemplami⁴.

– Jeszcze tylko parę dni i wyniesiemy się stąd – sapał Marcin.

Nie lubił tego miejsca. Źle się czuł, pracując tak daleko od innych.

– Sam sztygar⁵ mówił, że to już końcówka – pocieszał się.

Przez całą zmianę ojciec z synem pracowali ramię w ramię. Właśnie mieli uścisnąć, aby trochę odsapnąć, gdy powietrzem wstrząsnął straszliwy huk.

– Jezusie, Maryjo! – krzyknął Marcin. – Chodnik się wali!

Bolko zbladł jak ściana.

– Już po nas – pomyślał. – Zanim inni odkryją, co się stało, zanim dokopią się do zawalonego korytarza – może być za późno.

Chłopak spojrzał na ojca i serce ścisnęło mu się z żalu.

– Widziałem, że te stemple były zmurszałe⁶ – jęczał stary – ale myślał, że jeszcze wytrzymają.

Ojciec i syn usiedli ciężko przy węglowej ścianie. Błede światełka górniczych lamp tliły się coraz słabiej, aż zgasły zupełnie.

– Żywcem pogrzebani... – przemknęło Bolkowi przez głowę, ale zaraz odpędził złe myśli.

W komorze zrobiło się duszno. Stary Marcin oddychał z coraz większym trudem. Chwilami zdawało się, że traci przytomność.

Bolko nie wierzył, aby udało mu się znaleźć gdzieś wodę, ale nie mógł siedzieć beczynnym i patrzeć na cierpienie ojca. Po omacku zaczął posuwać się wzdłuż ścian. Nagle jego dłoń natrafiła na odrobinę wilgoci. Z małego pęknięcia w skale od czasu do czasu wydobywała się kropelka wody i z ledwie słyszalnym pluskiem spadała na ziemię. Bolko, nie zastanawiając się,

Tego się dowiesz

- Poznasz śląską legendę o duchu kopalni.
- Zapiszesz poprawnie wyrazy z *ch*.
- Powiesz, na co wymienia się *ch* w wyrazach pokrewnych.

Ewa Stadtmüller (czyt. sztaadmuler, ur. 1966) – autorka opowiadań i wierszy dla dzieci, scenariuszy teatralnych, opracowań baśni i legend (np. *Legendy polskie. Od Tatr do Bałtyku*).

¹ rębacz – tu: górnik wydobywający węgiel

² szychta – tu: czas pracy górników w kopalni

³ chodnik – tu: korytarz w kopalni

⁴ stempel – tu: drewniana belka, która podtrzymuje ściany i sufit korytarza w kopalni

⁵ sztygar – górnik, który kieruje pracą innych górników

⁶ zmurszałe – tu: zniszczone, grożące zawaleniem

⁷ czarka – małe naczynie,
rodzaj kubka

⁸ kamrat – towarzysz,
kolega

stulił mocno dłonie i w tę żywą czar⁷kę zaczął łąpać wodę. Ręce drętwiały mu, język przysychał do podniebienia, ale on ani drgnął. Gdy uzbierał tyle wody, podążył z nim ku ojcu.

– Byle się tylko nie potknąć. Oj, przydałby się kamrat⁸ z lampką...

Ledwie to pomyślał, zrobiło się jasno jak w dzień, a tuż przed nim stała świetlista postać z górniczą lampą w dłoni. Poznał Bolko Skarbnika – dobrego ducha śląskich kopalń.

– Spodobałeś mi się – odezwała się zjawą – Spójrz przed siebie. Widzisz tę szkatułkę? Pełna jest złota i klejnotów. Oto klucz. Otwórz skrzynkę i bierz tyle skarbów, ile uniesiesz.

Już miał Bolko wyciągnąć rękę, gdy uświadomił sobie, że dłonie ma zajęte.

– Nie mogę – potrząsnął głową. – Wodę ojcu niosę. Zbierałem ją długo i nie mogę zmarnować.

Świetlista postać zniknęła razem ze złotą skrzynką.

Stary Marcin chciwie spił krople wilgoci z rąk syna i odetchnął z ulgą.

– Dobrze uczyniłeś! – zadudnił w korytarzu czyjś potężny głos. – Weź kilof⁹ i rąb tam, gdzie widziałeś szkatułę, a prawdziwego skarbu się dokopiesz.

Bolko, choć osłabły, zaczął rąbać we wskazanym miejscu. Po kilku uderzeniach poczuł coś jakby cień powiewu. Serce zaczęło mu walić jak młotem. Teraz uderzenia posypały się jak grad, aż do chwili, gdy strumień świeżego powietrza wdarł się do komory.

Skoczył szybko Bolko po ojca i posadził go naprzeciw otworu, sam zaś rąbał dalej. Po godzinie dojrzał smugę światła.

– Ludzie!!! – zawołał co sił w płucach. – Ludzie, na pomoc!

– Słyszę was! – dobiegł z góry cieniutki dziecięcy głosik. – Już lecę po tatula.

– Udało się – szepnął Bolko i poczuł, że łączy go gorącym strumieniem płyną mu po czarnej od węgla twarzy.

– To Skarbnik was ocalił – mówili z przekonaniem górnicy, którzy przybyli im na pomoc. – To on szczelinę w skale uczynił i zapędził Basine kozy na owo uroczysko¹⁰.

– A mnie wskazał, gdzie mam rąbać, aby skarb odnaleźć – dorzucił Bolko.

– Jaki skarb? – zainteresowali się kamraci.

– Skarb największy – uśmiechnął się chłopak. – Życie...

⁹ kilof – narzędzie służące np. do rozbijania twardych powierzchni

¹⁰ uroczysko – tu: pustkowie, miejsce, w którym rzadko można spotkać ludzi

1 Opowiedz, w jakiej sytuacji znaleźli się dwaj górnicy, bohaterowie legendy *Największy skarb*.

2 Przeczytajcie zamieszczone na marginesie informacje o Skarbniku. Porównajcie je do tych, które pojawiły się w legendzie *Największy skarb*.

- Czym zajmuje się – według wierzeń górników – Skarbnik w kopalni?
- Jak ten duch kopalniany został oceniony w legendzie *Największy skarb*? Wskażcie właściwy cytat z utworu.
- W jaki sposób Skarbnik pomógł Bolkowi i jego ojcu?

3 Powiedz, co okazało się największym skarbem dla Bolka. Czy taki przykład pojawił się na tablicy w czasie rozmowy z rówieśnikami na początku lekcji?

4 Jeśli znasz legendę o Skarbniku inną niż zamieszczona w podręczniku, opowiedz jej treść koleżankom i kolegom w klasie.

Ciekawe!

Skarbnik, skarbek – duch kopalniany w tradycji ludu śląskiego i krakowskiego, groźny i mściwy władca dusz górników zmarłych w kopalni; [...] 'strażnik skarbow'. Ukazuje się jako siwobrody starzec [...], niekiedy w stroju górnika [...].

Władysław Kopaliński,
Słownik mitów i tradycji kultury

Ciekawe!

Wyraz *hart* (zaczynający się na *h*) oznacza wytrzymałość, odporność, nieugiętość. Natomiast słowo *chart* (zaczynające się na *ch*) to nazwa rasy psa.

- 5 Przeczytaj podane frazeologizmy ze słowem *duch* wraz z wyjaśnieniami. Które związki wyrazowe pasują do sytuacji, w jakiej znaleźli się bohaterowie legendy o Skarbniku?

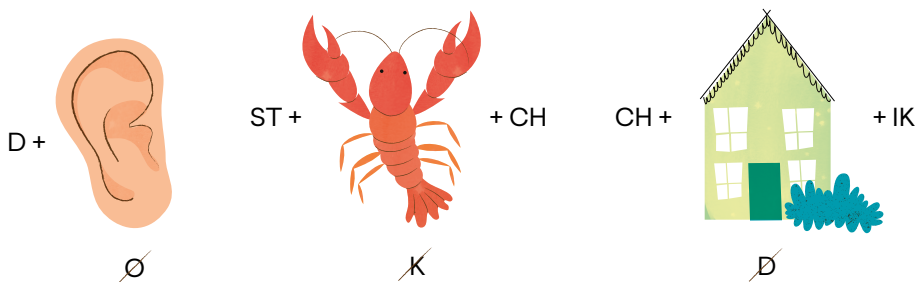
nie tracić ducha – nie poddawać się, nie tracić nadziei

iść z duchem czasu – być nowoczesnym, nadążać za modą

podnieść kogoś na duchu – pocieszyć kogoś, dodać komuś otuchy

hart ducha – niezwykła wytrzymałość, dzielność, niezłomność

- 6 Rozwiąż poniższe rebusy – zapisz w zeszycie powstałe wyrazy z *ch* i wyjaśnij ich pisownię. Skorzystaj z podanych informacji.

Kiedy piszemy *ch*?

Ch piszemy, gdy w wyrazach pokrewnych lub innych formach tego samego wyrazu *ch* wymienia się na *sz*, np.: *cicho* – *cisza*, *słuchać* – *słyszeć*.

Ch piszemy na końcu wyrazu, np.: *ruch*, *zuch*, *śmiech*, *pech*, *Stach*, *piach*. Wyjątkiem jest wyraz *druh*.

Ch piszemy po literze *s*, np.: *schemat*, *schody*, *schowek*.

Pisownię wielu wyrazów z *ch* trzeba zapamiętać – nie podlegają powyższym zasadom. Przykłady takich wyrazów to: *charakter*, *chwila*, *mechanik*, *wychowanie*, *choinka*.

- 7 Znajdź w tekście legendy *Największy skarb* pięć wyrazów z *ch*. Przepisz je do zeszytu i uzasadnij ich pisownię.
- 8 Od podanych rzeczowników utwórz zdrobnienia z *sz* (np. *duch* – *duszek*). Zapisz je w zeszycie.

brzuch

proch

mucha

puch

groch

- 9 Utwórz czasowniki od podanych rzeczowników i przymiotnika. Zapisz je w zeszycie i podkreśl wymieniające się głoski.

strach

grzech

suchy

śmiech

Zapisz w zeszycie nazwy przedmiotu oraz miasta przedstawionych na ilustracjach. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika ortograficznego.

...?...ełm rycerski

Miasto ...?...ełm (Plac doktora Edwarda Łuczowskiego)

- 10 Gdzie oni mieszkają? Napisz w zeszycie właściwe nazwy państwa lub miasta.

Chińczyk – ...?...

Chorwat – ...?...

Włoch – ...?...

Chorzowianin – ...?...

Częstochowianin – ...?...

- 11 Do każdego z podanych czasowników dopisz cząstkę s-. Zapisz utworzone czasowniki w zeszycie. Następnie ułóż z nimi po jednym zdaniu.

Wzór: *chodźć* – *schodźć*.

chować

chłodzić

chrupać

chronić

- 12 Przepisz do zeszytu podane związki wyrazowe, łącząc je z właściwymi wyjaśnieniami. Podkreśl wyrazy z *ch*. Następnie podaj przykłady sytuacji, które można określić tymi zwrotami.

jechać z kimś na jednym wózku

nie wzorować się na nikim,
być niezależnym

chodzić własnymi drogami

dzielić z kimś ten sam los

- 13 Ułóż kilka zabawnych wyrażeń zawierających wyrazy z *ch* lub *h*.

Wzór: *hiszpańska harmonia druha Hipolita; hałaśliwy chuligan chyba schwytany.*

Sprawdź się!

- Przerysuj do zeszytu tabelę i wpisz do niej po trzy kolejne przykłady wyrazów z *ch*: rzeczowników (nazw zwierząt, roślin, rzeczy) oraz czasowników (w bezokoliczniku).

Zwierzęta	Rośliny	Rzeczy	Czynności
tchórz ...?...	mech ...?...	kielich ...?...	machać ...?...

4.7. Polskie wschody poetyckie (przenośnia)

Tego się dowiesz

- Poznasz poetyckie opisy wschodu słońca.
- Rozpoznasz w wierszu przenośnię.

Podejmij temat

- Czy zdarzyło ci się oglądać wschód słońca, na przykład w czasie wakacji? Jeśli tak, opowiedz o tym przeżyciu.
- Obejrzyj zdjęcie wschodu słońca zrobione w Polsce. Powiedz, co zwraca twoją uwagę. W swojej wypowiedzi użyj epitetów i porównań.

- Przeczytaj fragmenty poetyckich opisów wschodu słońca. Zaobserwuj, na jakie elementy wschodu słońca zwrócili uwagę poeci.

Konstanty Ildefons Gałczyński – patrz s. 62.

¹ brzask – pierwsze promienie wschodzącego słońca

² zorza – tu: zjawisko świetlne towarzyszące wschodowi słońca, polegające na zmianie barwy nieba

³ rumienić – czerwienić

Konstanty Ildefons Gałczyński
Historia Rudego

(fragment)

Słońce zaczęło wschodzić
a słońce wschodziło tak:
nad pagórkiem, nad laskiem
coraz więcej promieni,
cień ucieka przed brzaskiem¹
zorza² drzewa rumieni³.

Adam Mickiewicz –
patrz s. 64.

Adam Mickiewicz
Pan Tadeusz

(fragment)

Nad Soplicowem słońce weszło i już padło
Na strzechy¹, i przez szpary w stodołę się wkradło:
I po ciemnozielonem, świeżem, wonnem² sianie,
Z którego młodzież sobie zrobiła poślanie,
Rozpływały się złote, migające pręgi
Z otworu czarnej strzechy jak z warkocza wstęgi;

¹ strzecha – dach ze słomy

² ciemnozielonem, świeżem, wonnem – dziś: ciemnozielonym, świeżym, wonnym; wonny – pachnący

- 1 Który z opisów wschodu słońca podobał ci się bardziej? Uzasadnij krótko swój wybór. Skorzystaj z podanego słownictwa.
- 2 Opracujcie w zeszytach tabelę na podstawie fragmentów wierszy. Znajdźcie cytaty dotyczące opisanych wschodów słońca.

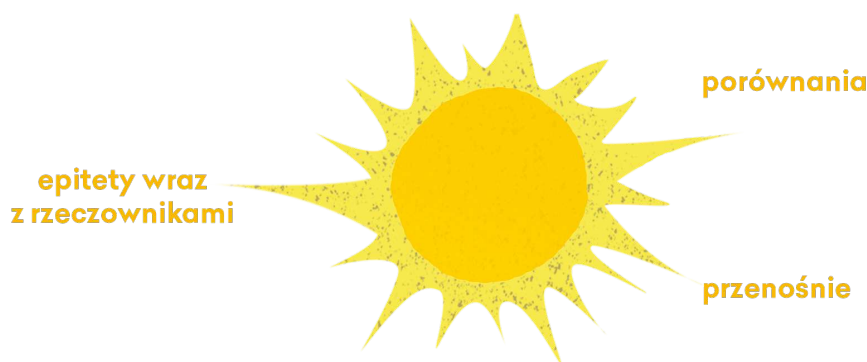

Jak wschodziło słońce?		
	w utworze K. I. Gałczyńskiego	w utworze A. Mickiewicza
miejsca pojawienia się słońca	...?...	...?...
sposób pojawienia się słońca	...?...	...?...
opisane elementy słońca	...?...	...?...
barwy słońca	...?...	...?...

- 3 Przeczytaj poniższy fragment wiersza Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego, zawierający **przenośnię**. Powiedz, jak można dosłownie odczytać te wersy, a jakie jest ich znaczenie przenośne.

cień ucieka przed brzaskiem
zorza drzewa rumieni

- 4 Wskażcie środki poetyckie użyte w opisach wschodzącego słońca. Opracujcie mapę myśli.

- 5 Pobawcie się w grupach w poetów i opiszcie wschód słońca. Możecie wzorować się na fragmencie utworu Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego lub Adama Mickiewicza.

Przydatne słownictwo

według mnie; moim zdaniem; sądzę, że...;
wybieram...; bardziej podoba mi się...;
waham się...; trudno się zdecydować...

Przenośnia (inaczej **metafora**) – użycie wyrazów w znaczeniu innym niż dosłowne; również niezwykle zestawienie słów. Przykład przenośni: *Wieczór zimowy sieje ciszę* – tak podmiot mówiący informuje, że jest cicho. Znaczenia przenośni czytelnik musi się domyślić, musi je odkryć.

Wykonaj telefonem komórkowym lub aparatem fotograficznym zdjęcie zachodzącego słońca. Przynieś je na kolejną lekcję języka polskiego.

Sprawdź się!

Przyjrzyj się ponownie fotografii przedstawiającej wschód słońca (s. 150). Powiedz, czy mogłaby być ilustracją do fragmentu wiersza Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego lub Adama Mickiewicza. Uzasadnij swoje zdanie.

4.8. Tak słońce zachodzi w Polsce

Tego się dowiesz

- Określisz barwy zachodzącego słońca.
- Rozpoznasz w wierszu poznane środki poetyckie.

Podejmij temat

- Obejrzyjcie – wykonane przez siebie lub znalezione w internecie – zdjęcia przedstawiające zachód słońca. Opiszcie, co na nich widzicie. Jakie barwy dominują na fotografiach?
- Narysuj w zeszycie kredkami zachodzące słońce.
- Obejrzyjcie swoje rysunki. Czy udało wam się oddać kolory zachodzącego słońca?
- Przeczytaj kolejny fragment utworu Adama Mickiewicza. Zwróć uwagę na nazwy barw, których poeta użył w opisie zachodu słońca.

¹ trzoda – grupa zwierząt

² murawa – gęsta trawa

³ cyranka – gatunek kaczki

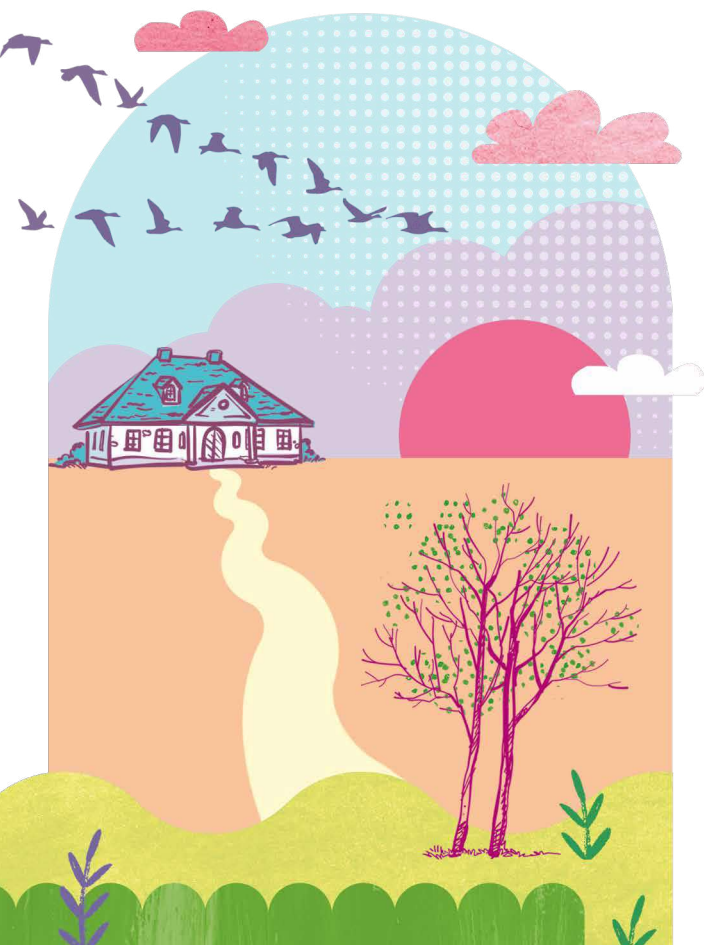
Adam Mickiewicz

Pan Tadeusz

(fragment)

Słońce już gości, wieczór był ciepły i cichy,
Okrąg niebios gdzieniegdzie chmurkami zastany,
U góry błękitnawy, na zachód różany;
Chmurki wróżą pogodę, lekkie i świecące,
Tam jako trzody¹ owiec na murawie² śpiące,
Ówdzie nieco drobniejsze, jak stada cyranek³;
Na zachód obłok na kształt rąbkowych firanek,
Przejrzysty, sfałdowany, po wierzchu perłowy,
Po brzegach pozłacany, w głębi purpurowy,
Jeszcze blaskiem zachodu tlił się i rozżarzał,
Aż powoli pożółkniał, zbladnął i poszarzał.
Słońce spuściło głowę, obłok zasunęło,
I raz ciepłym powiewem westchnąwszy – usnęło.

- 1 Wypisz w zeszycie nazwy kolorów użyte w opisie zachodu słońca. Z czego wszystkie opisane elementy brały swoje barwy?
- 2 Ustal, co jest głównym przedmiotem opisu. Czy jest nim samo słońce?
- 3 Wskażcie cytaty z powyższego tekstu, którymi podmiot mówiący przedstawia słońce i chmury. Nazwijcie te środki poetyckie.

Więcej na temat

Odkrycie Mikołaja Kopernika

Dawniej wierzono, że to Słońce krąży wokół Ziemi, jednak dziś wiadomo, że jest na odwrót. Mikołaj Kopernik, polski astronom, był twórcą dzieła pt. *O obrotach sfer niebieskich*, w którym opisał założenia tzw. teorii heliocentrycznej. Dowodzi ona, że to Ziemia obraca się wokół własnej osi i razem z innymi planetami krąży wokół Słońca.

Wstrzymał słońce, ruszył ziemię,
Polskie wydało go plemię.

Jan Nepomucen Kamiński, *Kopernik*, 1828

Obrót Ziemi wokół własnej osi, a także zmianę pór dnia można obserwować za pomocą zegara słonecznego. Obejrzyj obraz Jana Matejki. Na podstawie zamieszczonego powyżej tekstu uzasadnij, dlaczego malarz umieścił na nim te różne elementy.

▲ Zegar słoneczny na ratuszu w Sandomierzu

▲ Jan Matejko, *Astronom Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem*, 1872

- 4 Narysuj w dowolnym programie graficznym na komputerze zachód słońca na podstawie poetyckiego obrazu Adama Mickiewicza. Wykonaj pracę tak, aby była jak najwierniejszym odbiciem słów poety.

Sprawdź się!

Powiedz, które słowa szczególnie oddają nastrój zachodu słońca w wierszu Adama Mickiewicza. Zwróć uwagę na wyrazy nazywające spokój i senną atmosferę końca dnia.

4.9. O najślawniejszym polskim czarnoksiężniku

Tego się dowiesz

- Poznasz dwie wersje legendy o panu Twardowskim.
- Przekonasz się, jak legendy inspirują artystów.

¹ kontusz – staropolski strój męski, rodzaj długiej sukni z rękawami rozciętymi i spinanymi na plecach, wkładany na żupan

² żupan – staropolski strój męski, wyglądający jak długa, zapinana koszula ze stojącym kołnierzykiem i wąskimi rękawami

Kazimierz Władysław Wójcicki (1807–1879) – pisarz i dziennikarz; autor zbioru podań i opowieści ludowych pt. *Klechdy starożytnie*.

¹ dobry – tu: prawdziwy

² po mieczu i kądzieli – po ojcu i matce

³ cyrograf – tu: zobowiązanie podpisane własną krwią

⁴ serdeczny palec – palec czwarty, licząc od kciuka

⁵ czart – diabeł

⁶ ułapić – przyłapać

Podjmij temat

- Powiedz, czym zajmuje się czarnoksiężnik. Podaj przykłady czarnoksiężników, bohaterów utworów literackich lub filmów.
- Diabeł to postać bardzo popularna w ludowych opowieściach. Przeczytaj, jak przedstawiano Borutę i Rokitę – najpopularniejsze diabły polskie. Powiedz, jakie cechy i zachowania przypisywano im w legendach.

Boruta – w legendach i podaniach ludowych strach błotny i leśny, złośliwy i psotny [...], diabeł borowy, zwany też błotnikiem [...] w zależności od miejsc, gdzie straszył, który nadaremnie próbował zwalić wieżę w Łęczycy, pozostawiając na murze trwałe ślady łapy. Bohater [...] legendy o najbardziej polskim z diabłów, strzegącym skarbów zamku łeczyckiego, noszącym się po polsku, w kontuszu¹, [...] straszył ludzi i wciągał w trzęsawiska. [...]

Rokita – [...] diabeł równy co do znaczenia Borucie, występujący także w polskim stroju, w żupanie², kontuszu, przy szabli, ale niekiedy jako chłop czy zwierzę. [...] Był tematem podań i legend. Imieniem jego, oznaczającym krzew (wierzbę) pospolity na wilgotnych łąkach [...], nazywano też Borutę, diabła czającego się w zaroślach bagiennych.

Władysław Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*

- Przeczytaj fragment utworu *Twardowski*. Zwróć uwagę, w jaki sposób objaśniono w nim powstanie kopalni srebra i Skąły Sokolej oraz jaką rolę odegrał w tym diabeł.

Kazimierz Władysław Wójcicki
Twardowski

(fragment)

Twardowski był dobry¹ szlachcic, bo po mieczu i kądzieli². Chciał mieć więcej rozumu, niż mają drudzy poczciwi ludzie, i znaleźć na śmierć lekarstwo, bo nie chciało mu się umrzeć. W starej księdze raz wyczytał, jak diabła przywołać można [...]. Stał się prędko zawezwany i zawarł z sobą umowę. Na kolanach zaraz diabeł napisał długi cyrograf³, który własną krwią Twardowski, wyciśniętą z serdecznego palca⁴, podpisał.

Miedzy wielu warunkami był ten główny: że dopóty ni do ciała, ni do duszy czart⁵ żadnego prawa nie ma, dopóki Twardowskiego w Rzymie nie ułapi⁶.

Na mocy tej to umowy diabłu, jako swemu słudze, rozkazał naprzód, by z całej Polski srebro zaniósł w jedno miejsce i piaskiem dobrze przysypał. Wskazał mu Olkusz; posłuszny służka dopełnił rozkazu wydanego i z tego srebra powstała sławna kopalnia srebra w Olkusz.

Drugą rzecz kazał: do Pieskowej Skały by przyniósł skałę wysoką, przewrócił na dół najcieńszym końcem, ażeby tak wiecznie stała. Posłuszny giermek⁷, jako pan kazał, postawił skałę, co dotąd stoi i zwie się Skałą Sokolą.

Wszystko, co jeno zażądał żywnie⁸, miał na swoje zawołanie; jeździł na malowanym koniu, latał w powietrzu bez skrzydeł, w daleką drogę siadał na koguta i prędzej biegał⁹ niż konno [...].

Pani Twardowska na Rynku Krakowa ulepiła z gliny domek, w nim przedawała¹⁰ garnki i misy. Twardowski za bogatego przebrany pana, przejeżdżając z licznym dworem, tłuc je zawsze czeladzi¹¹ kazał. A kiedy żona ze złości wyklinała w pień, co żyje, on [...] śmiał się szczerze i wesoło.

Złota miał zawsze by¹² piasku; bo co chciał, to diabeł znosił. [...] raz był zaszedł w bór ciemnisty bez narzędzi czarnoksięskich. Zaczął dumać zamyślony; nagle napada go diabeł i żąda, aby niezwłocznie udał się prosto do Rzymu.

Rozgniewany czarnoksiężnik mocą swojego zaklęcia zmusił biesa¹³ do ucieczki [...].

W ostatku [...] zły duch, czekając dość długo na duszę czarnoksiężnika, przybiera postać dworzana¹⁴ i jako biegłego lekarza zaprasza niby do swojego pana, że potrzebuje pomocy. Twardowski za posłańcem śpieszy do pobliskiej wioski, nie wiedząc, że w niej się gospoda¹⁵ nazywała Rzymem.

Skoro tylko próg przestąpił onego mieszkania, mnóstwo kruków, sów, puchaczy osiadło dach cały i wrzaskliwymi głosy napełniło powietrze.

Twardowski od razu poznał, co go może tutaj spotkać, więc z kołyski dziecko małe, świeżo dopiero ochrzczone, porywa drżący na ręce, zaczyna piastować¹⁶, gdy w własnej postaci wpada diabeł do izby. [...] Już chciał porwać Twardowskiego, gdy spostrzegł wielką przeszkodę, bo małe dziecko na ręku, do którego nie miał prawa. Ale bies wnet znalazł sposób; przystąpił do czarnoksiężnika i rzecze:

– Jesteś dobry i prawy szlachcic: zatem *verbum nobile debet esse stabile*¹⁷.

Twardowski, widząc, że nie może złamać szlacheckiego słowa, złożył w kołyskę dziecko, a wraz ze swym towarzyszem wylecieli wprost kominem.

Zawrzało radośnie stado sów, wron, kruków i puchaczy. Lecą wyżej, coraz wyżej. [...]

Żal mu szczery serce ścisnął; [...] a więc podleciawszy wyżej, [...] z zmordowanej piersi silnie dobędzie ostatku głosu i zanuci pieśń pobożną.

Była to jedna z kantyczek¹⁸, które dawniej w swej młodości, kiedy nie znał żadnych czarów, duszę jeszcze miał niewinną, ułożył na cześć Marii

⁷ giermek – tu: sługa

⁸ co jeno zażądał żywnie – czego tylko sobie zażyczył

⁹ biegać – lecieć, biec, śpieszyć

¹⁰ przedawać – dziś: sprzedawać

¹¹ czeladź – grupa sług

¹² by – jakby

¹³ bies – diabeł

¹⁴ dworzan – dziś: dworzanin, osoba zajmująca jakieś stanowisko na dworze bogacza, władcy

¹⁵ gospoda – dawne określenie jadłodajni, restauracji

¹⁶ piastować – nosić na rękach, opiekować się

¹⁷ *verbum nobile debet esse stabile* – (łac.) słowo szlacheckie powinno być dotrzymane

¹⁸ kantyczka – pieśń religijna

i śpiewał zawsze codziennie. [...] Skończył pieśń całą, zdziwiony wielce patrzy, że w górę nie leci wyżej, że zawisł w miejscu. Spojrzy dokoła – już towarzysza nie widzi swojej podróży; głos jeno mocny nad sobą słyszy, co zagrzmiał w sinawej chmurze.

– Zostaniesz do dnia sądnego¹⁹, zawieszony tak jak teraz!

I tak zawisł w miejscu, dotychczas buja²⁰, a choć mu słowa w ustach zamaryły, choć głosu jego nikt nie dosłyszysz, starcy, co dawne pamiętają czasy, gdy miesiąc²¹ w pełni zabłyśnie, przed niewielu jeszcze laty wskazywali czarną plamkę jako ciało Twardowskiego, zawieszone do dnia sądu.

¹⁹ dzień sądny – dzień Sądu Ostatecznego, końca świata

²⁰ buja – tu: kołysze się

²¹ miesiąc – tu: księżyc

- 1 Ustal, czy podane w legendzie wytłumaczenie powstania kopalni i skały jest prawdopodobne. Uzasadnij swoją odpowiedź.
- 2 Diabeł z opowieści ludowych na stałe zagościł w naszym codziennym języku. Oto związki frazeologiczne związane z diabłem. Dopasuj do nich odpowiednie wyjaśnienia.

diabeł nie śpi

bardzo się czegoś bać

diabeł nakrył coś ogonem

trzeba być ostrożnym, czujnym

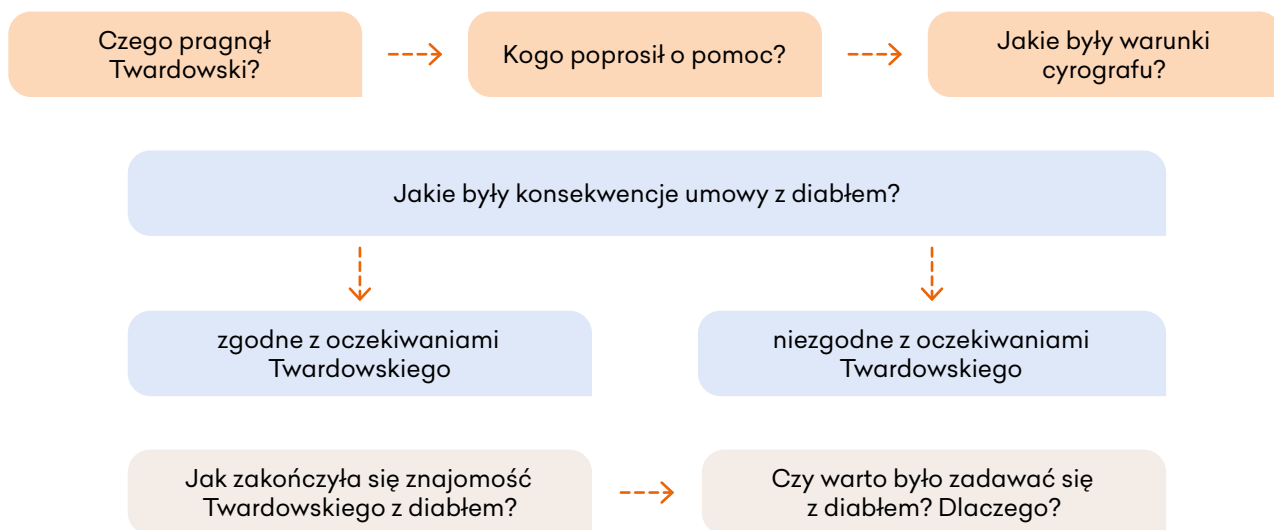
bać się czegoś jak diabeł święconej wody

coś się zapodziało w danej chwili

Ustal, w jakich sytuacjach używa się podanych związków wyrazowych. Czego boi się diabeł?

3 Odszukajcie cechy legendy we fragmencie utworu Kazimierza Władysława Wójcickiego i zapiszcie je w formie mapy myśli w zeszycie. Zwróćcie uwagę na połączenie informacji o miejscach rzeczywistych z wydarzeniami fantastycznymi.

4 Przegrał..., wygrał..., było warto? Zastanówcie się nad wyborami Twardowskiego. Weźcie pod uwagę jego ostateczny los. Możecie wykorzystać podany schemat.

5 Legendy od zawsze inspirowały artystów. Przeczytaj fragment wierszowanej opowieści Adama Mickiewicza *Pani Twardowska*. Przedstawia ona wydarzenia, które rozegrały się w gospodzie Rzym. Zwróć uwagę na to, czym ta opowieść różni się od legendy w opracowaniu Kazimierza Władysława Wójcickiego.

„Patrz w kontrakt¹, Mefistofilu²,
Tam warunki takie stoją:
Po latach tylu a tylu,
Gdy przyjdiesz brać duszę moją,

¹ kontrakt – umowa

² Mefistofil – inaczej Mefistofiles, imię diabła, który przybył po duszę pana Twardowskiego

Będę miał prawo trzy razy
Zaprząć ciebie do roboty;
A ty najtwardsze rozkazy
Musisz spełnić co do joty³.

³ co do joty – ściśle, dokładnie

Patrz, oto jest karczmy godło,
Koń malowany na płótnie;
Ja chcę mu wskoczyć na siodło,
A koń niech z kopyta utnie⁴.

⁴ uciąć z kopyta – zacząć szybko biec

Skręć mi przy tym biczyk z piasku,
Żebym miał czym konia chłostać,
I wymuruj gmach⁵ w tym lasku,
Bym miał gdzie na popas⁶ zostać. [...]”

⁵ gmach – budynek

⁶ popas – postój na karmienie i odpoczynek koni

⁷ duchem – szybko,
natychmiast

⁸ biegus – koń,
wierzchowiec

⁹ stęp, galop, kłus – nazwy
chodu i biegu konia

¹⁰ bies – diabeł

Mefistofil duchem⁷ skoczy,
Konia czyści, karmi, poi,
Potem bicz z piasku utoczy
I już w gotowości stoi.

Twardowski dosiadł biegusa⁸,
Próbuje podskoków, zwrotów,
Stępa, galopuje, kłusa⁹,
Patrzy, aż i gmach już gotów.

„No! wygrałeś, panie bisie¹⁰;
Lecz druga rzecz nieskończona:
Trzeba skąpać się w tej misie,
A to jest woda święcona”.

Diabeł kurczy się i krztusi,
Aż zimny pot na nim bije;
Lecz pan każe, sługa musi;
Skąpał się biedak po szyję. [...]

– „Jeszcze jedno, będzie kwita,
Zaraz pęknie moc czartowska;
Patrzaj, oto jest kobieta,
Moja żoneczka Twardowska.

¹¹ Belzebub – władca piekieł

Ja na rok u Belzebuba¹¹
Przyjmę za ciebie mieszkanie.
Niech przez ten rok moja luba¹²
Z tobą jak z mężem zostanie.

¹² luba – ukochana

Przysięż jej miłość, szacunek
I posłuszeństwo bez granic;
Złamiesz choć jeden warunek,
Już cała ugoda za nic”.

¹³ samka – tu: kobieta

Diabeł do niego pół ucha,
Pół oka zwrócił do samki¹³,
Niby patrzy, niby słucha,
Tymczasem już blisko klamki.

¹⁴ czmychać – uciekać

Gdy mu Twardowski dokucza,
Od drzwi, od okien odpycha,
Czmychnąwszy¹⁴ dziurką od klucza,
Dotąd jak czmycha, tak czmycha.

Więcej na temat

Pan Twardowski w tekstach kultury

Legenda o panu Twardowskim zainspirowała wielu twórców do tworzenia dzieł, których bohaterem był słynny czarnoksiężnik. Oto przykłady:

- *Mistrz Twardowski*, powieść Józefa Ignacego Kraszewskiego (1840),
- *Mistrz Twardowski*, wiersz Leopolda Staffa (1902),
- *Pan Twardowski*, balet Ludomira Różyckiego (1921),
- *Pan Twardowski*, film w reżyserii Henryka Szaro (1936),
- *Pan Twardowski*, musical [czyt. miusikal] Janusza Grzywacza i Włodzimierza Jasińskiego (1990),
- *Dzieje mistrza Twardowskiego*, film w reżyserii Krzysztofa Gradowskiego (1995).

▲ Kadr z filmu pt. *Pan Twardowski*, reż. Henryk Szaro, 1936

6 Opowiedz o wydarzeniach, które rozegrały się w gospodzie Rzym.

- a) Jakie warunki przedstawił Twardowski diabłu? Dlaczego?
- b) Czy diabeł wywiązał się z umowy?

7 Ustalcie w grupach, czym różnią się przedstawienia postaci i losów mistrza Twardowskiego w dwóch poznanych utworach. Wyniki opracujcie w tabeli w zeszycie.

	Twardowski w legendzie opracowanej przez Kazimierza Władysława Wójcickiego	Twardowski w utworze Adama Mickiewicza
umiejętności bohatera	...?...	...?...
przebieg spotkania z diabłem w gospodzie Rzym	...?...	...?...
zakończenie	...?...	...?...

8 Dlaczego pana Twardowskiego nazywa się czarnoksiężnikiem? Weź pod uwagę cechy oraz losy bohatera i odpowiedz na pytanie.

9 Twardowski pojawia się jako bohater w wielu wersjach legendy i różnych utworach literackich. Skorzystaj z przeczytanych tekstów i napisz w zeszycie własną wersję opowieści o panu Twardowskim. Pamiętaj o cechach legendy i motywach, których nie można pominąć, np. podpisanie cyrografu.

Sprawdź się!

- Która z dwóch poznanych wersji dziejów pana Twardowskiego podobała ci się bardziej? Uzasadnij swoją opinię.

Podsumowanie działu 4. Polskie historie i legendy

Hymn państwowy – uroczysta pieśń stanowiąca jeden z symboli państwowych. Jest śpiewany lub grany podczas uroczystości państwowych, świąt narodowych, a także w czasie oficjalnych zawodów sportowych.

Refren – wers lub kilka wersów wiersza lub pieśni, które powtarzają się w utworze w regularnych odstępach, np. po każdej zwrotce.

Legenda – opowieść przekazywana z pokolenia na pokolenie, zazwyczaj ustnie. Jest zmyślona, czyli fikcyjna. Zwykle wiąże się z jakimś miejscem, zdarzeniem, postacią, nazwą, imieniem, ale w taki sposób, że fakty, postacie historyczne przeplatają się ze zdarzeniami, postaciami nieprawdopodobnymi, fantastycznymi. Często wyjaśnia powstanie jakichś miejsc lub ich nazwę. Zamiast słowa *legenda* używa się także wyrazu **podanie**. Pierwotnie legenda była opowieścią pisaną, przedstawiającą życie świętych.

Przenośnia (inaczej **metafora**) – użycie wyrazów w znaczeniu innym niż dosłowne; również niezwykle zestawienie słów. Przykład przenośni: *Wieczór zimowy sieje ciszę* – tak podmiot mówiący informuje, że jest cicho. Znaczenia przenośni czytelnik musi się domyślić, musi je odkryć.

Nowości językowe

Liczebnik to część mowy, która określa liczbę osób, zwierząt, rzeczy itp. lub ich kolejność. Wyróżniamy liczebniki główne i porządkowe.

Liczebniki główne odpowiadają na pytanie *ile?*, określają liczbę osób, zwierząt, rzeczy itp., np.: *dwa, cztery, tysiąc*.

Liczebniki porządkowe odpowiadają na pytanie *który z kolei?*, określają kolejność osób, zwierząt, rzeczy itp., np.: *drugi, czwarty, tysięczny*.

Uczymy się ortografii

Pisownia wyrazów z *ch*

Ch piszemy, gdy w wyrazach pokrewnych lub innych formach tego samego wyrazu *ch* wymienia się na *sz*, np.: *cicho – cisza, słuchać – słyszeć*.

Ch piszemy na końcu wyrazu, np.: *ruch, zuch, śmiech, pech, Stach, piach*. Wyjątkiem jest wyraz *druh*.

Ch piszemy po literze *s*, np.: *schemat, schody, schowek*.

Pisownię wielu wyrazów z *ch* trzeba zapamiętać – nie podlegają powyższym zasadom. Przykłady takich wyrazów to: *charakter, chwila, mechanik, wychowanie, choinka*.

Pojęcia literackie

Legenda

podanie (utwór narracyjny)

zawiera elementy realistyczne,
fantastyczne

np. *Kraków, Wawel* – miejsce historyczne,
smok wawelski – element fantastyczny

tłumaczy powstanie miejsc, pochodzenie
nazw, zabytków, zjawisk przyrodniczych

Przenośnia

- inaczej metafora
- niezwykle zestawienie słów, którego znaczenia trzeba się domyślić

np. *ciemny potwór wieczoru kroczy po ulicach miasta*
– w mieście wieczorem robi się ciemno

stoją jedno za drugim

Części mowy

Liczebnik

(ile?, który z kolei?)

główny (ile?)

– liczba osób, rzeczy, zwierząt itd.

np. *dwa, osiem, sto, dwanaście,*
trzydzieści

porządkowy (który z kolei?)

– kolejność osób, zwierząt, rzeczy itp.

np. *pierwsi, druga, ósmy, setny,*
dwunaste

Sprawdź się!

- Przeczytaj fragment opowiadania. Następnie wykonaj zadania w zeszytach.

– To wy, obywatelu, pewnie krakowski kosynier¹?
– I kosynier, i legionista, i powstaniec, i grenadier² – ot, żołnierz polski... Ale chciałeś wiedzieć, jak to z „Mazurkiem” było.

Otóż tego dnia, kiedy Wybicki do nas zawitał, wziął go zaraz generał Dąbrowski na plac, gdzieśmy musztrę³ odbywali, a na koniec kazał oddziałom przemaszerować przed gościem. Tośmy szli z takim zapałem, z takim ogniem, że kiedyśmy go mijali, uniósł się na koniu i zawołał: „Bracia moi! Jeszcze Polska nie umarła, kiedy taki w was duch!”. A myśmy jęli⁴ wtedy wołać: „Niechaj znów wolna będzie, niechaj żyje – tak jak my żyjemy!”.

– To i stąd się wzięły pierwsze słowa pieśni?
– A czy to można wiedzieć, kto komu serce otworzył i słowa odpowiedział: on nam czy my jemu? Jedno pewne, że gdy w kilka dni później usłyszeliśmy słowa owego „Mazurka”, co je Wybicki ułożył – to każdy poczuł, że to jest jego pieśń własna.

Jan Stanisław Kopczewski, *Stary wiarus*⁵ z *Reggio*⁶ (fragment)

¹ kosynier – żołnierz uzbrojony w kosę

² grenadier – w dawnym wojsku żołnierz piechoty wyszkolony w rzucaniu ręcznymi pociskami

³ musztra – rodzaj szkolenia żołnierzy

⁴ jęli – zaczęli

⁵ wiarus – stary dzielny żołnierz

⁶ Reggio [czyt. redźjo] – miasto we Włoszech

- 1 Napisz, o jakiej pieśni mówi narrator w opowiadaniu.
- 2 Wyjaśnij, dlaczego żołnierze tak bardzo polubili pieśń ułożoną przez Józefa Wybickiego.
- 3 Przepisz zdania. Zapisz słownie liczebniki z nawiasów.

Harcerz stał w (5) ...?... rzędzie.

Hymn śpiewało (20) ...?... uczniów.

Zdobyłem (1) ...?... miejsce w zawodach strzeleckich.

- 4 Określ, które z podanych liczebników są główne, a które porządkowe.

dziesięć

trzynasty

sześćdziesiąt

setny

- 5 Wypisz z fragmentu opowiadania *Stary wiarus z Reggio* wyrazy z *ch* i wyjaśnij ich pisownię.
- 6 Przepisz podane wyrazy. Wstaw brakujące litery: *ch* lub *h*.

pie...?...ota

s...?...odzić

...?...omik

...?...umor

- 7 Napisz, jak należy się zachowywać w czasie śpiewania hymnu państwowego.

5. W świąteczny czas

- Co sprawia, że święta są dla ciebie wyjątkowe? Dlaczego?
- Czym różnią się dni świąteczne od pozostałych dni w roku?
- Jak obchodzisz święta i jakie emocje towarzyszą ci w tym szczególnym czasie?

5.1. Nie uwierzysz

Tego się dowiesz

- Poznasz ciekawostki na temat Świętego Mikołaja.
- Nazwiesz emocje ludzi obdarowujących i obdarowanych prezentami.

Podejmij temat

- Sprawdź w słowniku języka polskiego, co oznaczają słowa: *hojność* i *darzyć*. O jakich osobach można powiedzieć, że są hojne?
- Opracuj dwa pierwsze pola na mapie myśli dotyczącej Świętego Mikołaja.

- Przeczytaj informacje o Świętym Mikołaju. Zapamiętaj te z nich, którymi można uzupełnić trzecie pole na mapie myśli.

Święty Mikołaj żył na przełomie III i IV wieku. Był biskupem Miry (miasta położonego w dzisiejszej Turcji). Legenda głosi, że słynął z pobożności i dobrych uczynków. Po śmierci był czczony przez swoich wiernych. Gdy w XI wieku Arabowie opanowali Mirę, kupcy włoscy przewieźli jego relikwie¹ do miasta Bari we Włoszech. Już w średniowieczu biskup stał się patronem dzieci, a informacje o wręczaniu im prezentów jako jednej z form obchodzenia jego święta pojawiają się od XV wieku w wielu źródłach europejskich, w tym polskich. Wieczorem 5 grudnia osoba w stroju przypominającym biskupa wręczała grzecznym dzieciom różnego rodzaju słodycze. Wszystkie dzieci z niecierpliwością oczekiwały na ten moment.

¹ relikwie – szczątki osób uznawanych za święte albo otaczane czcią przedmioty związane z tymi osobami

Ciekawe!

Możemy pisać: Święty Mikołaj albo św. Mikołaj. Wyraz *Mikołaj* piszemy wielką literą, jeśli jest to imię, natomiast *mikołaj* pisany małą literą oznacza człowieka przebranego za Świętego Mikołaja lub figurkę wyobrażającą Świętego Mikołaja.

▲ Święty Mikołaj z Miry

Cała prawda o Świętym Mikołaju

Z ostatnich doniesień prasowych wynika, że św. Mikołaj pojawia się w okresie świątecznym w różnych krajach. [...] Trudno go zauważyć. Jest niewidzialny, pokazuje się rzadko, i to głównie dorosłym. Czasami ma psotne pomysły, np. w Syrii przychodzi pod postacią wielbłąda – i dopiero 1 stycznia (cóż, w jeden dzień nie objechałby całego świata). Syryjskie dzieci w przeddzień jego przyjścia ustawiają mu przed domami miseczki z wodą i owsem. Następnego dnia rano grzeczne dzieciaki znajdują tam prezenty.

Do Belgii św. Mikołaj wjeżdża na białym koniu 5 grudnia. Na tę wizytę wkłada biskupi strój, mitrę¹ i bierze pastorał². [...] Dzieci przygotowują mu bućki i koszyczki na prezenty. Przed domami ustawiają talerze, do których wlewają wodę, wkładają siano, marchewki i ziemniaki dla Mikołajowego konia. Jeśli następnego ranka pokoje dzieci są w ogólnym nieładzie, to znak, że św. Mikołaj już tam był i coś zostawił – różgę albo zabawki i słodycze.

Do Holandii św. Mikołaj przy pływa na statku. Mieszkańcy kraju tulipanów witają go uroczyście. Zachowanie dzieci holenderskich sprawdza on bardziej skrupulatnie³ niż np. polskich, gdyż wędrówkę po domach zaczyna już w listopadzie.

Po Ameryce mknie św. Mikołaj saniami zaprzężonymi w dziewięć reniferów. Jego pomysłowość nie zna granic! W 1939 roku zatrudnił do swojego zaprzęgu Rudolfa – renifera z czerwonym nosem, aby ten swoim ogromnym nochem oświecił mu drogę do dzieci!

Na Słowację i do Czech św. Mikołaj zjeżdża w asyście anioła po złotej nitce rozciągniętej między niebem a ziemią. Po Polsce zaś porusza się różnie. Chodzi na piechotę, jeździ saniami, a czasami używa swoich czarów, żeby zmienić miejsce pobytu w sposób ekspresowy.

¹ mitra – nakrycie głowy biskupa noszone podczas uroczystości religijnych

² pastorał – laska biskupa, często bogato zdobiona

³ skrupulatnie – dokładnie

- 1 Skorzystaj z pierwszego tekstu i wskaż, kim był prawdziwy Święty Mikołaj. Wybierz właściwą odpowiedź.
 - A. Amerykańskim artystą.
 - B. Biskupem Miry.
 - C. Królem.
- 2 Po czym dzieci w Belgii poznają, że był u nich Święty Mikołaj? Wybierz właściwą odpowiedź.
 - A. Po śladach butów.
 - B. Po nieładzie w pokoju.
 - C. Po tym, że talarze przed domem zostały opróżnione.
- 3 Oceń prawdziwość podanych stwierdzeń – przy każdym zdaniu wskaż wyraz *Prawda* lub *Fałsz*.

Do kraju tulipanów Święty Mikołaj przybywa na saniach zaprzężonych w dziewięć reniferów.	Prawda	Fałsz
Do poruszania się po Polsce Święty Mikołaj może również używać swoich czarów.	Prawda	Fałsz

- 4 Co w przeczytanych tekstach jest legendą, a co prawdą? Podaj po jednym przykładzie.

Legenda związana
ze Świętym Mikołajem

Prawdziwa historia związana
ze Świętym Mikołajem

- 5 Jakie cechy ludzie przypisują dzisiaj Świętemu Mikołajowi? Skorzystaj z niektórych podanych wyrazów i wyrażeń. Zapisz swoje odpowiedzi w zeszycie.

rozrzutny hojny radosny nieskąpy smutny samotny szczodry
pracowity punktualny wspaniałomyślny skory do żartów

- 6 Dlaczego Mikołaja – biskupa Miry – łączymy z tradycją obdarowywania prezentami? Przedstawcie swoje przypuszczenia. Wykorzystajcie znaczenie wyrazów, które pojawiły się na początku lekcji.

- 7 Napisz w zeszycie krótką notatkę o tym, jakie uczucia towarzyszą ci, gdy dostajesz prezenty od Świętego Mikołaja. Skorzystaj z podanego słownictwa.

radosny wdzięczna szczęśliwy zadowolona zachwycony ucieszona wyróżniony

Sprawdź się!

- Opisz lub narysuj w zeszycie postać Świętego Mikołaja. Porównaj swoją pracę z pracami koleżanek i kolegów z klasy. Które elementy np. wyglądu Mikołaja pojawiły się w każdej z nich?

5.2. Dlaczego obchodzimy święta Bożego Narodzenia? (spójnik)

Podejmij temat

- Powiedz, dlaczego obchodzimy święta Bożego Narodzenia. Przypomnij sobie znane ci wiadomości na temat narodzin Jezusa.
- Przeczytaj fragment Ewangelii. Zwróć uwagę, jakie niezwykle wydarzenia towarzyszyły narodzinom Jezusa.

Narodzenie Jezusa

W owym czasie wyszło rozporządzenie Cezara Augusta, żeby przeprowadzić spis ludności w całym świecie. Pierwszy ten spis odbył się wówczas, gdy wielkorządcą¹ Syrii był Kwiryniusz.

Podążali więc wszyscy, aby się dać zapisać, każdy do swego miasta. Udał się także Józef z Galilei, z miasta Nazaret, do Judei, do miasta Dawidowego, zwanego Betlejem, ponieważ pochodził z domu i rodu Dawida, żeby się dać zapisać z poślubioną sobie Maryją, która była brzemienna². Kiedy tam przebywali, nadszedł dla Maryi czas rozwiązania³. Powiła⁴ swego pierworodnego Syna, owinęła Go w pieluszki i położyła w żłobie, gdyż nie było dla nich miejsca w gospodzie.

Tego się dowiesz

- Zbierzesz informacje o narodzinach Jezusa.
- Poznasz ożywie- nie jako rodzaj środka stylistycznego.

¹ wielkorządcą – władca

² brzemienna – tu: kobieta będąca w ciąży

³ czas rozwiązania – tu: poród

⁴ powiła – urodzić

Ciekawe!

Niektórzy artyści stosują w swoich pracach technikę nazywaną światło-cieniem. Twórca rozkłada plamy światła i cienia w taki sposób, aby pokazać szczegóły, kształty postaci czy przedmiotów. Dzięki temu widz ma wrażenie, że ogląda obraz trójwymiarowy.

Obejrzyj obraz i powiedz, dlaczego akurat ta scena została bardziej oświetlona przez artystę, a reszta pozostaje w cieniu.

◀ Gerard van Honthorst, *Pokłon pasterzy*, 1622

⁵ trzymać straż – tu: sprawować nadzór, opiekować się

⁶ zwiastować – tu: zapowiadać

⁷ zastępy – tu: duża liczba aniołów

⁸ Łk, 2, 1-20 – Ewangelia św. Łukasza, rozdział 2, wersety od 1. do 20.; taki zapis to adres biblijny, dzięki któremu możemy szybko znaleźć interesujący nas fragment Biblii. W adresie biblijnym podany jest skrót nazwy księgi biblijnej, numer jej rozdziału oraz numery wersetów (linijek w tekście).

W tej samej okolicy przebywali w polu pasterze i trzymali straż⁵ nocną nad swoją trzodą. Wtem stanął przy nich anioł Pański i chwała Pańska ze wsząd ich oświeciła, tak że bardzo się przestraszyli. I rzekł do nich anioł: „Nie bójcie się! Oto zwiastuję⁶ wam radość wielką, która będzie udziałem całego narodu: dziś bowiem w mieście Dawida narodził się wam Zbawiciel, którym jest Mesjasz, Pan. A to będzie znakiem dla was: znajdziecie Niemowlę, owinięte w pieluszki i leżące w żłobie”.

I nagle przyłączyło się do anioła mnóstwo zastępów⁷ niebieskich, które wielbiły Boga słowami: „Chwała Bogu na wysokościach, a na ziemi pokój ludziom, w których sobie upodobał”.

Gdy aniołowie odeszli od nich do nieba, pasterze mówili między sobą: „Pójdźmy do Betlejem i zobaczymy, co się tam zdarzyło i o czym nam Pan oznajmił”. Udali się też pośpiesznie i znaleźli Maryję, Józefa oraz leżące w żłobie Niemowlę. Gdy Je ujrzeli, opowiedzieli o tym, co im zostało objawione o tym Dziecięciu. A wszyscy, którzy to słyszeli, zdumieni się tym, co im pasterze opowiedzieli. Lecz Maryja zachowywała wszystkie te sprawy i rozważała je w swoim sercu. A pasterze wrócili, wielbiąc i wystawiając Boga za wszystko, co słyszeli i widzieli, jak im to zostało przedtem powiedziane.

Łk, 2, 1-20⁸

- 1 Wymień niezwykle wydarzenia, do których doszło podczas narodzin Jezusa.
- 2 Wciel się w rolę jednego z pasterzy i opowiedz w pierwszej osobie o tym, co zobaczyłaś/zobaczyłeś.
- 3 Sprawdź w atlasie geograficznym, gdzie leży miasto Betlejem, w którym urodził się Jezus.

► Fotografia przedstawia współczesny wygląd wnętrza Groty Narodzenia w krypcie (podziemnym pomieszczeniu znajdującym się pod posadzką kościoła lub klasztoru) Bazyliki Narodzenia Pańskiego w Betlejem, wybudowanej dla upamiętnienia miejsca narodzin Jezusa.

Podaj inne znane ci nazwy miejsc związanych z życiem Jezusa.

- 4 Przeczytaj wiersz Józefa Czechowicza. Zwróć uwagę, do jakiego wydarzenia nawiązuje poeta.

Józef Czechowicz

Święta noc

Słuchaj, dziewczuszko, słuchaj i chłopcze,
jak grają w szopce:
la-la, la-la,
dobiega aż tutaj z dala...

Fujarki fiukają tak rzewnie¹,
śpiwnie – zaśpiwnie:
lu-lu, lu-lu,
w ucieście skąd tyle żalu?...

Bębenek dudni, tupie i brzeczy,
tyle, nie więcej:
le-le, le-le,
do stóp Jezuska się ściele...

Skrzypki świergocą słodziutko
srebrzystą nutką:
li-li, li-li,
będziemy się weselili...

Śpiewajcie, grajcie, chłopięta,
i wy, dziewczęta:
la-la, la-la,
kołęda serca rozpala...

▲ **Józef Czechowicz**
(1903–1939) – poeta, prozaik i tłumacz. Opublikował kilka zbiorów wierszy (m.in. *Nuta człowieka*). Pracował w radiu i wielu czasopismach.

¹ rzewnie – wzruszająco

- 5 Powiedz, dlaczego poeta nadał wierszowi tytuł *Święta noc*. Jakie zdarzenie w nim upamiętnił?
- 6 W wierszu Józefa Czechowicza *skrzypki świergocą*. Co to znaczy świergotać? Powiedz, czy skrzypki rzeczywiście mogą świergotać.
- 7 Dźwięk skrzypiec stał się w utworze świergotaniem – jest to **ożywienie**. Wskaż inny przykład ożywienia w wierszu.
- 8 Podaj kilka wyrazów z wiersza, które naśladują:
- odgłosy zwierząt,
 - dźwięki ulicy,
 - brzmienie instrumentów.

Ożywienie – rodzaj przenośni, która polega na nadaniu przedmiotom i zjawiskom cech istot żywych, np. *pudełko skacze*, *księżyc się przechadza*.

- 9 Dokończ poniższe zdanie i zapisz je w zeszycie.

Dzięki nagromadzeniu w wierszu wyrazów dźwiękonaśladowczych poeta ...?...

- 10 W ostatnim wersie wiersza Józefa Czechowicza pada nazwa popularnej pieśni bożonarodzeniowej. Wskaż tę nazwę i podaj kilka innych tytułów tego typu utworów. Zacytuj pierwszą zwrotkę wybranej pieśni.
- 11 Wskaż w wierszu *Święta noc* wybrany **spójnik**. Powiedz, jaką pełni funkcję w utworze.

Spójnik to nieodmienna część mowy. Spójniki łączą wyrazy w zdaniu albo całe zdania, np.: *Choińkę ubiorę ja **albo** mój brat. W Wielkopolsce nie Święty Mikołaj, **lecz** Gwiazdor przynosi prezenty. Mama **i** moja siostra robią kutię, **a** tata przygotowuje karpia. Czekamy z niecierpliwością, **ponieważ** za chwilę kolędnicy zapukają do naszych drzwi.*

Przecinek stawiamy w zdaniach przed spójnikami: *że, aby, ponieważ, bo, gdy, jeżeli, choć, więc, ale, a, lecz.*

- 12 Wskaż spójniki w podanym tekście. Powiedz, jaką funkcję w nim pełnią.

Święta Bożego Narodzenia są obchodzone prawdopodobnie od IV wieku. Narodziny Jezusa to od dawna temat obrazów i rzeźb. Pierwszymi osobami składającymi pokłon nowonarodzonemu Dzieciątku byli pasterze, dlatego są bohaterami niektórych dzieł. Malarze i rzeźbiarze przedstawiali Maryję z Dzieciątkiem w ubogiej chacie lub w stajence ze zwierzętami.

- 13 Przepisz do zeszytu poniższy tekst. Wstaw we właściwe miejsca podane spójniki.

oraz

lecz

ponieważ

aby

choć

że

i

a

Magda zrobiła kolorowy łańcuch z papieru, ...?... powiesić go na choinkę. Kiedy już się tam znalazł, okazało się, ...?... jest bardzo długi. Spadał na podłogę, ...?... wyglądał pięknie. Natychmiast podbiegł do niego kot ...?... zaczęła się zabawa. ...?... rodzina przyglądała się tej scenie, nie udało się uniknąć katastrofy. Kot zaplątał się w łańcuch, pociągnął za sobą choinkę, ...?... ta runęła na podłogę. Nikt nie był zadowolony, ...?... było dużo sprzątanina. Szczęśliwy wydawał się tylko kot – w kącie pokoju bawił się ozdobą z choinki ...?... częścią łańcucha.

- 14 Ułóż zdania według podanych schematów i przepisz je do zeszytu. Zwróć uwagę na przecinki.

Kiedy ...?..., wszyscy ...?...

Wiem, że ...?..., lecz ...?...

...?..., więc ...?...

...?..., ponieważ ...?...

...?..., ale ...?...

Planujemy już ...?..., choć ...?...

Lubię ...?..., gdy czuję ...?...

- 15 Przepisz fragment utworu Marii Dąbrowskiej *Boże Narodzenie* do zeszytu. Wstaw brakujące przecinki.

Matka rozdzieliła między dzieci kolorową włóczkę zaczyna się robota.

Do każdej sztuki przywiązać trzeba kawałek włóczki i zrobić pętelkę żeby można było na choince powiesić.

A teraz ojciec idzie na górę po jabłka i orzechy. Słuchać go długo, jak chodzi tam i myszkuje a nam serca się tłuką gdy myślimy o ciemnych i zimnych czeluściach poddasza o jego nieprzebrodzonych wertepach.

Maria Dąbrowska, *Boże Narodzenie* (fragment)

- 16 Obejrzyj zamieszczoną na marginesie ilustrację przedstawiającą szopkę krakowską. Opowiedz, czy w twojej rodzinie robi się takie lub inne szopki.

Sprawdź się!

- 1 Do podanych rzeczowników dobierz czasownik tak, aby powstało ożywienie. Zapisz powstałe związki wyrazowe w zeszycie.

prezent

gwiazda

świerk

piernik

- 2 Ułóż dwa zdania na temat sytuacji przedstawionej na obrazie. W każdym zdaniu użyj spójnika.

◀ Angelo Bronzino, *Pokłon pasterzy*, 1539–1540

Ciekawe!

Przed Bożym Narodzeniem krakowscy szopkarze, czyli osoby budujące bożonarodzeniowe szopki, mają pełne ręce roboty. Tradycja budowania misternie przygotowanych szopek została wpisana na Krajową listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Szopka krakowska

Ciekawe!

Zwróćcie uwagę, że obraz Angela Bronzina przedstawia scenę związaną z Bożym Narodzeniem w innej strefie klimatycznej. Mały Jezus i zgromadzone wokół niego postacie nie są zbyt ciepło ubrane. Nam okres tych świąt kojarzy się z zimą, a czasem też ze śniegiem.

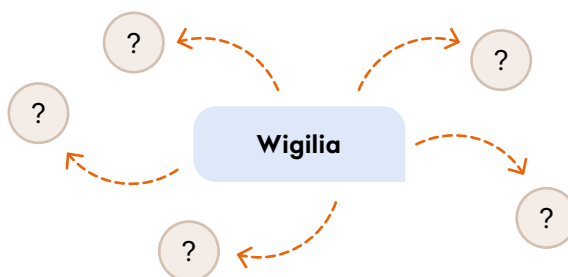
5.3. Rodzinna Wigilia

Tego się dowiesz

- Zgromadzisz wiadomości o zwyczajach wigilijnych.
- Napiszesz życzenia z okazji świąt Bożego Narodzenia.
- Poznasz sposoby wysyłania życzeń.

Podejmij temat

- Powiedz, jak się czujesz w święta Bożego Narodzenia. Czym różnią się czynności wykonywane przez ciebie w czasie świąt od tych codziennych?
- Z jakimi zwyczajami, zachowaniami kojarzy wam się Wigilia? Napiszcie na kartce trzy przykłady, które przyjdą wam do głowy jako pierwsze. Następnie przeczytajcie swoje zapiski. Wysłuchajcie propozycji koleżanek i kolegów, wybierzcie najtrafniejsze propozycje. Opracujcie mapę myśli.

- Przeczytaj wiersz Konstantego Ildefonsa Gałczyńskiego *Przed zapaleniem choinki*. Zwróć uwagę, o jakich zwyczajach wigilijnych opowiada podmiot mówiący.

Konstanty Ildefons
Gałczyński – patrz s. 62.

Konstanty Ildefons Gałczyński **Przed zapaleniem choinki**

(fragment)

Właśnie ojciec kiwa na matkę,
że już weszła Gwiazda na niebie,
że czas się dzielić opłatkiem,
więc wszyscy podchodzą do siebie
i serca drżą uroczyście
jak na drzewie przy liściach liście.
Jest cicho. Choinka płonie.
Na szczycie cherubin¹ fruwa.
Na oknach pelargonie
blask świeczek złotem zasnuwa,
a z kąta, z ust brata, płynie
kolęda na okarynie²:
LULAJŻE, JEZUNIU,
MOJA PEREŁKO,
LULAJŻE, JEZUNIU,
ME PIEŚCIDEŁKO.

¹ cherubin – anioł

² okaryna – instrument ludowy, rodzaj fletu wykonany z wypalonej gliny

- 1 Które z wymienionych przez was zwyczajów wigilijnych przedstawiono w wierszu? A o czym nie powiedzieliście? Porozmawiajcie na ten temat.
- 2 Jak się czuje rodzina przedstawiona w wierszu? Zacytuj fragment, którym uzasadnisz swoją odpowiedź.
- 3 Jakie środki poetyckie rozpoznajesz w poniższym fragmencie wiersza? Zapisz je w zeszytcie.

i serca drżą uroczyscie
jak na drzewach przy liściach liście

- 4 Przeczytaj informacje na temat pisowni wyrazów *Wigilia/wigilia* i *Gwiazdka/gwiazdka*.

Wigilia	wigilia
Piszemy wielką literą, gdy używa się go w znaczeniu <i>dzień przed Bożym Narodzeniem</i> , np. <i>Dzieci się cieszą, ponieważ zbliża się Wigilia</i> .	Piszemy małą literą, gdy chodzi o uroczystą kolację spożywaną w przeddzień Bożego Narodzenia, np. <i>Za kilka godzin zasiądziemy do wigilii</i> .
Gwiazdka	gwiazdka
Rzeczownik ten zastępuje często wyraz <i>Wigilia</i> , czasem nawet używa się go w znaczeniu <i>Boże Narodzenie</i> . Zatem nazwa ta powinna być pisana wielką literą, tak jak inne nazwy świąt i dni świątecznych, np. <i>Już za kilka dni Gwiazdka. Dzieci dostały książki na Gwiazdkę</i> .	Rzeczownik ten może być użyty w dwóch znaczeniach: <i>mała gwiazdka</i> , np. broszka w kształcie niewielkiej gwiazdki, lub <i>prezent otrzymany na Gwiazdkę, pod choinkę</i> , np. <i>Dzieci dostały wspaniałą gwiazdkę</i> .

- a) Powiedz, od czego zależy użycie wielkiej lub małej litery w tych wyrazach.
- b) Ułóż po jednym zdaniu z wymienionymi wyrazami w różnym znaczeniu. Zapisz je w zeszytcie.

- 5 Przeczytaj poniższy fragment utworu *Dziadek do orzechów*.

Wielka choinka, stojąca pośrodku pokoju, obwieszona była mnóstwem złotych i srebrnych jabłek, a ze wszystkich gałązek zwisały na kształt pąków i kwiatów migdały z cukru, kolorowe cukierki i wiele innych słodczy. Ale najbardziej zachwyciły dzieci niezliczone świeczki, które jak gwiazdki błyszczały pomiędzy igłami.

Drzewko, rozsiewając blask dokoła, zapraszało wprost, by zrywać kwiaty i owoce. Naokoło drzewka wszystko jaśniało wspaniałymi barwami: ileż tu było pięknych rzeczy, któż by to potrafił opisać! Klara spostrzegła śliczne laleczki i sukienkę z kolorowymi wstążeczkami, która wisała na wieszadle w ten sposób, że dziewczynka mogła ją ze wszystkich stron dokładnie obejrzeć.

Ernst Theodor Amadeus Hoffmann, *Dziadek do orzechów* (fragment), tłum. Józef Kramsztyk

- a) Opisz choinkę przedstawioną w tekście.
- b) Porównaj ją ze swoją choinką w domu,
- c) Które ozdoby choinkowe chciałabyś/chciałbyś mieć na swojej choince?

Więcej na temat

Życzenia świąteczne

Dziś bardzo często wysyłamy sobie bożonarodzeniowe życzenia SMS-em lub e-mailem. E-mail to wiadomość tekstowa przesyłana za pomocą internetu.

Czy pisujesz listy? Mogłoby się wydawać, że w dzisiejszych czasach, kiedy od dawna mamy wiele innych środków komunikacji, np. smartfon, który zapewnia możliwość kontaktowania się z innymi na wiele sposobów, pisanie listów zanikło. Jednak współcześnie piszemy do siebie częściej niż kiedykolwiek dotąd. Tyle że pisujemy w innej niż dawniej formie – w postaci listów elektronicznych.

List tradycyjny i elektroniczny niewiele się różni. Przypomnij sobie, jak wyglądają obie formy listów. Powiedz, jakie dostrzegasz podobieństwa i różnice w sposobie ich adresowania i dostarczania.

Za pomocą tego przycisku wysyłamy wiadomość.

Tu wpisujemy adres odbiorcy.

Tu wpisujemy temat wiadomości.

The screenshot shows an email composition interface. At the top left is a 'Wyślij' button with an envelope icon. Next to it is a 'Do...' button and a 'Temat:' label. Below these are two empty input fields. The main body of the email contains the following text: 'Droży Ciociu i Wujku!', 'Życzę Wam, aby nadchodzące święta Bożego Narodzenia przyniosły radość całej rodzinie. Aby spełniły się Wasze marzenia, nawet te najbardziej nierzeczywiste, a każdy nowy dzień okazał się bardziej udany niż poprzedni.', and 'Bartek z rodziną'. Annotations with orange arrows point to the 'Wyślij' button, the 'Do...' field, the 'Temat:' field, and the email body text.

Tutaj wpisujemy tekst wiadomości.

Skorzystaj z podanych wyrazów, wyrażeń i zwrotów, gdy będziesz pisała/pisał do kogoś życzenia.

kochana/kochany/kochani
droga/drogi/drody

życzę Ci/Wam
niech te święta będą
niech święta przyniosą

dużo zdrowia
wszystkiego najlepszego
spełnienia marzeń
spokojnych i szczęśliwych dni
słonecznych dni

Sprawdź się!

Napisz życzenia z okazji świąt Bożego Narodzenia do osoby/osób z rodziny, a następnie do koleżanki/kolegi. Zaprojektuj kartkę pocztową, na której wyślesz swoje życzenia.

5.4. Ludzie jak anioły

Podejmij temat

- Podaj kilka sposobów niesienia pomocy ludziom w trudnej sytuacji. Powiedz, co dobrego możesz zrobić dla innych, zwłaszcza w okresie bożonarodzeniowym.
- Porozmawiajcie o tym, co jest przyjemniejsze – otrzymywanie prezentów czy ich dawanie. Zapiszcie w zeszytach po dwa argumenty przemawiające za każdą z obydwu opinii.
- Przeczytaj fragment powieści *Małe kobiety*. Zwróć uwagę, jak zachowały się bohaterki, kiedy dowiedziały się o biednej rodzinie mieszkającej w sąsiedztwie.

Luisa May Alcott

Małe kobiety

(fragment)

Ludka obudziła się najpierwsza, o szarym świcie w świąteczny poranek. Nie było rozwieszonych pończoch przy kominku. Przez chwilę rozmyślała o tym, jak przed laty jej pończoszka spadła na ziemię pod ciężarem zawartych w niej łakoci. Potem, przypomniawszy sobie obietnicę matki, sięgnęła pod poduszkę i wyciągnęła książeczkę w pąsowej¹ oprawie. Bardzo dobrze ją znała, była to bowiem ta piękna i stara historia najdoskonalszego żywota, jaki istniał kiedykolwiek [...]. Obudziwszy Małgosię życzeniami wesołych świąt, poleciła jej sięgnąć pod poduszkę. Ukazała się książka w zielonej okładce, z takim samym obrazkiem w środku i z kilku słowy napisanymi przez matkę, co sprawiło, że ten podarek stawał się jeszcze bardziej cenny. Następnie obudziły się Eliza i Amelka i także znalazły książeczki, jedna była w kolorze gołębi², druga niebieska. Siedziały wszystkie, oglądając dary i gawędząc o nich, a tymczasem zorza różowiała i zaczynał się dzień. [...]

– Dziewczęta – odezwała się Małgosia poważnie, spoglądając na główkę leżącą tuż obok i na dwie pozostałe, w nocnych czepeczkach, w przyległym pokoju – mama pragnie, żeby te książki czytać, kochać i zapamiętać; musimy więc wziąć się do nich natychmiast. [...]

Otworzywszy nową książeczkę, zaczęła czytać wraz z Ludką, która objęła ją za szyję, a z jej twarzy promieniał rzadko widziany spokój. [...]

Po chwili uciszyło się w pokojach i było tylko słyszeć ostrożne przewracanie kartek, a zimowe słońce wciskało się do pokoi, muskając swoimi promykami główki i poważne twarzyczki.

Tego się dowiesz

- Poznasz różne sposoby niesienia pomocy.
- Ocenisz postępowanie bohaterek książki.
- Porównasz scenę z filmu z fragmentem książki.

▲ Luisa May Alcott

(czyt. mej olkot, 1832–1888) – pisarka amerykańska, autorka znanej na świecie powieści dla dziewcząt pt. *Małe kobiety*. Głównym tematem jej twórczości było życie dzieci i młodzieży w okresie dorastania.

¹ pąsowy – odcień koloru czerwonego

² gołębi – odcień koloru szarego, często z domieszką błękitu lub fioleto

– Gdzie mama? – zapytała Małgosia, gdy w pół godziny potem zbiegły na dół z Ludką, żeby podziękować za podarki.

– Przyszło jakieś biedactwo po prośbie, a mama zaraz poszła przekonać się, czego tam w domu potrzeba. Nie znalazłaby się druga kobieta na świecie tak chętnie i szybko obdarowująca pokarmem, napojem, ubra-
³ March – czyt. marcz

niem i opałem – odpowiedziała Anna, która będąc u państwa March³ od urodzenia Małgosi, była uważana bardziej za przyjaciółkę niż za służącą. – Niedługo pewnie wróci, więc zrób ciastka i miej wszystko w pogotowiu – rzekła Małgosia, spoglądając na podarki złożone w koszyku pod sofą, aby je można prędko wydobyć we właściwym czasie. [...]

– Życzymy ci wesołych świąt, mamó! Wielu wesołych świąt! Dziękujemy za książki. Czytałyśmy już trochę i co dzień będziemy to czynić! – wołały chórem.

– Wesółych świąt życzę wam, dziewczątka moje! [...] Ale zanim usiądziemy, muszę wam coś powiedzieć: niedaleko stąd mieszka biedna kobieta z nowo narodzonym dzieckiem, a sześcioro drobiazgu⁴ siedzi skurczone w jednym łóżku, chroniąc się od zimna, bo nie mają opału. Nawet jeść nie mają co, więc najstarszy chłopiec przyszedł mi opowiedzieć o tej biedzie. Czy zgodzicie się, moje dziewczęta, dać im swe śniadanie jako podarek świąteczny?

⁴ drobiazg – tu: małe dzieci

Były nadzwyczaj głodne po godzinnym blisko wyczekiwaniu, więc przez moment nie odezwała się żadna, lecz trwało to tylko chwilę – bo Ludka wykrzyknęła zaraz z zapałem:

– Jak to dobrze, mamo, żeś przyszła, zanim wzięłyśmy się do jedzenia! [...]

Wkrótce wszystko przygotowały i wyruszyły pośpiesznie. [...]

– [...] To anioły do nas przyszły! – wykrzyknęła biedna kobieta, płacząc z radości. [...]

W kilka minut potem zdawało się istotnie, że jakieś dobre duchy wzięły się do dzieła. [...] Była to bardzo przyjemna uczta, chociaż nie brały w niej udziału, i gdy odeszły, zostawiając nieco radości, chyba w całym mieście nie było czterech weselszych osób niż te głodne dziewczynki, które oddały własne śniadanie, poprzestając na mleku z chlebem w poranek Bożego Narodzenia.

– To znaczy, że bardziej kochamy bliźniego niż siebie samego i mnie się to podoba – odezwała się Małgosia, gdy układały podarki [...].

Ubogie były ich dary dla mamy, ale dowodziły wielkiego przywiązania, a ułożone przez nie na środku stołu duże wazony pełne pąsowych róż i białych chryzantem nadawały wnętrzu elegancki wygląd.

tłum. Zofia Grabowska

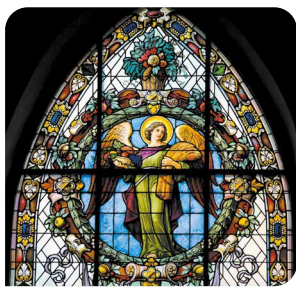

Wyszukaj w dostępnych źródłach nazwy organizacji i akcji, których celem jest niesienie pomocy innym. Zastanów się, w jaki sposób możesz je wesprzeć.

¹ Gillian Armstrong – czyt. dziłien armstrong

Ciekawe!

Wyraz *anioł* pochodzi od greckiego słowa *ángelos* oznaczającego posłańca, zwiastuna. Anioł to istota, która przekazuje ludziom wolę Boga. Jeśli słowo *anioł* poprzedzimy częstką *arch-*, oznaczającą wodza, powstanie nazwa *archanioł*, która jest określeniem anioła stojącego w hierarchii niebiańskiej wyżej niż pozostali aniołowie – naczelnika aniołów.

▲ Okno witrażowe w kościele św. Jakuba w Sztokholmie

- 1 Wymień członków rodziny March. Powiedz, co się złożyło na radosny klimat świąt w ich domu.
- 2 Pomóżcie siostrom podjąć decyzję, czy oddać biednej rodzinie swoje świąteczne śniadanie. Ustalcie, co mogą stracić, a co zyskać dzięki obdarowaniu potrzebujących smakołykami.

Oddamy świąteczne śniadanie biednym		Same zjemy świąteczne smakołyki	
To zyskamy:	To stracimy:	To zyskamy:	To stracimy:
Wniosek, np. <i>Lepiej obdarować / nie obdarować biednych, ponieważ...</i>			

- 3 Oceń postępowanie członków rodziny pani March wobec ubogiej matki i jej sześciorga dzieci. Weź pod uwagę słowa obdarowanej kobiety: *To anioły do nas przyszły!* Wyjaśnij, jakie znaczenie ma w jej wypowiedzi słowo *anioły*.
- 4 Powieść *Małe kobiety* kilkakrotnie przeniesiono na ekran. Jeden z filmów nakręconych na podstawie dzieła Luisy May Alcott wyreżyserowała w 1994 roku Gillian Armstrong¹. Obejrzyj początek tego filmu i porównaj z fragmentem powieści zamieszczonym w podręczniku.
 - a) Jakie środki oddziaływania na czytelnika są charakterystyczne dla utworu literackiego?
 - b) W jaki sposób oddziałuje na widza dzieło filmowe?
 - c) Które sceny (wydarzenia) zostały inaczej przedstawione w filmie, a inaczej w książce?
 - d) Dlaczego twórcy filmu nie odtwarzają wiernie wydarzeń z książki, która jest ekranizowana?
 - e) Która forma przekazu tych samych wydarzeń – książka czy ekranizacja – robi większe wrażenie na odbiorcy? Z czego to wynika?

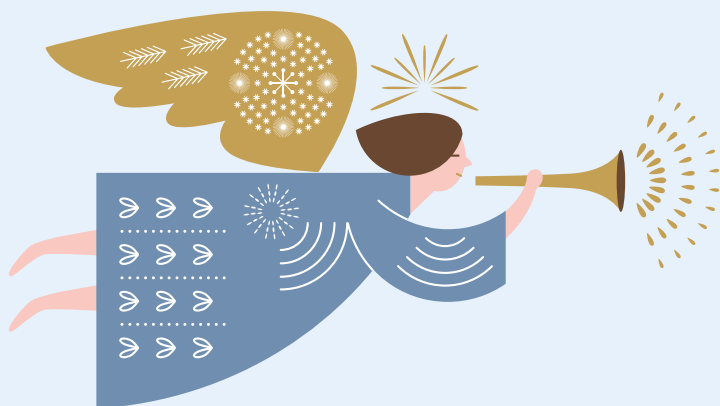
▲ Plakat do filmu *Małe kobiety* z 2019 roku

Sprawdź się!

- Jakiego człowieka, według ciebie, można nazwać aniołem? Wymień kilka cech osoby zasługującej na to określenie.

Anioły – opiekunowie ludzi

Anioły to nie tylko posłańcy, ale też opiekunowie. Wiele ludzi wierzy, że każdy człowiek ma swojego Anioła Stróża przydzielonego przez Boga. Swoich Aniołów Stróżów mają także np. narody, państwa, parafie czy inne wspólnoty. Przyjrzyj się ilustracjom i napisz w zeszycie, przed czym anioł chroni dzieci, nad którymi sprawuje opiekę.

Archanioły

Sprawdź w dostępnych źródłach i napisz, który z archaniołów:

- a) jest posłańcem przynoszącym informacje,
- b) walczy ze złem,
- c) ma moc uzdrawiania,
- d) czuwa nad mądrością i zrozumieniem.

Jakie znasz nazwy zawodów, których wykonywanie jest związane z działalnością tych czterech archaniołów?

1. Opisz sytuację, w której twoi najbliżsi – rodzice, rodzeństwo, dziadkowie, a może ktoś, z dalszej rodziny – pełnili funkcję, którą przypisuje się Aniołowi Stróżowi.
2. Na pewno zdarzyło ci się opiekować kimś, być czyimś „aniołem stróżem”. Czy było to łatwe zadanie? Opisz tę sytuację.
3. Czy możesz powiedzieć o jakiejś znanej ci osobie, np. z rodziny czy ze szkoły, że jest aniołem? Uzasadnij, dlaczego tak uważasz.

5.5. Szczęśliwego Nowego Roku! (uosobienie, pisownia wyrazów z q i ę)

Tego się dowiesz

- Rozpoznasz uosobienie w wierszu.
- Zapiszesz poprawnie wyrazy z q i ę.
- Napiszesz list tradycyjny.

Podejmij temat

- Jakie nadzieje wiążesz z Nowym Rokiem? Czy chciałabyś/chciałbyś coś zmienić w swoim życiu? Czego życzysz innym osobom?
- Przeczytaj wiersz Ludwika Jerzego Kerna. Zwróć uwagę na słowa, którymi podmiot mówiący opisuje Stary i Nowy Rok.

▲ **Ludwik Jerzy Kern**
(1921–2010) – poeta,
tłumacz, autor piosenek,
mistrz żartu poetyckiego.
Napisał m.in. książki
dla dzieci *Ferdynand*
Wspaniały i *Proszę słonia*.

Ludwik Jerzy Kern

Bajka o Starym i Nowym Roku

O jednej porze,
raz do roku,
w zimowej nocy ciemnym mroku,
gdzieś,
gdzie nie sięga ludzki wzrok,
schodzi się z rokiem rok.

Jeden jest wielki
z siwą brodą,
drugi jest mały
z buzią młodą,
czyli, by rzec innymi słowy:
jeden jest Stary,
drugi Nowy.

Gwiazdy
jak świeczki lśnią na niebie,
a oni stają obok siebie,
coś sobie mówią, patrząc w oczy,
ale nikt nie wie, o czym.

Potem w ciemności słysząc kroki...
To się rozchodzą oba roki.
W całkiem przeciwne idą strony,
Stary,
znużony i zmęczony,
Nowy,
o jasnych, złotych lokach,

wesoło sobie mknie w podskokach.

Po chwili

cichnie odgłos kroków

w zimowej nocy ciemnym mroku,

gwiazda za gwiazdą w górze gaśnie

i robi się na świecie jaśniej,

i znika czarnej nocy cień,

i wstaje nowy, jasny dzień,

i budzisz się,

przecierasz wzrok

i witasz – Nowy Rok.

- 1 Wyszukaj i zapisz w zeszycie w formie tabeli wyrazy oraz związki wyrazowe, którymi podmiot mówiący określa Stary Rok i Nowy Rok.

Stary Rok	Nowy Rok
...?...	...?...

Zapisane przez ciebie wyrazy i związki wyrazowe to **uosobienia**.

- 2 Zastanówcie się, kogo lub czego cechy mają Stary i Nowy Rok. O kim mówi się np., że ma siwą brodę?

- 3 Ustal, na jakiej zasadzie poeta zbudował obraz Starego i Nowego Roku. Zwróć uwagę również na sam tytuł wiersza. Możesz wykorzystać informacje zamieszczone w części *Ciekawe!*.

- 4 Przeczytaj zamieszczony niżej fragment wiersza Ludwika Jerzego Kerna. Porozmawiaj z koleżankami i kolegami o tym, jak można dosłownie odczytać przytoczone wersy, a jakie jest ich ukryte znaczenie.

i robi się na świecie jaśniej,

i znika czarnej nocy cień,

i wstaje nowy, jasny dzień

- 5 Wskażcie inną przerośnię w wierszu Ludwika Jerzego Kerna i wyjaśnijcie jej znaczenie.

- 6 Jaki był dla ciebie miniony rok, co ci się w nim udało, a co – nie? Wyznacz sobie trzy lub cztery cele na nowy rok. Zapisz je na kartce i powieś ją w widocznym miejscu, np. tam, gdzie odrabiasz lekcje.

Cele na nowy rok
...?...

- 7 Powiedz, dlaczego moment przejścia starego roku w nowy jest tak ważny dla wielu ludzi na całym świecie, że hucznie go świętują.

Uosobienie – rodzaj przerośni (metafory), oznacza nadanie roślinom, zwierzętom lub przedmiotom cech ludzkich, np. *kwiaty się smuciły, otwarte drzwi zapraszały do wejścia*.

Ciekawe!

Kontrast to zestawienie przeciwstawnych cech lub obrazów kogoś lub czegoś. Dla stworzenia kontrastu używa się np. słów o przeciwnym znaczeniu: *stary* – *nowy*, czy wyrazów i wyrażań określających przeciwstawne cechy wyglądu, zachowania: *z siwą brodą* – *z buzią młodą*.

- 8 Wypisz z wiersza *Bajka o Nowym i Starym Roku* wyrazy zawierające *q* i *ę*. Następnie określ, jakie to części mowy.
- 9 Przyjrzyj się ilustracjom i napisz w zeszycie, co wieszamy na choince. Następnie użyj zapisanych słów w kilkudzaniowej wypowiedzi na temat zwyczaju ubierania choinki w twoim domu.

Wzór: ozdoba – ozdobe.

Kiedy piszemy *q* i *ę*?

Literę *q* piszemy:

- w zakończeniach wielu rzeczowników rodzaju żeńskiego w narzędniku liczby pojedynczej (np. *książkq*) oraz przymiotników rodzaju żeńskiego w bierniku i narzędniku liczby pojedynczej (np. *białq*),
- w zakończeniach czasowników w 3. osobie liczby mnogiej w czasie teraźniejszym i przyszłym (np.: *grajq*, *zaśpiewajq*),
- przed *ł* w czasownikach rodzaju męskiego w liczbie pojedynczej w czasie przeszłym (np.: *zaginqł*, *popłynqł*).

Literę *ę* piszemy:

- w zakończeniach wielu rzeczowników rodzaju żeńskiego w bierniku liczby pojedynczej (np.: *studnię*, *suknię*),
- w zakończeniach czasowników w 1. osobie liczby pojedynczej czasu teraźniejszego i przyszłego (np.: *buduję*, *zbuduję*),
- w zakończeniach niektórych rzeczowników rodzaju nijakiego (np. *imię*) oraz rzeczowników rodzaju nijakiego nazywających istoty niedorośle (np.: *dziecię*, *źrebię*, *kocię*),
- przed *l* i *ł* w czasownikach rodzaju żeńskiego i nijakiego w liczbie pojedynczej w czasie przeszłym oraz we wszystkich formach w liczbie mnogiej (np.: *zaginęła*, *zaginęło*, *zaginęli*, *zaginęły*).

Uwaga! W wielu wyrazach *q* wymienia się na *ę*, np.: *mąż* – *mężatka*, *wąż* – *wężowy*.

- 10 Zapiszcie w zeszytach podane niżej wyrazy w odpowiednich formach.

- a) biernik liczby pojedynczej rzeczowników: *odwaga*, *dziewczyna*, *kolega*, *rakieta*
 b) narzędnik liczby pojedynczej rzeczowników: *poeta*, *gerbera*, *woda*, *znawca*
 Następnie ułóżcie zdania z wyrazami zapisanymi w tych formach.

- 11 Utwórz od podanych czasowników formy 3. osoby liczby pojedynczej w czasie przeszłym rodzaju męskiego i żeńskiego oraz formy 3. osoby liczby mnogiej w czasie przyszłym. Następnie zapisz w zeszycie pięć zdań, każde z inną z utworzonych form.

machnąć

wziąć

zdyć

- 12 Przepisz podane wyrazy do zeszytu i dopisz do nich wyrazy pokrewne, w których ę wymienisz na ą. Wzór: *dębowy* – *dąb*.

dębowy

zębaty

kręgi

mętny

gęś

pięść

- 13 Napisz odpowiednie formy czasowników.

a) *prać, ćwiczyć, życzyć, marzyć*: ja – w tej chwili *piorę, ...?...*

b) *zgiąć, zacząć, wyciąć, zdjąć*: one – wczoraj *zgięły, ...?...*

c) *stanąć, zapiąć, zdmuchnąć, sięgnąć*: oni – chłopcy *stanęli, ...?...*

- 14 Napisz w zeszycie zdania z podanymi wyrazami. Możesz zmieniać ich formę gramatyczną.

wielbłąd

trąbka

gęś

bęben

- 15 Przeczytaj poniższe informacje. Następnie wybierz dwa czasowniki z tabeli i ułóż z nimi zdania.

Pisownia czasowników: *umieć, rozumieć, jeść, wiedzieć*, zwłaszcza w czasie teraźniejszym, różni się od pisowni innych czasowników.

Odmiana czasowników w czasie teraźniejszym			
osoby	liczba pojedyncza		liczba mnoga
1.	ja	<i>umiem rozumiem wiem</i>	my <i>umiemy rozumiemy wiemy</i>
2.	ty	<i>umiesz rozumiesz wiesz</i>	wy <i>umiecie rozumiecie wiecie</i>
3.	on, ona, ono	<i>umie rozumie wie</i>	oni, one <i>umieją rozumieją wiedzą</i>

- 16 Przeczytaj wskazówki, jak napisać list tradycyjny, zawarte w części *Przepis na...* (s. 184–185). Zwróć uwagę na zastosowane formy grzecznościowe oraz elementy, z których składa się list.

List tradycyjny

Cześć, Młody Mistrzu Pióra!

Pisanie listu to tajna misja, do wykonania której nie potrzebujesz baterii ani Wi-Fi. Najpierw znajdź spokojne miejsce, w którym możesz tworzyć. Przygotuj kartkę. W prawym górnym rogu zapisz nazwę miejscowości i datę. Zastanów się, jakimi najważniejszymi tematami chciałabyś/chciałbyś podzielić się z koleżanką lub z kolegą.

Przywitaj się serdecznie słowami: *Cześć* lub *Droga Koleżanko/Drogi Kolego*. To od razu sprawi, że odbiorcy będzie miło.

W głównej części listu napisz, co ważnego, ciekawego, a może zabawnego wydarzyło się u Ciebie. Pamiętaj, aby nie tylko pisać o sobie, ale też zadawać pytania, to pomoże Ci budować więź z odbiorcą. Twój styl powinien być pełen emocji i szczerości. Dzięki temu przyjaciółka lub przyjaciel chętniej przeczyta wiadomość.

Na koniec napisz coś miłego, na przykład że czekasz na odpowiedź, dodaj serdeczne pozdrowienia i złóż swój podpis, który będzie akcentem nadającym listowi osobisty charakter.

Młody Mistrzu, zostałeś wybrany do tego, by podtrzymywać prawną sztukę pisania listów. Zrób wszystko, co w Twojej mocy, aby świat nie zapomniał, czym jest moc pięknych i życzliwych słów, które ktoś zapisał na szeleszczącej w dłoniach kartce.

Autorka

STAŁE ELEMENTY LISTU

Miejsce i data	Np. Zielona Góra, 12 października 2026 r.
Zwrot do adresata Możemy zakończyć go wykrzyknikiem.	Np.: <i>Kochana Mamo!</i> , <i>Cześć Bartku!</i> , <i>Małgosiu!</i>
Wstęp Nawiązujemy kontakt z adresatem i określamy cel listu.	Np. <i>Dziękuję Ci za ciekawe wiadomości. Co u Ciebie? Jesteś już zdrowa? Zmartwiła mnie wiadomość o Twojej chorobie. Życzę Ci szybkiego i pełnego powrotu do zdrowia.</i>
Rozwinięcie Właściwa część listu może się składać z wielu akapitów.	Np. <i>U mnie wszystko w porządku. Jestem właśnie u babci.</i>
Pożegnanie i zwrot grzecznościowy Wyrażamy uczucia, jakie żywimy do adresata; dołączamy pozdrowienia.	Np.: <i>Pozdrawiam Cię serdecznie. Do zobaczenia wkrótce. Czekam na odpowiedź. Ściskam Cię mocno.</i>
PS lub P.S. Skrót od łacińskiego słowa <i>postscriptum</i> [czyt. postskriptum] – po napisaniu	Jest to dopisek, coś, o czym zapomnieliśmy napisać w głównym tekście lub chcielibyśmy specjalnie wyróżnić. W listach nie zawsze pojawia się PS.

- Przeczytaj poniższy list i wskaż w nim stałe elementy tej formy wypowiedzi.

Wydminy, 21 listopada 2026 r.

Drogi Dziadku!

Piszę do Ciebie, ponieważ bardzo tęsknię. Chcę, żebyś wiedział, że jestem grzeczny i dobrze się uczę. Niedawno byłem z klasą na wycieczce w Krakowie – bardzo mi się tam podobało. Zwiedziliśmy Wawel, ale najciekawiej było pod grotą Smoka Wawelskiego. Dziadku, smok zije ogniem! Trzeba tylko poczekać kilkanaście minut. Podobało mi się też w Sukiennicach. Kupiłem dla Ciebie pamiątkę. Dam Ci ją, gdy się spotkamy.

Mam nadzieję, że jesteś zdrowy i wkrótce nas odwiedzisz.

Czekam na Ciebie z niecierpliwością.

Ściskam Cię

Twój wnuk Igor

PS Gdy do nas przyjedziesz, zagramy w szachy, tym razem to ja wygram!

- 17 Napisz list do babci lub dziadka o swoich noworocznych postanowieniach. Następnie wyślij go na pocztę.
- 18 Poszukaj w dostępnych źródłach przykładu listu napisanego dawną polszczyzną.
 - a) Wypisz z niego wyrazy, które są dla ciebie niezrozumiałe, a następnie formy grzecznościowe, których się już dzisiaj nie stosuje.
 - b) Z pomocą słownika języka polskiego wyjaśnij ich znaczenie.
 - c) Zaprezentuj ten list koleżankom i kolegom w klasie.

Sprawdź się!

- 1 Poszukaj takich określeń do wyrazu *sanie*, aby nadać temu przedmiotowi przynajmniej dwie cechy ludzkie.
- 2 Ułóż dwuwierszowy wierszyk na temat powitania nowego roku. Użyj w nim jednego wyrazu z *a* i jednego z *ę*.

Podsumowanie działu 5. W świąteczny czas

Ożywienie – rodzaj przenośni, która polega na nadaniu przedmiotom i zjawiskom cech istot żywych, np. *pudełko skacze, księżyc się przechadza*.

Uosobienie – rodzaj przenośni, oznacza nadanie roślinom, zwierzętom lub przedmiotom cech ludzkich, np. *kwiaty się smuciły, otwarte drzwi zapraszały do wejścia, dzieciół marzył o nowej dziupli, słońce namalowało piękny krajobraz*.

Nowości językowe

Spójnik to nieodmienna część mowy. Spójniki łączą wyrazy w zdaniu albo całe zdania, np.: *Choinkę ubiorę ja albo mój brat. W Wielkopolsce nie Święty Mikołaj, lecz Gwiazdor przynosi prezenty. Mama i moja siostra robią kutię, a tata przygotowuje karpia. Czekamy z niecierpliwością, ponieważ za chwilę kołędnicy zapukają do naszych drzwi*.

Przecinek stawiamy w zdaniach przed spójnikami: że, aby, ponieważ, bo, gdy, jeżeli, choć, więc, ale, a, lecz.

Uczymy się ortografii

Pisownia z q

W zakończeniach czasowników w 3. osobie liczby mnogiej w czasie teraźniejszym i przyszłym (np.: *grajaq, zaśpiewajaq*).

Przed ł w czasownikach rodzaju męskiego w liczbie pojedynczej w czasie przeszłym (np.: *zaginał, popłynął*).

W zakończeniach wielu rzeczowników rodzaju żeńskiego w narzędniku liczby pojedynczej (np. *książką*) oraz przymiotników rodzaju żeńskiego w bierniku i narzędniku liczby pojedynczej (np. *białą*).

Pisownia z ę

W zakończeniach wielu rzeczowników rodzaju żeńskiego w bierniku liczby pojedynczej (np.: *studnię, suknię*).

W zakończeniach czasowników w 1. osobie liczby pojedynczej czasu teraźniejszego i przyszłego (np.: *buduję, zbuduję*).

W zakończeniach niektórych rzeczowników rodzaju nijakiego (np. *imię*) oraz rzeczowników rodzaju nijakiego nazywających istoty niedorośle (np.: *dziecię, źrebię, kocię*).

Przed l i ł w czasownikach rodzaju żeńskiego i nijakiego w liczbie pojedynczej w czasie przeszłym oraz we wszystkich formach w liczbie mnogiej (np.: *zagineła, zagineło, zagineły, zagineły*).

Uwaga! W wielu wyrazach **q** wymienia się na **ę**, np.: *mąż – mężatka, wąż – węzowy*.

Pojęcia literackie

Środki stylistyczne

ożywienie

np. *gwiazda mruga oczami*

uosobienie

np. *choinka tańczy*

Maria Konopnicka
Choinka
fragment

Idą, idą świerki młode
Do białego dwora.

Idą, idą na choinki,
Dla tych małych dzieci,
Muszą przebyć długą drogę,
Nim gwiazdka zaświeci.

Idą, idą z czarnej puszczy
W gościnę doroczną,
Pytają się dębów starych,
Jak tam sobie poczną?

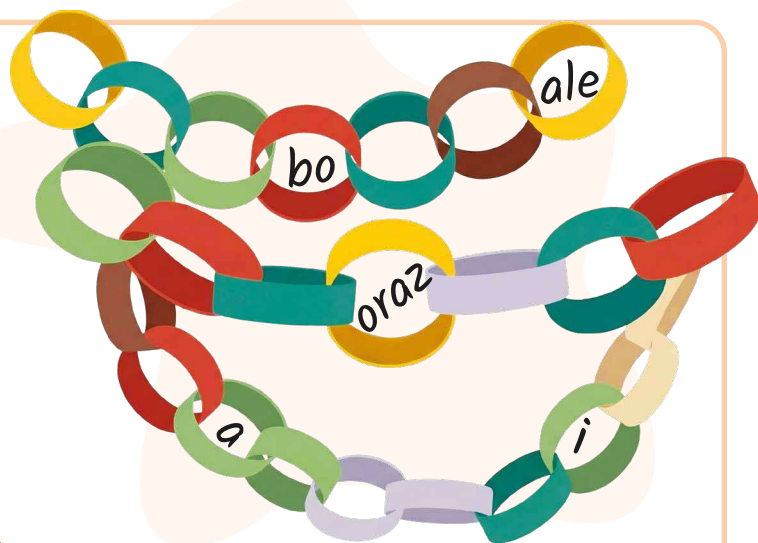

Nieodmienne części mowy

Spójnik

łączy wyrazy w zdaniu,
np. *Choinka została ozdobiona bombkami i słodyczkami oraz dużym aniołem z bibuły.*

łączy ze sobą całe zdania,
np. *Pierwsza gwiazda pojawiła się na niebie, ale nie rozpoczęliśmy wigilijnej kolacji, bo czekaliśmy na przyjazd dziadków, a nadal ich nie było.*

Przed tymi spójnikami postawimy **przecinek**:
ale, bo, więc, że, jeśli, jeżeli, ponieważ, lecz, aby, chociaż, gdyż, żeby, a, gdy.

Sprawdź się!

- Przeczytaj podany fragment kolędy. Następnie wykonaj zadania w zeszycie.

Przybieżeli do Betlejem

(fragment)

Przybieżeli do Betlejem pasterze,
Grając skocznie Dzieciąteczku na lirze.
Chwała na wysokości, chwała na wysokości,
A pokój na ziemi. [...]

Anioł Pański sam ogłosił te dziwy,
Których oni nie słyszeli, jak żywi.
Chwała na wysokości... [...]

Oto mu się wół i osioł kłaniają,
Trzej królowie podarunki oddają.
Chwała na wysokości...

- 1 Napisz, gdzie i w jakim celu przybyli pasterze.
- 2 Opisz w kilku zdaniach wydarzenie przedstawione w kolędzie *Przybieżeli do Betlejem*.
- 3 Wskaż w przywołanym fragmencie kolędy uosobienie. Jaką pełni funkcję?
- 4 Wybierz właściwą odpowiedź. W którym zdaniu występuje ożywienie?
A. W bombkach odbijały się światła lampek.
B. Zmarznięty Święty Mikołaj zapukał do naszych drzwi.
C. Płatki śniegu fruwały w powietrzu.
- 5 Wypisz z tekstu kolędy spójniki. Powiedz, jaką funkcję pełnią.
- 6 Wskaż w tekście czasowniki z *ą*. Wyjaśnij ich pisownię.

Obejrzyj ilustrację, na której widoczni są kolędnicy. Odwiedzanie przez nich domów w okresie świątecznym jest jedną z tradycji bożonarodzeniowych. Opowiedz o zwyczajach w swoim regionie.

6. Nasze uczucia, emocje, doznania

- Jakie obowiązki domowe ma czwartoklasista?
- Z czego najczęściej wynikają nieporozumienia pomiędzy dziećmi i rodzicami? Czy łatwo je załagodzić?
- Jakie są twoje największe marzenia? Czy podejmujesz jakieś kroki, żeby się spełniły?

6.1. Dzieci, rodzice... i drobne spory (bohater tytułowy)

Tego się dowiesz

- Wskażesz bohatera tytułowego w utworze.
- Wyjaśnisz, jakie są przyczyny konfliktów pomiędzy rodzicami a dziećmi.
- Zaproponujesz najlepsze rozwiązanie konfliktu pomiędzy bohaterem utworu a jego rodzicami.

Podjmij temat

- Jakie są najczęstsze przyczyny sporów pomiędzy dorosłymi (np. rodzicami) a dziećmi? Porozmawiaj o tym z koleżankami i kolegami z klasy.
- Dlaczego rodzice i dzieci czasem nie potrafią się porozumieć? Ustalcie, co jest najgorszym wyjściem z sytuacji, w której dwie strony nie zgadzają się ze sobą.
- Przeczytaj fragment utworu Beaty Andrzejczuk. Zwróć uwagę, co było przyczyną konfliktu pomiędzy bohaterami i jakie rozwiązanie zaproponował jeden z nich.

Beata Andrzejczuk

Teoderek i zwariowanych przygód worek

(fragment)

▲ **Beata Andrzejczuk**
(1966) – autorka powieści i opowiadań dla dorosłych i dzieci; napisała m.in.: *Opowiadki familijne*, *Pamiętnik nastolatki*, zbiór opowiadań *Teoderek i zwariowanych przygód worek* (2011 r.).

– Czy ty mieszkasz sam w tym domu? – zapytał tata, zaglądając do pokoju przez uchylone drzwi. – Ścisz natychmiast tę muzykę, bo głowa mi pęka! – dodał zły.

Teoderek pomyślał, że niczego mu ostatnio nie wolno... Wczoraj, na przykład, była awantura o porzucane farby i pędzle. To prawda, że leżały w kuchni na stole i pod stołem, a nawet w szufladzie z łyżkami, ale przecież u Teodorka w pokoju nie ma porządnego stołu, na którym można rozłożyć duże arkusze brystolu¹! Jest tylko malutkie biurko. [...]

Innym znów razem zrobiła się afera o program telewizyjny. Tata wygonił Teodorka do spania, bo koniecznie chciał posłuchać, o czym dyskutują politycy. A przecież program o podwodnym świecie był o wiele ciekawszy.

Teraz znów się czepia muzyki – a to, że za głośna, a to znów nie taka, jak się tacie podoba. I jak żyć w takim domu? W domu, w którym nie można rozwijać się twórczo. Chłopiec postanowił to zmienić. [...]

– Uciekłeś z domu? – Grzesiek zauważył stojący obok kolegi wypchany plecak [...].

– Nie uciekłem z domu, tylko się wyprowadziłem – rzekł Teoderek.

– A co to za różnica? – zdziwił się Grzesiek.

– Ogromna. Postanowiłem zamieszkać poza domem, aby móc się rozwijać twórczo – wyjaśnił, przybierając uroczysty ton. [...] – W domu na nic mi nie pozwalają. Nie mogę słuchać ulubionej muzyki ani oglądać programów przyrodniczych, ani malować obrazów... [...] Postanowiłem więc zostać squattersem² – oznajmił Teoderek.

– Kim? – Grzesiek wybałuszył oczy.

¹ brystol – rodzaj grubszego papieru

² squatters [czyt. skłoters] – osoba zamieszkująca nielegalnie opuszczone budynki

– Squattersem – odparł Teodorek. – To znaczy, że znajdę sobie wolne mieszkanie, no wiesz..., takie, które nikomu nie jest potrzebne, i tam zamieszkać [...], będę malował obrazy i słuchał muzyki. [...]

– Oni są w porządku – rzekł Adam. – Mój brat znał kilku, [...] już tam nie mieszkają. Z tego, co brat mi powiedział, policja zrobiła nalot i wszystkich wypędziła. Brat mówił, że niesłusznie, bo oni byli bardzo porządni – popisywał się swoją wiedzą. – Niektórzy studiowali, inni pracowali. Aha, mieli też dyżury. [...]

Teodorkowi w głowie kotłowały się wciąż te same słowa: nalot policji, dyżury w kuchni, dyżury przy sprzątaniu, praca, studia... O rety! [...]

– Zamieszkać w tym domu z tyłu bloków – powiedział. – Na razie sam, a potem może ktoś do mnie dołączy – wypiął dumnie pierś. – Jedzenia mi wystarczy – wskazał na plecak. – Mam tam niezłą wałówkę. Odprowadzicie mnie? [...]

Sprawnie przeskoczyli przez płot i już byli w porośniętym dzikim zieleńskim ogrodzie. [...]

– Tam jest uchylone okno – zauważył Adam. – Są też franki. Może jednak ktoś tutaj mieszka? [...]

– Niemożliwe – powiedział Teodorek [...]. Popchnął okno, otworzyło się szerzej. Podciągnął się i już chciał wczłógać się do środka, gdy z oddali dobiegł głos.

– Czego tu szukacie?! Łobuzy skończone! Niech no ja was dorwę! – krzyczał mężczyzna i pędził w ich stronę z miotłą w ręku [...].

Biegli kilka minut. Dopiero za zakrętem poczuli się w miarę bezpiecznie. [...]

– Chyba dzisiaj nie uda ci się zostać squattersem – sapał z wysiłku Adam.

Bohater tytułowy

– postać, której imię, nazwisko lub pseudonim wymieniono w tytule. Najczęściej jest to jeden z głównych bohaterów w utworze.

Ciekawe!

Jak podaje internetowy *Wielki słownik języka polskiego*, **konflikt** to *długo trwający stan, w którym dwie osoby (lub grupy osób) nie zgadzają się pod jakimś względem albo jedna dąży do osiągnięcia celu nieakceptowanego dla drugiej, przy czym każda uważa, że za właściwe powinny zostać uznane jej poglądy i cele, i chce do tego doprowadzić wszelkimi sposobami, nawet jeśli drugiej może się stać w związku z tym coś złego.*

Podaje się trzy możliwe sposoby rozwiązania konfliktu:

1. wygrany–przegrany

(rozwiązanie jest korzystne dla jednej strony, a dla drugiej – niekorzystne),

2. przegrany–przegrany

(dla obu stron rozwiązanie jest niekorzystne),

3. wygrany–wygrany

(dla obu stron rozwiązanie jest korzystne).

- 1 Wymień bohaterów przeczytanego fragmentu utworu. Którego z chłopców można nazwać **bohaterem tytułowym**?
- 2 Podaj przykłady innych bohaterów tytułowych. Czy są oni głównymi bohaterami w utworach, które wskazałaś/wskazałeś?
- 3 Omówcie przebieg konfliktu pomiędzy Teodorkiem a rodzicami. Możecie wykorzystać informacje zamieszczone na marginesie.

Na czym polegał konflikt Teodorka z rodzicami?
Oceńcie, jak poważne było to nieporozumienie.

Jak czuł się Teodorek w opisanej sytuacji? Jaki wybrał sposób rozwiązania konfliktu?

Jak mogli poczuć się rodzice, gdy odkryli zniknięcie syna?
Oceńcie sposób, w jaki Teodorek postanowił rozwiązać problem.

Jaki był rezultat wybranego przez Teodorka rozwiązania?

- 4 Powiedzcie, co – zamiast uciekać – mógł i powinien zrobić Teodorek, by osiągnąć wraz z rodzicami rozwiązanie „wygrany–wygrany”.
- 5 Zasady dobrego zachowania, do których wszyscy powinni się stosować, można streścić w jednym zdaniu: *Nie czyni drugiemu, co tobie niemiłe*. Podajcie przykłady sytuacji, w której należy zachować się tak, żeby nie sprawić przykrości drugiej osobie.

- 6 Przeczytajcie dwie opinie i wypowiedzcie się na temat ich słuszności.

Rodzice stanowią wzór zachowania dla swoich dzieci i nigdy nie należy się z nimi spierać.

Rodzice nie są nieomylni, warto z nimi rozmawiać i przedstawiać swoje zdanie na różne tematy.

Sprawdź się!

- 1 Zaproponujcie kilka wskazówek, które pomogą rodzicom i dzieciom łatwiej dochodzić do porozumienia.
- 2 Przygotujcie krótką scenkę, która zobrazuje jakieś nieporozumienie pomiędzy dwoma członkami rodziny. Spór powinien zakończyć się zastosowaniem rozwiązania „wygrany–wygrany”.

6.2. Kiedy dzieci nie chcą pić mleka (pisownia *nie* z czasownikami i rzeczownikami)

Podejmij temat

- Powiedz, co najbardziej lubisz robić w szkole i w domu, a jakich czynności starasz się unikać. Dlaczego?
- Przeczytaj podane w dymkach wypowiedzi dziecka i rodziców. Dokończ odpowiedzi rodziców.

Antek pyta, czy pojeżdżę
z nim na rowerze.
Czy mogę wyjść na dwór?

Nie możesz, bo ...?...
Teraz musisz ...?...
Wyjdiesz, kiedy...?...?

Powiedz, dlaczego czasem dochodzi do sporów pomiędzy dziećmi a rodzicami w takich sytuacjach.

- Przeczytaj wiersz Juliana Tuwima. Zwróć uwagę, jaka sytuacja z udziałem chłopca i jego rodziców została przedstawiona w utworze.

Julian Tuwim

Gorące mleko

Każą pić gorące mleko,
Chłopca mdli na widok mleka.
W gardle więźnie spazm wściekłości¹:
Nie chcę mleka! Nie chcę mleka!

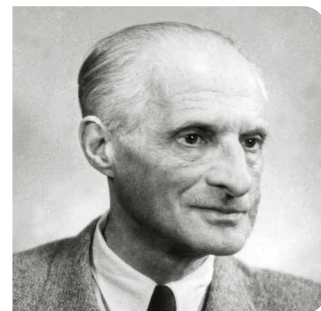
Żeby w odmet zieloności
Rozwierzganą² wtargnąć bandą,
Na chłopczyka przed werandą³
Czterech dzikich Siouxów⁴ czeka.

W parujące, z kozuchami,
Dmucha wódz ich zrozpaczony.
Rozpluskaną szklanką mleka
Wolny obłok niebem goni.

Tego się dowiesz

- Wypowiesz swoje zdanie na temat nakałów formułowanych przez rodziców.
- Wskażesz rzeczowniki, które są nazwami czynności.
- Zapiszesz poprawnie czasowniki i rzeczowniki z *nie*.

▲ Julian Tuwim (1894–1953)

– poeta i tłumacz, tworzył dla dorosłych i dzieci. Najbardziej znane wiersze dla dzieci to: *Lokomotywa*, *Słoń Trąbalski*, *Ptasie radio*.

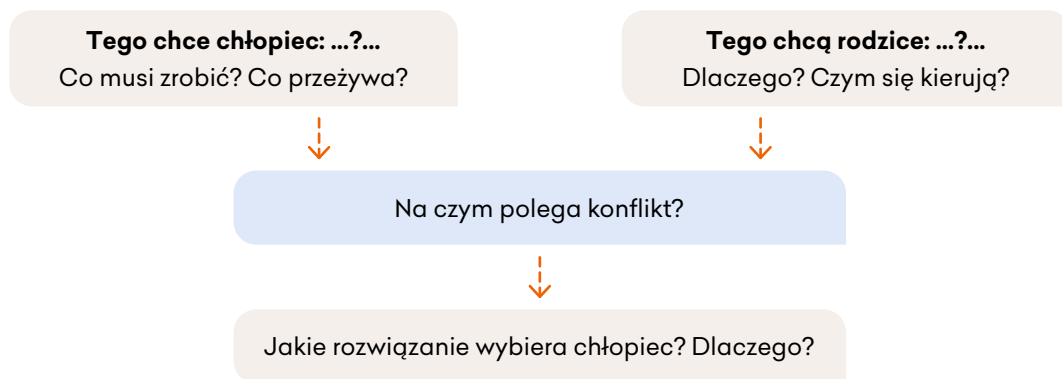
¹ spazm wściekłości – tu: krzyk, płacz jako przejaw złości

² rozwierzgany – tu: biegnący, rozbawiony

³ weranda – pomieszczenie przy wejściu do domu, często ma szklane ściany

⁴ Siouxowie – właśc. Siuksowie, francuska nazwa grup Indian z obszaru Wielkich Równin w Ameryce Północnej, którzy nazywają siebie słowem *Dakota*, które znaczy: *sprzymierzeni, przyjaciele*

- 1 Na czym polega konflikt przedstawiony w wierszu Juliana Tuwima? Opracujcie mapę myśli.

- 2 Opowiedz o sytuacji z wiersza jako chłopiec (bohater mówiący w pierwszej osobie) lub jako tata bądź mama (także w pierwszej osobie).

Możesz zacząć tak:

Właśnie przyszli po mnie koledzy...

Właśnie przygotowałam/przygotowałem mleko dla synka...

- 3 Wyjaśnij znaczenie użytej w wierszu przenośni *odmęt zieloności*.

a) Dlaczego podmiot mówiący odwołuje się do koloru zielonego?

b) Jakim innym kolorem można opisać emocje podobne do przedstawionych w wierszu?

- 4 Powiedz, kogo podmiot mówiący nazwał w wierszu *dzikimi Siuksami*? Jak rozumiesz znaczenie tego określenia?

- 5 Dzieci często wyrażają przekonanie, że żyją w świecie nakazów. Przerysujcie tabelę do zeszytów. Podajcie przykłady charakterystyczne dla dwóch przedstawionych światów dziecka.

	W wierszu Juliana Tuwima	W naszym życiu
Świat przymusu, nakazów:	...?...?	...?...?
Świat wolności, swobody:	...?...?	...?...?

- 6 Choć jest to trudne, często można zgodzić się z rodzicami, którzy coś nakazują. Robią to przecież dla dobra dzieci. Przepisz podane wypowiedzi. Uzupełnij puste miejsca przykładami, które mogłyby pokazać zamiary rodziców.

Nie chcę ...?...!, ale muszę, ponieważ ...?...

- 7 Przedstaw inną sytuację, podobną do tej z wiersza Juliana Tuwima. Napisz swój tekst w zeszycie. Możesz wykorzystać poniższe fragmenty zdań.

Rodzice każą ...?...

Dziecko czuje ...?...

Nie chcę ...?...!

Jednak ...?...

Przeczytajcie swoje propozycje i o nich porozmawiajcie. Czy pojawiły się podobne rozwiązania?

- 8 Zdarza się też tak, że chcielibyśmy coś zrobić, ale nie możemy z przyczyn od nas niezależnych. Przeczytaj informacje zamieszczone na marginesie i uzupełnij zdania pasującymi czasownikami z przeczeniem *nie*.

Piotrek ...?... na komputerze, ponieważ zepsuł się monitor.

Dzieci ...?... z domu, kiedy jest za silny mróz na dworze.

...?... do szkoły, ponieważ bolał mnie ząb.

Jeśli uczniowie ...?... znaczenia wyrazu, zaglądają do słownika.

Nie z czasownikami

piszemy oddzielnie, np.: *nie jem, nie liczymy, nie umiemy, nie pisać*. Tak samo zapisujemy wyrazy, których używamy w funkcji czasowników: *nie można, nie warto, nie wiadomo, nie wolno, nie trzeba*.

- 9 Pewnych rzeczy nie można lub nie warto robić. Ułóż kilka zdań z podanymi wyrazami, dodając do nich wyraz *nie*.

Wzór: *Nie wolno wyrzucać śmieci do lasu.*

warto

można

należy

wolno

trzeba

- 10 Skieruj chorych do odpowiednich specjalistów. Dokończ i zapisz zdania w zeszycie. W razie potrzeby skorzystaj z dostępnych źródeł. Zwróć uwagę na nietypową pisownię czasowników.

Pan Jerzy niedosłysz, powinien zgłosić się do ...?...

Pan Józef niedowidzi, powinien zgłosić się do ...?...

W niektórych czasownikach *nie* stanowi część wyrazu – takie czasowniki zapisujemy z *nie* łącznie, np.: *niedomagać, niedowidzieć, niedosłyszeć, nienawidzić, niecierpliwie się*.

Więcej na temat

Mleko w szkole

Dawniej dzieci z klas młodszych także piły w szkole mleko. Zapytaj swoich rodziców, babcię lub dziadków, czy pili mleko w szkole. Jeśli tak, poproś ich, by ci o tym opowiedzieli.

Porównaj podane zdjęcia. Napisz w zeszycie, jak zmienił się w szkołach zwyczaj picia mleka, jak zmienili się uczniowie – w wyglądzie, zachowaniu. Czy dzieci chętniej piją teraz mleko?

▲ Dzieci pijące mleko w szkole, lata 70.

▲ Dzieci pijące mleko w szkole, współcześnie

Rzeczowniki zakończone na *-anie*, *-enie* lub *-cie* to nazwy czynności. Tworzymy je od czasowników, np.: *tworzyć* – *tworzenie*, *dawać* – *dawanie*, *myć* – *mycie*.

Nie z rzeczownikami piszemy łącznie, np.: *niecierpliwość*, *nieszczęście*, *niepisanie*, *nieomyślność*.

- 11 Utwórz od podanych czasowników rzeczowniki zakończone na *-anie*, *-enie* lub *-cie*. Zapisz je w zeszytcie. Powiedz, czego nazwami są zapisane rzeczowniki.

Wzór: *grać* – *granie*.

ważyć

chodzić

czytać

pić

śpiewać

- 12 W podanych rzeczownikach poprzerstawiano litery. Ułóż je we właściwej kolejności i odczytaj trzy nazwy uczuć.

n e i ć ę c h

n e i a d w o z o e l n e i

n e i m a k s

- a) Zapisz poprawnie w zeszytcie powstałe wyrazy. Wykorzystaj informacje zamieszczone na marginesie.
b) Podaj przykłady sytuacji, w których doznajemy uczuć nazwanych powyższymi rzeczownikami.
- 13 Zapisz w zeszytcie utworzone rzeczowniki z zadania 11., dodając wyraz *nie*. Następnie ułóż z nimi po jednym zdaniu.

- 14 Oddzielnie czy łącznie? Zapisz w zeszytcie poniższe przysłowia. Uzupełnij luki wyrazem *nie*.

Bez ciekawości ...?... ma mądrości.

Głową muru ...?... przebijesz.

...?... wywołuj wilka z lasu.

Gdyby kózka ...?... skakała, to by nóżki ...?... złamała.

Zgoda buduje, ...?... zgoda rujnuje.

...?... chwal dnia przed zachodem słońca.

Narysuj w zeszytcie lub na kartce z bloku obrazek, który mógłby być ilustracją wybranego przez siebie przysłowia. Na podstawie swojej pracy wyjaśnij jego znaczenie.

Sprawdź się!

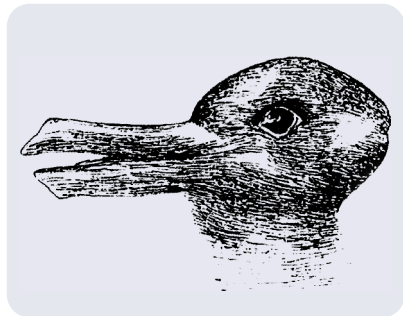
- Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń – przy każdym zdaniu wskaż wyraz *Prawda* lub *Fałsz*.

Czasowniki z <i>nie</i> piszemy łącznie.	Prawda	Fałsz
W zdaniu <i>Niepunktualność nie jest mile widziana</i> poprawnie zapisano rzeczownik z <i>nie</i> .	Prawda	Fałsz
Wyrazy <i>niepokonanie</i> i <i>nieuwierzenie</i> to rzeczowniki.	Prawda	Fałsz

6.3. Zobaczyć siebie

Podejmij temat

- Porozmawiajcie o tym, w czym jesteście lub chcielibyście być bardzo dobrzy. A może to marzenie już się komuś spełniło?
- Przyjrzyjcie się dokładnie obrazom. Czy wszyscy widziecie to samo? Dlaczego? Porozmawiajcie o tym.

- Przeczytaj fragment powieści *Dziki koń spod kaflowego pieca*. Zapamiętaj, co w jaskini zobaczył każdy z bohaterów.

Christoph Hein

Dziki koń spod kaflowego pieca

(fragment)

Nadszedł grudzień. Napadało śniegu, Blablanka zamarzła. Jakub Borg włożył swoje brązowe sznurowane buty i wdział grubą włóczkową czapkę z pomponem, z szafy wygrzebał łyżwy i pomaszerował nad strumyk. [...]

„Są ludzie – myślał – którym z miejsca wszystko się udaje, a są i tacy, którym po prostu nie szczęści się. Mogę ćwiczyć do upadłego, a i tak zawsze rąbnę na nos. Choćbym nie wiedzieć jak się wysilał, wszyscy tylko będą się śmiać ze mnie”.

A potem potknął się o własne nogi i wylądował tyłkiem na lodzie. [...] Przez chwilę jeszcze leżał, żeby ochłonać ze strachu. Kiedy podniósł głowę, zobaczył przed sobą Orle Piórko i Oślaka. Siedzieli na pieńku i obserwowali go z zainteresowaniem. [...]

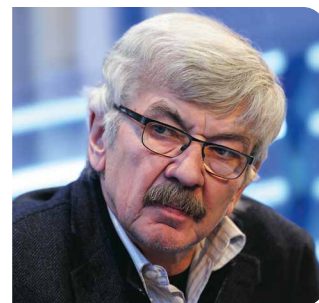
– Jesteś bardzo odważny, Jakubie – podziwiał go Orle Piórko. – Nie wyobrażam sobie, żebym odważył się wejść na lód na łyżwach.

– Jazda na łyżwach musi być czymś wspaniałym – zgodził się Oślak – ale kiedy się jest osłem, trzeba z wielu rzeczy zrezygnować. [...]

– Ach, to nie jest takie trudne – rzekł Jakub obojętnie. – Nie wolno tylko bać się. No i oczywiście trzeba nieco ćwiczyć.

Tego się dowiesz

- Odkryjesz, jakie były marzenia bohaterów utworu *Dziki koń spod kaflowego pieca*.
- Sformułujesz wnioski wynikające z przygody bohaterów.

▲ Christoph Hein

(czyt. kristof hajn, ur. 1944)
– niemiecki pisarz, autor utworów dla dorosłych i kilku powieści dla dzieci. Jedną z nich to *Dziki koń spod kaflowego pieca* z 1984 roku.

¹ jeśli oglądać – zaczęli oglądać

W głębokim skupieniu jeśli oglądać¹ łyżwy Jakuba. Orle Piórko podziwiał przyjaciela w milczeniu. Oślak rozmyślał smętnie o tym, jak ciężko jest osiołkom na świecie. Z uwagi na cztery kończyny potrzebują do jazdy dwóch par łyżew. Wszystkim innym w ogóle dzieje się lepiej. [...]

Jakub Borg zadawał sobie pytanie, ile Orle Piórko i Oślak zdołali zobaczyć z jego sztuki łyżwiarskiej i co będą opowiadać o tym innym.

Wstał i usiadł obok nich na pieńku.

– A wy, co tu robicie?

– Ach, wiesz, Jakubie, ja znów coś odkryłem – wyznał Orle Piórko.

– Odkryłeś coś?

– Tak, tak – potwierdził Oślak. – My ciągle coś odkrywamy. [...]

– Ale co odkryliście?

– Nie wiem jeszcze – odparł Orle Piórko, zaambarasowany². – W każdym razie, nie wiem dokładnie. Wiem tylko, że jest to pieczara³. [...]

– Tam, po drugiej stronie – powiedział Oślak protekcyjnie⁴, wskazując na wielką, starą wierzbę rosnącą nad Blablanką. Tuż pod wierzbą widać było istotnie czarną jamę. [...]

Wejście do pieczary było małe i wąskie. Przyjaciele zdecydowali, że pierwszy zbada ją Jakub. Musiał on wejść do środka na czworakach, tak że było widać tylko podeszwy jego butów.

– Co tam jest w środku? – pytał Orle Piórko. [...]

– Nie wiem – odparł Jakub [...] – nie wiem, jak wam to opowiedzieć. To wszystko jest takie dziwne.

I opowiedział, że widział w pieczarze chłopca jeżdżącego na łyżwach, jeżdżącego znakomicie. Chłopiec kiwnął do Jakuba, a potem podjechał do niego i powiedział: „Ty też to umiesz. Możesz dokonać wszystkiego”. Uśmiechnął się, a Jakub w jakiś sposób poczuł, że chłopiec mówi prawdę. Rzeczą niepojętą było jednak to, że chłopiec wyglądał jak on, jak Jakub Borg. [...]

Orle Piórko wczołgał się do pieczary, a kiedy z niej wyszedł, rzekł do Jakuba:

– Masz rację. To wszystko tam, w środku, jest rzeczywiście bardzo dziwne. Ja też widziałem tego chłopca, ale on wcale nie był do ciebie podobny.

I opowiedział, że porozmawiał wyczerpująco z tym chłopcem, który jest odkrywcą i wynalazcą i który pokazał mu swoje zdumiewające wynalazki. A potem powiedział, że Orle Piórko też będzie kiedyś wielkim odkrywcą i wynalazcą. I Orle Piórko nagle zrozumiał, że chłopiec ma rację.

– Ale najbardziej niezwykle, najbardziej niepojęte było to – zakończył Orle Piórko swoją relację – że ten chłopiec był bardzo do mnie podobny. [...]

² zaambarasowany – zaniepokojony, zakłopotany, zmartwiony

³ pieczara – jaskinia

⁴ protekcyjnie – z wyższością, wyniośle, lekceważąco

Ciekawe!

Christoph Hein urodził się w Polsce, we wsi Jasienica, która położona jest obecnie w województwie śląskim. Jednak dzieciństwo spędził już w miasteczku Bad Döben [czyt. bad diben] koło Lipska, czyli w Niemczech Wschodnich (NRD), które istniały jako osobne państwo do 1990 r.

– Pójdę i zobaczę, do którego z was podobny jest ten chłopiec – obiecał Oślak [...].

Kiedy wydostał się z powrotem, potrząsał ze zdumieniem głową. [...]

– Obawiam się – odpowiedział osiołek – że obaj się mylicie.

I opowiedział, że spotkał w pieczarze drugiego osiołka, który wyglądał dokładnie tak jak on, Oślak. Tamten osiołek wesoło jeździł na tyżwach i poradził Oślakowi, żeby też tego spróbował. Każdy osiołek – powiedział Oślakowi tamten osiołek – może dokonać wszystkiego. Nie istnieje nic takiego, czego by osiołek nie umiał dokonać. [...]

Jakub Borg i Orle Piórko popatrzyli na siebie ze zdumieniem. Jak to możliwe, że każdy z nich zobaczył w pieczarze zupełnie co innego? Przecież pieczara nie była na tyle duża, żeby mogło pomieścić się w niej tyle różności. Nic z tego nie rozumieli. [...]

Cała trójka poszła wreszcie do domu i opowiedziała Katince, Kloszardowi i Rzekomemu Księciu o zagadkowej pieczarze. Wysłuchano tego w zdumieniu, po czym postanowiono, że wszyscy razem udadzą się do pieczary. [...]

Katinka spotkała dziewczynkę, która ponad wszystko kochała konie i która napominała ją, żeby nigdy nie wyrzekała się pragnienia posiadania konia. Pewnego dnia – powiedziała – będziesz mieć własnego konia.

A Rzekomy Książę zobaczył w pieczarze kogoś, kto wyglądał tak jak on. Ten drugi Rzekomy Książę także był artystą i dodawał mu odwagi. Możesz osiągnąć wszystko, co zechcesz – miał jakoby powiedzieć.

Kiedy na koniec Panadel Kłoszard wyszedł z pieczary, zatarł z zadowoleniem ręce i powiedział:

– Doprawdy nie wiem, co wyście tam wszyscy widzieli. W pieczarze siedzi wspaniały chłop. Urządził się tam całkiem przytulnie. To niezwykle miły kumpel. Świetnie sobie pogadaliśmy. Widzi mi się, że trochę zszedł na psy, ale poza tym jest w porządku. [...] Ale żeby miał być do któregoś z was podobny, tego nie mogę powiedzieć. [...]

Kiedy następnego dnia rano poszli nad Blablankę, żeby jeszcze raz zajrzeć w szczelinę pod wierzbą, pieczara znikła. Nocna burza wyrwała z korzeniami i obaliła starą wierzbę, i tam, gdzie jeszcze wczoraj znajdowała się niezwykła pieczara, dziś ziała tylko dziura w zimnej, mokrej ziemi pokrytej cienką warstwą śniegu. [...]

– Przypuszczalnie była to jedna z tych czarodziejskich jaskiń – powiedział Kłoszard [...].

Jakub Borg [...] rzekł w zamyśleniu:

– Może to była Jaskinia Snów, a może Jaskinia Przyszłych Wydarzeń. Myślę, że zobaczymy z czasem.

– Czy ty uważasz, że to będzie zależało od nas? Od nas i od naszych czynów? – spytała Katinka.

– Tak, Katinko – odparł Jakub. – Zrozumiałaś mnie.

– Być może masz rację – mruknął Panadel. – W każdym razie to jest dobry morał tej historii.

tłum. Izabella Korsak

- 1 Wypiszcie do zeszytu wszystkich bohaterów fragmentu utworu Christopa Heina. Następnie napiszcie, co każdy z nich zobaczył w pieczarze. Możecie wykorzystać poniższy schemat.

Jakub Borg

zobaczył w pieczarze ...?...

- 2 Orle Piórko i jego przyjaciele długo rozmawiali o tym, jak to możliwe, że każdy widział w jaskini coś innego. Pomóż im rozwiązać tę zagadkę. Przedstaw koleżankom i kolegom swój pomysł, wysłuchaj ich propozycji. Zapisz w zeszycie najtrafniejsze wyjaśnienie.
- 3 Powiedz, na czym polegała czarodziejska moc jaskini. Odszukaj odpowiedni fragment tekstu.
- 4 Powiedzcie, jaki wniosek wynika z przygody Orlego Piórka i jego przyjaciół. Najciekawszy pomysł zapiszcie w zeszycie.
- 5 Wyobraź sobie, że odkrywasz jedną z wielu czarodziejskich jaskiń... Nazwij ją, zajrzyj do niej i napisz w zeszycie krótkie opowiadanie o tym, co się tam wydarzyło.

Sprawdź się!

- Zastanów się, czy świat przedstawiony w utworze Christopa Heina mógłby istnieć naprawdę. Napisz w zeszycie, czy jest prawdopodobny czy nie.

Świat przedstawiony			
czas akcji: ...?...	miejsce akcji: ...?...	bohaterowie: ...?...	wydarzenia: ...?...

6.4. Niezwykłe pomysły rodzeństwa (pisownia *nie* z przymiotnikami, przysłówkami i liczebnikami)

Podejmij temat

- Jaki dzień można, według ciebie, nazwać nudnym? Dlaczego?
- Jeśli masz rodzeństwo, opowiedz o nim. Jakie miewacie radości i smutki? Jeśli nie masz brata ani siostry, powiedz, czy chciałabyś/chciałbyś mieć rodzeństwo i jak to jest być jedynaczką/jedynakiem.
- Przeczytaj fragment powieści Renaty Piątkowskiej. Zwróć uwagę na sytuację rodzinną dwóch chłopców, bohaterów utworu.

Renata Piątkowska

Nie ma nudnych dni

(fragment)

To miał być zwyczajny dzień, takie pochmurne sobotnie popołudnie, z którym nie bardzo wiadomo, co zrobić. Mateusz miał chyba podobny problem, bo zadzwonił i zaprosił mnie do siebie. [...] Cieszyłem się bardzo na to spotkanie, bo jeszcze nigdy nie byłem u Mateusza, a od kolegów słyszałem, że ma fantastyczne zabawki. Nie spodziewałem się jednak, że ma ich aż tyle. [...] Najdziwniejsze było to, że Mateusz zupełnie nie podzielał mojego entuzjazmu¹, wyglądał wręcz na trochę znużonego. [...]

Kiedy chciało nam się pić, wysyłał do kuchni elektryczną kolejkę, której tory wiły się po całym domu. Babcia stawiała na wagonikach towarowych szklanki z sokiem i pociąg, posapując, wracał do pokoju.

A raz babcia na własnych nogach przyniosła nam kanapki i pierniczki. My jednak nie mieliśmy czasu na jedzenie, bo zabawa rozkręciła się na dobre. [...] Stoczyliśmy wspaniałą bitwę: roboty przeciwko dinozaurom. Wygrały dinozaury, bo w robotach padły baterie. Po bitwie przesiedliśmy się do komputera.

[...] I właśnie wtedy zadzwonił telefon. [...]. Dzwoniła jego mama, a z rozmowy wynikało, że rodzice Mateusza wrócą dzisiaj bardzo późno.

Mama prosiła, żeby na nich nie czekał, tylko położył się spać.

Po tej rozmowie Mateusz zupełnie stracił ochotę na dalszą zabawę, był wyraźnie rozdrażniony.

No i czemu on tak się wścieka? – pomyślałem. [...]

– Nie chce mi się już dłużej grać – powiedział nagle Mateusz i wyłączył komputer. [...]

Tego się dowiesz

- Określisz nastrój bohatera opowiadania.
- Zapiszesz poprawnie *nie* z przymiotnikami, przysłówkami i liczebnikami.

▲ Renata Piątkowska

(ur. 1958) – autorka książek dla dzieci, m.in. *Opowiadania z piaskownicy*, *Z przysłowiami za pan brat*. Została odznaczona Orderem Uśmiechu.

¹ entuzjazm – ogromna chęć podjęcia jakiegoś działania lub uczestniczenia w czymś, np. w zabawie

Poczułem się nieswojo. Było jeszcze dość wcześnie i nie obejrzałem nawet połowy jego zabawek. Gdyby chciał, moglibyśmy bawić się świetnie aż do wieczora. Ale w tej sytuacji bąknąłem tylko:

– No, to ja już idę. Cześć!

Mateusz chyba nawet mi nie odpowiedział. Gdy wkładałem w przedpokoju buty, podeszła do mnie babcia Mateusza.

– Musisz już wracać, Maciusiu? – spytała.

A ja nie wiedziałem, co powiedzieć, bo przecież wcale nie musiałem i nie chciałem jeszcze wychodzić.

– Pewnie rodzice i twoja mała siostrzyczka czekają na ciebie – westchnęła. – A Mateusz, moje biedactwo, znowu zostanie sam. – Babcia była wyraźnie zatroskana. Na koniec pogłaskała mnie po głowie, otworzyła drzwi i powiedziała:

– A odwiedź nas kiedyś znowu.

Biegłem już przez ogród do furki, a w głowie kłębiły mi się złe myśli.

Jakie z tego Mateusza biedactwo?! Przecież on ma wszystko!

I wtedy zobaczyłem oparty o płot nowiutki rower tego biedactwa, a ja o takim marzyłem od roku i chyba jeszcze długo pomarzę.

Więcej do niego nie przyjdę! – pomyślałem, trzaskając głośno furtką. [...]

Poczułem, że dławi mnie złość i jeszcze coś dużo gorszego – zazdrość. Nagle mój pokój, z którego dotąd byłem taki dumny, wydał mi się ciasny i brzydki. A moje ulubione zabawki, w porównaniu z zabawkami Mateusza, wyglądały jak zniszczone rupiecie. Wołałem nawet nie myśleć, co powiedziałaby babcia, gdybym poukładał jej pod nogami tory kolejki elektrycznej, której zresztą i tak nie miałem. Miałem za to siostrę, małą zmoreę, a takiemu Mateuszowi nawet tego los oszczędził. Wiedziałem, że ledwo wejść do domu, Oliwka zada mi jakieś idiotyczne pytanie [...].

A mama jeszcze popatrzy na mnie z wyrzutem, że się od siostry opędzam, i każe mi bawić się z tą smarkułą. A jak przyjeżdżają do nas goście, to muszę oddawać im mój pokój i spać u babci, bo nasz dom jest mały i ciasny. [...]

Wstyd się do tego przyznać, nawet przed samym sobą, ale ja chciałem mieć wszystko to, co on ma. Zazdroszczę mu, zazdroszczę! Z tej zazdrości już go nawet nie lubię, pomyślałem, i myśl ta krążyła mi po głowie uparcie, jak język wokół bolącego zęba.

Czy w takim nastroju ktoś może odpowiedzieć spokojnie na pytanie:

– A jak ptaszek siedzi na gałęzi, to nóżki mu zwisają?

Właśnie o to spytała mnie Oliwka, ledwo otworzyłem drzwi. Wyminąłem ją więc bez słowa i zamknąłem się w moim pokoju. Porównywałem go w myślach z pokojem Mateusza i wyszło mi, że nawet widok z okna mam brzydszy. Słyszałem, jak Oliwka pobiegła na skargę do mamy, ale nic mnie to nie obchodziło. Gdy jednak po chwili mama weszła do pokoju i nie pytając o nic, po prostu przytuliła moją skołataną głowę, łzy same popłynęły mi z oczu. Opowiedziałem jej wszystko i już samo to pomogło.

– Kochanie – powiedziała mama po chwili – tak naprawdę nieważna jest ilość zabawek, która cię otacza. Bawić się można czymkolwiek, jeśli ma się dobre pomysły, fantazję i przyjaciół. I tak jest nawet ciekawiej, bo swój świat każdy nosi w sobie. Mateusz często jest sam. Znam jego rodziców, oni oboje rzadko bywają w domu. Bardzo dużo pracują i często muszą wyjeżdżać. Pewnie te wszystkie zabawki mają mu to wynagrodzić, ale coś mi się zdaje, że on chętnie zamieniłby się z tobą.

Czy to możliwe? – pomyślałem.

Wtedy do pokoju wkroczył tata z Oliwką siedzącą mu na karku. W ręce trzymał kolorowe kartoniki. Nim zdążył cokolwiek powiedzieć, Oliwka zapiszczała:

– Bilety, tata ma bilety do cyrku! Idziemy do cyrku! Zobaczymy tresowane węże! Tatusiu, a jak węże siedzą?

– Co ona ma z tym siadaniem? – spytałem, a oczy już śmiały mi się do tych biletów!

– Ale przedtem chodźcie do kuchni, usmażyłam wam frytki i kiełbaski – zarządziła mama.

Dopiero teraz poczułem, jak bardzo jestem głodny. Frytki, moje ulubione danie! Ucieszyłem się i pogałem do stołu, żeby Oliwka nie zdążyła wypaprać na swoim talerzu całego keczupu. To dziwne, ale już ani przez chwilę nie myślałem o Mateuszu. Wiem tylko jedno, że za nic w świecie nie chciałbym teraz być na jego miejscu. Tak jak jest, jest dobrze. W miarę jak w moim brzuchu przybywało frytek, ulatniała się ze mnie złość. Teraz już nawet Oliwki nie zamieniłbym na ten jego telefon komórkowy. No bo który telefon zastanawiałby się podczas kolacji, czy tacie mucha usiadła na nosie, czy stanęła?

- 1 Powiedz, kto jest narratorem w opowiadaniu Renaty Piątkowskiej.
 - a) Wskaż fragment tekstu Renaty Piątkowskiej, w którym ujawnia się narrator.
 - b) Wybierz właściwe dokończenie zdania i uzasadnij swój wybór.

W utworze *Nie ma nudnych dni* o wydarzeniach opowiada narrator ...?...
(trzecioosobowy/pierwszoosobowy).

- 2 Ustalcie cechy świata przedstawionego w utworze Renaty Piątkowskiej. Wykonajcie poniższe polecenia.

- a) Wymieńcie postacie występujące w opowiadaniu.
- b) Kiedy rozgrywają się wydarzenia? Zacytujcie odpowiedni fragment opowiadania.
- c) Gdzie rozgrywają się przedstawione wydarzenia? Czy w utworze występuje tylko jedno miejsce akcji?
- d) Opowiedzcie o wydarzeniach z punktu widzenia wybranego bohatera.

Porozmawiajcie o tym, czym różni się świat przedstawiony w tekście Renaty Piątkowskiej od tego z opowiadania Christopha Heina.

- 3 Porównajcie sytuacje rodzinne Maćka i Mateusza. Weźcie również pod uwagę wynikające z nich uczucia (**nastrój**) chłopców. Opracujcie wnioski w tabeli.

	Maciek	Mateusz
Sytuacja rodzinna chłopców	...?...	...?...
Uczucia (nastrój) chłopców	...?...	...?...
Czego potrzebuje każdy z chłopców, żeby lepiej się poczuć?	...?...	...?...

- 4 Dlaczego telefon od mamy wprowadził Mateusza w zły humor? Wczuj się w jego sytuację i napisz, co myśli w chwili, gdy po rozmowie telefonicznej stoi przy oknie odwrócony plecami do Maćka.
- 5 Do podanych przymiotników dopisz w zeszycie przeczenie *nie*. Pamiętaj o poprawności zapisu. Podaj przykłady sytuacji, w których mogą pojawić się nazwane odczucia lub stany.

Nastrój to utrzymujące się przez pewien czas uczucia i wrażenia jakiejś osoby, często wywołane konkretnym wydarzeniem czy sytuacją. W utworze literackim bohater może wprost opisać swoje uczucia, może też poinformować o nich narrator. Czytelnik rozpozna również nastrój postaci, obserwując jej zachowanie.

Nie z przymiotnikami piszemy łącznie, np.: *niedobry, niewinny, niejasny*.

wesoły	spokojny	zadowolony
szczęśliwy	zazdrosny	wdzięczny

- 6 Podaj przykłady wspólnych zabaw z rodzeństwem, dzięki którym można uniknąć nudy.

- 7 Przeczytaj zdania opisujące, co zrobiło rodzeństwo Ania i Michał. Oceń zachowania dzieci. Użyj w tym celu przysłówków utworzonych od przymiotników podanych w ramkach. Do niektórych przysłówków dopisz wyraz *nie*.

poprawny

grzeczny

uprzejmy

Ania	Michał
Umyła ręce przed jedzeniem.	Nie posprzątał po sobie.
Odmówiła plotkowania na temat koleżanki.	Ustąpił miejsca starszej pani w autobusie.
Podziękowała za deser.	Nie przeprosił za spóźnienie.

Nie z przysłówkami

utworzonymi od przymiotników piszemy łącznie, np.: *niewyraźnie*, *niespokojnie*, *nieźle*.

Wzór: Ania zachowała się (jak?) *poprawnie*, kiedy ...?...
Michał zachował się (jak?) *niegrzecznie*, ponieważ ...?...

- 8 Znajdź przysłówki w ostatnim akapicie opowiadania *Nie ma nudnych dni*. Następnie zapisz je w zeszyte z wyrazem *nie*.
- 9 Napisz *nie* z liczebnikami. Skorzystaj z zasad umieszczonych na marginesie.

dwa

jedenaście

czterdzieści

pięćset

Nie z liczebnikami piszemy oddzielnie, np.: *nie dwa*, *nie trzy*, *nie pierwszy*.

Uwaga! Liczebnik *niejeden* piszemy z *nie* łącznie, jeśli oznacza, że czegoś jest wiele, np. *W schronisku czeka na adopcję niejeden pies* (czeka wiele psów).

- 10 Utwórz liczebniki porządkowe od podanych liczebników głównych i zapisz je w zeszyte z wyrazem *nie*.

cztery

tysiąc

dwadzieścia

trzyście

- 11 Napisz w zeszyte kilka zdań o sobie i swojej rodzinie. Użyj liczebników z *nie*.

Wzór: *Mam nie dwie, ale trzy siostry*. Mieszkamy w bloku nie na pierwszym, ale na drugim piętrze.

Sprawdź się!

- Dopisz *nie* do podanych wyrazów. Następnie określ, jaką częścią mowy jest każdy wyraz. Wykonaj zadanie w zeszyte.

mieć

wygoda

wielka

sześć

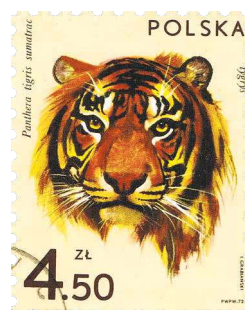
6.5. Wyprawa z rodzeństwem do zoo (podmiot, orzeczenie, zdanie, równoważnik zdania)

Tego się dowiesz

- Przedstawisz funkcje ogrodów zoologicznych.
- Wskażesz w zdaniu orzeczenie i podmiot.
- Odróżnisz zdanie od równoważnika zdania.

Podejmij temat

- Opowiedz o swojej wizycie w zoo. Co najbardziej cię tam zainteresowało?
- Obejrzyj znaczki pocztowe prezentujące dzikie zwierzęta. Powiedz, gdzie żyją te zwierzęta i gdzie można je zobaczyć.

- Przeczytaj tekst informacyjny na temat ogrodów zoologicznych. Zwróć uwagę na ich funkcje.

Ciekawe!

Jednym z najciekawszych miejsc we wrocławskim zoo jest Afrykarium, w którym można zobaczyć zwierzęta z różnych zakątków Afryki, w tym żyjące w wodzie. Odmianą atrakcją dla zwiedzających jest przejście przezroczystym podwodnym tunelem Kanału Mozambickiego i podziwianie różnych gatunków ryb (np. rekinów i płaszczyk) oraz żółwia zielonego.

W ogrodzie zoologicznym hoduje się zwierzęta z różnych rejonów świata. Nazwa tego miejsca pochodzi od słowa *zoologia*. Oznacza ono dział nauki zajmujący się badaniem zwierząt. Kiedy mówimy o ogrodzie zoologicznym, używamy wyrazu *zoo* (to skrót od angielskiego przymiotnika *zoological*, po polsku: *zoologiczny*). Słowo *zoo* jest rzeczownikiem nieodmiennym.

Zwierzęta w zoo żyją w warunkach przypominających naturalne środowisko w miejscach, z których pochodzą. Różnica polega na tym, że przebywają one na specjalnych wybiegach lub w klatkach, dzięki czemu zwiedzający mogą je obserwować. Współczesne zoo jest zazwyczaj ogromnym parkiem (ogrodem) z ciekawą roślinnością, w którym można spędzić czas z rodziną lub przyjaciółmi. Dla dzieci przygotowuje się miejsca przeznaczone na zabawy edukacyjne. Młodzi zwiedzający poznają różne gatunki zwierząt i sposób ich życia, a szczególnie popularnością cieszą się pory karmienia zwierząt.

Jednak ogród zoologiczny pełni jeszcze jedną ważną funkcję. Naukowcy prowadzą w zoo badania nad hodowanymi gatunkami zwierząt. Niektóre z nich są zagrożone wyginięciem w warunkach naturalnych bądź już wyginęły. Zoolodzy starają się więc przywracać naturze te zagrożone gatunki.

1 Powiedz, dlaczego opisane w tekście ogrody są nazywane zoologicznymi.

2 Porozmawiajcie o funkcjach ogrodów zoologicznych.

a) W jakich warunkach żyją zwierzęta w zoo? Skąd pochodzą?

b) Jaka jest rola naukowców w ogrodach zoologicznych?

c) Czego oczekują ludzie zwiedzający zoo?

3 Niektórzy ludzie popierają ideę tworzenia ogrodów zoologicznych, inni są przeciwni trzymaniu zwierząt w klatkach. A jakie jest wasze zdanie? Przeprowadźcie na ten temat dyskusję klasową. Podajcie argumenty za tworzeniem zoo i przeciw temu.

4 Powiedz, o jakiej czynności informuje podane zdanie oraz kto tę czynność wykonuje. W ten sposób wskażesz **orzeczenie** i **podmiot** w zdaniu.

Naukowcy prowadzą w zoo badania nad hodowanymi tam gatunkami zwierząt.

Orzeczenie to najczęściej czasownik osobowy, który w zdaniu nazywa czynność (co robi?) lub stan (co się z nim dzieje?).

Podmiot to najczęściej rzeczownik nazywający w zdaniu wykonawcę czynności, o której informuje orzeczenie.

Dzieci poszły do zoo.

podmiot (kto?)

orzeczenie (co zrobili?)

Orzeczenie to najważniejsza część zdania – **zdaniem** nazywamy wypowiedzenie, które zawiera co najmniej jedno orzeczenie.

Wypowiedzenie, które nie zawiera orzeczenia (czasownika osobowego), to **równoważnik zdania**.

Zdania

Gdzie jest słoń?

Mama zaplanowała wyjście do zoo w sobotę.

Równoważniki zdań

Gdzie słoń?

Wyjście do zoo w sobotę.

5 Przeczytaj podany tekst. Przepisz do zeszytu tylko te wypowiedzenia, które są zdaniami. Podkreśl w nich różnymi kolorami orzeczenia i podmioty.

Starsza siostra Leona rozpoczęła pracę w zoo. Świetna wiadomość dla chłopca! Leon też bardzo lubi zwierzęta. Najbardziej lwy i małpki. Brat czasem będzie odwiedzał Asię w pracy. Zwłaszcza w porze karmienia zwierząt.

Sprawdź się!

1 W ostatnim zdaniu tekstu o ogrodach zoologicznych wskaż orzeczenie i podmiot.

2 Powiedz, czym różni się zdanie od równoważnika zdania.

6.6. Świat dziewczyn a świat chłopców (podmiot domyślny)

Tego się dowiesz

- Odróżnisz wypowiedź obiektywną od wypowiedzi subiektywnej.
- Wyrazisz swoje zdanie na temat nieporozumień pomiędzy chłopcami i dziewczynami.
- Określisz w zdaniu podmiot domyślny.

René Goscinny [czyt. rene gosini] – patrz s. 211.

Jean-Jacques Sempé [czyt. żą żak sempe] – patrz s. 91.

¹ draka – tu: awantura, kłótnia

² pensjonat – rodzaj hotelu; dom, w którym można wynająć pokój podczas wyjazdu wakacyjnego

Podejmij temat

- Podaj przykłady ulubionych zabaw lub gier czwartoklasistów. Czy dostrzegasz różnice w wyborach dziewczyn i chłopców? Jeśli tak, powiedz jakie.
- Jeśli jesteś dziewczynką, napisz nazwy dwóch charakterystycznych, według ciebie, cech chłopców. Jeśli jesteś chłopcem, wymień dwie typowe, twoim zdaniem, cechy dziewczyn.
- Przeczytajcie swoje odpowiedzi. Porozmawiajcie o tym, co was łączy, a co różni. Co wynika z podobieństw, a co z różnic między światem dziewczyn a światem chłopców?
- Przeczytaj opowiadanie z książki René Goscinnego. Zwróć uwagę na fragmenty, w których pojawiają się wypowiedzi na temat dziewczyn.

René Goscinny, Jean-Jacques Sempé

Wakacje Mikołajka

(fragment)

Z dziewczynami to jest tak, że nie umieją się bawić, bez przerwy płaczą i robią draki¹. W naszym pensjonacie² są trzy dziewczyny. Nazywają się Izabela, Michalina i Gizela. [...]

Kiedy jest ładnie i jesteśmy na plaży, dziewczyny nam nie przeszkadzają. Bawią się w jakieś głupie zabawy, robią mnóstwo babek, opowiadają głupstwa i malują sobie kredkami paznokcie. Za to my z chłopakami robimy fantastyczne numery. Ścigamy się, fikamy koziołki, gramy w piłkę, pływamy, bijemy się. Same fajne rzeczy, no nie?

Ale jak nie ma pogody, to co innego, bo wszyscy razem musimy siedzieć w domu. A wczoraj nie było pogody [...]. Razem z chłopakami – Błażem, Fortunatem, Mamertem, Ireneuszem, Fabrycem i Kosmą – siedzieliśmy w salonie i po cichu graliśmy w karty. Nie chcieliśmy się wygłupiać, bo kiedy pada deszcz, rodzice są nie w humorze. [...]

A potem do salonu weszły trzy dziewczyny.

– Chcemy się z wami pobawić – powiedziała Gizela.

– Odczep się, Gizia, bo dostaniesz w nos – powiedział Fabrycy. To się Gizeli nie spodobało.

– Jak nie będziecie się z nami bawić, to wiesz, Fabciu, co zrobię? – spytała Gizela. – Pójdę powiedzieć wszystkim rodzicom, zostaniesz ukarany, twoi koledzy też, i nie dostaniecie deseru. [...] Mamert zaczął płakać,

powiedział, że nie chce być ukarany, że to niesprawiedliwe i że jeśli nie dostanie deseru, to się zabije. Byliśmy źli, bo Mamert robił straszny hałas i o mało nie obudził naszych rodziców.

[...] w końcu postanowiliśmy pozwolić dziewczynom bawić się z nami. [...]

– Bawimy się w sklep – powiedziała Izabela.

– Na głowę upadłaś? – zapytał Fabrycy.

– Dobrze, Fabciu – powiedziała Gizela. – Idę obudzić tatę. Wiesz, jaki jest, jak się go budzi!

Wtedy Mamert zaczął płakać i powiedział, że chce się bawić w sklep. Błazej zawołał, że jak ma się bawić w sklep, to już sam woli obudzić tatę Fabrycego. Ale Fortunat powiedział, że podobno dzisiaj będą na deser czekoladowe lody, więc żeśmy się zgodzili.

Gizela stanęła za stołem [...] i powiedziała, że ona będzie ekspedientką, a stół to lada i że to, co jest na stole, to są rzeczy, które ona sprzedaje, a my mamy przychodzić i od niej kupować.

– Aha – powiedziała Michalina – a ja będę bogatą i piękną panią i będę miała samochód i mnóstwo futer.

– Aha – powiedziała Izabela – a ja będę drugą panią, jeszcze bogatszą i jeszcze piękniejszą, i będę miała samochód z czerwonymi siedzeniami, jak wujek Jakub, i buty na wysokich obcasach.

– Aha – powiedziała Gizela – a Kosma to będzie mąż Michaliny.

– Ja nie chcę – skrzywił się Kosma.

– Dlaczego nie chcesz? – zapytała Michalina.

– Dlatego, że jesteś dla niego za gruba, wiesz już, dlaczego – powiedziała Izabela. – On woli być moim mężem.

– Nieprawda! – wrzasnęła Michalina i uderzyła Kosmę, a Mamert zaczął płakać. Żeby uciszyć Mamerta, Kosma powiedział, że będzie mężem wszystko jedno kogo.

– Dobrze – zawołała Gizela – no to bawimy się. Mikołaj, ty będziesz pierwszym klientem, ale będziesz bardzo biedny i nie będziesz miał za co kupić jedzenia. Wtedy ja będę bardzo hojna i dam ci różne rzeczy za darmo.

– Ja się nie bawię – obraziła się Michalina. – Po tym, co mi powiedziała Izabela, nie odzywam się do nikogo.

– Ho, ho, ho! Królewna się znalazła – powiedziała Izabela. – Myślisz, że nie wiem, coś o mnie naopowiadała Gizeli?

– Ty kłamczucho! – zawołała Michalina. – Po tym, coś mi mówiła o Gizeli! [...]

– Nic, właśnie, że nic o tobie nie mówiłam Michalinie – powiedziała Izabela.

– Bezczelna! – zawołała Michalina. [...]

– Nieprawda! – krzyknęła Izabela. – Za to Gizela powtórzyła mi coś, co jej o mnie mówiłaś na plaży! [...] dziewczyny strasznie hałasowały i masę rodziców przyszło do salonu zapytać, co się dzieje.

– Chłopcy nie dadzą nam się spokojnie bawić w sklep – powiedziała Izabela.

No i za karę nikt nie dostał deseru. A Fortunat miał rację, wieczorem były lody czekoladowe!

tłum. Barbara Grzegorzewska

1 Określ, kto jest narratorem we fragmencie książki *Wakacje Mikołajka*.

2 To męski punkt widzenia... Wskaż te wypowiedzi narratora i bohaterów utworu, które dotyczą dziewczyn.

Wypowiedź obiektywna

to wypowiedź przedstawiająca kogoś lub coś bez oceniania, wyrażania własnej opinii, bezstronnie. Jej przeciwieństwem jest **wypowiedź subiektywna**, w której przedstawia się kogoś lub coś z własnego punktu widzenia; zawiera ona czyjąś opinię na dany temat.

W języku polskim budujemy zdania, w których występuje **podmiot domyślny**, to znaczy, że domyślamy się podmiotu z formy czasownika (orzeczenia), np. w zdaniu *Wyszedł na spacer* czasownik (orzeczenie) *wyszedł* występuje w 3. osobie liczby pojedynczej, więc podmiotem domyślnym jest forma *on*.

3 A gdyby tak koleżanki Mikołajka rozmawiały o swoich kolegach... Co mogłyby powiedzieć?

4 Przeanalizujcie, z czego wynikają obserwacje chłopców. Czy ich wypowiedzi można traktować jako **obiektywne**?

- a) W jakiej sytuacji doszło do próby podjęcia wspólnej zabawy? Czy to mogło mieć wpływ na dalszy przebieg wydarzeń?
- b) Co zrobiły dziewczyny, żeby chłopcy chcieli się z nimi bawić? Czy to mogło mieć wpływ na reakcje chłopców?
- c) W jaki sposób Fabrycy komentował propozycje dziewczyn? Czy to mogło mieć wpływ na ich reakcje?
- d) Jak zachowywały się dziewczyny podczas zabawy w sklep?
- e) W jaki sposób zakończyła się zabawa? Kto i przez kogo został obarczony winą?

5 Świat dziewczyn a świat chłopców – znajdźcie podobieństwa i różnice, które ujawniły się w tekście *Wakacje Mikołajka*.

Świat dziewczyn: ...?...

Świat chłopców: ...?...

6 Rozpoznaj podmioty i orzeczenia w podanych zdaniach. Skorzystaj z informacji zamieszczonych na marginesie.

*A potem do salonu weszły trzy dziewczyny.
Bawimy się w sklep.
Idę obudzić tatę.*

7 Wybierz jedną z fotografii i opowiedz o przedstawionej na niej zabawie z punktu widzenia którejś postaci. Ułóż również zdania z podmiotem domyślnym.

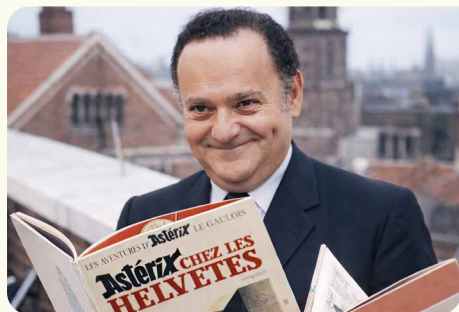
Sprawdź się!

Wskaż w podanym zdaniu orzeczenie i podmiot.

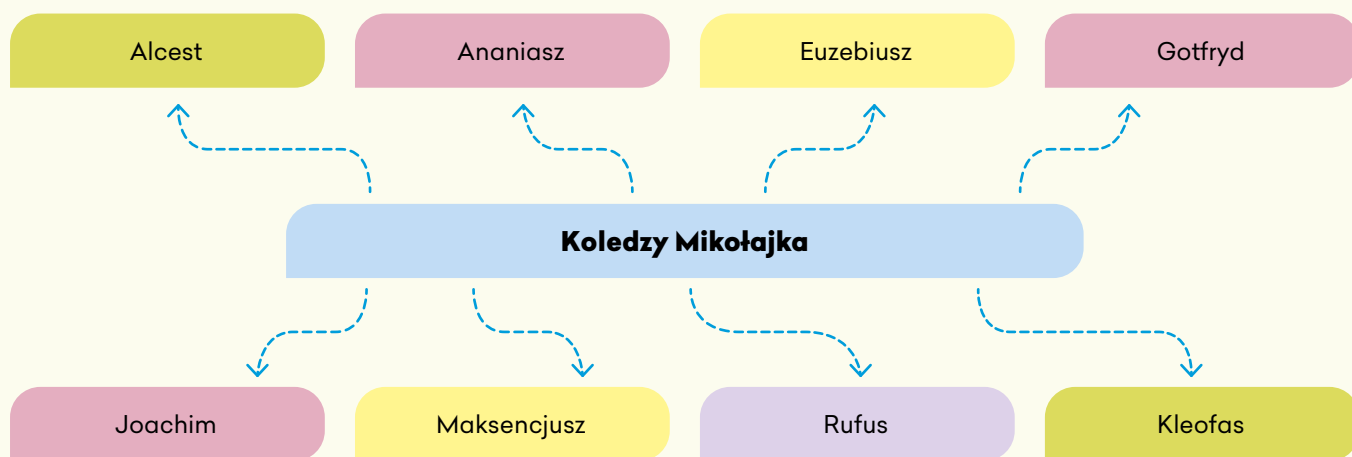
W najbliższy poniedziałek przyjadę do szkoły nowym rowerem.

Mikołajek

René Goscinny (czyt. rene gosini, 1926–1977) – urodził się w Paryżu, ale jego rodzice pochodzili z Polski. W młodości marzył o pracy w wytwórni filmowej Walta Disneya, ale nie udało mu się jej zdobyć. Tworzył teksty do komiksów o przygodach Asteriksa i Lucky Luke'a. Później napisał własne książki o Mikołajku. Uwielbiają je dzieci na całym świecie. Zajmował się nie tylko pisaniem, lecz także reżyserią filmów animowanych, m.in. o Asteriksie. Miał duże poczucie humoru i zmysł obserwacji, dlatego jego książki zarówno bawią, jak i pozwalają nam lepiej poznać siebie i innych.

Z książki pt. *Mikołajek* dowiadujemy się, że i w rodzinie, i wśród przyjaciół, ważne jest, żeby się nawzajem słuchać i starać zrozumieć.

Ważne wątki w utworze

relacje Mikołajka z kolegami
relacje dzieci z dorosłymi
zabawy i nieporozumienia

Po przeczytaniu książki *Mikołajek* wykonaj polecenia. Odpowiedzi zapisz w zeszycie.

Mikołajek i koledzy

- 1 Wskaż najbardziej charakterystyczną cechę każdego z przyjaciół Mikołajka, np. co robił Alcest, czym wyróżniał się Euzebiusz.
- 2 Wy tłumacz, dlaczego Ananiasz, według kolegów, był wyjątkowy.
- 3 Wyjaśnij, dlaczego koledzy Mikołajka nie darzyli sympatią Ananiasza. Określ, w jakich sytuacjach ta niechęć była najbardziej widoczna.

W szkole

- 4 Zagadka detektywistyczna
Odkryj, dlaczego opiekun chłopców zyskał przydomek *Rosół*. Co dokładnie musieli robić uczniowie, gdy nauczyciel wypowiadał swoje słynne polecenie: *Spójrzcie mi w oczy*.
- 5 Objaśnij, na czym polegały zabawy chłopców podczas przerw i jakie „niebezpieczeństwa” czyhały na nich ze strony opiekuna nazywanego Rosołem.
- 6 Opisz, co się wydarzyło, gdy do klasy Mikołajka przybył nowy uczeń z zagranicy. Jak chłopcy próbowali się z nim porozumieć?
- 7 Określ, na czym polega humor w podanych cytatach, zawierających uwagi nauczycielki o uczniach.
 - a) *Uczeń bardzo żywy, często roztargniony. Mógłby uczyć się lepiej.*
 - b) *Uczeń niekarny, bije się z kolegami. Mógłby uczyć się lepiej.*
 - c) *Uparcie bawi się na lekcjach gwizdkiem, wielokrotnie konfiskowanym. Mógłby uczyć się lepiej.*

Słownik szkolny

fanga w nos – uderzenie
w nos

pieszczoszek – ulubieniec
nauczyciela

odsiadka – kara,
np. stanie w kącie

Szkoła marzeń

- 8 Wyobraź sobie szkołę, w której jest trochę magii (jak w Akademii pana Kleksa) i trochę śmiechu (jak w szkole Mikołajka). Zastanów się, jak mogłyby wyglądać lekcje w takiej szkole. W swojej pracy wykorzystaj poniższe wyrazy.

fantastyczne

niecodzienne

wyjątkowe

dziwne

niesamowite

- 9 Opracuj idealny, według ciebie, plan lekcji.
 - a) Z jakich przedmiotów szkolnych powinien się składać?
 - b) Co można by robić w czasie przerw?
 - c) Zaproponuj ciekawe miejsca na wycieczki szkolne.

Po lekcjach

- 10 Opisz idealne popołudnie według Mikołajka. Zaproponuj ciekawą zabawę.

Instrukcja dobrej zabawy

1. Towarzystwo kolegów.
2. Ruch na świeżym powietrzu.
3. ...?...

- 11 Napisz, co Mikołajek zyskuje dzięki temu, że ma kolegów. Dlaczego są ważni? Skorzystaj z niektórych podanych wyrazów lub wyrażzeń. Użyj ich w odpowiedniej formie.

dobrze się bawić

porozumieć się

wspólnie spędzić czas

obecność innych osób

śmiać się

pomagać

liczyć na kogoś

wspierać się

Dorośli w świecie Mikołajka

- 12 Określ, w jaki sposób dorośli (rodzice, nauczycielka, dyrektor) reagowali na zaskakujące pomysły i bójki chłopców. Czy zachowanie dzieci było odpowiednie?
- 13 Dlaczego dzieci i dorośli czasem się nie rozumieją? Podaj przykłady sytuacji przedstawionych w książce świadczące o tym, że dzieci i dorośli patrzą na świat inaczej.

List do Mikołajka

- 14 Napisz list, w którym wyjaśnisz Mikołajkowi, że nie warto uciekać z domu. Podaj kilka argumentów. Weź pod uwagę, że rodzice kochają swoje dzieci, nawet jeśli były niegrzeczne.

Wniosek

Określ, czego dowiedziałaś/dowiedziałeś się o wartości przyjaźni.

Odpowiedz na podane pytania. Skorzystaj z lektury.

Co można zrobić, aby lepiej porozumieć się z innymi?

Dlaczego szczerłość i lojalność są ważne w przyjaźni?

Jak radzić sobie z konfliktami w grupie koleżanek i kolegów?

Jak postrzega świat dziecko, a jak widzi go dorosły?

Podsumowanie działu 6. Nasze uczucia, emocje, doznania

Bohater tytułowy – postać, której imię, nazwisko lub pseudonim wymieniono w tytule. Najczęściej jest to jeden z głównych bohaterów w utworze.

Wypowiedź obiektywna – wypowiedź przedstawiająca kogoś lub coś bez oceniania, wyrażania własnej opinii, bezstronnie. Jej przeciwieństwem jest **wypowiedź subiektywna**, w której przedstawia się kogoś lub coś z własnego punktu widzenia; zawiera ona czyjąś opinię na dany temat.

Nowości językowe

Orzeczenie – najczęściej czasownik osobowy, który w zdaniu nazywa czynność (co *robi?*) lub stan (co się z nim *dzieje?*), np.: *Pociąg **jedzie** do Warszawy. Kot **leży** na kanapie.*

Podmiot – najczęściej rzeczownik nazywający w zdaniu wykonawcę czynności, o której informuje orzeczenie, np. ***Kasia** złożyła babci życzenia urodzinowe.*

Podmiot domyślny – podmiot, którego *domyślamy się* z formy czasownika (orzeczenia), np. w zdaniu *Wyszedł na spacer* podmiotem domyślnym jest forma *on*.

Zdanie – wypowiedzenie, które zawiera co najmniej jedno orzeczenie, np. *Czwartoklasiści **zorganizowali** dyskusję na temat praw zwierząt.*

Równoważnik zdania – wypowiedzenie, które nie zawiera orzeczenia, np. *Dyskusja na temat praw zwierząt.*

Uczymy się ortografii

Pisownia *nie* z różnymi częściami mowy

Nie z czasownikami piszemy oddzielnie, np.: *nie jem, nie liczymy*. Tak samo zapisujemy wyrazy, których używamy w funkcji czasowników: *nie można, nie warto, nie wiadomo, nie wolno, nie trzeba*.

W niektórych czasownikach *nie* stanowi część wyrazu – takie czasowniki zapisujemy z *nie* łącznie, np.: *niedomagać, niedowidzieć*.

Nie z rzeczownikami piszemy łącznie, np.: *niecierpliwość, nieszczęście, niepisanie, nieomylność*.

Nie z przymiotnikami piszemy łącznie, np.: *niedobry, niewinny, niejasny*.

Nie z przysłówkami utworzonymi od przymiotników piszemy łącznie, np.: *niewyraźnie, nieźle*.

Nie z liczebnikami piszemy oddzielnie, np.: *nie dwa, nie pierwszy*. Wyjątek: *niejeden*, jeśli oznacza, że czegoś jest wiele.

Pojęcia literackie

zwykle główny bohater utworu

Bohater tytułowy w utworze literackim

postać, której imię, nazwisko albo pseudonim znajduje się w tytule utworu

np. *Ania z Zielonego Wzgórza*,
Pax, *Harry Potter*

Wypowiedź obiektywna

przedstawiająca kogoś lub coś bez oceniania, bez wyrażania własnej opinii, bezstronnie

np. *Mateusz ma na sobie granatowy sweter.*

Wypowiedź subiektywna

przedstawiająca kogoś lub coś z własnego punktu widzenia, stronicza, zawierająca opinię

np. *Mateusz dobrze wygląda w granatowym swetrze.*

Wypowiedzenie, części zdania

Wypowiedzenie

równoważnik zdania

nie zawiera orzeczenia

np. *Moje spotkanie ze znanym przyrodnikiem.*

zdanie

zawiera przynajmniej jedno orzeczenie

np. *Uczestniczyłem w spotkaniu ze znanym przyrodnikiem.*

podmiot

wykonawca czynności

najczęściej rzeczownik w mianowniku

np. *Kwiat rozkwita.*

podmiot **domyślny** – wskazuje na niego forma orzeczenia

np. *(on) Rozkwita.*

orzeczenie

- nazywa czynność,
- najczęściej czasownik w formie osobowej

np. *Kwiat rozkwita.*

Sprawdź się!

- Przeczytaj podane fragmenty utworów. Następnie wykonaj zadania w zeszyte.

Teodorek pomyślał, że niczego mu ostatnio nie wolno... Wczoraj, na przykład, była awantura o porozrzucane farby i pędzle. To prawda, że leżały w kuchni na stole i pod stołem, a nawet w szufladzie z łyżkami, ale przecież u Teodorka w pokoju nie ma porządnego stołu, na którym można rozłożyć duże arkusze brystolu! Jest tylko małe biurko.

Beata Andrzejczuk, *Teodorek i zwariowanych przygód wrek* (fragment)

Cieszyłem się bardzo na to spotkanie, bo jeszcze nigdy nie byłem u Mateusza, a od kolegów słyszałem, że ma fantastyczne zabawki. Nie spodziewałem się jednak, że ma ich aż tyle. [...] Najdziwniejsze było to, że Mateusz zupełnie nie podzielał mojego entuzjazmu, wyglądał wręcz na trochę znudzonego.

Renata Piątkowska, *Nie ma nudnych dni* (fragment)

- Napisz, czego dotyczyła awantura przedstawiona w pierwszym fragmencie. Wyjaśnij, dlaczego jej przyczyną mogła powodować konflikty. Odpowiedź uzasadnij dwoma argumentami.
- Wyjaśnij, dlaczego narrator drugiego tekstu cieszył się na spotkanie z Mateuszem? Co i dlaczego zaskoczyło nadawcę?
- Wskaż orzeczenia i podmioty w podanych zdaniach.

Brat Tomka świetnie
jeździ na nartach.

Na ścianie w salonie wisi
portret mojej prababci.

Niedawno wróciliśmy
z wycieczki do zoo.

- Podaj właściwe dokończenie zdania.
Wypowiedzenie *Teodorek i zwariowanych przygód wrek* to
a) zdanie.
b) równoważnik zdania.
- Dodaj *nie* do każdego wyrazu i zapisz go poprawnie w zeszyte, w odpowiednim miejscu w tabeli.

uprzejmość, powiedział, dziesiąty, młody, liczenie, zimno, zgubić, osiem, cierpliwie, wielki

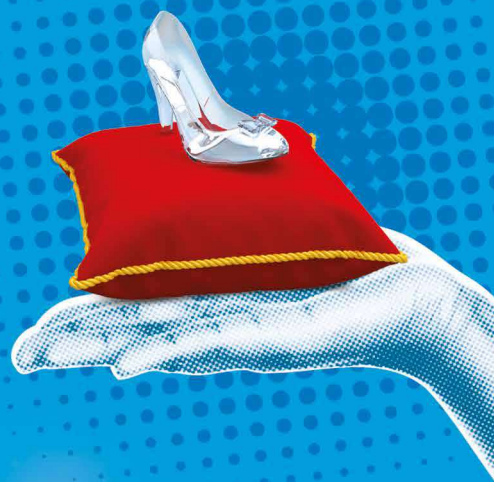
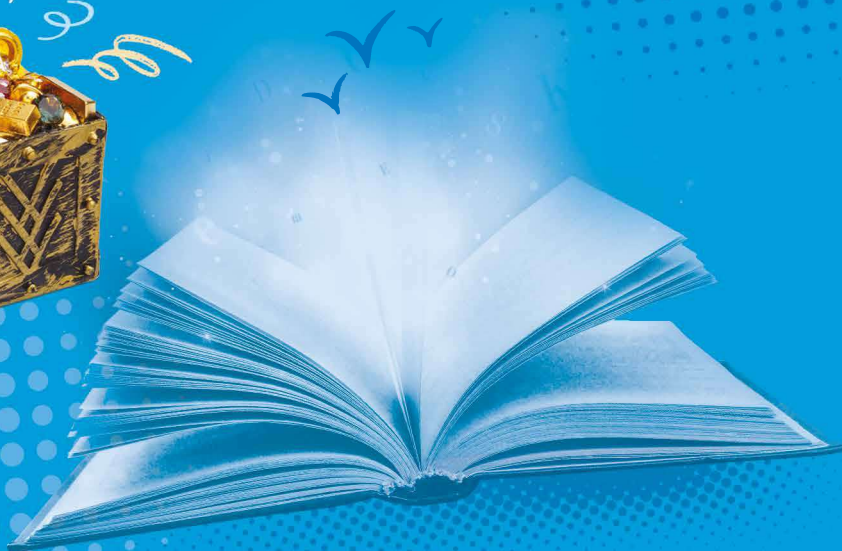
czasowniki	rzeczowniki	przymiotniki	przysłówki	liczebniki
...?...	...?...	...?...	...?...	...?...

- Dopisz do wybranego fragmentu opowiadania o Teodorku albo o Mateuszu dalszą część według własnego pomysłu.

7. Baśniowe światy

- Czy lubisz czytać baśnie? Dlaczego?
- W jakich sytuacjach życiowych jest nam potrzebna wyobraźnia?
- Jaki magiczny przedmiot chciałabyś/chciałbyś mieć? Do czego można by go użyć?

CZARUJ
słowami!

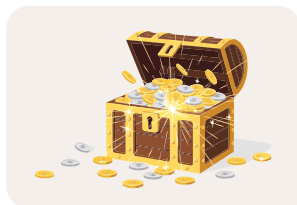
7.1. Wszystko się może zdarzyć (baśń, motyw wędrowny)

Tego się dowiesz

- Wskażesz cechy baśni w utworze.
- Podasz znane ci motywy wędrowne w literaturze.
- Odkryjesz przesłanie opowieści o Kopciuszku.

Podjmij temat

- Gdybyś miała/miał czarodziejską moc... Jakie swoje marzenie zrealizowałabyś/zrealizowałbyś dzięki niej?
- Podaj tytuły ulubionych baśni. Uzasadnij swój wybór – dlaczego cenisz te utwory?
- Obejrzyj podane ilustracje. Powiedz, które przedmioty, według ciebie, mogą pochodzić z baśni. Dlaczego?

- Przeczytaj baśń pt. *Kopciuszek*. Zwróć uwagę na to, jak bohaterka znosiła przeciwności losu.

Charles Perrault **Kopciuszek**

Dawno, dawno temu...

...był sobie pewien szlachcic, który ożenił się po raz drugi. A poślubił najdumniejszą i najbardziej wyniosłą kobietę, jaką kiedykolwiek widziano. Miała ona dwie, we wszystkim do niej podobne córki. Szlachcic ów także miał córeczkę z pierwszego małżeństwa. Była to czuła i dobra dziewczyna; dobroć tę przejęła po swojej matce, osobie najlepszej w świecie. Jeszcze nie skończyło się wesele, a już macocha zaczęła się okrutnie złościć na dziewczynkę. Nie potrafiła bowiem znieść pięknych zalet tej małej, wobec których jej własne córki wydawały się jeszcze bardziej wredne. Macocha obarczała ją więc najpodlejszymi zajęciami w domu.

Dziewczynka musiała zmywać naczynia i czyścić schody. Sprzątała też komnaty, zarówno samej Jaśnie Pani, swej macochy, jak i jej córek. Sama spała na poddaszu, na wstrętnym słomianym sienniku, zaś jej siostry mieszkaly w pokojach z parkietem, gdzie miały najmodniejsze łóżka i lustra, w których mogły się przeglądać od stóp do głów.

Biedna dziewczyna cierpliwie znosiła wszystko i nie śmiała poskarżyć się ojcu. Pewnie by ją zbeształ¹, gdyż jego nowa żona panowała nad nim całkowicie. Kiedy dziewczyna skończyła już codzienną pracę, szła zaszyć się w kąciку, tuż, tuż przy kominku. Garnęła się jak najbliżej ciepłego

▲ **Charles Perrault**
(czyt. szarl pero; 1628–1703)
– francuski baśniopisarz,
autor zbioru *Bajki Babci Gąski*, zawierającego
tak znane baśnie, jak
Czerwony Kapturek,
Kopciuszek czy *Śpiąca
królewna*.

¹ zbesztać – upomnieć
surowo, skrytykować

ognia, aż czasem siadała w popiele. Dlatego też w tym domu przezywano ją zwykle Kocmołuszką. Młodsza z sióstr, która nie była tak niegodziwa² jak starsza, nazywała ją Kopciuszkiem. Tymczasem Kopciuszek, chociaż marnie i biednie odziana³, była stokroć piękniejsza od swych sióstr, mimo że te miały precudowne stroje.

Pewnego razu zdarzyło się, że syn króla wydawał bal, na który zaprosił wszystkich ważnych i szanowanych ludzi. Zaproszono więc również obydwie panienki, gdyż rodzina ta była wielce poważana w całym kraju. Czym prędzej więc obie siostry ochoczo zajęły się przymierzaniem ubrań i fryzur, w których wyglądałyby najpiękniej. [...]

Siostry wezwały Kopciuszka, aby zapytać ją o radę, gdyż wiedziano, że dziewczyna ma doskonały gust. Kopciuszek doradzała najlepiej, jak mogła. Nawet zaproponowała, że ułoży im włosy, na co siostry chętnie się zgodziły. Gdy się tym zajęła, rzekły do niej:

– Kopciuszkule, a może i ty zechciałabyś pójść na bal?

– Moje panie, pytając o to, wyśmiewacie się tylko ze mnie, niestety. Wiem przecież dobrze, że nie dla mnie ten bal.

– No tak, masz rację. Wszyscy by się śmiali, gdyby ujrzeli, że Kocmołuch wybiera się na bal.

Za takie słowa każdy, ale to każdy uczesałby ją krzywo. Jednak nie Kopciuszek. Ona miała dobre serce, więc ułożyła im włosy pięknie i gładko. [...]

Aż wreszcie nastał szczęśliwy dzień; panienki wyruszyły na bal, a Kopciuszek śledziła je wzrokiem tak długo, jak tylko mogła. Kiedy już znikły jej z oczu, zaczęła płakać. Widząc, jak Kopciuszek płacze, jej chrzestna matka zapytała, co jej dolega.

– Tak bardzo bym chciała... Tak bardzo bym chciała... – i Kopciuszek zanosila się takim płaczem, że nie mogła dokończyć zdania.

Matka chrzestna, która była też wrózką, zapytała wtedy:

– Pewnie bardzo chciałabyś pójść na bal, prawda?

– Tak, ale niestety... – westchnęła Kopciuszek.

– A czy będziesz grzeczną dziewczynką? – zapytała matka chrzestna. – Jeśli tak, sprawię, że się na nim znajdziesz.

Zaprowadziła Kopciuszka do jej pokoju i powiedziała:

– Idź teraz do ogrodu i przynieś mi dynię.

Kopciuszek pobiegła natychmiast wybrać najładniejszą z dyni i przyniosła ją swojej matce chrzestnej. Nie wiedziała jednak zupełnie, w jaki sposób ta dynia pomoże jej pójść na bal. Matka chrzestna wydrążyła dynię, zostawiając tylko skórkę, po czym dotknęła ją różdżką. Wtedy dynia natychmiast przemieniła się w piękną, złotą karocę. Potem wróзка zajrzała do zastawionej przez siebie pułapki na myszy. Znalazła w niej sześć żywych zwierzątek. Poleciała Kopciuszkowi, by ta podniosła drzwi

² niegodziwy – człowiek zły, zdolny do skrzywdzenia kogoś

³ odziany – ubrany

⁴ umaszczenie – kolor sierści zwierzęcia

⁵ stangret – osoba, która kierowała końmi zaprzężonymi do powozu

pułapki i każdą myszkę, która z niej wychodziła, dotykała delikatnie swą różdżką. Wówczas mysz zamieniała się w pięknego rumaka. Tak powstał wspaniały zaprzęg złożony z sześciu rączych koni o niezwykłym, mysioszarym umaszczeniu⁴.

Kiedy zaś wróżka zastanawiała się, skąd wziąć stangreta⁵, Kopciuszek odezwała się:

– Zobaczę, czy w tej drugiej pułapce nie ma aby jakiegoś szczura. Mogłybyśmy z niego zrobić stangreta.

– Masz rację – powiedziała matka chrzestna. – Idź i zobacz.

Kopciuszek przyniosła zatem pułapkę, w której miały się trzy duże szczury. Wróżka wybrała z nich jednego, wyróżniającego się długim, dostojnym zarostem. Kiedy dotknęła go różdżką, wnet zamienił się w grubego stangreta. A wasy jego należały do najpiękniejszych, jakie kiedykolwiek widziano.

Wtedy wróżka rzekła do dziewczyny:

– Idź do ogrodu, a tam, za konewką, znajdziesz sześć jaszczurek; przynieś mi je.

Ledwie Kopciuszek przyniosła jaszczurki, wróżka od razu zamieniła je w sześciu paziów⁶, którzy natychmiast w swoich wielobarwnych liberiach⁷ dosiedli koni za karocą i stanęli za nią tak dostojnie, jakby przez całe życie nie robili nic innego.

Wtedy wróżka rzekła do Kopciuszka:

– No, teraz już wiesz, jak pojedziesz na bal. Cieszysz się?

– Owszem, tak, ale jakże mam pójść na bal w moim lichym ubraniu?

Wróżka dotknęła ją tylko swą czarodziejską różdżką, a w jednej chwili ubranie Kopciuszka zamieniło się w suknię ze złota i srebra, całą lśniącą od klejnotów. Potem dała jej parę szklanych, najładniejszych na świecie pantofelków. Gdy Kopciuszek pięknie przystrojona wsiadła już do powozu, matka chrzestna ostrzegła ją, by w żadnym razie nie wracała po północy. Powiedziała jej, że jeśli zostanie na balu choć przez chwilę dłużej, jej powóz zamieni się na powrót w dynię, konie w myszy, lokaje w jaszczurki, a jej stare ubranie powróci do dawnej postaci. Dziewczyna obiecała swej chrzestnej matce, że nie zapomni opuścić balu, nim nastanie północ. Wyruszyła zatem na bal, nie posiadając się z radości.

Królewicz, którego powiadomiono, że właśnie przybyła wielka księżniczka, której nikt z obecnych nie znał, pobięł ją powitać. Podał jej rękę, gdy wysiadała z powozu, i zaprowadził do sali, gdzie zgromadzili się wszyscy goście. Gdy weszła do sali balowej, nagle zapadła głęboka cisza, tańce ustały, skrzypce grać przestały. Wszyscy zapatrzyli się na nieznaną nikomu pannę o wspaniałej urodzie. Zewsząd dochodził jedynie pełen podziwu szmer: „Ach, jakże ona jest piękna!” [...]

⁶ paź – tu: sługa

⁷ liberia – ubiór, zwykle jednakowy, służących w bogatym domu

Królewicz posadził ją na honorowym miejscu, a potem zaprosił do tańca. Tańczyła z tak nieopisaną gracją⁸, że wprawilo to wszystkich w jeszcze większy podziw. Przyniesiono wykwintny posiłek⁹. Ale królewicz nie tknął go nawet, tak bardzo był bowiem oczarowany widokiem Kopciuszka. Ona tymczasem poszła usiąść ze swymi siostrami. Rozmawiała z nimi, zasypując je tysiącem uprzejmości, dzieliła się też pomarańczami i cytrynami, którymi poczęstował ją królewicz. Siostry bardzo to wszystko dziwiło, gdyż zupełnie jej nie poznały. Kiedy tak ze sobą gawędziły, Kopciuszek usłyszała, jak zegar wybija za kwadrans dwunastą. Natychmiast więc z szacunkiem pokłoniła się wdzięcznie towarzystwu i oddaliła się tak szybko, jak mogła.

Po powrocie do domu udała się do swej matki chrzestnej i podziękowała jej, powiedziała, że następnego dnia chciałaby znów pójść na bal, ponieważ królewicz bardzo ją o to prosił. Gdy zajęta była opisywaniem matce chrzestnej tego wszystkiego, co wydarzyło się na balu, dwie siostry załomotały do drzwi. Kopciuszek pobiegła im otworzyć.

– Jakże długo was w domu nie było! – powiedziała do nich, ziewając, przecierając oczy i przeciągając się tak, jakby dopiero co się obudziła. A przecież, odkąd się rozstały, ani przez chwilę wcale nie chciało się jej spać!

– Ach, gdybyś przyszła na bal – powiedziała jedna z siostr – nie nudziłabyś się: była tam najwspanialsza z księżniczek, najpiękniejsza, jaką kiedykolwiek widziano; wyświadczyła nam tysiąc uprzejmości, dała nam też pomarańcze i cytryny.

Kopciuszek, z trudem powstrzymując śmiech, zapytała siostry o imię księżniczki. One zaś odpowiedziały, że imię tajemniczej księżniczki nie jest nikomu znane i że królewicz bardzo tego żałuje, i że dałby wszystko na świecie, aby dowiedzieć się, kim ona jest. [...]

Następnego dnia obie siostry znowu poszły na bal, a wraz z nimi Kopciuszek, lecz tym razem jeszcze piękniej przystrojona niż za pierwszym razem. Królewicz nie odstępował jej na krok i wciąż mówił do niej czułe słówka. Młoda dama nie nudziła się wcale i zapomniła, co nakazała jej chrzestna matka. Nagle, na dźwięk pierwszego uderzenia zegara zrozumiała, że to bije północ, choć przed chwilą myślała, że jest nie później niż jedenasta. Natychmiast więc wstała i pomknęła lekko jak sarna. Królewicz pobiegł za nią, lecz nie udało mu się jej złapać. Ona zaś zgubiła jeden ze swych szklanych pantofelków, który królewicz podniósł ostrożnie z ziemi.

Kopciuszek przybyła do domu mocno zdyszana, bez karocy, bez lokajów, w lichym ubraniu. Z całej niedawnej wspaniałości nie pozostało nic prócz jednego pantofelka, takiego samego jak ten, który zgubiła na balu. [...]

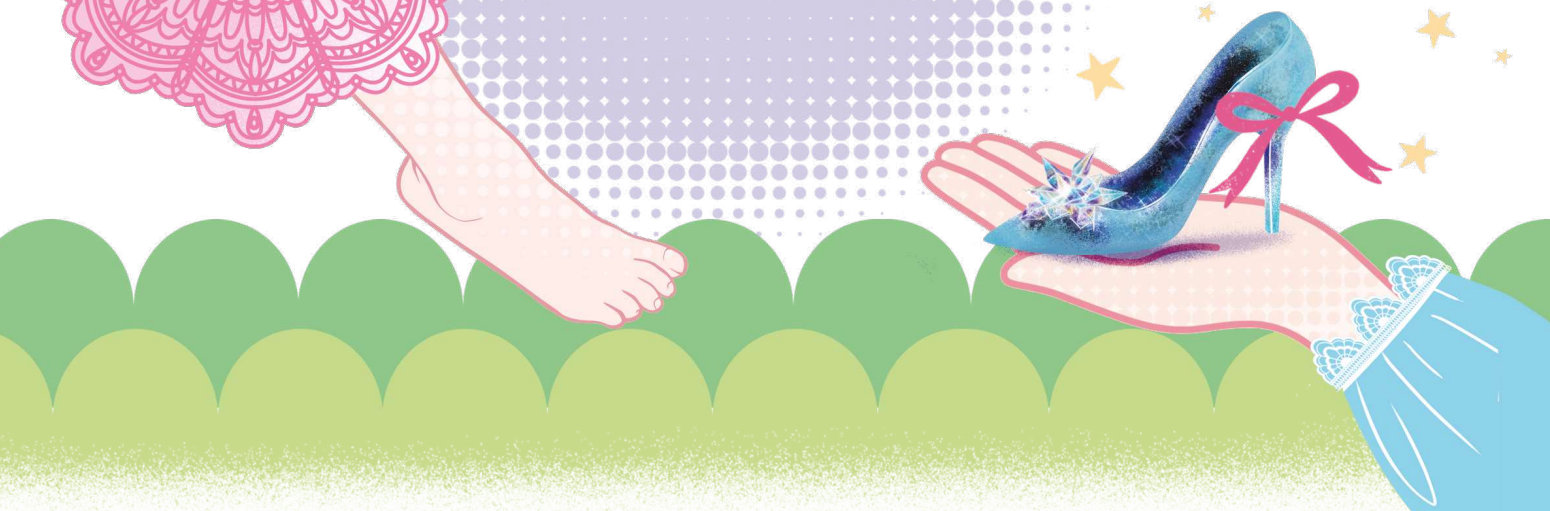
⁸ gracja – elegancja, piękny sposób poruszania się

⁹ wykwintny posiłek – posiłek elegancko podany, bardzo smaczny i urozmaicony

Opowieść o Kopciusku jest znana na całym świecie. Powiedz, które wydarzenie zostało przedstawione na znaczku pocztowym wydanym w Paragwaju (Ameryka Południowa).

Kiedy jej dwie siostry wróciły z balu, Kopciuszek zapytała, czy dobrze się bawiły i czy była tam znowu ta sama urocza dama, co poprzednio. Powiedziały jej, że tak, ale że uciekła, kiedy nastała północ, i to tak szybko, że zgubiła jeden ze swych szklanych, najpiękniejszych na świecie, pantofelków. Powiedziały jej też, że królewicz podniósł go i wpatrywał się weń przez całą resztę balu. Z pewnością jest bardzo zakochany w pięknej osobie, do której ów pantofelek należał.

Nie skłamały, bowiem kilka dni później królewicz kazał ogłosić, zwołując wszystkich odgłosem trąbki, że poślubi tę, której stópka pasować będzie do pantofelka. Zaczęto go więc przymierzać księżniczkom, potem księżnym i pannom z całego dworu, na próżno jednak. Zaniesiono go także dwóm siostrze, które robiły wszystko, aby włożyć stopę do pantofelka, ale żadna z nich nie była w stanie tego zrobić.

Kopciuszek, która przyglądała się ich usiłowaniom i rozpoznała swój pantofelek, roześmiała się i powiedziała:

– A może i ja zobaczę, czy będzie na mnie pasował?

Siostry parsknęły śmiechem i zaczęły z niej kpić. Lecz szlachcic, który przymierzał pannom ów pantofelek, przyjrzał się bacznie Kopciuszkowi. Widząc zaś, że jest ona bardzo piękną panią, powiedział:

– Słusznie, tak trzeba! Mam rozkaz dać do przymierzenia pantofelek każdej dziewczynie.

Kazał Kopciuszkowi usiąść, a już po chwili ujrzał, podstawiając do jej małej stópki pantofelek, że wsuwa się bez trudu i pasuje jak ulał. Zdumienie obu siostr było ogromne, lecz stało się jeszcze większe, gdy Kopciuszek wyciągnęła z kieszeni drugi mały pantofelek i włożyła go na swą drugą stopę. Wtedy pojawiła się chrestna matka Kopciuszka, która, dotknąwszy różdżką jej ubrania, uczyniła je piękniejszym od wszystkich innych strojów.

Wówczas dopiero obie siostry rozpoznały w Kopciuszku ową piękną pannę, którą widziały na balu. Rzuciły się do jej stóp, aby prosić o przebaczenie za wszystkie krzywdy, które jej wyrządziły. Kopciuszek kazała im wstać z kolan. Potem ucałowała je i oświadczyła, że wybacz im z całego serca i prosi tylko, aby od teraz zawsze ją kochali.

Zaprowadzono ją do królewicza ubraną w te same przepiękne szaty: on zaś odkrył, że jest jeszcze urodziwsza, niż mu się wcześniej wydawało. Kilka dni później poślubił ją. Kopciuszek, która była równie dobra, jak piękna, pozwoliła swym dwóm siostrze zamieszkać w pałacu. Jeszcze tego samego dnia wydała je również za mąż za dwóch dostojnych dworzan królewskich. [...]

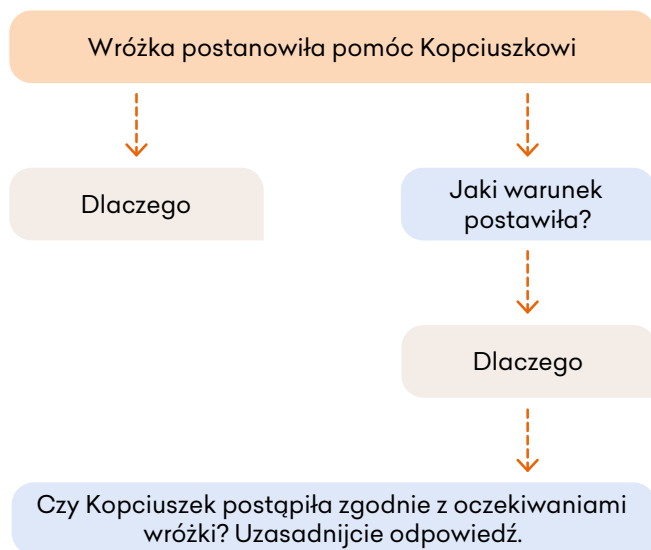
tłum. Oskar Hedemann

1 Porozmawiajcie o tym, jak bohaterka utworu radziła sobie w trudnych sytuacjach.

- Co zmieniło się w życiu dziewczyny po śmierci mamy?
- Jak bohaterka reagowała na wciąż nowe obowiązki domowe i przykre uwagi sióstr?
- Jakie emocje towarzyszyły Kopciuszkowi na widok sióstr wybierających się na bal?

2 Dlaczego matka chrzestna postanowiła pomóc Kopciuszkowi? Przeanalizujcie decyzję dobrej wróżki.

Ciekawe!

Wyraz *kopciuszek* należy do niewielkiej grupy rzeczowników męskich odnoszących się do kobiet, takich jak np. *podłotek* (osoba nieletnia).

Baśń – utwór zazwyczaj niewielkich rozmiarów, w którym są obecne nieprawdopodobne postacie i wydarzenia, magiczne przedmioty, niezwykłe zjawiska. Fantastyczny świat wróżek, wiedźm, smoków i magii współwystępuje ze światem zdarzeń i postaci prawdopodobnych. W baśni bliżej nieokreślone są czas zdarzeń (np. *Dawno, dawno temu...*) i ich miejsce (np. *Za górami, za lasami...*), ponieważ istotniejsze jest jej przesłanie, czyli jakaś ważna nauka dla odbiorcy (np. że dobro zawsze zwycięża). Baśń najczęściej ma szczęśliwe zakończenie.

Motyw wędrowny – wydarzenie, postać lub przedmiot pojawiające się w różnych utworach, „wędrujące” po literaturze (np. zamiana człowieka w zwierzę, mówiące zwierzęta, czapka niewidka).

3 Przeczytaj podaną na marginesie definicję **baśni** i powiedz, czy *Kopciuszka* można zaliczyć do tego gatunku literatury.

- Określ czas i miejsce wydarzeń.
- Podaj przykłady wydarzeń, postaci lub przedmiotów fantastycznych pojawiających się w utworze.
- Zwróć uwagę na zakończenie *Kopciuszka*. Jakie jest przesłanie utworu? Zapisz w zeszycie odpowiedź na pytanie i porównaj ją z odpowiedziami koleżanek i kolegów, następnie wspólnie wybierzcie najtrafniejsze wnioski.

4 Powiedz, które postacie, przedmioty lub wydarzenia pojawiające się w *Kopciuszk* występowały już w innych znanych ci baśniach. Podaj przykłady innych **motywów wędrownych**.

Sprawdź się!

Opowiedz o wydarzeniach z utworu *Kopciuszek* z punktu widzenia wybranej postaci:

- tytułowej bohaterki,
- jednej z sióstr Kopciuszka.

? 7.2. To, co najważniejsze (wypowiedzenia: oznajmujące, pytające, rozkazujące i wykrzyknikowe)

Tego się dowiesz

- Poznasz baśń pochodzącą z Nowej Gwinei.
- Rozpoznasz wypowiedzenia: oznajmujące, pytające, rozkazujące i wykrzyknikowe.
- Zastosujesz poprawnie kropkę, znak zapytania i wykrzyknik.

Podejmij temat

- Powiedz, jakie osoby są dla ciebie najważniejsze. Uzasadnij swój wybór.
- Przypomnij najważniejsze cechy baśni.
- Przeczytaj tekst Marii Krüger *Dar rzeki Fly*. Kończą go słowa: *Taka jest baśń o Dandai...* Zwróć uwagę na to, czy opowieść ta ma rzeczywiście cechy baśni.

📖 Maria Krüger **Dar rzeki Fly¹**

▲ **Maria Krüger**
(czyt. kriger; 1904–1999)
– autorka książek dla dzieci; najbardziej znane z jej utworów to: *Karolcia*, *Klimek i Klementynka* oraz *Godzina pąsowej róży*. Maria Krüger opracowała również zbiory baśni, w tym baśnie pochodzące z Azji i Afryki. Utwór *Dar rzeki Fly* powstał w 1957 r.

¹ Fly – czyt. flaj

² Nowa Gwinea – patrz s. 229.

W dawnych, bardzo dawnych czasach, tak dawnych, że ich nie pamiętają nawet najstarsi ludzie – w tych czasach, kiedy wielka, wspaniała Rzeka przywracała młodość starcom – żyła na Nowej Gwinei² dziewczyna, na którą wołano Dandai.

Była to najpiękniejsza ze wszystkich dziewcząt, jakie tańczyły podczas uroczystych świąt wokół trzaskającego wesoło ogniska. [...] Wkrótce po wielkim święcie ognia i młodości Dandai została żoną Maikassi. Teraz już nie tańczyła i nie śpiewała w kole dziewcząt. Nie miała też czasu na zdobienie kwiatami swych czarnych, gęstych włosów. Mieszkała razem z mężem w trzcinowej chatce, razem z nim pracowała ciężko w polu, aby starczyło im plonów na wyżywienie siebie i dzieci.

A miała ich Dandai sześcioro. Rodziły się śliczne i zdrowe, ale ledwo które podrosło – zabierała je nieubłagana śmierć. [...] I został Dandai tylko jeden synek, najmłodszy – Leituuk. Dandai bardzo go kochała. [...]

Pewnego smutnego dnia pień walącej się palmy przygniótł dobrego Maikassi. Odtąd Dandai musiała sama podołać całej robocie w polu i przy gospodarstwie. Pracowała bardzo ciężko od świtu do ciemnej nocy.

Te lata ciężkiej pracy szybko zniszczyły urodę Dandai – najpiękniejszej niegdyś dziewczyny na wyspie. Kiedy któregoś dnia przypadkiem przejrzała się w strumyku, zobaczyła w nim odbicie starej i zniszczonej kobiety. [...]

Gdy Dandai stała tak nad wodą pogrążona w myślach, z pobliskich zarośli wypełzła stara Bluinoch.

– He, he – zaskrzeczała – przypatrujesz się sobie, co? Oho, wcale już nie jesteś podobna do dawnej, pięknej Dandai. Twoje czarne włosy posiwiały, twoja gładka niegdyś twarz jest pełna zmarszczek. A nawet nie

jesteś jeszcze taka stara, jesteś dużo, dużo młodsza ode mnie. O całe sto lat. Ale to nic. Będę pytała wody, wiatru i ognia, kiedy nadejdzie pora, abyś mogła pójść nad Rzekę Fly. Przychodź, Dandai, do mnie co roku, gdy wypada pierwszy nów³ księżycy – powiem ci, czy już jest pora.

Dandai w milczeniu pochyliła głowę. Myślała o tym, jak długo jeszcze będzie musiała czekać na tę upragnioną chwilę, i myślała, jak bardzo będzie się cieszyć z jej urody Leituuk, syneczka ukochany. [...]

„Ale nic mu o tym nie powiem – postanowiła – to będzie dla niego niespodzianka”.

³ nów – jedna z faz Księżyca; Księżyc znajduje się wtedy między Słońcem a Ziemią, więc nie jest z Ziemi widoczny gołym okiem, można go obserwować za pomocą urządzeń astronomicznych

Trzy lata minęły od tego dnia. [...] Aż wreszcie, w czwartym roku, wtedy, kiedy Leituuk skończył sześć lat, Bluinoch powiedziała:

– Oto zbliża się czas, abyś poszła nad wielką, wspaniałą Rzekę Fly i zanurzyła się w jej falach. Błagaj ją o dar młodości. Może cię wysłucha. Życie twoje pełne było trudu i trosk i może dobra Rzeką zechce wynagrodzić ci te ciężkie lata. A nie zapomnij, zanim ogarną cię fale, zanucić pieśń, którą śpiewałaś razem z dziewczętami przy ognisku. Pamiętasz tę pieśń?

Dandai w milczeniu skinęła głową. [...] Podziękowała Dandai starej Bluinoch i szybko pobiegła do chaty. Zaraz też zaczęła się szykować do drogi. Rzeką Fly płynie daleko, w głąbi wyspy. [...]

Z sękatym kijem w jednej ręce, ze skorupą orzecha kokosowego w drugiej – stanęła Dandai przed swoim synkiem. Chłopiec patrzył na matkę zdziwiony.

– Idziesz w drogę, mamó? A nie możesz mnie z sobą zabrać?

Dandai, wzruszona, wyszeptwała:

– Nie mogę. Ale powrócę szybko. [...]

Zmęczona, kulejąca, na obolałych nogach dobiegła do brzegu wielkiej Rzeki Fly. Dysząc ciężko i przyciskając dłonią bijące serce, patrzyła na ciemne fale.

– Rzeko Fly – szepnęła – przyszedłam do ciebie. [...]

Dandai stała nad Rzeką z podniesionymi błagalnie rękami. Białe słońce świtu oświeślało jej szczupłą postać, a wiatr rozwiewał siwe włosy. [...] Teraz błagała Rzekę:

*O Rzeko Fly, bezmiernie łaskawa,
policz wszystkie moje smutki,
policz wszystkie łzy wypłakane,
policz wszystkie moje siwe włosy –
o, Rzeko! Obdaruj mnie młodością!
Ohoooo, Rzeko Fly!*

Pociemniała woda Rzeki Fly, zaszumiały zielone fale i wzniosły się wysoko, wysoko, zakrywając Dandai.

⁴ hebanowy – tu: czarny

A gdy opadły – z wody wynurzyły się lśniące, hebanowe⁴ włosy i piękna, roześmiana twarzyczka dawnej, młodej Dandai. Gładkie, silne ramiona rozgarnęły wodę i oto na brzeg wyszła dziewczyna najpiękniejsza na całej wyspie.

Przez chwilę stała nieruchomo. Nie wierzyła szczęściu – potem podniosła ręce ku niebu i dziękowała Rzece:

– Dzięki, Rzeko o zielonych wodach!

Stojąc na brzegu, Dandai szybko wiązała na biodrach spódniczkę ze świeżych traw, założyła swój piękny naszyjnik z zębów kangura, a na rękach jej i na nogach błysnęły w słońcu złote bransolety. [...] Nie podjęła już sękatego kija [...], lecz lekko jak gazela⁵ poczęła biec w stronę rodzinnej wioski. [...]

⁵ gazela – zwierzę przypominające sarnę, ma brązową lub szarą sierść, żyje na wolności w Afryce i Azji

Wreszcie dojrzała z oddali swą chatę – a przed chatą w cieniu palmy bawił się jej synek, Leituuk!

– Syneczku!

Chłopiec odwrócił się szybko.

– Mama!

Ale gdy Dandai podbiegła do niego – ciemna buzia dziecka posmutniała.

– Myślałem, że to mama – szepnął zawiedziony. – A ty nie jesteś moją mamą!
Dandai uklękła przy chłopcu.
– Ależ to ja, ja jestem twoją mamą! Nie poznajesz mnie, syneczku?
– Nie znam cię – odepchnął ją chłopczyk. – Nie znam! Gdzie moja mama? Jesteś obcą dziewczyną!
– Przypatrz mi się, syneczku! – błagała z rozpaczą Dandai.
– Jestem przecież ta sama, tylko o wiele lat młodsza. Synku, to dobra Rzeka Fly wróciła mi młodość i urodę. Czy nie chcesz mieć młodej, pięknej matki?
Ale Leituuk powtarzał, płacząc:
– Idź sobie, idź! Nie znam cię! Moja mama była najpiękniejsza na świecie. Miała siwe włosy i pomarszczoną twarz. Moja droga mama! Wróć, mamo, do mnie, wróć!

Dandai pochyliła głowę. Serce pękało jej z żalu. Przecież to dla niego, dla swojego ukochanego syneczka chciała być piękna i młoda. Myślała, że będzie dumny z jej urody, że będzie ją jeszcze bardziej kochał. A tymczasem? Leituuk odwraca się od niej i tęskni za dawną, brzydką i starą Dandai! [...] Pogłaskała główkę synka i poczęła iść w stronę, gdzie wiodła droga nad Rzekę Fly. Szła, nie oglądając się za siebie. [...]

Wreszcie, zdyszana, stanęła znów nad brzegiem Rzeki Fly. Spiesznie zsunęła z bioder spódniczkę z traw i zanurzyła się w chłodnych, zielonkawych falach. Kiedy woda sięgała jej już do ramion, Dandai zaczęła prosić Rzekę:

*Ja, czarna Dandai, dziękuję ci z całego serca
za twój bezcenny dar młodości
i przynoszę ci go z powrotem.
Bo zrozum, wielka Rzeko,
że droższa niż piękność, niż młodość
jest dla mnie miłość mego dziecka...
O Rzeko Fly!*

Fale Rzeki pociemniały, zaszumiły i wzniosły się wysoko, wysoko ponad głową Dandai. [...] Na brzegu stara, siwa kobieta [...] schyliła się po sękaty kij, który zostawiła tu, gdy była po raz pierwszy. Spojrzała jeszcze raz na zielonkawą falę i ruszyła w drogę.

Gdy przybiegła przed chatę, mały Leituuk powitał ją okrzykiem radości.

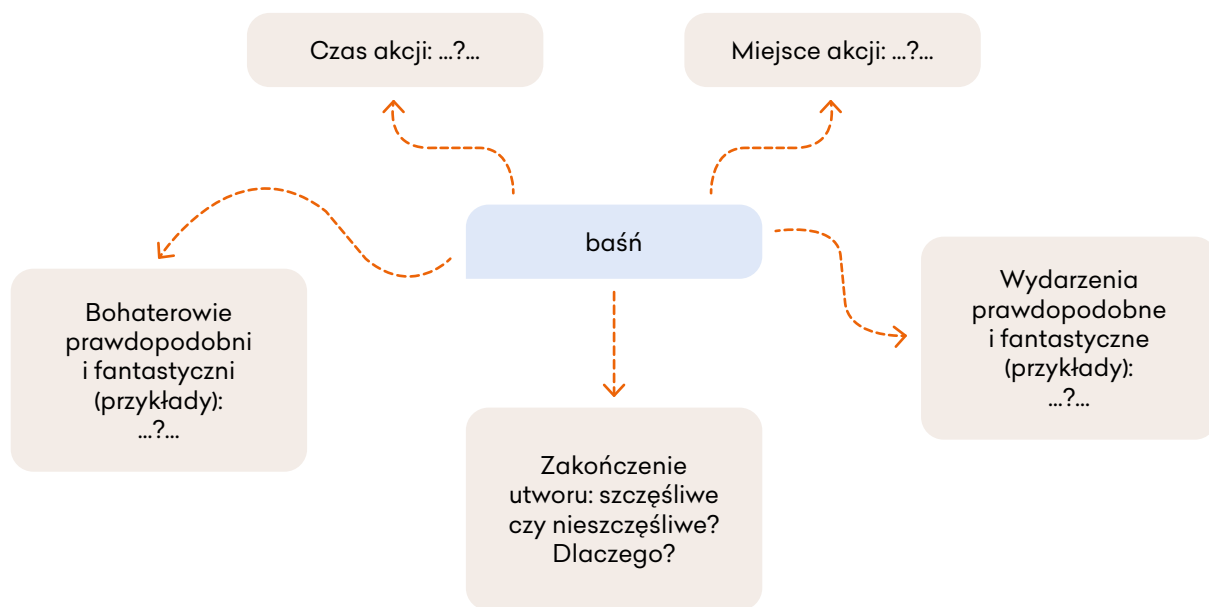
– Mamo!

– Synku – szepnęła Dandai – synku mój!

Taka jest baśń o Dandai, która wybrała miłość swego dziecka. Ale od tego czasu obrażona Rzeko Fly już nigdy nikomu nie przywróciła młodości.

baśń z Nowej Gwinei

- 1 Ustalcie, czy opowieść Marii Krüger można uznać za baśń. Wykorzystajcie definicję baśni z podręcznika (s. 223). Zapiszcie wnioski w zeszycie w postaci poniższego schematu.

- 2 Ułóż pytania dotyczące kolejnych etapów życia Dandai. Przykłady:

- Kim była Dandai w młodości?
- Jak zmieniło się życie dziewczyny, gdy wyszła za mąż?
- ...?...

- 3 Przekaż koleżance/koledze z ławki ułożone przez siebie pytania – poproś o udzielenie na nie odpowiedzi.

- 4 Powiedzcie, co było ważne, ważniejsze i najważniejsze dla Dandai i Leituuka. Uzasadnijcie swoje odpowiedzi, wykorzystując odpowiednie fragmenty utworu. Zapiszcie swoje spostrzeżenia w zeszytach w formie tabeli.

	Ważne	Ważniejsze	Najważniejsze
dla Dandai	...?...	...?...	...?...
dla Leituuka	...?...	...?...	...?...

Porozmawiajcie o tym, w czym się zgadzali ze sobą bohaterowie utworu, a w czym – różnili.

Porozmawiaj z najstarszymi członkami swojej rodziny o ich młodości i doświadczeniach życiowych. Zapytaj, co z perspektywy lat uważają za najcenniejszy dar losu i czy zgadzają się z pouczeniem wynikającym z tekstu *Dar rzeki Fly*.

- 5 Czego uczy nas opowieść o Dandai? Sformułuj jednozdaniowe pouczenie.
- 6 Akcja utworu Marii Krüger rozgrywa się nad rzeką Fly leżącą w Papui-Nowej Gwinei. Sprawdź w dostępnych źródłach wiedzy (atlasie geograficznym lub internecie), gdzie rzeka Fly ma źródło i ujście.

Więcej na temat

Nowa Gwinea

Nowa Gwinea to wyspa w zachodniej części Oceanu Spokojnego, w Melanezji. Jest drugą pod względem wielkości wyspą świata (po Grenlandii). Zachodnia część wyspy należy do Indonezji, a wschodnia część to terytorium państwa o nazwie Papua-Nowa Gwinea. Na Nowej Gwinei występuje klimat równikowy, co sprawia, że rośnie tam w warunkach naturalnych wiele egzotycznych dla nas roślin, np. palmy, storczyki, różne gatunki paproci. Wśród zwierząt spotkamy kangury drzewne, ptaki rajskie, różne gatunki krokodyli.

Rdzennymi mieszkańcami Nowej Gwinei są Papuas. Wyróżniają się oni ciemną skórą i kręconymi włosami. Wielu Papuasów ozdabia swoje ciała – zwłaszcza w czasie tradycyjnych świąt – tatuażami i wzorami tworzonymi za pomocą naturalnych barwników.

▲ Papuas z namalowanymi tradycyjnymi wzorami na twarzach

▲ Papuas na pokazie kultury papuaskiej, Nowa Gwinea, 2018

- 7 Powiedz, jaki jest cel poniższych wypowiedzi Leituuka lub Dandai. Zwróć uwagę, jakie znaki interpunkcyjne znajdują się na końcu poniższych zdań.

Moja mama była najpiękniejsza na świecie.

A ty nie jesteś moją mamą!

Idziesz w drogę, mamo?

Przypatrz mi się, syneczku!

Ze względu na cel wypowiedzi wyróżniamy trzy rodzaje wypowiedzeń (zdań i równoważników zdań):

wypowiedzenie **oznajmujące** – zawiera informację o czymś; na jego końcu stawiamy kropkę, np. *Wyjeżdżamy na wakacje. W sierpniu.*

wypowiedzenie **pytające** – zawiera pytanie o coś; na jego końcu stawiamy znak zapytania, np. *Wziąłeś okulary przeciwsłoneczne? Te nowe?*

wypowiedzenie **rozkazujące** – zawiera prośbę, polecenie, rozkaz; na jego końcu stawiamy kropkę lub wykrzyknik, np.: *Otwórz okno. Ustawcie się w dwusereg!*

Jeśli chcemy wyrazić emocję, uczucia (np. podziw, radość, ale też oburzenie, strach) lub podkreślić ważność informacji bądź polecenia, wypowiedzenie możemy zakończyć wykrzyknikiem. Takie wypowiedzenie nazywamy **wykrzyknikowym**. Przykłady:

Już idę!

Naprawdę jedziemy do parku trampolin?! (w zdaniu pytającym wykrzyknik stawiamy za znakiem zapytania)

Uważaj na drodze!

- 8 Powiedz, jakie znaki interpunkcyjne należy napisać na końcach zdań lub równoważników zdań w podanym dialogu. Uzasadnij swój wybór – określ rodzaje tych zdań.

- Krzysiu, jak długo nie będzie cię w domu ...?...
- Jeszcze nie wiem, mamo ...?... To zależy od Ewy ...?...
- Dlaczego ...?...
- Musimy na nią poczekać ...?... Ma kupić dodatkowe farby potrzebne do namalowania plakatu ...?...
- Może już kupiła ...?... Zapytaj ją ...?...
- Mogę skorzystać z twojego telefonu ...?...
- Oczywiście ...?... Ale gdzie masz swój ...?...
- Zostawiłem u Olka ...?...
- Oj, Krzysiu ...?..

Sprawdź się!

Ułóż po jednym zdaniem oznajmującym, pytającym, rozkazującym i wykrzyknikowym. Pamiętaj o odpowiednich znakach interpunkcyjnych na końcach tych zdań.

7.3. Magia słów

Podejmij temat

● Powiedz, jak rozumiesz tytuł *Magia słów*. Co to jest, według ciebie, magia? Czym może być magia słów?

● Odpowiedz sobie w myślach na poniższe pytania.

1. Jak często kłócisz się z koleżankami/kolegami?
2. Czy często się obrażasz?
3. Czy potrafisz pierwsza/pierwszy wyciągnąć rękę na zgodę?
4. Kiedy ostatnio powiedziałaś/powiedziałeś komuś: „Dziękuję”?
5. Czy zdarzyło ci się w tym tygodniu pomóc komuś w potrzebie?

To jest przykład samooceny. Dobrze jest powtarzać ją od czasu do czasu.

● Przeczytaj baśń Charles’a Perraulta *Wróżki*. Zwróć uwagę na fragmenty opisujące zalety i wady bohaterów.

Charles Perrault **Wróżki**

Była sobie raz pewna wdowa. Miała ona dwie córki. Starsza – była to wykapaną¹ matka, zarówno z twarzy, jak i z usposobienia. Jedna i druga były tak nieuprzejme, tak zawsze odęte², że nie sposób było z nimi wytrzymać.

Młodsza córka, istny obraz ojca – była miła i uprzejma, a ponadto – rzadkiej piękności dziewczyna.

Że w ludziach podoba nam się najbardziej to, co nas samych przypomina, matka [...] kochała starszą córkę, niezwykajny wstręt zaś czuła do młodszej. Kazała jej jadać w kuchni i pracować bez ustanku.

Biedne dziewczątko musiało dwa razy dziennie wędrować do strumienia po wodę i przynosić pełny dzban.

Gdy pewnego dnia młodsza córka stała nad brzegiem strumienia, ujrzała zbliżającą się kobiecinę, która, podszedłszy, poprosiła, aby dziewczyna dała jej się napić.

– Napijcie się, matko³ – powiedziała piękna i wypłukawszy dzban, nabrała wody. Po czym podała dzban staruszce i podtrzymywała, gdy kobieta piła, aby miała w tym wygodę.

Gdy staruszka zaspokoila pragnienie, powiedziała:

– Jesteś piękna, miła i uprzejma. Chcę więc cię czymś obdarzyć.

A była to wróżka, która przybrała postać wieśniaczki [...].

Tego się dowiesz

● Poznasz baśń Charles’a Perraulta *Wróżki*.

● Wyjaśnisz, na jaką nagrodę zasługuje uprzejmość.

● Opiszysz, jak wyobrażasz sobie wróżkę.

Charles Perrault [czyt. szarłpero] – patrz s. 218.

¹ wykapaną matka – bardzo podobna do matki

² odęty – nadąsany, naburmuszony, okazujący złość

³ matko – tak w czasach Perraulta zwracano się do starszych kobiet

⁴ klejnot – bardzo cenny kamień

⁵ jęła – zaczęła

⁶ fukać – odzywać się do kogoś opryskliwie, ze złością

⁷ nieboraczka – określenie osoby, która wzbudza współczucie

– Oto, jaki dar ci przeznaczam – ciągnęła dalej wróżka. – Za każdym razem, gdy z ust twych padnie słowo, razem z nim padnie kwiat lub klejnot⁴.

Gdy tylko piękna dziewczyna przestąpiła próg domu, matka jęła⁵ na nią fukać⁶, że tak późno powraca znad strumienia.

– Przebaczcie mi, matko – odrzekła nieboraczka⁷. [...]

A gdy padły jej z ust te słowa, wraz z nimi padły dwie róże i dwa wielkie diamenty.

– Co to takiego? – zawołała zdumiona matka. – Albo mi się w oczach ćmi, albo naprawdę diamenty padają z ust tej dziewczyny! Jak to się dzieje, moja córko?

Pierwszy to raz nazwała ją swoją córką, a dziewczyna, sypiąc z ust diamentami, opowiedziała jej w prostocie ducha wszystko, co jej się przydarzyło.

– No, no! A to dopiero! – wykrzyknęła matka. – Muszę posłać i drugą córkę nad ten strumień. [...]

– Jeszcze czego! – powiada na to gburowata dziewczyna.

– Właśnie, że pójdziesz, bo ja ci każę! – fuknęła matka. [...]

Ruszyła więc córka, ale naburmuszona. [...] Nim jeszcze zbliżyła się do źródła, ujrzała wychodzącą z lasu okazale wystrojoną damę, która poprosiła ją o nieco wody, była bowiem bardzo spragniona.

Była to ta sama wróżka, lecz tym razem przybrała postać i strój księżniczki, aby przekonać się o uprzejmości dziewczyny.

– Albom tu przysłała po to! – powiada ta prostacko. – Akurat! Nie na to wzięłam z sobą tę srebrną flaszkę, żeby pani z niej piła! Pij jejmość⁸ wprost ze źródła, jeśli ci sucho w gębie!

– Bardzoś nieuprzejma – odpowiedziała wróżka bez urazy. – No cóż? Skoroś tak nieuczynna – oto mój dar dla ciebie: wraz z każdym słowem, które padnie z twoich ust, padnie z nich razem wąż lub ropucha.

Gdy tylko matka ujrzała powracającą córkę, wykrzyknęła do niej:

– No i co, moja droga?

– Ano to, matko – odrzekła dziewczynka i z ust jej padły dwie żmije i dwie ropuchy.

– Co widzę? O nieba! – wrzasnęła matka. – Ale to вина twojej siostry! Zapłaci mi za to!

I skoczyła, by wytluc biedną córkę.

Ta umknęła przed nią szybko i uciekła do pobliskiego lasu. W lesie napotkał ją powracający z łowów syn królewski i zdumiony jej urodą, zapytał, co czyni tu sama i czemu płacze.

– Biada mi, wasza wysokość, matka mnie z domu wygnała... – odrzekła, a syn królewski ujrzał, jak wraz ze słowami padło z jej ust pięć czy sześć pereł i tyleż diamentów.

Ciekawe!

Baśnie wywodzą się z opowieści ludowych. Co ciekawe, niezależnie od tego, skąd pochodzą te opowieści, łączy je wiele podobieństw. Na przykład baśnie zbliżone do *Czerwonego Kapturka* odkryto w Chinach, a w Europie – we Włoszech. W wersji chińskiej zamiast wilka występuje tygrys, a we włoskiej – ogrzyca.

Zdziwiony zapytał, co to znaczy, a dziewczyna opowiedziała mu o swoich przygodach. Syn królewski rozkochał się w niej w mgnieniu oka i osądziwszy, że taki dar wrózek więcej jest wart niż najbogatsze wiano, zabrał dziewczynę na ojcowski zamek, gdzie ją poślubił. [...]

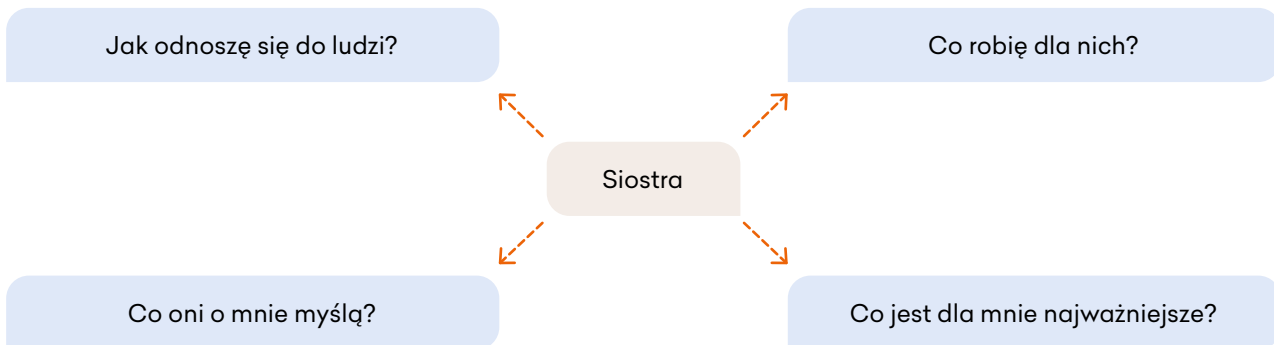
tłum. Hanna Januszewska

- 1 Opowiedz o wydarzeniach z baśni, wcielając się w rolę:
 - a) młodszej siostry,
 - b) starszej siostry.
- 2 Jaki mógłby być dalszy los starszej siostry? Zakończ baśń – według swojego pomysłu – kilkoma zdaniami.
- 3 Porównajcie siostry z baśni *Wróżki* – nazwijcie i zapiszcie w tabeli w zeszycie ich zachowania i cechy.

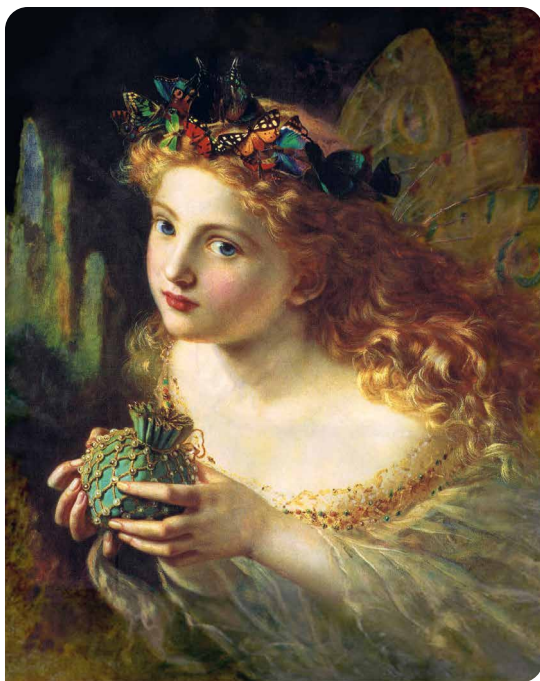
Bohaterka baśni	Co zrobiła?	Cecha, która wynika z zachowania
młodsza siostra	...?...	...?...
starsza siostra	...?...	...?...

Powiedzcie, która siostra miała więcej zalet, a która – wad.

- 4 Dlaczego w baśniach często pojawia się kontrast (przeciwieństwa) – dobrzy i źli ludzie, bogactwo i bieda, uroda i brzydota itp.? Dlaczego dobro wygrywa w walce ze złem? Podyskutujcie o tym. Wspólne ustalenia zapiszcie w zeszytach.
- 5 Podzielcie się na dwie grupy. Każdy niech sobie wyobrazi, że jest jedną z sióstr z baśni *Wróżki* (jedna grupa starszą, druga – młodszą). Zredagujcie w zeszycie krótką samoocenę według poniższej mapy myśli.

- 6 Jak wyobrażasz sobie wróżki? Obejrzyj obrazy i powiedz, czy przedstawione na nich postacie pasują do twoich wyobrażeń.

▲ Sophie Gengembre Anderson
[czyt. sofi gejnɡambre enderson],
Przyjmij piękną twarz kobiety...

▲ John Anster Fitzgerald
[czyt. dżon enster fitcdżerald],
Bajkowe przejście, ok. 1864

Sprawdź się!

- Powiedz, co w baśni *Wróżki* oznaczały wypadające z ust jednej siostry kwiaty i klejnoty, a z ust drugiej – żaby i ropuchy.

7.4. Krasnoludki są na świecie? (zdanie pojedyncze i zdanie złożone)

Podejmij temat

- Podaj dwa tytuły utworów literackich lub filmów, w których występują krasnoludki.
- Dokończ rozpoczęte zdania.

Gdybym była/był krasnoludkiem, wyglądałabym/wyglądałbym tak ...?...

Moje zajęcia polegałyby na ...?...

- Przeczytaj poniższe informacje o krasnoludkach.

Krasnoludki albo kraśniaki – tak je nazywamy w Polsce. Ale nazw i opisów krasnoludków jest tyle, ile krain geograficznych liczy Polska. Na Mazowszu kiedyś mówili na niego *latawiec*, na Pomorzu, w Wielkopolsce i na Śląsku *skrzat* albo *karzełek*. Na Mazurach zwano go *kłobukiem* albo *koboldem*, na Podlasiu *kraśniakiem*, *domowikiem* lub *domowym*, na Dolnym Śląsku mówili na krasnoludka *piędzimężyk* albo *podziomek*. A w całej Polsce przed wiekami mówiono o krasnalach, że to *bożęta* lub *ubożęta*.

Ale bez względu na to, jak ludzie nazywali krasnoludki, wiedzieli, że są to przyjazne, opiekuńcze stworzenia, które niczym dobre duszki opiekują się nami, strzegą naszych domostw i pomagają nam w pracy. W zamian za to ludzie powinni kraśniakom albo bożętom udzielać schronienia, dzielić się z nimi pożywieniem, wspomagać je w biedzie.

Choć krasnale są niewysokie, potrafią przecie pomagać ludziom. Przede wszystkim są silne, sprytnie i przebiegłe. Umieją rozmawiać ze zwierzętami. Wiedzą, jak leczyć rany i choroby. Ponadto są pracowite i wytrwałe i kiedy raz coś złączą, skończyć muszą, choćby nie wiem co. A że nie lubią być przy tym podglądane przez ludzi... [...]

Tego się dowiesz

- Poznasz baśń Hansa Christiana Andersena *Krasnoludek*.
- Napiszesz baśń o krasnoludkach.
- Rozróżnisz zdania pojedyncze i złożone.

Ciekawe!

Polskie krasnoludki szczególnie polubiły Wrocław. W mieście umieszczane są w różnych miejscach rzeźby krasnali. Ich wygląd jest często związany z instytucją, przed którą stoją, np. krasnal strażnik pilnuje wejścia do siedziby Straży Miejskiej na Rynku, a przed siedzibą Towarzystwa Miłośników Wrocławia stoi krasnal WrocLovek.

Dziś także w każdym kraju, choć badacze opisują wygląd krasnoludka niemal identycznie, krasnoludki mają mnóstwo różnych nazw. W Holandii i Belgii mówi się na nie *kabouter*, w Irlandii *gobliny*, *gremliny* lub *impy*, w Szwecji i Norwegii na krasnoludka wołają *tomte* lub *nisse*, a Finowie mówią o nich *tontu*. W Rosji krasnal zwie się *domowoj*. [...] No i proszę – cały świat ma swoje nazwy krasnoludków. Czy ludzie w tylu krajach nazywaliby coś, czego nie ma na świecie?

Marcin Przewoźnik, *Wielka Encyklopedia Krasnoludków* (fragment)

- Na podstawie informacji z tekstu odpowiedz na pytania.
 - a) Jakie relacje łączą w baśniach krasnoludki z ludźmi?
 - b) Dlaczego krasnoludki to popularny motyw wędrowny?

Hans Christian Andersen **Krasnoludek**

(fragment)

W pewnym dużym mieście, na lichem¹ poddaszu mieszkał prawdziwy student: prawdziwy – to znaczy, że był ubogi i kochał naukę. Na dole w tym samym domu mieszkał prawdziwy kupiec, a tu prawdziwy znaczy, że posiadał sklep duży, pełen dobrego towaru i dom, który także był jego własnością.

U kupca też zamieszkał krasnoludek, czyli kobold, bo różnie w różnych krajach nazywają te maleńkie istotki, w dzień starannie ukrywające się przed nami, a w nocy czuwające nad naszą pracą i majątkiem, jak niewidzialne duchy opiekuńcze. Ludzie też bardzo cenią pomoc krasnoludków i starają się pozyskać ich przyjaźń przez dary, jakie dla nich zostawiają.

Złym ludziom krasnoludki pomagać nie lubią, a nawet często szkodzą, aby ich ukarać; nie mieszkają też u nich. Dlatego stały pobyt krasnoludka szczęście i zaszczyt przynosi domowi, bo zarazem świadczy o jego zachości².

Nasz krasnoludek zamieszkał u kupca, bo tu było wygodnie, ciepło i dostatnio³, a każdego roku na gwiazdkę zastawiano dla niego w sklepie obok kasy na czystość serwiec całą miseczkę miodu i osetkę najlepszego, świeżutkiego masła. Stać było na to kupca, ale krasnoludek umiał ocenić tę pamięć i trzymał się sklepu, sumiennie chroniąc od zniszczenia to, co w nim było najdroższego.

Raz wieczorem wszedł student tylnymi drzwiami od podwórza, aby sobie kupić świecę i kawałek sera. [...] Student uklonił się też bardzo grzecznie i szedł ku drzwiom, lecz stanął i zaczął uważnie czytać kartkę papieru, w którą mu ser zawinięto. Była to kartka z bardzo starej książki, której ludzie nie powinni byli niszczyć – gdyż zawierała prawdziwą poezję⁴.

▲ Hans Christian

Andersen (1805–1875) – duński pisarz, światową sławę zyskał jako autor baśni. Napisał ich ponad 150, m.in.: *Brzydkie kaczątko*, *Królową Śniegu*, *Calineczkę*, *Księżniczkę na ziarnku grochu*, *Dzielnego ołowianego żołnierza*, *Dziewczynkę z zapalkami*.

¹ lichy – tu: biedny, nieduży, niezbyt komfortowy; lichem – dziś: lichym

² zachocść – dobroć, uczciwość

³ dostatnio – bogato, komuś niczego nie brakuje

⁴ poezja – tu: literatura, wiersze będące dziełem najlepszych twórców

– Mam tego więcej – odezwał się kupiec. – Jakaś staruszka przyniosła mi cały zeszyt tych kartek za odrobinę kawy. Daj mi pan parę groszy, a oddam ci resztę.

– O, tak! – zawołał student – nie mam wprowadzić pieniędzy, lecz daj mi pan te kartki zamiast sera. Wystarczy mi chleba na wieczerzę.

Grzechem byłoby zniszczyć taką książkę. Jesteś pan dobrym kupcem i zacnym człowiekiem, lecz na poezji znasz się chyba tyle, co ta stara beczka od papierów w kącie. [...]

W lichej izdebce⁵ świeciło się jeszcze. Krasnoludek zajrzał przez dziurkę od klucza i zobaczył, że student czyta podartą książkę, którą nabył w sklepie za kawałek sera.

⁵ izdebka – niewielkie pomieszczenie, mały pokój

Ale jakaż tu jasność koło niego! Olśniewający promień tryska z kartek książki, niby pień drzewa rozwija się ku górze na tysiące gałęzi nad głową studenta, a każdy listek na nich pełen cudownego blasku, a kwiat każdy, jak śliczna żyjąca twarz dziecka, dziewczicy, bohatera, a owoc – to gwiazda. I wszystko śpiewa, dzwoni jakąś pieśń nadziemską, której dźwięki płyną, jak słodka muzyka.

O takiej wspaniałości nie śniło się nawet nigdy krasnoludkowi, nie byłby uwierzył, że coś podobnego można zobaczyć na świecie, a tymczasem tutaj – w ubogiej izdebce...

Patrzył i patrzył przez dziurkę od klucza, wspinając się na palce i nie mogąc pojąć, ani nacieszyć się taką pięknnością.

Na koniec światło zgaśło. Może student zamknął książkę, a może mu się świeca wypaliła i poszedł spać. Krasnoludek jednakże nie odchodził od dziurki, gdyż cudowne pieśni i nadziemska muzyka brzmiały w izdebce ciągle, niby boska kołysanka dla wybranego ducha.

– Nie przeczuwałem nawet, że tu takie czary! – szepnął wreszcie małej. – Mógłbym się tu przenieść i zamieszkać zupełnie...

Zaczął myśleć o tym, gdyż był istotą rozważną i mądrą. Na koniec westchnął.

– A miód! – szepnął ze smutkiem. – Do jedzenia nic tu nie ma.

I zszedł po schodach na powrót do kupca. [...]

Ale krasnoludek już [...] nie słuchał ciekawie i spokojnie tych rozmów wieczornych [...]. I zapominał, gdzie jest i co widzi, łzy płynęły mu z oczu, a serce wzbierało mu uczuciem dziwnie słodkim i radosnym. Jakimże szczęściem byłoby dla niego usiąść obok studenta pod drzewem jasności i widzieć, co on widzi, i czuć, co on czuje! Lecz tego mu nie wolno, on przyjął gospodę u kupca, tam jego miejsce, a tu może tylko patrzeć z daleka przez dziurkę od klucza.

Nadeszła jesień; w sieni było bardzo zimno, wiatr wdierał się przez szpary i ciął krasnoludka jak ostrym nożem, lecz on czuł ból i zimno dopiero wtedy, gdy zagasło światło w lichej izdebce, gdy ucichły pieśni, które mu zabierały całą duszę. [...] Kupiec był znowu górą w sercu krasnoludka.

Pewnej nocy zbudził go hałas okropny: stukano w okiennice gwałtownie, stróż nocny trąbił, uderzono w dzwony, rozległo się wołanie: „gore⁶, gore!”.

Wszyscy zerwali się ze snu strwożeni. Gore? Gdzie gore? Całe miasto w ogniu! Dom sąsiada się pali!

Pani kupcowa tak się przestraszyła, że wyjęła z uszu co prędzej kolczyki, aby schować je do kieszeni. Kupiec wybierał ważniejsze papiery, patenty⁷ i świadectwa; służąca ratowała jedwabną mantylkę⁸, którą za ostatnie zasługi⁹ kupiła; każdy najdroższą rzecz pragnął ocalić.

Krasnoludek poskoczył czym prędzej na górę do izdebki studenta, który stał spokojnie w otwartym oknie i patrzył na ogień, szalejący w domu sąsiada. Niech sobie patrzy – on pochwycił książkę, która leżała otwarta na stole, schował do swojej czerwonej czapeczki i trzymał mocno oburącz na głowie.

Teraz niech reszta spłonie: skarb najdroższy uratowany i nie zginie, póki żyje opiekuńczy duch tego domostwa, mały krasnoludek. On go w niebezpieczeństwie uchronić potrafi, oho! Już jest na dachu, siedzi na kominie i, przyciskając mocno czerwoną czapeczkę, patrzy na dom płonący.

I tak siedział, póki nie ugaszono ognia. W tej chwili wiedział dobrze, co najbardziej kocha, co mu jest tutaj najdroższym na świecie, komu służy – o, wiedział.

Ale kiedy ogień ugaszono, powrócił do rozsądku. Tak, to bardzo piękne i bardzo drogie – ale...

– Muszę służyć im obu – rzekł na koniec. – Zupełnie kupca porzucić nie mogę, przez wzgląd na miód i masło!

⁶ gore – pali się

⁷ patenty – tu: ważne dokumenty

⁸ mantylka – tu: dawna jedwabna pelerynka damska

⁹ zasługi – tu: zapłata, wynagrodzenie za służbę

- 1 Na podstawie zdobytych dotychczas wiadomości i baśni Andersena opracujcie w zeszytach tabelę na temat krasnoludków.

To już wiedzieliśmy o krasnoludkach	Krasnoludki	Tego się dowiedzieliśmy z baśni
...?...	wygląd	...?...
...?...	cechy	...?...
...?...	zachowania	...?...

Porównajcie krasnoludka z baśni Andersena z innymi znanymi wam postaciami krasnoludków. Ustalcie, czy można nazwać go typowym krasnoludkiem.

- 2 Co przydarzyło się tytułowemu bohaterowi baśni Hansa Christiana Andersena? Odpowiedzcie na poniższe pytania. Pracujcie w grupach.

- Dlaczego krasnoludek służył kupcowi?
- Co sprawiło, że życie krasnoludka się zmieniło?
- Podczas pożaru każdy z bohaterów pragnął ocalić najważniejsze rzeczy. Powiedzcie, co to było.
- Dlaczego dla krasnoludka największym skarbem okazała się książka?

- 3 Wyjaśnij, jak rozumiesz ostatnią wypowiedź krasnoludka. Jaką decyzję podjął bohater?

4 Czy dla ludzi książki też bywają skarbem?

- Podaj i zapisz w zeszycie przykłady osób (rzeczywistych lub bohaterów literackich), dla których literatura jest lub była najważniejsza.
- A czy dla ciebie literatura jest ważna? Która książka ma dla ciebie największe znaczenie? Odpowiedź wraz z uzasadnieniem zapisz w zeszycie.

- 5 Które elementy przesądzą o tym, że tekst Hansa Christiana Andersena to baśń? Wskaż je i uzasadnij swoją odpowiedź.

- 6 Napisz baśń, w której wykorzystasz motyw krasnoludków.

- Najpierw przygotuj się do zadania – określ wstępnie elementy świata przedstawionego.

Czas wydarzeń – np. dawno, dawno temu...

Miejsce wydarzeń – np. za górami, za lasami...

Bohaterowie – jak będą wyglądać krasnoludki?; kto jeszcze będzie bohaterem twojej baśni?

Wydarzenia – można je najpierw zapisać w formie planu (uwzględnij zdarzenia nieprawdopodobne, fantastyczne): wydarzenia początkowe (jak się wszystko zaczęło?), wydarzenia główne (co przeżyli bohaterowie?), spróbuj wprowadzić zmianę sytuacji (niespodziewane zdarzenie, które odmieniło losy bohatera/bohaterów), zakończenie historii.

- Teraz już możesz przystąpić do tworzenia baśni. Kiedy skończysz pisać, przeczytaj głośno swój utwór. Dzięki temu zauważysz zdania, które wymagają poprawek.
- Możesz stworzyć ilustracje do swojej baśni.

- 7 Przeczytaj podane wypowiedzenia. Następnie dokończ drugie zdanie. W obu zdaniach wskaż orzeczenia. Czym różnią się te zdania?

Lubię czytać baśnie.

Lubię czytać baśnie, bo opowiadają o ...?...

Wypowiedzenie, które zawiera tylko jedno orzeczenie, to **zdanie pojedyncze**, np. *Karol **wypożyczył** zbiór baśni w szkolnej bibliotece.*

Wypowiedzenie, które zawiera co najmniej dwa orzeczenia, to **zdanie złożone**, np. *Karol **wypożyczył** zbiór baśni w szkolnej bibliotece i **obiecał** zwrócić książkę w podanym terminie.*

Zdanie złożone składa się ze zdań składowych, których jest tyle, ile orzeczeń. Zdanie złożone można więc przekształcić na zdania pojedyncze, np.:

*Karol **wypożyczył** zbiór baśni w szkolnej bibliotece.*

***Obiecał** zwrócić książkę w podanym terminie.*

- 8 Przekształć w zeszycie każde z podanych zdań złożonych na dwa zdania pojedyncze. Powiedz, jakich zmian należało dokonać podczas przekształcania zdań.

Krasnoludek mieszkał u kupca i opiekował się jego gospodarstwem.

Student bardzo lubił poezję, więc odkupił od kupca kartki starej książki.

- 9 Odszukaj w tekście baśni *Krasnoludek* jedno zdanie złożone, które zawiera co najmniej trzy orzeczenia.

- 10 Zdania składowe w zdaniu złożonym są najczęściej połączone za pomocą spójnika. Połącz podane zdania pojedyncze w jedno zdanie złożone. Użyj odpowiedniego spójnika.

Kasia wyszła szybko z domu. Nie zdążyła na autobus.

Sprawdź, czy koleżanki lub koledzy z klasy zastosowali ten sam spójnik. Jeśli nie – spróbujcie wyjaśnić, z czego wynika ta różnica.

- 11 Ułóż i zapisz w zeszycie dwa zdania złożone na temat swojej ulubionej baśni. Użyj wybranych spójników.

i ale więc aby lub że ponieważ

Sprawdź się!

- Wybierz jedno z poniższych zdań i dopisz w zeszycie jego zakończenie. Podkreśl orzeczenia i powiedz, czy ułożone przez ciebie zdanie jest pojedyncze czy złożone.

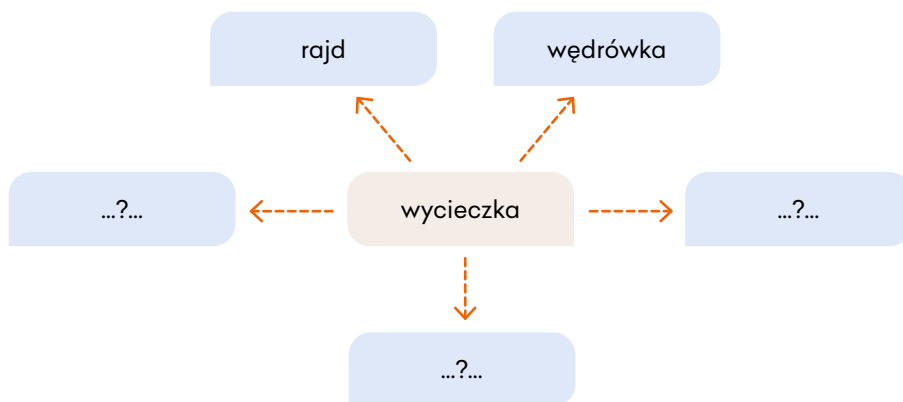
Chciałabym/chciałbym, aby krasnoludki istniały w realnym świecie, ponieważ ...?...

Nie chciałabym/chciałbym, aby krasnoludki istniały w realnym świecie, ponieważ ...?...

7.5. Z prędkością siedmiu mil

Podejmij temat

- Czy lubisz jeździć na szkolne wycieczki? Opowiedz o swoich wrażeniach z wycieczki, którą uważasz za najciekawszą.
- Zapiszcie w zeszytach jak najwięcej wyrazów bliskoznacznych do rzeczownika *wycieczka*. Porozmawiajcie o tym, jakie dostrzegacie różnice pomiędzy znaczeniami podanych słów. Weźcie pod uwagę na przykład: cel wycieczki, długość jej trwania, środki transportu.

- Wymień bohaterów baśni, dla których buty były ważnym elementem stroju. Jaką rolę odegrały we wskazanych przez ciebie utworach?
- Przeczytaj wiersz Jana Brzechwy *Siedmiomilowe buty*. Zwróć uwagę na zalety tytułowych butów. Postaraj się też zapamiętać jak najwięcej szczegółów dotyczących wędrówki głównego bohatera.

Jan Brzechwa

Siedmiomilowe buty

Pojechał Michał pod Częstochowę,
Tam kupił buty siedmiomilowe.

Co stąpnie nogą – siedem mil¹ trzaśnie,
Bo Michał takie buty miał właśnie.

Szedł pełen dumy, szedł pełen buty²
W siedmiomilowe buty obuty³.

W piętnaście minut był już w Warszawie:
– Tutaj – powiada – dłużej zabawię!

Tego się dowiesz

- Wymienisz zalety i wady siedmiomilowych butów.
- Zaplanujesz nietypową wycieczkę.
- Zapiszesz poprawnie nazwy miejscowości.

Jan Brzechwa – patrz s. 120.

¹ mila – jednostka miary długości, w przybliżeniu jest równa 1600 metrom

² buta – nadmierna pewność siebie

³ obuty – mający na nogach buty

Żona spojrzała i zapłakała:
– Już nie dopędzę mego Michała!

Dzieci go ciągle tramwajem gonią,
A on już w Kutnie, a on już w Błoniu.

Wybrał się Michał z żoną do kina,
Lecz zawędrował do Radzyna.

Chciał starszą córkę odwiedzić w mieście,
Adres – wiadomo – Złota 30.

Poszedł piechotą, bo było blisko,
Trafił na Złotą, ale w Grodzisku.

Raz się umówił z teściem na rynku,
Zanim się spostrzegł – był w Ciechocinku.

Pobiegł z powrotem, myśląc, że zdąży,
I wnet się znalazł na rynku... w Łomży.

Chciał do Warszawy powrócić wreszcie,
Ale co chwila był w innym mieście:

W Kielcach, w Kaliszu, w Płocku, w Szczecinie
I w Skierniewicach, i w Koszalinie.

Nie mógł utrafić! Węc pod Opoczmem
Jęknął żałośnie: – Tutaj odpocznę!

Usiadł i spojrzał ogromnie struty
Na swoje siedmiomilowe buty,

Zdjął je ze złością, do wody wrzucił
I na bosaka do domu wrócił.

1 Sprawdź, czy masz dobrą pamięć. Zanotuj w zeszycie odpowiedzi na podane pytania, następnie porównaj je z odpowiednimi fragmentami wiersza.

- Gdzie Michał kupił siedmiomilowe buty?
- Jakie miasto jako pierwsze odwiedził w nowych butach?
- Czym jeździły dzieci Michała w pogoni za tatą?
- Na jakiej ulicy mieszkała córka Michała?
- Czy bohater był w Gdańsku?

- 2 Wskaż w wierszu elementy realistyczne i fantastyczne.

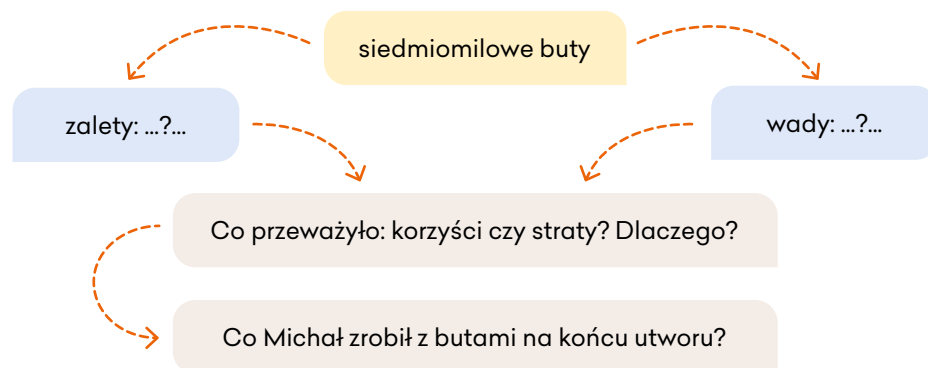
Rzeczywistość w wierszu <i>Siedmiomilowe buty</i>	
elementy realistyczne	elementy fantastyczne
...?...	...?...

Przypomnij cechy baśni i powiedz, czy utwór Jana Brzechwy można zaliczyć do tego gatunku literatury. Uzasadnij swoje zdanie.

Jeśli Michał poruszał się w siedmiomilowych butach, jednym krokiem przemierzał odległość siedmiu mil. Oblicz, ile metrów mierzył krok bohatera, przyjmując, że jedna mila w przybliżeniu jest równa 1600 metrom.

- 3 Porozmawiajcie o tym, czy warto było kupić siedmiomilowe buty.

- 4 Zaobserwuj rymujące się wyrazy w wierszu. Zwróć uwagę na nazwy miast.

- Zapisz w zeszycie nazwy trzech miast, do których w wierszu zostały dopasowane rymy.
- Zapisz nazwy trzech znanych ci miast polskich, które nie pojawiają się w wierszu. Pamiętaj o poprawnej pisowni tych nazw.
- Wymyśl i dopisz rymy do wypisanych nazw miast.

Nazwy kontynentów, państw, miast, osiedli, dzielnic i wsi zapisujemy wielką literą, np.: *Europa, Polska, Warszawa, Mokotów, Borków*.

Jeśli nazwa składa się z dwóch wyrazów, oba zaczynamy wielkimi literami, np. *Zielona Góra, Zamkowa Wola*.

- 5 Wyobraź sobie, że to ty kupujesz siedmiomilowe buty i udajesz ci się nad nimi zapanować. Opracuj trasę wycieczki, którą dzięki nim możesz odbyć.

- Jakie miasta znalazłyby się na trasie twojej wycieczki? Możesz opracować mapę, korzystając z atlasu geograficznego.
- Jakie zabytki lub inne ciekawe miejsca można zwiedzić w tych miastach? Znajdź informacje na ten temat w dostępnych źródłach.
- Jakim synonimem można określić twoją wycieczkę? Dlaczego?

- 6 Podaj przykłady innych baśniowych środków transportu. Który z nich wydaje ci się lepszy niż siedmiomilowe buty? Uzasadnij dlaczego.

Sprawdź się!

Dokończ wybrane zdanie. Zapisz je w zeszycie.

Chciałabym/chciałbym mieć siedmiomilowe buty, ponieważ ...?...

Nie chciałabym/chciałbym mieć siedmiomilowych butów, ponieważ ...?...

START

META

Zagraj w grę *Baśniowe światy*.
Spotkaj Czerwonego Kapturka,
Calineczkę, Królową Śniegu.
Rzut kostką wskaże ci, o ile pól
będziesz się posuwać naprzód.
Na następnej stronie przeczytasz,
jakie przygody cię spotkają.

Osoba, która wyrzuci kostką 1 oczko lub 6 oczek, rozpoczyna grę na polu START.
Gracze posuwają się do przodu o tyle pól, ile wyrzucą oczek. Ten, kto jako pierwszy dotrze do mety, wygrywa.
Na trasie czekają przygody i zadania.

1

Spotykasz w lesie Czerwonego Kapturka. Pomagasz mu nieść ciężki koszyk ze smakołykami dla babci.
W nagrodę rzucasz kostką jeszcze raz.
UWAGA! – Jeżeli wyrzucisz 1, 2 lub 3 oczka, pożera cię wilk. Rzucasz kostką kolejny raz, by określić czas oczekiwania na uratowanie przez leśniczego.
Jeżeli w tym drugim rzucie wypadną oczka od 1 do 3, czekasz dwie kolejki; jeżeli od 4 do 6 – czekasz jedną kolejkę.

8

Pomagasz Jasiowi i Małgosi uwolnić się z pułapki zastawionej przez Babę-Jagę. Uciekasz szybko wraz z nimi – przesuwasz pionek o 3 pola do przodu.

13

Ostrzegasz kozłatka przed wilkiem. W nagrodę przesuwasz pionek o jeszcze jedno pole do przodu.

20

Pilnujesz Śpiącej Królowny – to dość nudne zadanie, więc zasypiasz na chwilę. Omija cię jedna kolejka.

25

Spotykasz Calineczkę i słuchasz opowieści o jej przygodach. Czekasz jedną kolejkę.

29

Wypływasz z rybakiem w morze, by złowić złotą rybkę. Dostajesz od niej nagrodę – rzucasz kostką jeszcze raz.

33

Pomagasz Kopciuszkowi przygotować się do balu. Omija cię jedna kolejka, ale w następnej – liczbę oczek mnożysz razy dwa.

41

Królowa Śniegu zadaje ci pytanie: Co było największym skarbem dla krasnoludka z baśni H.Ch. Andersena? Jeżeli znasz odpowiedź, wracasz na pole 20 i znów pilnujesz Śpiącej Królowny. Jeżeli nie umiesz odpowiedzieć, cofasz się na START.

7.6. Niezwykła podróż jeźdźca

Podejmij temat

● Powiedz, do jakiej baśniowej krainy chciałabyś/chciałbyś pojechać, gdyby to było możliwe. Uzasadnij swój wybór dwoma argumentami.

● Przeczytaj poniższy tekst i wykonaj polecenie.

Tylko marzenie może przekroczyć niepokonalne bariery – słowa te są dewizą (zasadą działania, hasłem) twórczości Wojciecha Siudmaka, polskiego artysty plastyka, który mieszka w Paryżu. Wyjaśnij ją tak:

W tej mojej dewizie można zastąpić słowo „marzenie” przez „wyobraźnię”, bo to właśnie ona daje nam możliwości na określenie rozmachu naszych marzeń. Wyobraźnia jest darem, od którego nie można uciec. Jest przywilejem, który z czasem może przekształcić się w konkretny projekt lub zadanie.

Wyjaśnij, jak rozumiesz słowa artysty dotyczące wyobraźni. Zgadzasz się z nimi? Uzasadnij odpowiedź.

Tego się dowiesz

- Poznasz dzieła malarskie Wojciecha Siudmaka.
- Wypowiesz swoje zdanie na temat wyobraźni.
- Napiszesz opowiadanie na podstawie obrazu.

Więcej na temat

Niezwykła wyobraźnia Wojciecha Siudmaka

Wojciech Siudmak (ur. 1942) to polski artysta malarz i rzeźbiarz. Mieszka i tworzy swe dzieła we Francji. Obrazy i rysunki Wojciecha Siudmaka przedstawiają najczęściej fantastyczne postacie w niezwykłych miejscach. Artysta dba o najdrobniejsze szczegóły i łączy ze sobą w sposób zaskakujący bardzo różne elementy. Obrazy Wojciecha Siudmaka pojawiają się także na plakatach filmowych i teatralnych oraz na okładkach książek i płyt.

Z kolei w Łodzi, na podwórku kamienicy przy ul. Stanisława Więckowskiego 4, powstała unikatowa instalacja artysty złożona z elementów jego obrazów pt. *Narodziny Dnia* i *Ptaki w Raju*. Kompozycja powstała na 260 płytach przymocowanych do trzech ścian kamienicy.

- Obejrzyj obraz Wojciecha Siudmaka *Złoty jeździec*. Zwróć uwagę, które elementy obrazu najbardziej się wyróżniają.

▲ Wojciech Siudmak, *Złoty jeździec*, 1998

- 1 Porozmawiajcie o obrazie Wojciecha Siudmaka. Odpowiedzcie na poniższe pytania:

Co jest tematem obrazu?

Co znajduje się na pierwszym planie?

Co jest na drugim planie?

Co widać w tle?

Jakie barwy dominują na obrazie?

Czy obraz ci się podoba? Dlaczego?

Przydatne słownictwo

W opisie obrazu używamy wyrażen, które oddają położenie różnych przedstawionych na nim elementów, np.: *na pierwszym planie* (zwykle główny element obrazu), *na drugim planie* (elementy otaczające główny obiekt lub główne obiekty na obrazie), *w tle* (elementy znajdujące się w oddali), *w głębi*, *po lewej/prawej stronie*, *po obu stronach*, *u góry*, *na dole*, *bliżej*, *dalej*, *obok*, *powyżej*, *poniżej*.

- 2 Ustalcie w grupach, czy świat przedstawiony na obrazie można uznać za realistyczny czy raczej fantastyczny. Weźcie pod uwagę:

- a) postać jeźdźcy,
- b) miejsce, w którym znajduje się postać,
- c) elementy otaczające jeźdźcę.

- 3 Porozmawiajcie o tym, dlaczego przy tworzeniu takich dzieł sztuki jak *Złoty jeździec* potrzebna jest malarzowi wyobraźnia. A do czego może się przydać wyobraźnia osobom oglądającym?

- 4 Poszukaj w internecie innych obrazów, które powstały z wyobraźni. Zapisz tytuły tych dzieł i nazwiska twórców. Podziel się z koleżankami i kolegami z klasy wynikami swoich poszukiwań.

- 5 Puść wodze fantazji i wyślij bohatera obrazu Wojciecha Siudmaka w podróż.

- a) Kim może być bohater obrazu?
- b) Co jest celem jego podróży?
- c) Jaką przeżywa przygodę?
- d) Jak zakończy się ta podróż?

Sprawdź się!

Napisz w zeszycie opowiadanie pt. *Złoty jeździec* zainspirowane obrazem Wojciecha Siudmaka. Mogą pojawić się w nim fantastyczne istoty, nietypowi bohaterowie, niezwykle zdarzenia oraz magiczne przedmioty.

? 7.7. Tylko zapukaj...

Tego się dowiesz

- Wyjaśnisz, jak działa wyobraźnia.
- Wskażesz w wierszu poznane środki poetyckie.

▲ **Zbigniew Herbert**
(1924–1998) – wybitny polski poeta, autor wielu tomów poezji, m.in. *Struna światła*, *Hermes*, *pies i gwiazda*, *Pan Cogito* [czyt. kogito].

Podejmij temat

- Powiedz, w jakich sytuacjach wykorzystujesz wyobraźnię. Dlaczego?
- Przeczytaj wiersz Zbigniewa Herberta. Zwróć uwagę na to, jakie obrazy pojawiły się w nim dzięki wyobraźni.

Zbigniew Herbert

Pudełko zwane wyobraźnią

Zastukaj palcem w ścianę –
z dębowego klocka
wyskoczy
kukułka

wywoła drzewa
jedno i drugie
aż stanie
las

zaświstaj cienko –
a pobiegnie rzeka
mocna nieć
która zwiąże góry z dolinami

chrząknij znacząco –
oto miasto
z jedną wieżą
szczerbatym murem
i domkami żółtymi
jak kostki do gry

teraz
zamknij oczy
spadnie śnieg
zgaś
zielone płomyki drzew
wieżę czerwoną

pod śniegiem
jest noc
z błyszczącym zegarem na szczycie
sową krajobrazu

1 Poćwiczcie twórcze myślenie. Zastanówcie się w grupach, co może łączyć wyobraźnię i... pudełko. Napiszcie swoje skojarzenie, a następnie odczytajcie je w klasie.

2 Ustalcie w grupach, jakie obrazy pojawiły się w wierszu i jak zostały opisane.

- a) Od jakiego obrazu zaczyna się poetycka podróż?
- b) Ile obrazów przedstawia podmiot mówiący?
- c) W jaki sposób podmiot mówiący zmienia obrazy?
- d) Który fragment wiersza najmniej wiąże się z codziennym doświadczeniem, a zatem jest wytworem wyobraźni?

3 Jaki środek stylistyczny rozpoznajesz w zacytowanych fragmentach wiersza? Jakie ukryte znaczenie tych fragmentów dostrzegasz? Zapisz odpowiedzi w zeszytach.

[...] pobiegnie rzeka / mocna nić / która zwiąże góry z dolinami

[...] śnieg / zgasi / zielone płomyki drzew

jest noc / z błyszczącym zegarem na szczycie / sową krajobrazu

4 Kto zna tajemnicę działania wyobraźni? Powiedz, kim może być podmiot mówiący w wierszu.

5 Przeczytajcie poniższe stwierdzenia i wybierzcie to, które byłoby najlepszym uzupełnieniem zdania: *Podmiot mówiący zachęca do tego, by...* Niech każdy z was zapisze w zeszytach swoją propozycję. Porównajcie je w klasie.

pogrążyć się w marzeniach

poruszyć swoją wyobraźnię

zaufać zdrowemu rozsądkowi

czasami zrobić coś szalonego

kierować się w życiu wyobraźnią

ograniczyć marzenia

Które zakończenie zostało wybrane przez większość z was? Czy wszyscy zgadzacie się z tym wyborem?

Sprawdź się!

Nadaj wierszowi Zbigniewa Herberta własny tytuł. Spróbuj oddać w nim sposób działania wyobraźni.

Ciekawe!

Słowo *wyobraźnia* pochodzi od wyrazu *obraz* i oznacza umiejętność tworzenia w myślach różnych obrazów, a nawet sytuacji, dźwięków, melodii, które dotąd nie zaistniały w rzeczywistości. Jest potrzebna nie tylko artyście, który tworzy dzieła literackie, plastyczne czy muzyczne, ale także przydaje się w codziennym życiu, np. w uczeniu się czy do rozwiązywania różnych problemów.

7.8. Być poetą – to wymaga wyobraźni

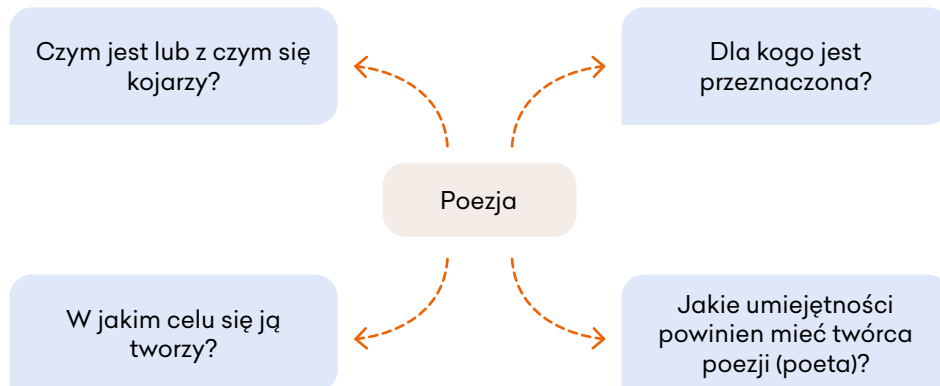
Tego się dowiesz

- Dowiesz się, czym jest poezja.
- Poznasz rady poetki dotyczące tworzenia wierszy.
- Napiszesz wiersz na dowolny temat.

Podjmij temat

- Podaj tytuł swojego ulubionego wiersza. Uzasadnij wybór co najmniej jednym argumentem.

- Opracujcie w grupach mapę myśli pt. *Poezja*. Przedstawcie wyniki swojej pracy na forum klasy.

- Przeczytaj tekst Danuty Wawiłow. Zwróć uwagę na to, czym dla autorki jest poezja.

Danuta Wawiłow

(1942–1999) – poetka, tłumaczka, autorka książek dla dzieci i młodzieży. Współtworzyła programy telewizyjne dla dzieci (*Sobótka*, *Tik-Tak*). Prowadziła również poetycką audycję radiową dla najmłodszych pt. *Wierszobranie*.

Danuta Wawiłow

Jak pisać wiersze

Hej! Poeci! Wszyscy ci, którzy piszecie wiersze i nie pokazujecie ich nikomu w obawie, że was wyśmieją, którzy nie wiecie, czy wasze wiersze są dobre czy złe, i nie macie kogo o to zapytać, którzy chcielibyście pisać lepiej, ale nie wiecie, do kogo zwrócić się o radę – pozdrawiam was i witam.

Ponieważ tematem większości nadsyłanych przez was wierszy była miłość, niech nam posłużą za motto¹ dwa krótkie wiersze:

Śnieg to jest miłość.

(Klaudia z Warszawy)

Na stole płacze świeca, a ja o tobie śnię.

(Ola z Wilna)

Dziwicie się? Tak, to są wiersze, i to wiersze – moim zdaniem – bardzo piękne, mimo że każdy z nich mieści się w jednej linijce. [...] Bardzo często wydaje się wam, że wiersz, żeby był dobry, musi być długi. Otóż nic podobnego. Najlepsze wiersze mogą być właśnie krótkie. [...]

¹ motto – myśl przewodnia, którą możemy się kierować w jakichś działaniach

Bo co to jest właściwie wiersz? To jest mgnienie², w którym zamyka się wieczność, jeden prosty obraz, w którym zamyka się długa historia, czasem dramat. [...]. Dlatego jeśli zrodzi się wam nagle piękna linijka lub czterowiersz, obudowujcie go słowami bardzo oszczędnie, żeby nie zaga-
dać tego, co w nim najważniejsze. [...]

² mgnienie – tu: bardzo krótka chwila

Czy wiersz, żeby był ładny, musi być koniecznie rymowany? Nie, wcale nie. Czy musi operować złożonymi obrazami, czy musi mówić o tym, o czym tak często piszą poeci – o wiosnie czy jesieni, o ojczyźnie? Nic podobnego. Czasem wystarczy bardzo niewiele, żeby tekst stał się żywy i ciekawy. Choćby nawet [...] gorzka refleksja³, jak u Roberta z Inowrocławia:

³ refleksja – czyjaś myśl, przekonanie o czymś

*Lubisz być kochaną,
a nie potrafisz kochać.*

Albo portret chłopaka, pełen wyrozumienia, powściąganego uczucia, goryczy – w wierszu „Łukasz” Joanny z Krakowa:

*Zawsze byłeś taki
pędzący
jak wicher
uciekąłeś przed sobą
nigdy nie miałeś czasu
na nic
na zdanie
na słowo*

A teraz spójrzcie, z jaką prostotą i zarazem inaczej mówi o swoim uczuciu 14-letnia Agnieszka z Warszawy:

*Co mam zrobić z odrzuconą miłością?
Włożyć w paczkę, wysłać Panu Bogu?
Rzucić mu w twarz i krzyknąć ze złością?
Chyba nie ma innego sposobu...*

[...] A oto jak – bez goryczy⁴, z wdzięcznością za piękne przeżycie – wspomina swoją miłość Ania z Kościerzyny:

⁴ gorycz – tu: uczucie smutku, rozczarowania

*Nie znam twojego nazwiska,
lecz pamiętam imię.
Nie znam twojego adresu,
lecz ty byłeś przy mnie.*

*Nie wiem, jaki jesteś na co dzień,
te kilka godzin wystarczyło
i dziś żal mi tylko
że to już
było.*

[...] Podoba się wam? Mnie też. Bardzo. Widzicie, ile wierszy o tym samym, a jednak zupełnie różnych, niepowtarzalnych, ciekawych?

Bo na tym właśnie polega poezja – żeby umieć zobaczyć i przeżyć coś po swojemu, inaczej niż wszyscy, i opowiedzieć o tym własnymi słowami. Nie pożyczać gotowych zwrotów z cudzych wierszy, nie pozować na nikogo, nie posługiwać się abstrakcją⁵. Czasem właśnie jakiś szczegół – jak fruujące po korytarzu paski kolorowej krepiny⁶, podczas spotkania z chłopcem na szkolnej zabawie – nada wierszowi wiarygodność i głębię i sprawi, że to, co wzruszyło was, wzruszy potem tego, kto ten wiersz przeczyta. Mamę, siostrę, koleżankę, chłopca. Was samych po upływie lat. I na tym właśnie polega sens poezji – poezji, która wcale nie musi być drukowana w tomikach i nie musi przynieść autorowi rozgłosu i sławy. [...]

A teraz żegnam się z wami. [...] Nie przejmujcie się, że nie wszystkim zdołałam odpowiedzieć [...]. Przecież ten, kto naprawdę chce się czegoś nauczyć, potrafi skorzystać ze wskazówek udzielanych innym. Prawda?

„Płomyk” 1989, nr 11

⁵ abstrakcja – tu: coś oderwanego od rzeczywistości, niezwiązanego z życiem

⁶ krepina – marszczona bibuła używana do wyrobu ozdób

- 1 Wskażcie we fragmentach artykułu słowa, którymi autorka opisuje poezję i wiersz. Zapiszcie je w zeszycie i wskażcie akapity, w których je umieszcza.
- 2 Powiedz, które ze stwierdzeń pisarki są podobne do waszych, opracowanych na mapie myśli o poezji. Które i dlaczego się różnią?
- 3 Wytlumaczcie ostatnie słowa autorki. Podajcie przykłady sytuacji, w których nauczyliście się czegoś, korzystając z rad udzielonych innym osobom.
- 4 Powiedz, który z cytowanych w tekście Danuty Wawiłow wierszy spodobał ci się najbardziej. Uzasadnij swoje zdanie.
- 5 Naucz się na pamięć wiersza poznanego na lekcjach języka polskiego w klasie IV. Wybierz utwór, który zrobił na tobie szczególne wrażenie.

Sprawdź się!

- Napisz wiersz według wskazówek pisarki. Możesz stworzyć utwór o miłości albo na inny temat.

Magiczne drzewo. Czerwone krzesło

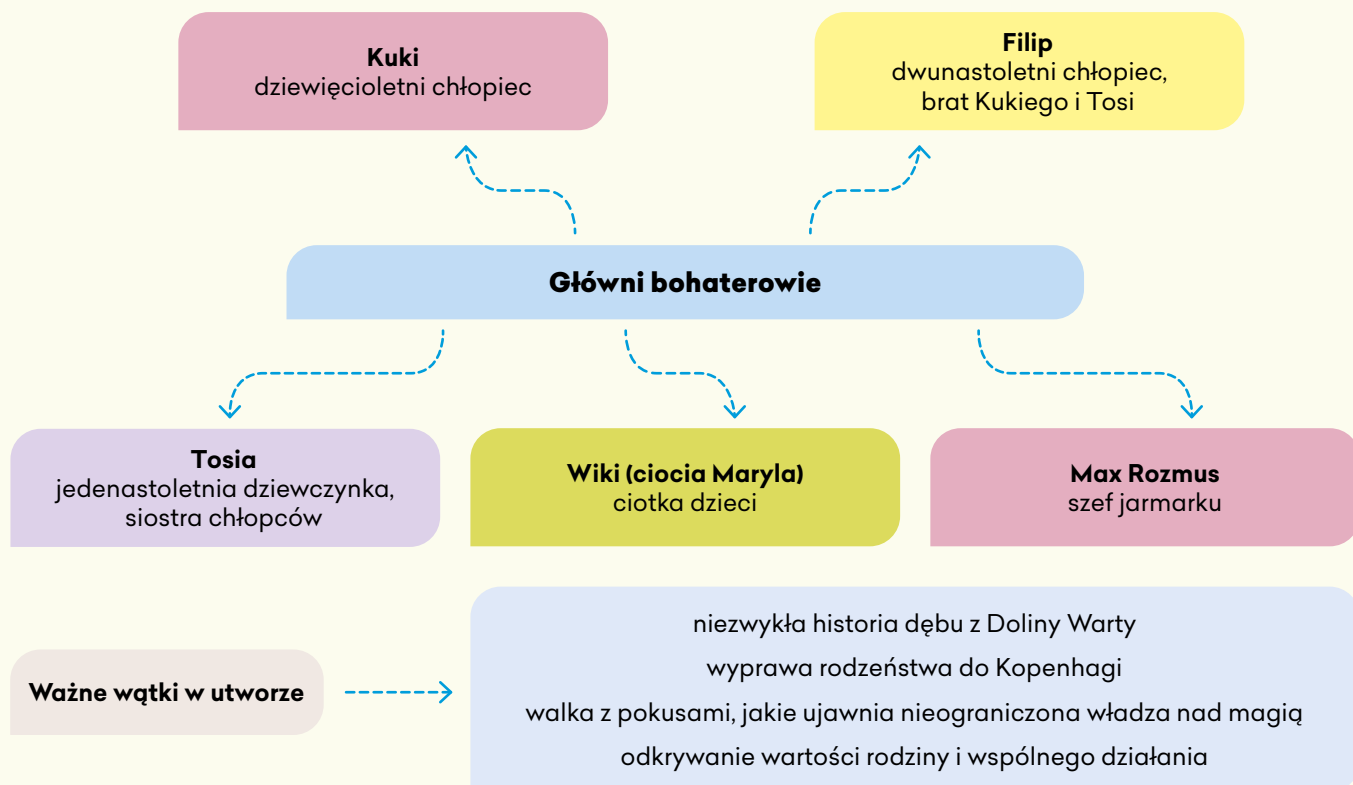

Andrzej Maleszka (ur. 1955) jest nie tylko pisarzem, ale również znanym reżyserem filmowym i scenarzystą. Już gdy chodził do szkoły, uwielbiał filmy i komiksy, fascynowała go fotografia, wymyślał i zapisywał fantastyczne historie. Można zauważyć, że życie zawodowe dojrzałego twórcy jest związane z pasjami, które rozkwitły w dzieciństwie. Andrzej Maleszka jest autorem serii książek pt. *Magiczne drzewo*. Każda z części cyklu opowiada o przygodach bohaterów, którzy weszli w posiadanie jakiegoś przedmiotu wykonanego z tytułowego drzewa. Pisarz jest kawalerem Orderu Uśmiechu, przyznawanego przez dzieci.

Z utworu Andrzeja Maleszki *Magiczne drzewo. Czerwone krzesło* dowiadujemy się, że magia może być ukryta w przedmiotach codziennego użytku i że najpotężniejsze życzenia płyną prosto z serca. Te ostatnie jednak mogą się okazać bardzo niebezpieczne.

[...] w fabryce mebli Hoga zrobiono krzesło. [...] Był to jedyny egzemplarz, który miał jechać na targi mebli do Gdańska. Kiedy [...] kierowca [...], wkładał krzesło do ciężarówki, zdawało mu się, że jest ciepłe i lekko się porusza. Wtedy sądził, że to złudzenie. Ale to nie było złudzenie.

Po przeczytaniu książki *Magiczne drzewo. Czerwone krzesło* wykonaj polecenia. Odpowiedzi zapisz w zeszyte.

Magia i przedmioty

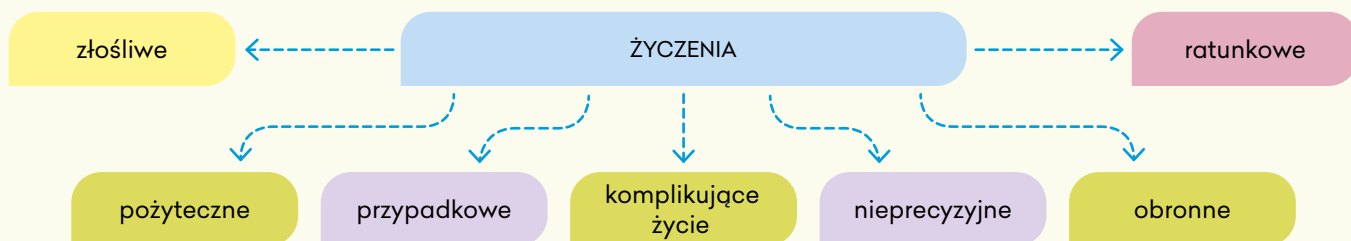
- 1 Wyjaśnij, co się stało z ogromnym, starym dębem podczas burzy w Dolinie Warty. W jaki sposób jego części trafiły do zwykłych przedmiotów?
- 2 Opisz wygląd krzesła wykonanego z drewna starego dębu.
- 3 Wyjaśnij, co należało zrobić, aby krzesło spełniło czyjeś życzenie. Jakie inne niezwykle właściwości miało krzesło?

Wielka podróż

- 4 Przedstaw, jak zmieniło się zachowanie rodziców po niefortunnym życzeniu ciotki Maryli. Gdzie wyjechali i dlaczego?
- 5 Opisz niezwykle środki transportu, którymi poruszały się dzieci. Na czym polegała wyjątkowość traktora i niebieskich koni?
- 6 Objaśnij, w jaki sposób rodzeństwo dostało się na pokład statku Queen Victoria, gdy ten odpłynął już z portu.
- 7 Opowiedz, jak zakończyła się podróż rodzeństwa Rossów. Czy podoba ci się takie zakończenie?

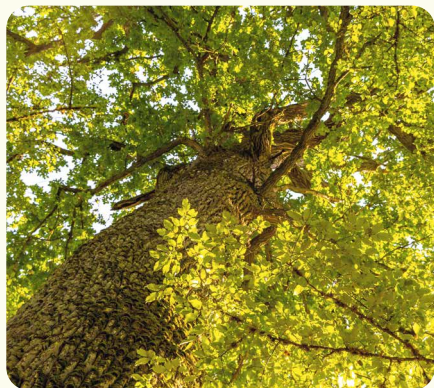
Bohaterowie

- 8 Życzenia wypowiediane przez bohaterów książki można podzielić na różne kategorie. Podaj przykłady życzeń z wybranych grup. Możesz również zaproponować kolejne nazwy kategorii życzeń.

- 9 Powiedz, jakie relacje łączą czwórkę rodzeństwa. Co było dla wszystkich najważniejsze?
- 10 Czy Max Rozmus to bohater negatywny czy pozytywny? Uzasadnij swoje zdanie co najmniej dwoma argumentami.
- 11 Wymień cechy charakteru ciotki Maryli. Każdą z nich uzasadnij przykładem jej zachowania. Których cech ciotki szczególnie nie lubiło rodzeństwo?
- 12 Co wpłynęło na przemianę ciotki? Wypisz różnice pomiędzy Marylą a Wiki.
- 13 Jak, według ciebie, potoczą się dalsze losy Wiki? Ułóż na ten temat krótkie opowiadanie.
- 14 Ustal, czego nauczyli się bohaterowie książki, dzięki używaniu magicznego przedmiotu.

Które z poniższych zdjęć mogłoby być ilustracją do książki *Magiczne drzewo. Czerwone krzesło*? Uzasadnij swoje zdanie. Odwołaj się do sytuacji przedstawionych w utworze.

Zadania twórcze

Zrealizuj jeden z projektów, aby lepiej poznać świat *Magicznego drzewa*.

- 15 Projekt „Mój magiczny przedmiot”.

Wyobraź sobie, że z drewna magicznego drzewa powstał inny przedmiot (np. ołówek, kubek, buty).
Opisz jego wygląd i jedną magiczną cechę.

- 16 Komiksowa przygoda.

Stwórz krótki komiks na podstawie wybranego fragmentu książki
(np. ucieczki dzieci autobusem przez miasto lub ich próby odzyskania krzesła).

- 17 Mapa podróży.

Narysuj trasę, jaką przebyły dzieci z domu na ulicy Weneckiej aż do Kopenhagi.
Zaznacz na niej przystanki, które są dla nich najważniejsze.

Wniosek

Określ przesłanie książki Andrzeja Maleszki. Dzięki jakim wartościom bohaterowie pokonali przeszkody?

Czy magia jest w stanie zastąpić prawdziwe uczucia?

Jak ty wykorzystałabyś/
wykorzystałbyś moc czerwonego
krzesła, by pomóc innym?

Jaką magię mają słowa?

Czy należy przemyśleć swoje
wypowiedzi?

Podsumowanie działu 7. Baśniowe światy

Baśń – utwór zazwyczaj niewielkich rozmiarów, w którym są obecne nieprawdopodobne postacie i wydarzenia, magiczne przedmioty, niezwykle zjawiska. Fantastyczny świat wróżek, wiedźm, smoków i magii współwystępuje ze światem zdarzeń i postaci prawdopodobnych. W baśni bliżej nieokreślone są czas zdarzeń (np. *Dawno, dawno temu...*) i ich miejsce (np. *Za górami, za lasami...*), ponieważ istotniejsze jest jej przesłanie, czyli jakaś ważna nauka dla odbiorcy (np. że dobro zawsze zwycięża). Baśń najczęściej ma szczęśliwe zakończenie.

Motyw wędrowny – wydarzenie, postać lub przedmiot powtarzające się w różnych utworach, „wędrujące” po literaturze (np. zamiana człowieka w zwierzę, mówiące zwierzęta, czapka-niewidka).

Nowości językowe

Ze względu na cel wypowiedzi wyróżniamy trzy rodzaje wypowiedzi (zdań i równoważników zdań):

- wypowiedzenie **oznajmujące** – zawiera informację o czymś; na jego końcu stawiamy kropkę, np. *Wyjeżdżamy na wakacje. W sierpniu.*
- wypowiedzenie **pytające** – zawiera pytanie o coś; na jego końcu stawiamy znak zapytania, np. *Wziąłeś okulary przeciwsłoneczne? Te nowe?*
- wypowiedzenie **rozkazujące** – zawiera prośbę, polecenie, rozkaz; na jego końcu stawiamy kropkę lub wykrzyknik, np.: *Otwórz okno. Ustawcie się w dwusereg!*

Wypowiedzenie wykrzyknikowe – wypowiedzenie zakończone wykrzyknikiem, służące wyrażeniu emocji, uczuć (np. podziwu, radości, ale też oburzenia, strachu) lub podkreśleniu ważności informacji bądź polecenia. Przykłady: *Już idę! Uważaj na drodze!*

Wypowiedzenie, które zawiera tylko jedno orzeczenie, to **zdanie pojedyncze**, np. *Karol wypożyczył zbiór baśni w szkolnej bibliotece.*

Wypowiedzenie, które zawiera co najmniej dwa orzeczenia, to **zdanie złożone**, np. *Karol wypożyczył zbiór baśni w szkolnej bibliotece i obiecał zwrócić książkę w podanym terminie.* Zdanie złożone składa się ze zdań składowych, których jest tyle, ile orzeczeń. Zdanie złożone można więc przekształcić na zdania pojedyncze, np.: *Karol wypożyczył zbiór baśni w szkolnej bibliotece. Obiecał zwrócić książkę w podanym terminie.*

Uczymy się ortografii

Pisownia wyrazów wielką literą

Nazwy kontynentów, państw, miast, osiedli, dzielnic i wsi zapisujemy wielką literą, np.: *Europa, Polska, Warszawa, Mokotów, Borków.*

Jeśli nazwa składa się z dwóch wyrazów, wielkimi literami zaczynamy oba wyrazy, np. *Zielona Góra, Zamkowa Wola.*

Baśń

elementy realistyczne
i fantastyczne, magia

np. **element prawdopodobny** - chata w lesie,
fantastyka - krasnaludki

blżej nieokreślone czas
i miejsce zdarzeń

np. **czas** - dawno, dawno temu,
miejsce - za siedmioma rzekami

szczęśliwe zakończenie,
zło zostaje pokonane

np. *Po pokonaniu potwora
w królestwie zapanował spokój.*

Motyw wędrowny

element (np. wydarzenie, przedmiot lub postać)
pojawiający się w różnych utworach literackich

Nowości językowe

Wypowiedzenie

(zdanie lub równoważnik zdania)

oznajmujące

zawiera informację,
kończy się kropką

np. *Gerda postanowiła
odnaleźć swojego
przyjaciela Kaja.*

pytające

zawiera pytanie, kończy
się pytajnikiem

np. *Czy uda jej się pokonać
Królową Śniegu?*

rozkazujące

zawiera polecenie, rozkaz,
prośbę, kończy się kropką
lub wykrzyknieniem

np. *Nie poddawaj się,
Gerdo!*

Wypowiedzenie wykrzyknikowe

wyraża emocje,
podkreśla wagę
wypowiedzi, kończy
się wykrzyknikiem

Sprawdź się!

- Przeczytaj fragment baśni. Następnie wykonaj zadania w zeszycie.

Najstarszy syn poszedł na naukę do stolarza, a uczył się tak pilnie, że gdy skończył się jego termin¹, majster² dał mu w podarunku stolik, który wyglądał jak każdy inny drewniany stolik, ale miał pewną niezwykłą właściwość. Jeśli się zawołało: „Stoliczku, nakryj się!” – natychmiast stolik nakrywał się śnieżnobiałym obrusem, zjawiały się na nim talerze, nóż i widelec, i półmiski z pieczystym i innym najprzedniejszym jadłem [...], aż się serce radowało człowiekowi na ten widok.

Czeladnik³ pomyślał sobie: „Tego starczy mi na całe życie!” – i wyruszył wesoło w świat, nie troszczył się o to, czy znajdzie dobrą gospodę. Jeśli pogoda była ładna, wcale nie zajeżdżał do karczmy, lecz rozstawiał swój stolik na łące czy w lesie i mówił:

– Stoliczku, nakryj się! – a wnet zjawiało się wszystko, czego zapragnął.

Jakub i Wilhelm Grimm, *Stoliczku, nakryj się!*, tłum. Marcel Tarnowski

¹ termin – tu: czas nauki zawodu

² majster – tu: nauczyciel zawodu stolarza

³ czeladnik – tu: uczeń, który zdobył już odpowiednią wiedzę i może wykonywać swój zawód

- 1 Napisz, na czym polegała niezwykła właściwość stoliczka. Wymień i opisz trzy inne magiczne przedmioty, które znasz z literatury lub filmu.
- 2 Wyjaśnij, dlaczego czeladnik nie troszczył się o znalezienie gospody. O czym świadczyły jego pragnienia?
- 3 Uzupełnij w zeszycie poniższą tabelę. Podaj przykład baśni inny niż *Stoliczku, nakryj się!*

Imię i nazwisko autora baśni	Tytuł baśni	Bohater fantastyczny baśni	Magiczny przedmiot
...?...	...?...	...?...	...?...

- 4 Określ rodzaj podanych zdań (oznajmujące, pytające czy rozkazujące).

Stoliczku, nakryj się!

Najstarszy syn poszedł na naukę do stolarza.

Jak długo uczył się czeladnik?

- 5 Przepisz podane zdania do zeszytu. Podkreśl w nich orzeczenia i napisz, które zdanie jest pojedyncze, a które złożone.

Danuta Wawiłow napisała wiele tomików wierszy i współtworzyła programy telewizyjne.

Kasia przeczytała artykuł Danuty Wawiłow z radami dla początkujących poetów.

- 6 Wyobraź sobie, że otrzymałaś/otrzymałeś w prezencie magiczny stolik z baśni braci Grimm. Napisz na ten temat krótkie opowiadanie.

8. W teatrze wyobraźni

- Jakie korzyści daje ludziom podróżowanie?
- Czy lubisz chodzić do teatru? Uzasadnij swoją odpowiedź.
- Jakie cechy i umiejętności powinna mieć osoba, która chce zostać aktorem?

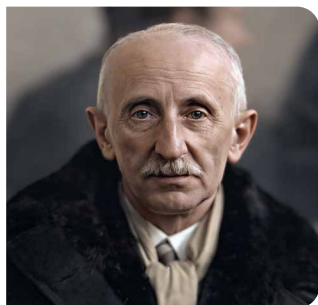
8.1. Szczęśliwej podróży!

Tego się dowiesz

- Przedstawisz postać Sindbada Żeglarza.
- Dowiesz się, dlaczego Sindbad wyruszył w podróż.
- Scharakteryzujesz elementy świata przedstawionego w utworze.

Podejmij temat

- Opowiedz, o jakiej podróży marzysz.
- Dlaczego ludzie marzą o dalekich podróżach? Podzielcie swoje odpowiedzi na dwie kategorie: najczęstsze i najrzadsze.
- Przeczytajcie fragment *Przygód Sindbada Żeglarza* autorstwa Bolesława Leśmiana. Podzieleni na grupy przez nauczyciela zapamiętajcie wiadomości o postaciach: grupa pierwsza – o Sindbadzie, grupa druga – o wuju Tarabuku, grupa trzecia – o Diable Morskim.

▲ **Bolesław Leśmian**
(właśc. Lesman, ur. 1877 lub 1878, zm. 1937) – poeta, stryjeczny brat Jana Brzechwy, autor m.in. zbiorów baśni *Klechdy*¹ *sezamowe* i *Klechdy polskie*.

¹ klechda – ludowa opowieść o zamierzonych czasach

² hebanowy – wykonany z hebanu, czyli cennego drewna w ciemnym lub czarnym kolorze

³ osobliwość – coś rzadkiego lub niezwykłego

Bolesław Leśmian

Przygody Sindbada Żeglarza

(fragment)

Nazywam się Sindbad. Mieszkam stale w Bagdadzie. Rodzice moi, umierając, zostawili mi w spadku tysiąc worów złota, tysiąc beczek srebra, sto pałaców, sto ogrodów i jeden trzonowy ząb mego pradziadka, który ojciec mój przechowywał w hebanowej² szkatułce jako pamiątkę i osobliwość³. Pradziadek mój przez całe życie chorował na ból zębów i co pewien czas inny ząb musiał wyrwać, tak że w końcu jeden mu tylko ząb trzonowy pozostał. Umierając, kazał sobie wyrwać i ten ostatni ząb trzonowy, który przeszedł w spadku od mego dziada do mego ojca, a od ojca – do mnie. [...] Nieraz, przyglądając mu się z ciekawością i szacunkiem, wyobrażałem sobie, jak ten ząb bolał niegdyś mego pradziada!

Po śmierci rodziców zamieszkałem w pałacu wraz z jedynym moim wujem, Tarabukiem. Wuj Tarabuk był poetą. Co dzień niemal układał wiersze i odczytywał je potem tak głośno, że dostawał bólu gardła i musiał je starannie przepłukiwać lekarstwem, które pilnie ukrywał przed okiem ludzkim, zachowując ścisłą tajemnicę. [...]

Pewnego razu o poranku poszedł na brzeg morza. Ustawił stolik składany, umoczył złote pióro w srebrnym kałamarzu i zaczął pisać jakiś wiersz na różowym papierze.

Pisał i pisał, skrobał i skrobał, pocił się i pocił, sapał i sapał, aż wreszcie po nieludzkich trudach i mękach ułożył wiersz następujący:

*Morze – to nie rzeka, a ptak – to nie krowa!
Szczęśliwy, kto kocha rymowane słowa!
Rymuj mi się, rymuj, drogi mój wierszyku!*

Stój w miejscu cierpliwie, składany stoliku!
Stoi stolik, stoi, zachwiewa się⁴ nieco,
Ża stolikiem – morze, za morzem – Bóg wie co!

⁴ zachwiewa się – chwieje się

Napisawszy ten wiersz, wuj Tarabuk odczytał go głośno i zawołał:
– Piękny wiersz! Jaki prawdziwy początek! *Morze – to nie rzeka, a ptak – to nie krowa!* Któż zaprzeczy prawdzie tych słów! I jaki trafny koniec! *Ża stolikiem morze – za morzem – Bóg wie co!* Rzeczywiście, za morzem widać mgłę, a w tej mgle dal nieznana. Jeden Bóg wie, co się w tej dali kryje. Dlatego też napisałem: *za morzem – Bóg wie co!*

Wuj Tarabuk zatarł ręce z zadowolenia i wyciągnął z kieszeni butelkę z tajemniczym lekarstwem, ażeby przepłukać gardło, nadwerżone głośnym odczytaniem świeżo napisanego wiersza.

Trudno uwierzyć, ile błędów ortograficznych zdążył popełnić wuj Tarabuk w tak krótkim wierszyku! Zamiast „rzeka” pisał „żega”, zamiast „ptak” pisał „bdag”. Nie chcę wszystkich błędów wyliczać, aby nie ośmieszać mego wuja, którego kocham i poważam. Zresztą sam wuj Tarabuk czuł, że pisze błędnie. A chociaż nie mógł swych własnych błędów zauważyć, wszakże⁵ powtórnie wiersz przeglądając, zaczął każde słowo o błąd

⁵ wszakże – jednak, ale

podejrzewać. Szereg tych nieustannych podejrzeń tak go zmęczył, że wreszcie poprawiwszy „bda-ga” na „bdacha”, zasnął snem nagłym, smacznym i pokrzepiającym. Spał, kiwając się bezwolnie nad składanym stolikiem i co chwila pochrapując – bo wuj Tarabuk chrapać lubił i umiał.

Chmury zgromadziły się na niebie, morze rozbiły srebrnymi wstęgami rozszumiały pian, zerwała się burza.

Wuj Tarabuk spał.

Wicher uderzył w stolik składany, porwał srebrny kałamarz i złote pióro i wrzucił je do morza.

Wuj Tarabuk spał.

Utonęło złote pióro i srebrny kałamarz. [...] Wicher powtórnie uderzył w stolik składany i zwiął wszystkie papiery do morza. Były to – niestety! – wszystkie wiersze wuja Tarabuka, które napisał od lat dziecinnych aż do chwili ostatniej. Wiersze zakotły się na wzburzonych falach i zaczęły moknąć. Mokły, mokły, aż przemokły i, ociążone od wypitej wody, poszły na dno w ślad za kałamarzem i piórem.

Morze, poczuwszy w swej głębi rymowane utwory wuja Tarabuka, wzburzyło się jeszcze bardziej, zaszumiło, zaryczało tak mocno, że wuj się nareszcie zbudził.

[...] Nie ujrzawszy na stoliku swych skarbów, zaczął płakać i wrzeszczeć, i wrywać sobie włosy z głowy [...], pobiegł z powrotem do domu, pochwycił wędkę największą, wrócił z nią na brzeg morza i zarzucił wędkę do wody. Myślał wuj Tarabuk, iż mu się uda wędką rękopisy z głębiny morskiej powyławiać.

Odtąd wuj Tarabuk co dzień z wędką nad morze chadzał, lecz nadaremnie! Nigdy bowiem nie udało mu się ani jednego rękopisu wyłowić!

Tymczasem wszystkie rękopisy wuja leżały na dnie. Zauważyła je pewna ryba zwana Diabłem Morskim. Jest to ryba z pękatym brzuchem, olbrzymią paszczą i strasznymi oczyma. Ma wszakże tę zaletę, iż jest uczona. Umie czytać i pisać. Otóż Diabeł Morski, ujrzawszy rękopisy, zbliżył się do nich i zaczął je uważnie odczytywać. Po odczytaniu kilku rękopisów machnął gniewnie ogonem i zawołał:

– Nigdy jeszcze nie czytałem tak głupich, brzydkich i nieznośnych wierszy! Na domiar złego w każdym słowie dwa do trzech błędów się ukrywa. Domyślam się, że autorem tych wierszy jest wuj Tarabuk [...]. Ma on bardzo miłego siostrzeńca, Sindbada, i mieszka z nim razem w pałacu. Biedny to siostrzeniec, który z takim wujem mieszkać musi pod jednym dachem! Skorzystam z tego srebrnego kałamarza i złotego pióra, aby napisać list do Sindbada. Poproszę moją dobrą znajomą, Rybę Latającą, żeby ten list Sindbadowi wręczyła. [...]

Wiem o tym wszystkim, co się działo na dnie morza, gdyż pewnej nocy otrzymałem list od Diabła Morskiego i z treści tego listu domyśliłem się, że działo się właśnie tak, a nie inaczej.

Siedziałem w oknie otwartym i patrzyłem przez okno w niebiosy, na których płonęła pełnia księżycowa. Nagle usłyszałem w powietrzu dziwny, suchy, ostry szum skrzydeł. Był to szum osobliwy, do żadnych szumów niepodobny. [...] Wysunąłem głowę przez okno i zacząłem uważniej wpatrywać się w księżycową jasność pogodnej nocy. Po chwili ujrzałem w powietrzu Rybę Latającą. [...] Zbliżywszy się do okna, podała mi papier różowy. Zaledwo ten papier wyjąłem jej z pyska, ryba natychmiast umknęła z powrotem i wkrótce znikła mi z oczu.

Spojrzałem na papier. Na jednej jego stronie świecił kaligraficznie i starannie, lecz z okropnymi błędami napisany wiersz wuja Tarabuka [...]. Na drugiej stronie, u góry, olbrzymimi literami czernił się napis:

WIELMOŻNY SINDBAD

w Bagdadzie

Niżej, pod tym napisem, znajdował się list treści następującej:

*Piszę z morza do ciebie, kochany Sindbadzie!
Choć się burza zerwała i fala się kładzie
Na mój grzbiet i przerywa mój spokój i ciszę [...].
Nazywają mię ludzie Diabłem Morskim, ale
Choć jestem Morskim, diabłem nie czuję się wcale.
Przeciwie – jestem dobry, tkliwy⁶, choć rubaszny⁷,
Bo mam brzuch zbyt pękaty i pysk bardzo straszny.
Nie sądź mnie po pozorach ani po wyglądzie,
Ja zjadam ryby w morzu, ty zjadasz – na lądzie, [...]
Piszę ten list z powodu, iż wicher – włóczęga,
Który na brzegu przygód byle jakich szuka,
Żwiął do morza papiery wuja Tarabuka, [...]
Co za rymy bez sensu wuj Tarabuk przedzie!
Głupstwo siedzi na głupstwie, błąd siedzi na błędzie. [...]
Opuść prędzej swój pałac i pożegnaj wuja.
Czyż nie nęci cię okręt, co po morzu buja?
Czyż nie wabi cię podróż dziwna i daleka?
Cud nieznany w nieznaney podróży cię czeka. [...]
Żwiedzaj wyspy, półwyspy, lądy i przylądki,
I najdalsze zatoki, najskrytsze zakątki.
Żwalczaj wszelkie przeszkody i wszelkie zawady!
Pędź, leć, płyn bez ustanku! Postuchaj mej rady!
Tego ci życzy, ukton przesyłając dworski,
Kochający cię szczerze – twój druh*

Diabeł Morski

[...] List ten wywarł na mnie wielkie wrażenie. Rady Diabła Morskiego wydały mi się i słuszne, i pojętne. Od dawna mi się znudził i mój pałac, i wuj Tarabuk, i wiersze wuja Tarabuka. Od dawna pragnąłem zaznać przygód i niebezpieczeństw. Prócz tego list Diabła Morskiego, czytany w świetle księżyca, oczarował mnie przenikliwym, nieodpartym czarem. Każde słowo, pisane czarnym atramentem na różowym papierze, dziwnie migotało w blasku księżycowym i tak mnie upajało, że poczułem w końcu zawrót głowy. Każda litera wydzielala pojętny zapach morskiej trawy. [...] Bez wątpienia list ten był zaklęty, a treść jego, mimo dobrodusnych pozorów – była naprawdę diabelska. Przebiegły Diabeł Morski w wyrazach łagodnych i tkliwych namawiał mię do opuszczenia rodzinnego

⁶ tkliwy – czuły, troskliwy

⁷ rubaszny – prosty, niezwracający uwagi na zasady dobrego wychowania

domu i jedyne go wuja. Poddąłem się jednak czarom tej namowy. [...]

Całą noc przesiedziałem przy oknie w głębokiej zadumie.

Nad ranem wyczekałem chwili, gdy wuj Tarabuk z wędką w ręku wychodził właśnie z pokoju, aby swoim zwyczajem udać się nad morze dla wyłowienia zgubionych rękopisów. [...] Stał się mało mówny i nie kończył słów, które zaczynał. I teraz spojrzał na mnie smutnie i rzekł:

– Dzień do...

Miało to znaczyć: „Dzień dobry”. Zmartwienie i żal głęboki nie pozwalały mu słów domawiać. Przyzwyczałem się do tych niecałkowitych i niedokończonych wyrazów i po pierwszej niemal sylabie zgadywałem ich przemilczaną resztę.

– Dzień dobry – odrzekłem [...]. – Muszę się z wujem pożegnać! – rzekłem głosem stanowczym.

– Dziś w nocy postanowiłem wyruszyć w podróż daleką. Czy wuj ma co przeciw temu?

– Nie – odpowiedział wuj.

(„Nie” było jednym ze słów, które wuj wymawiał całkowicie). [...]

Rzuciłem mu się na szyję i zacząłem go ściskać i całować.

– Wuju! – zawołałem. – Żegnam cię na długo i życzę, abyś powyławiał z morza wszystkie swoje rękopisy! [...]

Tegoż dnia wyjechałem konno z Bagdadu do Balsory. [...]

W Balsorze wsiadłem na okręt, który płynął w kraje dalekie i nieznane. Stałem na pokładzie okrętu i patrzyłem, jak ląd się ode mnie oddala i jak powoli znika mi z oczu. Wiał wiatr przychylny. Wzdęte żagle połyskiwały na słońcu. Morze błękitniało i zieleniało. Mewy z krzykiem unosiły się nad żaglami, wlatywały nad powierzchnią wody i muskały tę powierzchnię białymi skrzydłami.

Gdy ląd zniknął mi z oczu, uczułem wokół bezmiar i nieskończoność. Nade mną – niebo, przede mną – morze, przede mną – dal nieznana i niezbadana.

- 1** Zaprezentujcie w grupach zapamiętane wiadomości o wskazanych na początku lekcji bohaterach *Przygód Sindbada Żeglarza*.

a) Zgromadzone przez grupę dane uporządkujcie i przedstawcie w formie mapy myśli. Przygotujcie ją na kartce z bloku.

b) Przekażcie swoją mapę uczniom z innej grupy – mają oni pięć minut na to, by zapoznać się z waszymi ustaleniami i zapisać na samoprzylepnych kartkach swoje uwagi (np. propozycje uzupełnienia dodatkowymi informacjami).

c) Poproście o zwrot mapy i przedyskutujcie uwagi zapisane na kartkach. Jeśli trzeba, wprowadźcie uzupełnienia i poprawki.

d) Dopilnujcie, by w wyznaczonym czasie mapa myśli powędrowała do kolejnej grupy – ta także ma prawo wyrazić opinię o waszej pracy i zaproponować uzupełnienia.

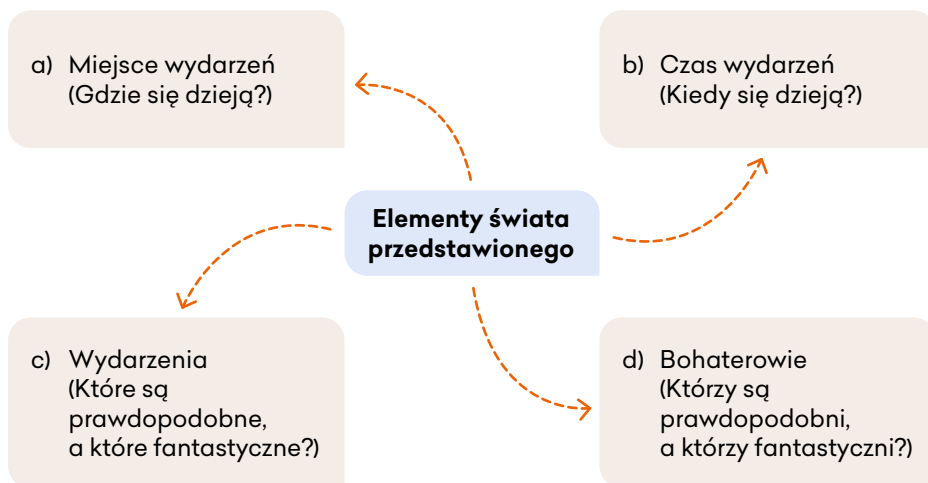
- 2** Jakie cechy Sindbada i jakie okoliczności sprawiły, że wybrał się w podróż? Swoje przemyślenia zapisz w zeszycie.
- 3** Kto opowiada o wydarzeniach w utworze? Nazwij typ narracji.

Ciekawe!

Diabłem morskim nazywamy też drapieżną rybę z grupy płaszczyk, żyjącą w morzach tropikalnych. Ryba ta może mieć nawet sześć metrów szerokości i ważyć tysiąc pięćset kilogramów.

- 4 Scharakteryzujcie elementy świata przedstawionego w opowieści o Sindbadzie. Zapiszcie ustalenia w zeszytach.

- 5 Powiedz na podstawie ilustracji, w co Sindbad zaopatrzył się na podróż. Co – twoim zdaniem – powinien mieć przy sobie podróżnik?

- 6 Wyobraź sobie, że jesteś Sindbadem – zaplanuj swoją podróż z Bagdadu. Najpierw sprawdź na mapie, gdzie leży Bagdad, a następnie zapisz w zeszycie kolejne nazwy miejsc, w które stamtąd można się udać.

Sprawdź się!

- Powiedz, z jakimi utworami kojarzy ci się – ze względu na cechy świata przedstawionego – tekst o Sindbadzie. Uzasadnij odpowiedź.

8.2. Utwory literackie w teatrze

Podejmij temat

● Powiedz, na jakie przedstawienie teatralne oparte na utworze literackim chciałabyś/chciałbyś pójść do teatru. Podaj przykład utworu i uzasadnij swój wybór.

● Przeczytaj poniższy tekst o przygodach Sindbada Żeglarza. Zwróć uwagę na to, czym różni się ten tekst od utworu Bolesława Leśmiana.

Jan Tomasz Pieczętkowski

Przygody Sindbada Żeglarza według Bolesława Leśmiana

AKT I

SCENA I

(Sindbad siedzi na tarasie.)

Sindbad

Nazywam się Sindbad. Mieszkam stale w Bagdadzie. Rodzice moi, umierając, zostawili mi w spadku tysiąc worków złota, tysiąc beczek srebra, sto pałaców, sto ogrodów i jeden trzonowy ząb mojego pradziadka jako pamiątkę i osobliwość.

(śmiech Diabła Morskiego)

Po śmierci rodziców zamieszkałem w pałacu wraz z jedynym wujem Tarabukiem. Wuj Tarabuk pisał wiersze, lecz nienawidził gramatyki, przez co robił straszliwe wprost błędy. Na przykład zamiast „ptak” pisał „bdag” albo...

(Wpada wuj Tarabuk.)

Wuj

Sindbadzie! Kochany Sindbadzie, posłuchaj, jaki wspaniały wiersz udało mi się przed chwilą stworzyć.

(Czyta z przesadnym patosem¹.)

*Morze to nie rzeka, a ptak to nie krowa
Szczęśliwy, kto kocha rymowane słowa.
Rymuj mi się rymuj, drogi mój wierszyku,
Stój w miejscu cierpliwie, składany stoliku.
Stoi stolik, stoi, zachwiewa się nieco,
Za stolikiem – morze, za morzem – Bóg wie co!*

(śmiech Diabła Morskiego)

Piękny wiersz, prawda?

Tego się dowiesz

- Przekonasz się, jak można przedstawić na scenie utwór literacki.
- Zapoznasz się z utworem scenicznym.
- Przygotujesz fragment utworu literackiego do wystawienia na scenie.

Jan Tomasz

Pięczętkowski – aktor, lalkarz, jak również reżyser i autor tekstów. Artysta związany jest z Teatrem Lalek Arlekin im. Henryka Ryła w Łodzi.

Ciekawe!

Adaptacja to przystosowanie utworu literackiego do sfilmowania, wystawienia w teatrze lub zaprezentowania w formie słuchowiska radiowego. Adaptacją nazywamy również film, sztukę teatralną, słuchowisko, które powstały na podstawie książki. Autorzy adaptacji mogą wprowadzać zmiany, np. skracać tekst, tworzyć nowe dialogi, wprowadzać nowych bohaterów, a innych usuwać. Czasami te zmiany są duże.

¹ z przesadnym patosem – zbyt poważnie i uroczyście

Sindbad

Okropność!

Wuj (kontynuuje)

Jaki prawdziwy początek: *Morze to nie rzeka, a ptak to nie krowa*. Czyż można zaprzeczyć tym słowom?! I jaki trafny koniec: *za morzem – Bóg wie co*. No? No pomyśl, kochany, przecież nie wiadomo, co jest za morzem...

(Kartka wymyka się Tarabukowi z ręki i wylatuje poza scenę, gnana wiatrem. Wuj krzyczy, podbiega do balustrady.)

Łapaj, trzymaj!!! O ja nieszczęśliwy... Mój utwór! Mój wspaniały utwór wichur rzucił do morza!!

(Nieruchomieje pod wpływem nagłej myśli.)

Gdzie jest wędka? Wyłowię mój wiersz z morza za pomocą wędki! Gdzie jest wędka?

(Wybiega.)

Sindbad

Wuju Tarabuku! Wuju!!!

No właśnie... Taki jest mój wuj Tarabuk, z którym muszę zamieszkiwać jeden pałac i nudzić się, słuchając niemądrych wierszy... Ech! Dałby Bóg trochę przygód doznać... Ale cóż... Taki widać mi los pisany, abym gnuśniał przy zwariowanym poecie.

SCENA II

(Dekoracje jak w scenie pierwszej. Sindbad się nudzi...

Wlatuje Ryba Latająca, zostawia list i odlatuje.)

Sindbad (zdumiony)

Cóż to za list przyniosła mi Ryba Latająca?

(Rozkłada papier. Czyta.)

Wielmożny Sindbad w Bagdadzie. To do mnie... A dalej?

(List jest odczytywany głosem Diabła Morskiego na lekkim pogłosie. Scena przyciemniona. Sindbad zaczytany. [...])

Piszę do Ciebie kochany Sindbadzie!

Choć się burza zerwała i fala się kładzie

Na mój grzbiet i przerywa mój spokój i ciszę [...].

- 1 Porównajcie tekst sceniczny Jana Tomasza Pieczyńskiego z utworem Bolesława Leśmiana. Opracujcie tabelę ilustrującą podobieństwa i różnice.

	Podobieństwa	Różnice
bohaterowie	...?...	...?...
wydarzenia	...?...	...?...
sposób organizacji tekstu	...?...	...?...

- 2 W tekście scenicznym, oprócz wypowiedzi bohaterów, znajdują się różne informacje zamieszczone w nawiasach, np. (*Sindbad siedzi na tarasie*). Odnajdźcie je i uzasadnijcie, w jakim celu się pojawiają.

3 Wykorzystajcie tekst Jana Tomasza Pieczętkowskiego jako wzór i przygotujcie fragment *Przygód Sindbada Żeglarza* do wystawienia w teatrze. Rozpocznijcie pracę od słów: *Nad ranem wyczekałem chwili, gdy wuj Tarabuk z wędką w ręku...*, a zakończcie na słowach: *W Balsorze wsiadłem na okręt...*

- Pracujcie w kiluosobowych grupach.
- Pamiętajcie, że możecie dopisać wymyślone przez siebie dialogi.
- Opracujcie tekst poboczny (wskazówki dla aktorów i twórców dekoracji).
- Zapiszcie tekst na kartce i odczytajcie swoje wersje w klasie.

4 Obejrzyj fotografię i wskaż elementy przedstawienia: aktorów, wystrój sceny oraz przedmioty wykorzystywane przez aktorów na scenie.

5 Na podstawie swojej adaptacji przygotujcie słuchowisko radiowe o Sindbadzie. Opracujcie tekst fragmentu literackiego, przydzielcie role, ustalcie sposób jego odczytania, przygotujcie tło muzyczno-dźwiękowe, zróbcie próbę i nagrajcie całość, np. na dyktafon w telefonie komórkowym.

Ciekawe!

W utworze scenicznym występują dwa rodzaje tekstu: główny i poboczny.

Tekst główny obejmuje rozmowy (dialogi) i monologi (dłuższe wypowiedzi bohaterów). W teatrze wypowiadają go aktorzy.

Tekst poboczny zawiera uwagi dla reżysera i aktorów (jak mają się zachowywać postacie, kto i w jaki sposób mówi w danej scenie i ile osób w niej uczestniczy) oraz informacje dla scenografa (jak powinny wyglądać dekoracje, oświetlenie itd.). Zwykle zapisuje się go inną czcionką, by odróżniał się od tekstu głównego.

Ciekawe!

Są różne rodzaje adaptacji. Adaptacja filmowa zwana jest ekranizacją.

Sprawdź się!

Powiedz, jakie informacje o bohaterach znajdziesz w tekście głównym, a jakie w tekście pobocznym.

opis wnętrza domu

rozmowa między bohaterami

informacja o tym, kto przyjechał

dłuższa wypowiedź jednego bohatera

Teatr

O teatrze mówimy, gdy odnosimy się do sztuki tworzenia utworów literackich przeznaczonych do wystawienia na scenę. Teatrem nazywamy również budynek lub pomieszczenie, w którym możemy oglądać utwory sceniczne. Tym słowem określamy także zespół ludzi pracujących w takim budynku.

Scena

Słowo *scena* pochodzi z języka greckiego (*skene*). Jest to miejsce, na którym występują aktorzy. W greckim teatrze była to początkowo przebieralnia dla aktorów (dzisiaj powiedzielibyśmy: garderoba).

Widownia

Słowo *widownia* pochodzi od czasownika *widzieć*. Oznacza miejsce przeznaczone dla publiczności, z którego dobrze widać scenę lub ekran.

Oświetlenie

Pełni bardzo ważną rolę, ponieważ tworzy odpowiednią atmosferę podczas spektaklu oraz zwraca uwagę publiczności na istotną scenę, osobę czy zdarzenie, odpowiednio je oświetlając.

Kurtyna

Ruchoma zasłona pomiędzy sceną a widownią.

Balkony

Stanowią ważny element tradycyjnego teatru. Oglądający sztukę z balkonów na wyższych piętrach mają na nią widok z góry, dzięki czemu z innej perspektywy obserwują scenę i aktorów. W dawnym teatrze niżej położone łóż, zwykle usytuowane na wprost sceny, zajmowali wyjątkowi i ważni goście, np. król, na wyższych balkonach zaś znajdowali miejsca ubożsi widzowie, np. studenci.

Twórcy teatru

Oświetleniowiec:

dbam, by scena w każdej chwili spektaklu była odpowiednio oświetlona zgodnie z zaleceniami reżysera i scenografa.

Pracownik techniczny:

dbam, by w teatrze wszystko działało sprawnie, np. kurtyna.

Charakteryzatorka:

za pomocą makijażu i sztucznych dodatków zmieniam wygląd aktorów odpowiednio do granej roli.

Garderobiana:

dbam o stroje aktorów i pomagam im się przebierać do spektaklu.

Dyrektor:

zarządzam teatrem, podejmuję decyzje repertuarowe i finansowe, zatrudniam aktorów.

Inspicjentka:

odpowiadam za przedstawienie od strony technicznej, informuję aktorów, kiedy mają wejść na scenę.

Kierownik literacki:

ustalam listę dzieł literackich, które warto wystawić w naszym teatrze.

Choreograf:

wyjaśniam aktorom, jak powinni poruszać się w tańcu na scenie.

Reżyser:

odpowiadam za kształt artystyczny przedstawienia, kieruję grą aktorów.

Stolarz:

buduje scenografię.

Scenografka:

projektuje dekoracje teatralne i rekwizyty do spektakli, przy kostiumach pomaga mi kostiumolog.

Realizator dźwięku:

odpowiadam za muzykę, grzmoty, szum wiatru i inne dźwięki, które wzbogacają spektakl.

Plastyk:

wykonuję dekoracje teatralne.

Aktorzy:

to my, dzięki znajomości technik aktorskich, wcielamy się na scenie w różne postacie.

Suflerka:

podpowiadam aktorom tekst, gdy go zapomną.

8.3. Aktor powinien wyraźnie mówić (litera, głoska)

Tego się dowiesz

- Przypomnisz sobie kolejność liter w alfabecie.
- Rozróżnisz literę i głoskę.
- Wyróżnisz wśród głosek samogłoski i spółgłoski.

Podjmij temat

- Ułóż zdanie, w którym każdy wyraz będzie zawierał jedną z cząstek: *sz, cz, rz*. Wciel się w postać aktorki/aktora na scenie i wypowiedz wyraźnie to zdanie.

- Przeczytaj podane zdania.

I cóż, że ze Szwecji? To nic, że ze Szwecji.

Po suszy szosą suchą Sasza sobie szedł.

Z czeskich Strzech szło Czechów trzech.

Chłop pcha pchłę, pchła pcha chłopa.

Czy tata cytaty czyta?

Trzeba trzcinę trzepać trzcinową trzepaczką.

Może morze może, a może morze nie może.

- Utwórz z podanych liter jak najwięcej rzeczowników. Zapisz je w zeszycie. Litery w wyrazie nie mogą się powtarzać.

MALIKDPOWEUN

- Przeczytaj na głos wiersz Agnieszki Frączek *Drzazga*. Zwróć uwagę na wyrazy i wyrażenia, które najtrudniej wymówić.

▲ **Agnieszka Frączek**
(ur. 1969) – językowniczka, autorka wierszy i opowiadań dla dzieci. Popularyzatorka języka polskiego.

Agnieszka Frączek **Drzazga**

Drzazga sobie drzemie w dżemie.

Nagle...

– Któż to – wrzeszczy – trze mnie?!

A to łyżka w dżemie grzebie,
coraz głębiej grzęznąć w żlebie¹.

– Przegnać łyżkę! – drze się drzazga. –
Bo zostanie z drzazgi miazga!!!

¹ żleb – patrz s. 139.

- 1 Określ, na czym polega humor w podanym wierszu.
- 2 Wypisz z wiersza *Drzazga* wyrazy, które sprawiają ci kłopot w wymowie. Następnie policz, ile mają liter, a ile **głosek**.

Alfabet w języku polskim obejmuje 32 litery:

a q b c ć d e ę f g h i j k l ł m n ń o ó p r s ś t u w y z ź ż

W wyrazach pochodzenia obcego występują niekiedy również litery: **q, v, x**.

Litere piszemy i widzimy, np. d-z-w-o-n (5 liter).

Głoskę wymawiamy i słyszymy, np. dz-w-o-n (4 głoski).

Wśród głosek wyróżniamy:

- samogłoski: a, q, e, ę, i, o, u/ó, y,
- spółgłoski: b, c, ć, d, f, g, h, j, k, l, ł, m, n, ń, p, r, s, ś, t, w, z, ź, ż.

Głoskami są też dźwięki zapisywane za pomocą dwóch lub trzech liter, np. cz, dz, dż, dzi, rz, sz.

- 3 Napisz w zeszycie, ile jest liter i głosek w każdym z podanych imion.

	Katarzyna	Marek	Łukasz	Czesław
liczba liter	...?...	...?...	...?...	...?...
liczba głosek	...?...	...?...	...?...	...?...

- 4 Ułóż w kolejności alfabetycznej nazwy zawodów osób związanych z teatrem.

reżyserka

plastyk

aktorka

inspicjent

scenografka

autor

kompozytorka

charakteryzator

- 5 Przepisz podane wyrazy, a obok nich dopisz takie, które będą się różniły tylko jedną głoską.
Wzór: trawa – brawa.

data

para

lasek

plot

wół

- 6 Ułóż alfabetycznie wyrazy zaczynające się na tę samą literę.

teatr

teatrzyk

teatry

teatrzyki

teatralny

teatralna

teatralne

teatralnie

Jak jest zbudowane hasło słownikowe?

n

h (godzina; halerz)
ha (hektar)
ha a. hal
habilitacja habilitacji, habilitacji.
N. habilitacji, habilitacji.
C. *m.* habilitacjom
habilitowany, habilitowani (skróć:
hab.)
habit habitem; habiów, habiów
hacker zob. **haker**
haczky haczykiem; haczykom
haft haftem; hafów, hafłom
hagiografia hagiografii, hagiografii.
hagiografią
hajda!
hajduk hajdukimi; hajduków,
hajdukom
hązjel
hak hakiem; haki, haków, hakom
haker hakernem, hakerze; hakerów,
hakernom
hala halli, halę, N. halą; C. *m.* halom
halabarda halabardami, N. halabardą;
C. *m.* halabardom
halerz halerzem; halerzom
halibut halibutami; halibutów,
halibutom
haliska haliskę, N. haliską; C. *m.* haliskom
halli halliem; halli a. hallów, hallom
a. zob. **hol**

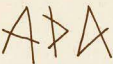
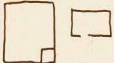
halo a. halo!
halogen halogenem; halogenów,
halogenom
halony
halucynacja halucynacji,
halucynację, N. halucynacją;
halucynacji, C. *m.* halucynacjom
halucynogeny
halasta halastrze, halastre, halastraż
halda halde, N. halde; C. *m.* haldom
hamak hamakiem; hamaki,
hamaków
hamburger hamburgerem,
hamburgerze; hamburgerów,
hamburgerom
hamulec hamulcem; hamulców,
hamulcom
handel handlem
handicap handicapem
handlarz handlarzem; handlarzom
handlowiec handlowcem;
handlowców, handlowcom
handryczyć się handryczyć się,
handryczą się
hangar hangarem, hangarze;
hangarów, hangarom
haniebny
hantle hantli, hantlom
harbić harbiąc, harbiąc, harbi
happening happeningiem;
happeningów, happeningom
happy end happy endem, happy
endem; happy endów, happy
endom
haracz haraczem; haraczów
a. haracy, haraczom
harakiri nrdn
haratár haratár, haratárja
harce harcami, harcować
harować
harcerstwo harcerstwem
harcerz harcerzem; harcerzom
harciistrz harciistrzem;

— 141 —

Hamburgerze; hamburg-
Hamburgerom
hamulec hamulcem; hamulców,
hamulcom
handel handlem
handicap handicapem
handlarz handlarzem; handlarzom
handlowiec handlowcem;
handlowców, handlowcom
handryczyć się handryczę się,
handryczą się
hangar hangarem, hangarze;
hangarów, hangarom

forma wyrazu
w narzędniku liczby pojedynczej

Historia liter

hieroglify egipskie	pismo północnosemickie	pismo greckie	alfabet łaciński
			A
			B
			R
			O
			E

Sprawdź się!

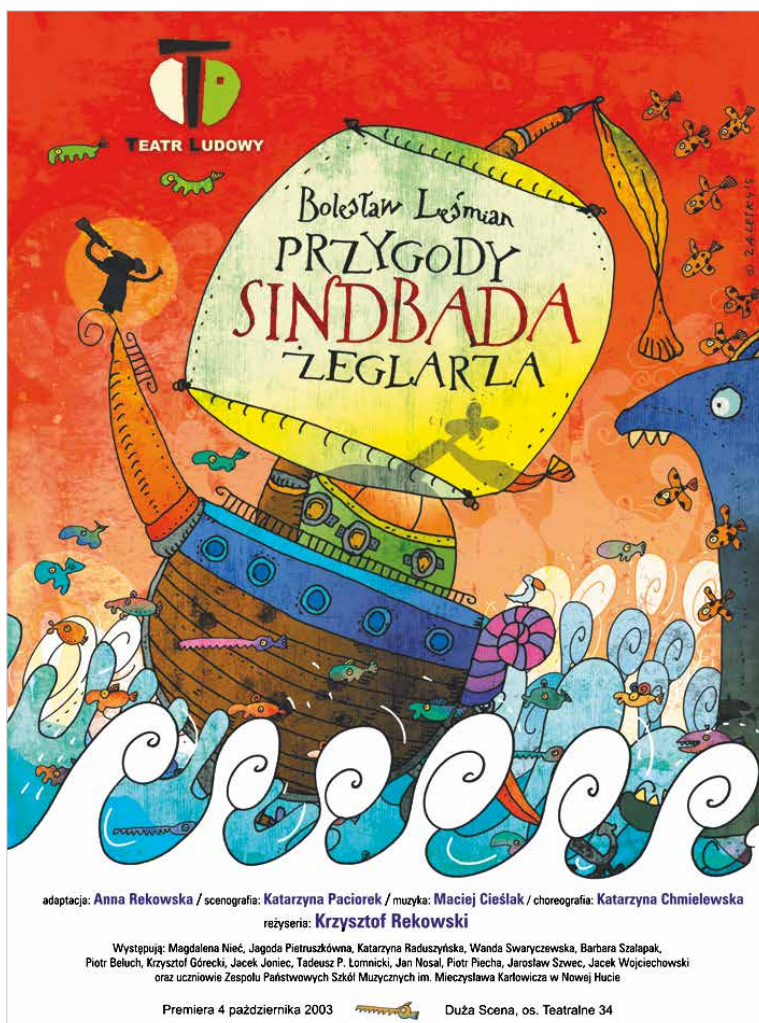
278

8.4. Afisz teatralny (funkcje głoski i)

Podejmij temat

Powiedz, skąd można dowiedzieć się o dacie i miejscu przedstawienia teatralnego. Z jakich źródeł informacji ty najczęściej korzystasz?

Przyjrzyj się afiszowi teatralnemu. Powiedz, o czym informuje.

Tego się dowiesz

- Poznasz funkcje głoski i.
- Wskażesz elementy afisza teatralnego.
- Stworzysz afisz teatralny.

Wskaż na afiszu informacje dotyczące spektaklu.

nazwisko autora tekstu przedstawienia

tytuł przedstawienia

miejsce wystawienia spektaklu

nazwisko adaptatora

nazwisko reżysera

nazwisko scenografa

nazwiska aktorów

data premiery

nazwisko kompozytora muzyki

nazwa teatru

- Przeczytajcie artykuł prasowy o opracowaniu scenicznym *Przygód Sindbada Żeglarza*.
😊😊 Porozmawiajcie o tym, dlaczego – według was – opowieść ta jest często wystawiana w teatrze.

Anna Wierzchowska-Woźniak

Sindbad w teatrze

Wielu jest słynnych podróżników, ale najbardziej znany [...] to Sindbad Żeglarz. Skuszony przez Diabła Morskiego, wyrusza w poszukiwaniu ciekawszego, pełnego niespodzianek życia. Przepiękną opowieść o jego perypetiach, o tęsknocie i realizacji marzeń zobaczycie na scenie dzięki teatralnym czarom [...]

W bajce Leśmiana Diabeł Morski umie czytać i pisać, kusi niespokojnych młodzieńców do podróży. Robi to tak skutecznie, że Sindbad odczuwa jego pokusy jako własne pragnienia. Bo i pewnie marzył o przygodach, a Diabeł Morski tylko te marzenia umiał nazwać i podsycić. [...] Tak, tak, we wszystkich przygodach, we wszystkich odważnych myślach i czynach Diabeł Morski macza swe pętlwy – i cały swój los podróżnika Sindbad zawdzięcza właśnie jemu. I to chyba on jest sprawcą tej pięknej bajki... Na pewno pomagał Leśmianowi w pisaniu.

A może każdy z nas ma swojego Diabła Morskiego, który nie kusi do złych czynów, tylko do ciekawszego, pełnego niespodzianek życia, do odważnych i szlachetnych postępów, do odkrywania nowych światów, do poszukiwania przyjaźni, miłości i dobrej zabawy? Rozpala w nas wielkie marzenia. Tajemnicze istoty przebywające w głębinach mają wielką moc. Warto ich czasem posłuchać – wstać sprzed telewizora albo komputera, wsłuchać się w to, co niezwykłego nam podpowiedzą, i pożeglować w kraje dalekie i nieznane... Spełnić marzenia.

▲ *Przygody Sindbada Żeglarza*, reż. Aleksander Maksymiak, Teatr Lalek „Pleciuga” w Szczecinie

1 Przytoczcie słowa autorki tekstu, które wskazują na atrakcyjność *Przygód Sindbada Żeglarza* dla widzów. Ustalcie, dlaczego jest to utwór tak chętnie wystawiany w teatrze.

2 *Przygody Sindbada Żeglarza* i ich sceniczne przedstawienie mają ukryty sens. W artykule prasowym autorka porównuje Diabła Morskiego do bogatej dziecięcej wyobraźni, której brakuje wujowi Tarabukowi. Weźcie to pod uwagę i wyjaśnijcie przenośne znaczenie niektórych postaci i wydarzeń.

Sindbad to ...?...

Wuj Tarabuk stanowi ...?...

Diabeł Morski jest ...?...

Opowieść o podróżach może oznaczać ...?...

3 Ustalcie, czy przeczytany tekst zachęca czy zniechęca do obejrzenia spektaklu o przygodach Sindbada. Wskażcie fragmenty uzasadniające odpowiedź.

4 Afisz teatralny, który obejrzelście w podręczniku, jest pewnego rodzaju zaproszeniem na spektakl. Zainspirujcie się nim oraz poniższą ilustracją i stwórzcie własny plakat informujący o waszym spektaklu – adaptacji fragmentu *Przygód Sindbada Żeglarza*. Pamiętajcie o wszystkich koniecznych elementach: tytule, autorze sztuki, autorze adaptacji, aktorach, reżyserze, scenarzyście, choreografie, muzyce, dacie i miejscu premiery. Zadbajcie o atrakcyjny wygląd afisza.

Ciekawe!

Omówienie i ocenę spektaklu teatralnego, filmu, książki nazywamy recenzją. Zwykle jest ona publikowana w prasie lub w internecie. Jednym z ważnych celów recenzji jest zachęcenie lub zniechęcenie do obejrzenia spektaklu teatralnego, filmu lub przeczytania książki.

Ciekawe!

Premierą nazywamy pierwsze przedstawienie jakiegось dzieła, np. spektaklu w teatrze lub filmu w kinie.

- 5 Wypisz z tekstu *Sindbad w teatrze* imiona i nazwiska, które w zapisie oraz w wymowie zawierają głoskę *i*. Określ funkcję tej głoski.

Funkcje głoski *i*

W wymowie wyrazów głoska *i* pełni następujące funkcje:

- kiedy występuje po spółgłosce, a przed samogłoską oznacza tylko tzw. miękkość spółgłoski poprzedzającej samogłoskę, np. *taniec*: t-a-ni-e-c, *niebo*: ni-e-b-o, *miele*: mi-e-l-e;
- kiedy występuje po samogłosce, a przed spółgłoską lub na końcu wyrazu, jest samodzielną głoską, np. *stroik*: s-tr-o-i-k, *kolei*: k-o-l-e-i, *stoi*: s-t-o-i;
- kiedy występuje po spółgłosce i przed spółgłoską, pełni obie wymienione funkcje jednocześnie – oznacza tzw. miękkość spółgłoski, która ją poprzedza, i jest samodzielną głoską, np. *panika*: p-a-ni-i-k-a; *miska*: mi-i-sk-a; *nikt*: ni-i-k-t.

- 6 Wspólnie z koleżankami i kolegami zapiszcie na tablicy kilka wyrazów z literą *i*. Potem niech jedno z was je wypowiada, a pozostali informują, czy słyszą *i*.
- 7 Przepisz podane wyrazy do zeszytu w dwóch kolumnach. W pierwszej powinny się znaleźć wyrazy, w których *i* zmiękcza spółgłoskę i jest samodzielną głoską, a w drugiej – te, w których *i* tylko zmiękcza spółgłoskę.

kiwać	tonie	kiedy	lina
pralinka	nic	piecyk	żagiel
latarnia	ziemia	kino	igła
ciekawý	widno	książka	gitara

- 8 Już od kilku lat uczysz się w szkole języka obcego. Poza szkołą również masz do czynienia z obcymi słowami. Podaj trzy przykłady wyrazów, których wymowa różni się od zapisu. Wskaż głoski, których dotyczy różnica.

Wzór: *meet* – *mit*: ee – i.

Sprawdź się!

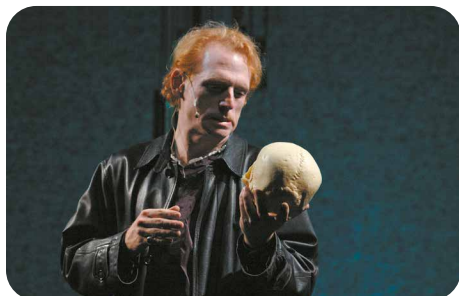
- 1 Odszukaj w internecie nagranie z przedstawienia teatralnego i je obejrzyj. Napisz w zeszycie krótką notatkę o tym, jakie wrażenia towarzyszyły ci podczas oglądania.
- 2 Zapisz w zeszycie trzy wyrazy zawierające głoskę *i*, w których ta głoska występuje:
- a) po spółgłosce, a przed samogłoską,
 - b) po samogłosce, a przed spółgłoską,
 - c) po spółgłosce i przed spółgłoską.

8.5. Co może grać w teatrze? (sylaba)

Podejmij temat

● Przypomnij sobie, jakie przedmioty znajdowały się na scenie podczas spektaklu teatralnego, który ostatnio widziałaś/widziałeś. Opowiedz, którymi z tych przedmiotów posługiwali się aktorzy. Czy artyści używali tych przedmiotów zgodnie z ich przeznaczeniem?

● Obejrzyj zdjęcia ze spektakli teatralnych. Wskaż, jakie przedmioty wykorzystują aktorzy podczas pracy na scenie.

Tego się dowiesz

- Określisz rolę przedmiotów w przedstawieniu teatralnym.
- Podzielisz wyraz na sylaby.

Ciekawe!

Przedmioty będące częścią scenografii, wykorzystywane przez aktorów w przedstawieniu teatralnym lub na planie filmowym nazywamy rekwizytami. Są one związane z akcją sztuki albo filmu.

- Przeczytaj wiersz Joanny Kulmowej. Zwróć uwagę na to, jak można wykorzystać przedmioty w przedstawieniu scenicznym.

▲ **Joanna Kulmowa** (1928–2018) – polska poetka, pisarka i autorka widowisk teatralnych dla dzieci i młodzieży. Przez wiele lat pracowała w teatrze. Została odznaczona Orderem Uśmiechu.

Joanna Kulmowa **Po co jest teatr**

Ta drabina to schody do nieba,
a ta miska pod schodami to księżyc.
Tamten miecz to zwyczajny pogrzebacz,
a z garnków są hełmy rycerzy.
Ale kto w te czary nie uwierzy?
To jest teatr.
A teatr jest po to,
żeby wszystko było inne niż dotąd.
Żeby iść do domu w zamyśleniu,
w zachwycie.
I już zawsze w misce księżyc widzieć...

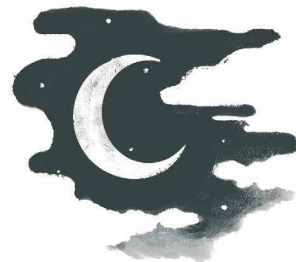
- 1 O jakich rekwizytach teatralnych wspomina podmiot mówiący w wierszu. Wymień je i powiedz, w jaki sposób stają się one „bohaterami” przedstawień.

Czasami zwykłe krzesło, miotła lub miska w rękach aktora staje się przedmiotem innym niż zwykle, np. skrzynia gra rolę stołu. Podobnie dzieci – choć nie są aktorami – potrafią zwykłym przedmiotom nadać podczas zabawy zupełnie inne znaczenia.

Wybierz trzy przedmioty ze swojego pokoju i zastanów się, jak inaczej można je wykorzystać. Zmień ich przeznaczenia jak aktor na scenie. Mogą być np. grzybem, jeźdźcem lub dachem.

Wymyśl jak najwięcej funkcji dla podanych przedmiotów i zapisz je w zeszycie przy nazwach tych przedmiotów.

- 2 Dlaczego podmiot mówiący w wierszu nazywa czarami zamianę na przykład drabiny w schody? Dzięki czemu możliwe są te czary? Porozmawiajcie o tym.
- 3 Po co jest – zdaniem podmiotu mówiącego – teatr? Ustalcie odpowiedź i zapiszcie ją w zeszycie.
- 4 Wybierz jakiś przedmiot znajdujący się w pobliżu. Postępuj, jak sugeruje podmiot mówiący w wierszu Joanny Kulmowej, i zamień go w teatralny rekwizyt.

- 5 Przeczytaj podany fragment wiersza. Następnie podziel każdy wyraz na **sylaby** i zapisz swoją odpowiedź w zeszycie.

A teatr jest po to, żeby wszystko
było inne niż dotąd.

Sylaba (inaczej zgłoska) jest to najmniejsza część wyrazu. Każda sylaba zawiera samogłoskę, np. *wio-sna*, ale też sama samogłoska występująca na początku wyrazu może stworzyć sylabę, np. *o-ko*.

Jak podzielić wyraz na sylaby?

- nie dzielimy wyrazów jednosylabowych, np. *kos*
- nie dzielimy liter, które oznaczają jedną głoskę, np. *cz, rz, sz, dz, ch, dzi*
- rozdzielamy w wyrazie takie same spółgłoski, np. *od-danie, ran-ny*
- w wyrazie rozdzielamy grupę spółgłosek, np. *mia-sto* lub *mias-to*

- 6 Podziel na sylaby wyrazy z wiersza Joanny Kulmowej *Po co jest teatr*.

drabina

schody

inne

miska

księżyc

pogrzebacz

garnków

rycerzy

- 7 Znajdź w wierszu wyrazy jednosylabowe i zapisz je w zeszycie.

- 8 Podziel na sylaby i zapisz w zeszycie przymiotniki, które mogą określać, jaki jest teatr lub przedstawienie teatralne.

nadzwyczajny

niezwykły

niesamowity

porywający

znakomity

pierwszorzędny

wyjątkowy

nierzeczywisty

ośniewający

najlepszy

prześwietny

magiczny

Sprawdź się!

- 1 Napisz w zeszycie krótki tekst o tym, dlaczego wizyta w teatrze daje szansę na przeżycie czegoś niezwykłego.
- 2 Podziel na sylaby swoje imię i nazwisko.

8.6. Kiedy inaczej piszę, a inaczej mówię

Tego się dowiesz

- Określisz różnicę pomiędzy mówieniem a pisanem.
- Poznasz głoski, które zmieniają swoje brzmienie w wymowie.

Podejmij temat

- Przeczytaj głośno tytuł rozdziału. Powiedz, jakie dostrzegasz różnice pomiędzy wymową a zapisem wyrazów.

- Przeczytaj poniższą informację. Zapamiętaj ją.

W języku polskim istnieją wyrazy, które wymawia się inaczej, niż pisze, np. piszesz *prośba*, mówisz [proźba], piszesz *wędką*, mówisz [wentka], piszesz *wstążka*, mówisz [fstąszka]. Przysparzają one trudności podczas pisania i łatwo popełnić wtedy błąd. Warto więc poćwiczyć poprawny zapis takich wyrazów.

- 1 Przeczytaj podane wyrazy i zapisz je w zeszycie we właściwej rubryce w tabeli. Dodaj po jednym własnym przykładzie do każdej rubryki tabeli.

mrówka	brzeg	wierzch
krew	wyjdź	przód
grzyb	krzew	grudka
także	staw	zaprzęg
Inaczej wymawiam, inaczej piszę na końcu wyrazu.	Inaczej wymawiam, inaczej piszę w środku wyrazu.	Inaczej wymawiam, inaczej piszę i w środku, i na końcu wyrazu.
...?...	...?...	...?...

- 2 Wykonaj to zadanie, a na pewno nie wpadniesz w głoskowo-literową pułapkę. Dopisz dwa własne przykłady. Zapisz odpowiedzi w zeszycie.

Wzór: *sówka* – wymawiam *f*, piszę *w*, bo *sowa*.

słówka	wymawiam ...?...	piszę ...?..., bo ...?...
próbka	wymawiam ...?...	piszę ...?..., bo ...?...
budka	wymawiam ...?...	piszę ...?..., bo ...?...
...?...	wymawiam <i>t</i>	piszę <i>d</i> , bo ...?...
...?...	wymawiam <i>k</i>	piszę <i>g</i> , bo ...?...

Aby te słowa poprawnie w wierszu zapisać, powinienem pamiętać, że: powiem: [poszet], napiszę: *poszedł*, powiem: [proźba], napiszę: *prośba*, powiem: [wus], napiszę *wóz*.

- 3 Utwórz i napisz w zeszycie zdrobnienia. Przeczytaj głośno powstałe pary wyrazów i powiedz, jakie słyszysz zmiany w wymowie niektórych głosek.

Wzór: *koza – kózka*.

żaba	stado	krowa
gruda	broda	brzoza
mewa	gniazdo	bruzda
kawa	buzia	drzewo

- 4 Przepisz do zeszytu pary wyrażeń lub zwrotów. Uzupełnij poprawnie brakujące głoski, które zmieniają swoje brzmienie.

widzę wieże – (nie ma) wie...?...	do Krakowa – pod Krakó...?...
jeden prządek – dwa prą...?...ki	mój skar...?... – moje skarby
podaj noże – umyj nó...?...	brzydka farba – śliczna far...?...ka
wstydzić się – odczuwać wsty...?...	czerwcowe zachody – czerwcowy zachó...?...
ścigać się – wygrać wyści...?...	piec chlebowy – świeży chle...?...
stogi siana – widzę stó...?...	ryba na ilustracji – nie namaluję ry...?...

Sprawdź się!

- Zapisz nazwy rzeczy ukazanych na fotografiach. Następnie podkreśl w tych wyrazach głoski, które są inaczej zapisywane i inaczej wymawiane.

Podsumowanie działu 8. W teatrze wyobraźni

Teatr – tak nazywamy budynek lub pomieszczenie, w którym wystawiane są utwory sceniczne. Tym słowem określamy również zespół ludzi pracujących w takim budynku. O teatrze mówimy też, gdy odnosimy się do sztuki tworzenia utworów literackich przeznaczonych na scenę.

Nowości językowe

Alfabet w języku polskim obejmuje 32 litery: **a, q, b, c, ć, d, e, ę, f, g, h, i, j, k, l, ł, m, n, ń, o, ó, p, r, s, ś, t, u, w, y, z, ź, ż**

W wyrazach pochodzenia obcego występują niekiedy również litery: **q, v, x**.

Literę piszemy i widzimy, np. d-z-w-o-n (5 liter). **Głoskę** wymawiamy i słyszymy, np. dz-w-o-n (4 głoski).

Wśród głosek wyróżniamy:

- samogłoski: *a, q, e, ę, i, o, u/ó, y*,
- spółgłoski: *b, c, ć, d, f, g, h, j, k, l, ł, m, n, ń, p, r, s, ś, t, w, z, ź, ż*.

Głoskami są też dźwięki zapisywane za pomocą dwóch lub trzech liter, np. *cz, dz, dż, dzi, rz, sz*.

Funkcje głoski i

W wymowie wyrazów głoska *i* pełni następujące funkcje:

- kiedy występuje po spółgłosce, a przed samogłoską, oznacza tylko tzw. miękkość spółgłoski poprzedzającej samogłoskę, np. *taniec: t-a-ni-e-c; niebo: ni-e-b-o; miele: mi-e-l-e*;
- kiedy występuje po samogłosce, a przed spółgłoską lub na końcu wyrazu, jest samodzielną głoską, np. *stroik: s-tr-o-i-k, kolei: k-o-l-e-i, stoi: s-t-o-i*;
- kiedy występuje po spółgłosce i przed spółgłoską, pełni obie wymienione funkcje jednocześnie – oznacza tzw. miękkość spółgłoski, która ją poprzedza, i jest samodzielną głoską, np. *panika: p-a-ni-i-k-a, miska: mi-i-sk-a, nikt: ni-i-k-t*.

Sylaba

Sylaba (inaczej zgłoska) jest to najmniejsza część wyrazu. Każda sylaba zawiera samogłoskę, np. *wio-sna*, ale też sama samogłoska występująca na początku wyrazu może stworzyć sylabę, np. *o-ko*.

Jak podzielić wyraz na sylaby?

- nie dzielimy wyrazów jednosylabowych, np. *kos*
- nie dzielimy liter, które oznaczają jedną głoskę, np. *cz, rz, sz, dz, ch, dzi*
- rozdzielamy w wyrazie takie same spółgłoski, np. *od-danie, ran-ny*
- w wyrazie rozdzielamy grupę spółgłosek, np. *mia-sto* lub *mias-to*

Pojęcia związane z teatrem

widowisko

odgrywa rolę na scenie

dba o wygląd sceny i dekoracje

odpowiada za ruch aktorów, tancerzy

przedmioty używane podczas spektaklu

stroje aktorów

miejsce dla widzów

odpowiada za całokształt spektaklu

okres wystawiania przedstawień

Beata Ludwin Przed spektaklem

Dziś wieczorem przedstawienie

Aktor ćwiczy głos na **scenie**

A **scenograf** krzyczy: *W górę!*

Jeszcze w górę tamtą chmurę!

Choreograf skocznym krokiem

Zza **kurтины**, pod obłokiem...

Na tancerzy rzuca okiem

Rekwizyty też gotowe

I **kostiumy** całkiem nowe

Gra swą rolę **oświetlenie**

Gdy dodaje głębi scenie...

Na **widowni** pusto jeszcze

Lecz **reżyser** ma już dreszcze

Bo w teatrze ta **premiera**

Nowy **sezon** dziś otwiera

miejsce gry aktorów

ruchoma zasłona między sceną a widownią

element tworzący nastrój spektaklu

pierwszy publiczny pokaz widowiska

Głoska a litera

Głoski (dźwięki)

słyszemy i wymawiamy

dzielimy na:

spółgłoski - b, c, ć, d, f, g, h, j,
k, l, ł, m, n, ñ, p, r, s,
ś, t, w, z, ź, ż

samogłoski - a, ą, e, ę, i, o, u/ó, y

niektóre zapisujemy za pomocą kilku znaków
- ch, cz, dż, dzi, rz, sz

Uwaga!

(5 liter, 5 głosek)

Zaczynamy

(9 liter, 8 głosek)

przedstawienie!

(14 liter, 11 głosek)

Litery (znaki)

widzimy i zapisujemy

w języku polskim posługujemy się 32 literami (alfabet), ale w wyrazach pochodzenia obcego użyjemy też liter: **q, v, x**

Sprawdź się!

- Przeczytaj podany fragment artykułu. Następnie wykonaj zadania w zeszycie.

Kielecki Sindbad daleki jest od literackiego pierwowzoru¹ – nie mieszka w bogatym pałacu, nie otaczają go zbytek² i przepych. Jego codzienność to szpitalne łóżko, od którego udaje mu się jednak uciec dzięki wujowi Tarabukowi, rozbudzającemu w nim marzenia. I tak szpitalne łóżko zamienia się w okręt, który, gdy tylko zawita do portu, każe swoim marynarzom przeżywać niezwykle przygody. Sindbad walczy o względy pięknej królewny, ledwo uchodzi z życiem przed rybami piłami, zostaje wtrącony do lochu... Wciąż rzuca losowi wyzwania, wciąż mierzy się ze światem.

Agata Niebudek, *Sindbad w teatrze* (fragment recenzji)

¹ pierwowzór – oryginał; pierwsza wersja czegoś, np. tekstu, na którym się wzorujemy

² zbytek – luksus

- 1 Określ, czym przygody Sindbada Żeglarza przedstawione we fragmencie artykułu różnią się od tych opisanych w tekście Bolesława Leśmiana.
- 2 Opisz, jaką sytuację Sindbada Żeglarza opisuje powyższy tekst i dlaczego może się ona zmienić.
- 3 Wypisz z podanego fragmentu artykułu po dwa czasowniki, rzeczowniki i przymiotniki. Napisz, ile jest w nich liter i głosek. Następnie podziel je na sylaby.
- 4 Dopisz wyraz, którym uzasadnisz pisownię zaznaczonych liter.

sadz, bo ...?...

tubka, bo ...?...

mrówka, bo ...?...

mózg, bo ...?...

- 5 Wybierz właściwą odpowiedź. Wyjaśnij znaczenie związku frazeologicznego *zrzucić maskę*. W razie potrzeby skorzystaj ze słownika frazeologicznego.
A. Rozpocząć grę na scenie. C. Zmienić ubiór w garderobie.
B. Pokazać swoją prawdziwą twarz. D. Zakończyć działalność teatralną.
- 6 Zastanów się i odpowiedz, która rola jest łatwiejsza – widza w teatrze czy aktora na scenie. W jakiej roli widziałabyś/widziałbyś siebie? Uzasadnij swój wybór dwoma argumentami.

Bibliografia

- Alcott L.M., *Małe kobietki*, tłum. Z. Grabowska, nakładem Księgarni F. Hoesicka, Warszawa 1930.
- Andersen H.Ch., *Baśnie*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1977.
- Andrzejczuk B., *Teoderek i zwariowanych przygód werek*, Dom Wydawniczy Rafael, Kraków 2011.
- Baran J., *Hymn o sobie samym, najwierniejszym przyjacielu*, [w:] *Wiersze wybrane*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1984.
- Bełza W., *Katechizm polskiego dziecka*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2014.
- [Hasło:] *Boruta, Rokita*, [w:] W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2001.
- Brzechwa J., *Akademia pana Kleksa*, Wydawnictwo Siedmioróg, Wrocław 2013. © Copyright by Spadkobiercy Jana Brzechwy
- Brzechwa J., *Siedmiomilowe buty*, [w:] *Jan Brzechwa dzieciom*, Nasza Księgarnia, Warszawa 2011. © Copyright by Spadkobiercy Jana Brzechwy
- Burnett F.H., *Mała księżniczka*, tłum. J. Birkenmejer, Wolne Lektury, <https://wolnelektury.pl/media/book/pdf/mala-ksiezniczka.pdf> [dostęp: 05.01.2026]. Utwór w Domenie Publicznej.
- Burnett F.H., *Tajemniczy ogród*, tłum. J. Włodarkiewiczowa, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2006.
- Chmielewski H.J., *Tytus, Romek i A'Tomek*, księga VII, *Tytus poprawia dwójkę z geografii Polski*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2003.
- Christa J., *Kajko i Kokosz na czasach*, Wydawnictwo Egmont, Warszawa 2003. © J. Christa / Story House Egmont
- Christa J., *Kajko i Kokosz. Szkoła latania*, Wydawnictwo Egmont, Warszawa 2011. © J. Christa / Story House Egmont
- Czechowicz J., *Święta noc*, „Rota” 2000, nr 2.
- Dąbrowska M., *Boże Narodzenie* [w:] *Pisma wybrane. Opowiadania, fragmenty, dramaty, utwory dla dzieci*, Czytelnik, Warszawa 1956. Utwór udostępniony na licencji CC BY-SA 3.0.
- Defoe D., *Robinson Crusoe*, tłum. F. Mirandola, Wolne Lektury, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/robinson-crusoe/> [dostęp 19.03.2026]. Utwór w Domenie Publicznej.
- Dobrowolski S.R., *Być może*, „Dziennik Pojezierza” 1989, nr 107.
- Ewangelia według św. Łukasza*, [w:] *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, Wydawnictwo Pallotinum, Poznań 2008.
- Frączek A., *Drzazga*, [w:] *Trzeszczyki, czyli trzeszczące wierszyki*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2007.
- Gałczyński K.I., *Spotkanie z matką*, Wolne Lektury, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/galczynski-spotkanie-z-matka.html> [dostęp: 24.03.2026], oprac. na podstawie: Konstanty Ildefons Gałczyński, *Wybór poezji*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1967. Utwór w Domenie Publicznej.
- Gałczyński K.I., *Poezje*, Czytelnik, Warszawa 1957.
- Gałczyński K.I., *Przed zapaleniem choinki*, „Nasza Rota” 2006, nr 3/4.
- Gosciny R., Sempé J.J., *Mikołajek*, przeł. T. Markuszewicz, E. Staniszkis, Nasza Księgarnia, Warszawa 2018.
- Gosciny R., Sempé J.J., *Wakacje Mikołajka*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1991.
- Grimm J. i W., *Stoliczku, nakryj się!*, tłum. M. Tarnowski, Nasza Księgarnia, Warszawa 1984.
- Herbert Z., *Pudełko zwane wyobraźnią*, [w:] *Poezje*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1998.
- Hein Ch., *Dziki koń spod kaflowego pieca*, tłum. I. Korsak, Nasza Księgarnia, Warszawa 1988. Oryginał: *Das Wildpferd unterm Kachelofen*. © Insel Verlag Anton Kippenberg GmbH & Co. KG, Berlin 2023
- Hoffmann E.T.A., *Dziadek do orzechów*, tłum. J. Kramsztyk, Wydawnictwo Siedmioróg, Wrocław 2008.
- Jałowiec J., *Twoje rodzinne drzewo*.
- Kasdepke G., *Powrót Bartusia, czyli Co to znaczy... po raz drugi*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2005.
- Kern L.J., *Bajka o Starym i Nowym Roku*, „Świerszczyk” 1999, nr 1.
- [Hasło:] *Konflikt* [w:] *Wielki słownik języka polskiego PAN*, red. P. Żmigrodzki, WSJP PAN, <https://wsjp.pl/haslo/podglad/20341/konflikt/4506350/personalny> [dostęp: 11.04.2026].
- Konopnicka M., *Choinka*, Wolne Lektury, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/konopnicka-choinka.html> [dostęp: 24.03.2026]. Utwór w Domenie Publicznej.
- Konopnicka M., *Jesienią*, Wolne Lektury, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/jesienia-wiersz-dla-dzieci.html> [dostęp: 24.04.2026]. Utwór w Domenie Publicznej.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, *Dziennik Ustaw* 1997, nr 78, poz. 483.
- Kopaliński W., *Słownik wydarzeń, pojęć i legend XX wieku*, Warszawa 2004.
- Kopczewski J.S., *Stary wiarus z Reggio*, [w:] *O naszym hymnie narodowym*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1988.
- Kozioł M., *Skrzynia Władcy Piorunów*, Wydawnictwo Bumcykcyk, Nowa Iwiczna 2024.
- Krüger M., *Dar rzeki Fly*, Wydawnictwo Siedmiogród, Wrocław 2005.
- Kubiak T., *Wiersz na Dzień Matki*, [w:] *Kocham ciebie, mamo*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2014.

Kufer – tekst opracowany przez redakcję.

Kulmowa J., *Po co jest teatr*, [w:] tejże, *Kulmowa dzieciom*, Poznań 2018.

Leśmian B., *Przygody Sindbada Żeglarza*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 2004.

Ludwin B., *Przed spektaklem*.

Makuszyński K., *Awantura o Basię*, Wolne Lektury, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/makuszynski-awantura-o-basie/> [dostęp: 19.03.2026], oprac. na podstawie: Kornel Makuszyński, *Awantura o Basię*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1958, 1996. Utwór w Domenie Publicznej.

Maleszka A., *Magiczne Drzewo. Czerwone krzesło*, Znak, Kraków 2023.

Mazurczak-Kaczmarek M., *Cała prawda o Świętym Mikołaju*, „Tygodnik DD”, 1994, nr 48/49.

Mickiewicz A., *Pani Twardowska*, [w:] *Wybór poezji*, t. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1986.

Mickiewicz A., *Pan Tadeusz*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1994.

Mickiewicz A., *Powrót taty*, [w:] *Wybór poezji*, t. 1, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1986.

Mickiewicz A., *Przyjaciele*, [w:] *Wybór poezji*, t. 2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1986.

Miłosz C., *Ojciec w bibliotece* from SWIAT (POEMA NAIWNE), in OCALENIE. Copyright © 1945 Czesław Miłosz, used by permission of The Wylie Agency (UK) Limited

Montgomery L.M., *Ania z Zielonego wzgórza*, PWW, Warszawa 1998.

Niebudek A., *Sindbad w teatrze*, „Echo Dnia”, 12 października 2005.

Niewiadomska C., *Podanie o Lechu*, [w:] *Legends polskie*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2008.

[Hasło:] *Ojczyzna*, [w:] *Inny słownik języka polskiego*, red. M. Bańko, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000.

[Hasło:] *Ojczyzna*, [w:] *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.

[Hasło:] *Polska*, na podstawie: W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2001.

Orkan W., *Legenda o Podhalu*, [w:] *Legends polskie*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2008.

Ożogowska H., *Chłopak na opak, czyli z pamiętnika pechowego Jacka*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2006.

Pennypacker S., *Pax*, tłum. D. Dziewońska, Wydawnictwo IUVI, Kraków 2016.

Perrault Ch., *Wróżki*, [w:] *Bajki Babci Gąski*, tłum. H. Januszewska, Czytelnik, Warszawa 1961.

Perrault Ch., *Kopciuszek*, tłum. Oskar Hedemann, Wolne Lektury, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/perrault-kopciuszek/> [dostęp: 23.03.2026]. Utwór w Domenie Publicznej.

Piątkowska R., *Nie ma nudnych dni*, Wydawnictwo BIS, Warszawa 2005.

Pieczątkowski J.T., *Przygody Sindbada Żeglarza według Bolesława Leśmiana*. Adaptacja wykonana dla Teatru Lalki i Aktora „Kubuś” w Kielcach, brak roku.

Przeźwiński M., *Wielka Encyklopedia Krasnoludków*, Papilon, Poznań 2007.

Przybieżeli do Betlejem, autor nieznany, Wolne Lektury, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/przybiezeli-do-betleem/> [dostęp: 20.03.2026]. Utwór w domenie publicznej.

[Hasło:] *Skarbnik*, *Skarbek*, [w:] W. Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2001.

Słowacki J., *Do matki*, [w:] *Wybór wierszy okolicznościowych*, WSiP S.A., Warszawa 1999.

Stadtmüller E. (oprac.), *Największy skarb*, [w:] *Legends Polskie. Wiano świętej Kingi i inne opowieści*, Wydawnictwo Skrzat, Kraków 2019.

Tuwił J., *Gorące mleko*, „Płomyk” 1989, nr 7.

Tuwił J., *Rzeczka*, Wolne Lektury, <https://wolnelektury.pl/katalog/lektura/tuwim-rzeczka.html> [dostęp: 08.04.2026], oprac. na podstawie: Julian Tuwił, *Wiersze*, wyd. Czytelnik, Warszawa 1955. Utwór w Domenie Publicznej.

Twardowski J., *W klasie* [w:] *Trzeba iść dalej, czyli spacer biedronki*, Warszawa 1998.

Twardowski J., *Elementarz księdza Twardowskiego dla najmłodszego, średniaka i starszego*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000.

Wawilow D., *Jak pisać wiersze*, „Płomyk” 1989, nr 11.

Wierzchowska-Woźniak A., *Sindbad w teatrze*, Materiały Teatru Ludowego w Krakowie, 23 września 2003 r.

Wiszniewski L., *Przyjaciele zajączka*, [w:] *Bajki o przyjaźni*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2005.

Wójcicki K.W., *Twardowski*, [w:] *Legends polskie*, Wydawnictwo Zielona Sowa, Kraków 2008.

Wybicki J., *Mazurek Dąbrowskiego* (tekst hymnu), [w:] *Ustawa o godle, barwach i hymnie Rzeczypospolitej Polskiej*, Dziennik Ustaw 1980.

Inne teksty – opracowanie redakcji.

Autorki i autorzy ilustracji

Patricija Bliuj-Stodulska (s. 28, 253, 254, 278)

Katarzyna Bogdańska (s. 263–265)

Paulina Derecka (s. 83, 111, 156)

Marcin Franczak (s. 10, 11, 50, 115, 161)

Jakub Kołodziejak (s. 284)

Olga Kawacińska (s. 58, 99, 104, 158, 176, 177)

Marcin Kot/Gemini (s. 50, 77, 83, 87, 105, 124, 133–135, 141, 143, 144, 161, 179, 187, 215, 259, 289)

Ewa Łabaj (s. 40, 41, 141, 199, 244–246)

Joanna Ławniczak (s. 31, 34, 180)

Renata Motyka (s. 48, 151)

Magdalena Pilch (s. 7, 8, 18, 53, 55, 56–57, 61, 89, 90, 106, 127, 152, 163, 169, 172, 189, 191, 217, 219, 222, 242, 262, 272–273, 274–275, 276)

Agata Piwińska (s. 146, 202, 225, 227)

Natalia Sienkiewicz (s. 23, 87)

Karolina Skorupska (s. 233)

Jaga Słowińska (s. 96, 148, 193)

Agnieszka Staniec (ilustracja na okładce, s. 250)

Kamila Szcześniak (s. 281)

Kinga Trafas (s. 107, 109, 142, 237, 238)

Anna Wojciechowska (s. 25, 60, 99, 104, 230)

Wykaz dysponentów praw autorskich do zdjęć i grafik agencyjnych zamieszczonych w publikacji

Okładka – Masłowski Marcin (drzewo), Patthana Nirangkul (orzeł), generowany Firefly (latające książki), tawin bunkoed (rzeczka i trawa), Gold Picture (drzewo), Paulina Derecka (Twardowski), Patricija Bliuj-Stodulska (rybka), Mike van Schoonderwalt (otwarta książka), Yeti studio (tablet), Parki Ji Sun (piktogramy); s. 7 – Shutterstock.com: Igisheva Maria (plecak), mhatzapa (rysunki widokówek, kierunkowskaz), WinWin artlab (ręce); s. 8 – Shutterstock.com: Yuganov Konstantin (przybicie piątki: matka i uczennica), Ground Picture (dziewczynka i chłopiec), Dmytro Zinkevych (pani z plecakiem), Hryshchysen Serhii (dziewczynka w szarej sukience); s. 9 – Shutterstock.com: PeopleImages (uścisk dłoni – dłoń polityka), mantinov (uścisk dłoni – trzaskające dłonie), Praisaeug (uścisk dłoni – śnięta ryba); OpenAI: Sora; s. 11 – Shutterstock.com: Pavel L Photo and Video (mama i córka), George Rudy (tata i syn); s. 12 – Shutterstock.com: FamVeld (cztery zdjęcia dzieci na deskorolkach); s. 13 – FORUM: Lukasz Glowala (Janusz Christa); s. 17 – Shutterstock.com: Bontond Horvath (Lucky Luke w Muzeum Komiksu w Brukseli); s. 19 – Shutterstock.com: Sinan eraydin (statek – pamiątka wakacyjna), naten (kapelusze); s. 20 – Pixabay.com: garten-gg (kufer podróżny); s. 21 – Shutterstock.com: s.sermram (zegarek); s. 26 – Shutterstock.com: FamVeld (chłopiec na boisku), AlexandrMusuc (osoby w szklarni), NadyaEugene (na plaży z latawcem), PeopleImages (dziewczynka ze skrzypcami), Followtheflow (pokój); s. 27 – East News: Wacław Klag/REPORTER (Józef Baran); s. 29 – Shutterstock.com: Alena Ozerova (selfie); Wikipedia.org: domena publiczna (S. Wyspiański, *Autoportret*, Muzeum Narodowe w Warszawie); s. 30 – Wikimedia.org: domena publiczna (Frances Hodgson Burnett); s. 33 – Shutterstock.com: KIRYAKOVA ANNA (dziewczynka); s. 36 – Shutterstock.com: Inside Creative House (uczeń i uczennica); Wikipedia.org: Tomasz Leśniowski (Grzegorz Kasdepke); s. 37 – Shutterstock.com: Andris Barbans (ciemne chmury), Iryna Imago (tworzenie animacji), Halfpoint (wyprawa w góry); s. 38 – Shutterstock.com: RazvanZinica (ptak kszysk), Asier Romero (krzyczący chłopiec); s. 39 – Wikimedia.org: domena publiczna (Lucy Maud Montgomery); s. 44 – East News: PIOTR GRZYBOWSKI (Jan Twardowski); s. 45 – Shutterstock.com: PeopleImages (dzieci), Inegvin (emitikony), Anastasiia Hevko (rysunki); s. 46 – OpenAI: Sora (Order Uśmiechu); s. 47 – Shutterstock.com: fizkes (skupienie), Maridav (ból), Khatsko Tatyana (płacz), T.Vyc (radość), Ipatov (strach), BestPhotoStudio (złość); s. 48 – Shutterstock.com: Roman Samborskyi (postawa otwarta), Dean Drobot (postawa zamknięta); s. 52 – Wikipedia.org: domena publiczna, Francuska Biblioteka Narodowa (*O słynnych kobietach – Marcja*; ilustracja pochodząca z książki Giovanniego Boccaccio *O słynnych kobietach*), Wikipedia.org (J. Fałat, *Autoportret*); s. 53 – Shutterstock.com: Rawpixel.com (serduszek papierowy, pisanka, kwiatek), Billy333 (album/księga), Sstudi (kredki), oliveromg (rodzina na plaży), Canicula (dom), Tatsiana from Belarus (roślinki), An_Kle (piesek w albumie), TWINS DESIGN STUDIO (pies 2), rio2009 (plasterki), WinWin artlab (elementy albumu), Robert Kneschke (dzieci w rzędzie); s. 54 – Wiktor Bartczak, rekonstrukcja Sora (Jadwiga Jałowiec-Bartczak); s. 55 – Shutterstock.com: Nadino, the stock company, luckyraccoon, Krakenimages.com, Ground Picture, Dima Zaharia, ViDI Studio, KucherAV (zdjęcia na rysunku drzewa genealogicznego); s. 56 – Wikipedia.org (herb Jelita); s. 57 – Wikipedia.org: herb Wieniawa, herb Trzy Gwiazdy, herb Zabawa; domena publiczna (strona tytułowa *Tablic odmian herbowych* S.T. Chrzęńskiego); Polona, Biblioteka Narodowa (herb Łużyński); s. 60 – Shutterstock.com: Hayati Kayhan (ołówek), Ruslan Semichev (filiżanka), Yeama-ke (krzesło); s. 61 – BE&W: Axel Springer Ullstein Syndication GmbH (Czesław Miłosz); Shutterstock.com: str.nk (książka, ręka),

MR SOCCER (księga, dym); s. 62 – Polona (Juliusz Słowacki); Narodowe Archiwum Cyfrowe (Konstanty Ildefons Gałczyński); s. 64 – Wikimedia.org: domena publiczna (W. Wańkowicz, *Portret Adama Mickiewicza na Judahu skale*); s. 66 – Polona, Biblioteka Narodowa (karta tytułowa fragmentu opery H. Jareckiego *Powrót taty*); s. 70 – Shutterstock.com: CREATISTA (grupa dziewczynek); s. 71 – East News: Jakub Walasek/REPORTER (Małgorzata Musierowicz); s. 73 – Wikimedia.org: GabrielBuissart (gżegżółka), hederabaltica (piegża); Shutterstock.com: aanggu (witraż); s. 76 – Wikipedia.org: domena publiczna (Adam Mickiewicz); Polona, Biblioteka Narodowa (Tomasz Zan), fragment listu Mickiewicza; s. 80 – Shutterstock.com: Volodymyr TVERDOKHLIB (chłopiec na rowerze); s. 81 – Shutterstock.com: New Africa (chłopiec na wózku), Reshetnikov_art (niewidoma dziewczyna); Wikimedia.org: Kchrzanowska (Marcin Koziół); s. 82 – Shutterstock.com: Eric Isselee (labrador retriever); s. 84 – <https://sarapennypacker.com/> materiał prasowy (Sara Pennypacker); Wikipedia.org: U.S. Fish and Wildlife Service/John Sarvis (lis); s. 89 – Shutterstock.com: pporiphotos (dzieci przebrane na bal), MR SOCCER (dym), Preto Perola (guzik), Rawpixel.com (kruk), Mariia Mazaeva (miotła), pariketan (raster, budynek), str.nk (reka), Ground Picture (dzieci w klasie), Frogella (różdżka), Vectorbum (ślady psa), autsawin uttisin (rama); s. 90 – ChatGPT: Sora (skaczący chłopiec); Shutterstock.com: Raihan2828 (sroka); s. 91 – Wikimedia: ActualLitté (Jean-Jacques Sempé); s. 95 – Shutterstock: Prostock-studio (chłopiec), T.Vyc (dziewczynka); s. 96 – Wikimedia.org: Dgp.martin (okoń); s. 97 – Shutterstock.com: monicathiffany (dwa krajobrazy), Wikimedia.org: Włodzimierz Barchacz (Hanna Ożogowska); s. 106 – Shutterstock.com / Drevs (zdjęcie szkoły pana Kleksa), Shutterstock.com / Anastasiia Hevko (rysowanki); s. 108 – Wikimedia.org: John Phelan (globus w Yarmouth); s. 110 – Shutterstock.com: NYS (przybory szkolne); s. 119 – Shutterstock.com: Jason Salmon (miotła); Wikipedia.org (Latający dywan); s. 120 – East News: Wiesław M. Zielinski (Jan Brzechwa), INPLUS (kadr z filmu *Akademia pana Kleksa*); s. 122 – Shutterstock.com: Roman Samborskyi (chłopiec); s. 126 – Wikipedia.org (Adriaen van Ostade, *Nauczyciel*); Wikimedia.org (Jean-Baptiste-Siméon Chardin, *Dobra edukacja*); s. 127 – Shutterstock.com: Rawpixel.com (wierzby – akwarela, flaga), Nopal-man (chmury – tło), SimoneN (pióro, zwój), Sweaty Grease Studio (orzeł); s. 129 – Shutterstock.com: Marcin Michalczyk (Muzeum Hymnu Narodowego w Będminie); s. 130 – zbiory MWP (Józef Wybicki); s. 131 – Wikimedia.org: domena publiczna (faksymile rękopisu *Mazurka Dąbrowskiego* Józefa Wybickiego); s. 132 – Wikimedia.org: Józef Eder (Józef Wybicki); s. 133 – East News: Jakub Wysocki/Reporter (dzieci śpiewające hymn); s. 134 – Wikipedia.org (godła); s. 135 – Shutterstock.com: Artgo (znaczek), Tetiana Chernykova (paszport), fotobroda (reprezentant); s. 137 – Wikipedia.org: Robert Wrzesiński (dęby w Rogalinie); s. 138 – Wikipedia.org: domena publiczna (Władysław Orkan); s. 140 – Shutterstock.com: Beata Tabak (górale); Carto Team (mapa Polski); s. 141 – Shutterstock.com: Longfin Media (autobus), Dziurek (piłkarze), Stasonych (tort); s. 148 – Shutterstock.com: Eric Isselee (chart); s. 149 – Shutterstock.com: BOOCYS (hełm rycerski), DyziO (miasto Chełm); s. 150 – Shutterstock.com: Ali-naMD (wschód słońca); s. 152 – Shutterstock.com: smutan (klucz ptaków), Wiktoria Matynia (dworek), Songpon Pharupon (drzewo); s. 153 – Shutterstock.com: Tupungato (zegar słoneczny); Wikipedia.org (J. Matejko, *Astronom Kopernik, czyli rozmowa z Bogiem*); s. 159 – FilMOTEKA Narodowa (kadr z filmu *Pan Twardowski*); s. 163 – Shutterstock.com: Pixel-Shot (Mikołaj), In Art (witraż), createvil (choinka), Margo Miller (bombka, talerz); s. 164 – Wikipedia.org: domena publiczna (Święty Mikołaj z Miry); s. 165 – Shutterstock.com: Vladimir Melnikov (św. Mikołaj z reniferami); s. 167 – Wikipedia.org: domena publiczna (G. van Honthorst, *Pokłon pasterzy*); s. 168 – Wikipedia.org: Berthold Werner (Grotta Narodzenia); s. 169 – Wikimedia.org: NAC (Józef Czechowicz); Shutterstock.com: ArtMari (flet), Adnan Karim32 (bębenek), Keep-in (skrzypce), Master1305 (śpiewające dzieci); s. 171 – Wikimedia.org: domena publiczna (A. Bronzino, *Pokłon pasterzy*); Grzegorz Wrzecionowski (szopka krakowska); s. 172 – Shutterstock.com: Ardea-studio (dłonie), createvil (choinka), Margo Miller (bombka); s. 175 – Wikimedia.org: domena publiczna (Luisa May Alcott); s. 178 – materiał prasowy (plakat do filmu *Małe kobiety* z 2019 r.); Shutterstock.com: jorisvo (okno witrażowe w kościele św. Jakuba w Sztokholmie); s. 179 – Wikimedia.org: Melchior Paul von Deschwanden (Anioł Stróż i śpiące dziecko), Matthäus Schiestl (Anioł Stróż chroniący dziewczynkę przed zjedzeniem muchomorów), Hans Zabateri (Anioł Stróż chroni dzieci na kładce); s. 180 – Wikipedia.org: Mariusz Kubik (Ludwik Jerzy Kern), LenLis (tło); s. 182 – Shutterstock.com: DC Studio (gwiazdka), Wachiwit (bombka), ifiStudio (szyszka), Isadore Tribou (lampa choinkowa); s. 188 – Wikipedia.org: Ludmilagolabek (kołodnicy kaszubscy); s. 189 – Shutterstock.com: Anatolij Cherkas (rodzina), Sonya illustration (rysunek dziecka – dom), Lyth Creative (rysunek dziewczyny z pucharem), Rodica Ciorba (latawiec); s. 190 – East News (Beata Andrzejczuk); s. 191 – Shutterstock.com: Sam of Art (budynki), Thomas M Perkins (chłopiec); s. 193 – Wikimedia.org: domena publiczna (Julian Tuwim); s. 195 – NAC (dzieci pijące mleko w szkole, lata 70.); Agencja Gazeta / Krzysztof Koch (dzieci pijące mleko w szkole współcześnie); s. 197 – Getty Images (królik, twarz); Shutterstock.com: arshambo (zamek); Wikimedia.org: Heike Huslage-Koch (Christoph Hein); s. 201 – East News: Piotr Mecik (Renata Piątkowska); s. 206 – Shutterstock.com: brandonht (znaczek z kangurem, znaczek z tygrysem), neftali (znaczek z żyrafą), Patryk Kosmider (tunel w Afrykarium); s. 210 – Shutterstock.com: wavebreakmedia (dzieci w basenie z kulkami, przeciąganie liny); s. 211 – Wikimedia.org: Hans Peters for Anefo (René Goscinny); Shutterstock.com: MichaelJayBerlin (rysunek chłopca); s. 213 – Shutterstock.com: Ground Picture (grupa dzieci); s. 217 – Shutterstock.com: New Africa (księga – literki), Ton Ponchai (skrzynia), TigerAr (złote monety), Grumbus (pantofelek), Lianenko (karoca); s. 218 – Wikimedia.org: domena publiczna (Ch. Le Brun, *Portret Charlesa Perraulta*); Shutterstock.com: Shobujsk (skarby), Byrka Ekaterina (różdżka), Sofia Afonchenkova (rower); s. 219 – Shutterstock.com: Lianenko (dynia – karoca), CreativeT-Shirt Designs (zamek); s. 221 – Shutterstock.com: ilapinto (znaczek pocztowy z Kopciuszkiem); s. 222 – Shutterstock.com: vectorK (stopy), amakara (pantofelek); s. 224 – Wikipedia.org (Maria Krüger); s. 229 – Shutterstock.com: Byelikova Oksana (Papuasy), Natalia Golovina (Papuaska), Amy Nichole Harris (Papuasi na pokazie kultury papuaskiej); s. 234 – Wikimedia.org: domena publiczna (Sophie Gengembre Anderson *Przyjmij piękną twarz kobiety...*, John Anster Fitzgerald, *Bajkowe przejście*); s. 235 – Shutterstock.com: Nicescene (krasoludki), Nessa Gnatoush (Wrocław); s. 236 – Wikimedia.org: Thora Hallager (Hans Christian Andersen); s. 242 – Shutterstock.com: Ljupco Smokovski (nogi), Krakenimages.com (człowiek, który łapie się za głowę), Jean-LucLchard (lampa, tabliczka), dednuel images (drogowskazy zielone); s. 247 – Wikimedia.org: Kinga Krason-Pilch (mural W. Siudmaka); s. 248 – Wojciech Siudmak, *Złoty jeździec*; s. 250 – BE&W: IMAGNO/Otto Breicha (Zbigniew Herbert), tawin bunkoed (rzeczka i trawa), Gold Picture (drzewo), Firefly (pozostałe elementy); s. 255 – Wikipedia.org: Silar (Andrzej Maleszka); Shutterstock.com: Muharem dak (krzesło); s. 257 – Shutterstock.com: Arkadij Schell (drzewo), ACHPF (karuzela), Switlana S (dziewczynka nad jeziorem),

Pressmaster (dzieci); s. 261 – Shutterstock.com: ApoevArt (czerwona kurtyna), demarcomedia (lampa sceniczna), Tissen (statek), Sedabibi (otwarta książka), Very_Very (chmury); s. 262 – NAC (Bolesław Leśmian); s. 268 – Shutterstock.com: StudioSmart (płaszczka); Wikipedia.org: René Bull (Sindbad); s. 271 – Teatr Polski: Chris Tribble (*Sindbad* w Teatrze Muzycznym im. Danuty Baduszkowej w Gdyni, fot. Piotr Manasterski); s. 272–273 – Shutterstock.com: YUCALORA (wnętrze teatru), Kozlik (scena); s. 274 – Shutterstock.com: Light-Field Studios (oświetleniowiec), Mix and Match Studio (scenografka), Erman Gunes (plastyk), Nailia Schwarz (charakteryzowanie), Igor Bulgarin (aktorzy), Rawpixel.com (kulisy i inne elementy sceny, kierownik literacki z dyrektorem, inspicjentką oraz choreografem), Roman Samborskyi (garderobiana), New Africa (stolarz, reżyser, suflerka), ViDI Studio (realizator dźwięku), Pixel-Shot (pracownik techniczny), Soloma (rama ze światłami); s. 276 – East News: Damian Klamka (Agnieszka Frączek); Shutterstock.com: December 2025 (słoik z łyżką); s. 279 – Teatr Śląski (plakat teatralny); s. 280 – Teatr Lalek Pleciuga: Karolina Machowicz (*Przygody Sindbada Żeglarza*, reż. A. Maksymiak); s. 283 – Shutterstock.com: 360b (rekwizyt – czaszka), Igor Bulgarin (rekwizyt – paleta), criben (rekwizyt – skrzynia), Jack.Q (rekwizyt – wachlarz), shulers (rekwizyt – kubły), Nicoleta Ionescu (rekwizyt – miotła); Pexels: Capotina Entretenimientos (rekwizyt – parasolka, walizki), Luan Albarracin (klaun); s. 284 – East News: Tomasz Urbanek (Joanna Kulmowa); s. 286 – Shutterstock.com: elena kisenkova (chłopiec); s. 287 – Shutterstock.com: Anuta23 (miód), Natasha Breen (chleb), Andrii Oleksiienko (śnieżka); s. 290 – Shutterstock.com: Sergey Lavrentev (chłopiec z lornetką), Pavel L Photo and Video (dziewczynka na widowni).

Podczas tworzenia publikacji wykorzystano narzędzia wspierane przez sztuczną inteligencję.

Grupa MAC S.A.
ul. Witosa 76
25-561 Kielce

www.mac.pl

ISBN 978-83-8227-956-6

9 788382 279566 >

indeks 884537